

**T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

**DİL, KÜLTÜR VE ETNİSİTE BAĞLAMINDA
KİMLİK İNŞASI: ARDEŞEN ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Osman Uğur ÖNDER

Danışman

Prof. Dr. Şenol DURGUN

İstanbul – 2025

TEZ TANITIM FORMU

Yazar Adı Soyadı : Osman Uğur ÖNDER

Tezin Dili : Türkçe

Tezin Adı : Dil, Kültür ve Etnisite Bağlamında Kimlik İnşası: Ardeşen Örneği

Enstitü : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Tarihi : 08.01.2025

Sayfa Sayısı : 170

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Şenol DURGUN

Dizin Terimleri : Kimlik İnşası, Ulus Kimlik, Milliyetçilik, Lazlar, Ardeşen

Türkçe Özet : Bu araştırma ile dil, etnisite, kültür ve dinin kimlik inşa sürecindeki etkileri Ardeşen örneği üzerinde incelenmek istenmiştir.

Dağıtım Listesi : 1- İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'ne
2- YÖK Ulusal Tez Merkezi'ne

İmzası

Osman Uğur ÖNDER

**T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

**DİL, KÜLTÜR VE ETNİSİTE BAĞLAMINDA
KİMLİK İNŞASI: ARDEŞEN ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Osman Uğur ÖNDER

Danışman
Prof. Dr. Şenol DURGUN

İstanbul – 2025

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, projenin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir proje olarak sunulmadığını beyan ederim.

Osman Uğur ÖNDER

.../.../2025



T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Osman Uğur ÖNDER' in “**Dil, Kültür ve Etnisite Bağlamında Kimlik İnşası: Ardeşen Örneği**” adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. Şenol DURGUN
(Danışman)

Üye

Doç. Dr. Fatih Fuat TUNCER

Üye

Doç. Dr. Gökberk YÜCEL

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 20..

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Kimlik inşası, tarih ile yüzleşme ve geleceğe yön verme arasında hassas bir dengeyi temsil eder. Bu çalışma, Ardeşen'deki Lazların kimlik inşası sürecinde etkili olan unsurları ele almayı amaçlamaktadır. Ardeşen, hem Türkçe hem de Lazca konuşulan bir bölge olarak, yerel kimlik ile ulusal kimlik arasındaki etkileşimi anlamak için uygun bir örnek sunmaktadır. Araştırma, etnik kimlik ve milli kimlik tanımında hangi öğelerin ön plana çıktığını irdelenmiştir. Etnik aidiyetler ile milli kimliği ayırıştıran unsur ile tamamlayıcı unsurların neler olduğu araştırılmıştır. Din, tarih, etnisite, dil ve kültür gibi unsurların, ulusal kimliğin inşasında nasıl bir rol oynadığı incelenmiştir. Ardeşen'de yaşayan bireylerin hem Laz kimliğini hem de Türk kimliğini nasıl bir arada sürdürebildiği; bu süreçte devlet politikalarının ve yerel dinamiklerin nasıl bir etkileşim içinde olduğu incelenenmiştir. Bu çalışma, Türkiye'deki kimlik ve aidiyet tartışmalarına yeni bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır. Mikro düzeyde kimlik inşasını ele alarak, yerel dinamiklerin ulusal kimlik üzerindeki etkisi derinlemesine incelemektedir. Araştırma, ulusal kimlik inşasında ideoloji ve siyasetten uzakta durarak literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır. Çalışmada, nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanıldığı karma bir araştırma yöntemi benimsenmiştir. Araştırma verileri, Ardeşen bölgesinde yapılan etnografik gözlemler, yarı yapılandırılmış görüşmeler ve anketlerden elde edilmiştir. Nitel veriler, bireylerin kimlik inşası süreçlerini derinlemesine anlamayı hedeflerken, nicel anket sonuçları milli kimlik algısını ve Türk kimliği aidiyeti seviyelerini ölçmek için kullanılmıştır. Ardeşendeki Lazlar; Türk kimliğini, ulus kimlik olarak nitelemekte siyasi ve resmi kimlik olarak görmektedirler. Laz kimliğini ise ulusaltı kimlik olarak nitelemekte kültürel ve etnik kimlik olarak görmektedirler. Laz kimliği alt kimlik Türk kimliği üst kimlik olarak görülerek bu iki kimlik arasında bir çatışma olmadan birlikte var olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Milli Kimlik, Milliyetçilik, Kimlik İnşası, Lazlar, Ardeşen

SUMMARY

Identity construction represents a delicate balance between confronting history and shaping the future. This study aims to address the elements that are effective in the identity construction process of the Laz people in Ardeşen. Ardeşen, as a region where both Turkish and Laz are spoken, provides a suitable example for understanding the interaction between local and national identity. The study examines which elements come to the fore in the definition of ethnic identity and national identity. The elements that differentiate ethnic affiliations from national identity and the complementary elements are investigated. The role of elements such as religion, history, ethnicity, language and culture in the construction of national identity is examined. How individuals living in Ardeşen can maintain both Laz and Turkish identities together; how state policies and local dynamics interact in this process are examined. This study aims to provide a new perspective to the discussions on identity and belonging in Turkey. By addressing the micro-level identity construction, it deeply examines the impact of local dynamics on national identity. The research will make a significant contribution to the literature by staying away from ideology and politics in national identity construction. A mixed research methodology was adopted in the study, where qualitative and quantitative methods were used together. The research data were obtained from ethnographic observations, semi-structured interviews and surveys conducted in the Ardeşen region. While the qualitative data aimed to understand the identity construction processes of individuals in depth, the quantitative survey results were used to measure the perception of national identity and the level of Turkish identity belonging. The Laz people in Ardeşen describe the Turkish identity as a national identity and see it as a political and official identity. They describe the Laz identity as a sub-national identity and see it as a cultural and ethnic identity. The Laz identity is seen as a sub-identity and the Turkish identity as a super-identity, and they co-exist without any conflict between these two identities.

Keywords: Nation Identity, Nationalism, Identity Formation, Laz people, Ardesen

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ANALİZ: KİMLİK İNŞASI

1.1. Tanım Olarak Kimlik	8
1.2. Kimlik İnşası	10
1.3. Kimlik İnşasında Kurucu Öğeler.....	12

İKİNCİ BÖLÜM BÖLGENİN TANITIMI: ARDEŞEN

2.1. Tarih Boyunca Ardeşen.....	21
2.2. Cumhuriyet Sonrası Demografik Yapı.....	27
2.3. Cumhuriyet Sonrası Sosyolojik Yapı.....	31
2.4. Coğrafya	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM LAZLARDA KİMLİK İNŞASI

3.1. Kolhis Krallığı.....	37
3.2. Mit: Altın Post	41
3.3. Lazika ve Hıristiyanlıkla Tanışma	42
3.4. İslamiyet Sonrası Dönem	43
3.5. Lazlarda Cemiyetleşme	46
3.6. Cumhuriyet Sonrası Dönem	49
3.7. Laz Kimliğine İlişkin Hâkim Görüşler.....	52
3.8. Lazların Kimlik Oluşturma Çalışmaları	55

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM ARAŞTIRMA: GÜNÜMÜZ ARDEŞEN

4.1. Genel Bilgiler	58
4.2. Kültür-Tarih.....	59
4.3. Dil.....	67

4.4. Etnisite.....	72
4.5. Din.....	76
4.6. Vatandaşlık.....	80
4.7 Türklük.....	85
4.8. Bulgular.....	88
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	94
KAYNAKÇA	102
EKLER.....	109



TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. 1486 Atina Kazası Nüfus Durumu	26
Tablo 2. 1515-1554 Atina Kazası Nüfus Durumu	26
Tablo 3. 1892-1927 Atina Kazası Nüfus Durumu	27
Tablo 4. 1917-2000 Ardeşen Nahiyesi- Kazası Nüfus Durumu	28
Tablo 5. 1935 Anadili Lazca olanların mesleki dağılımı %	29
Tablo 6. 1945 Anadili Lazca olanların ve Rize İlinin mesleki dağılımı %.....	30
Tablo 7. 1950-2000 Ardeşen köy ve şehir nüfusu.....	30
Tablo 8. Görüşülen Kişi Sayısı Tablosu.....	58
Tablo 9. Konuşulan Diller.....	71
Tablo 10. Öncelikli ifade şekli	75
Tablo 11. İkincil ifade şekli	75
Tablo 12. Yurtdışında ifade şekli	76
Tablo 13. Hangi öncül insanları birbirinden ayırır?.....	79
Tablo 14. Türk Vatandaşlığı ile ilgili Düşünce.....	84
Tablo 15. Türklüğü Nasıl Tanımlarsınız	87
Tablo 16. Türk Kimliği Aidiyet Ölçeği (n=404)	89
Tablo 17. Milli Kimlik Algısı Ölçeği Ulusal Kimlik - Din (n=404).....	90
Tablo 18. Milli Kimlik Algısı Ölçeği Ulusal Kimlik - Değerler (n=404).....	92

ÖNSÖZ

Sözlerime, İstanbul'un Fethi'nde karadan yürütülen gemiyi çeken leventten, nice orduların geçemediği Sina çölünü geçen yeniçeriye, Çanakkale'de elinde silahsız bir sonraki sipere ölmeye giden Mehmed'den, Kurtuluş Savaşı'nda Karadeniz'den İstanbul limanlarına cephe çeken Laz takasına, bu vatanda; kanı, canı ve emeği olan herkesi saygıyla ve minnetle anarak başlamak isterim.

Bu çalışmada etnik kimlik ve ulusal kimliğin birbiriyle çatışma halinde olmadan birbirini destekleyerek nasıl yola devam ettiklerini incelemeye çalıştım. Araştırmamda Ardeşen'de Laz kimliği ve Türk kimliğinin bir arada nasıl yaşama imkânı bulduklarını gözlemledim.

Yeşil ile mavinin ölesiye kucaklaştığı, çay kokulu şehrimde bir borç olarak bildiğim bu çalışmamın tamamlanmasında teşekkür edecek bir hayli isim biriktirdim. Öncelikle siyaset biliminin günlük siyasetin ötesinde olduğunu ve akademik bir çalışmanın nasıl olacağını öğrendiğim, kendisini tanımaktan onur ve şans duyduğum tez danışmanım kıymetli hocam Prof. Dr. Şenol Durgun'a şükranlarımı sunarım. Yine tez çalışmamın en son şekil almasında büyük emeği olan Doç. Dr. Gökberk Yücel'e ve kıymetli yorumlarıyla Doç. Dr. Fatih Fuat Tuncer'e teşekkür ederim.

Tahsil yapmamış olmalarına rağmen okuyan ve bilgilenen, 13 yaşında İstanbul'a gurbete çıkan, heybesinde bizlere nice hiyakeler bırakan dedelerim Osman Önder ve Hasan Önder'e rahmet diler ve bu çalışmama anlatılarıyla ve fikirleriyle ön ayak oldukları için teşekkür ederim. Her zaman olduğu gibi alan çalışmalarımda da bana yardımcı olan annem Ayşe Önder ve babam Mustafa Zeki Önder'e; tez çalışmamı yazarken onlara vakit ayıramadığımı düşünen ama ilerde bu çalışmadan mutlu olacaklarını bildiğim yaşam kaynağı kızlarım Zeynep Liva Önder ve İlay Mira Önder'e teşekkür ederim. Şüphesiz bu tez çalışmamı yapabilmemin en önemli cesaretlendiricisi ve hayatımın her alanında destekçisi her övgüyü hakeden kıymetli eşim Elif Önder'e teşekkürü ayrıca bir borç bilirim.

Sözlerimi Laz kimliğinin oluşumunda kuşkusuz büyük bir payı olan Kazım Koyuncu'nun sözleriyle tamamlıyorum. *'Her şeye rağmen bu yeryüzünde şarkılar söyledik. Teşekkürler Dünya.'*

Osman Uğur ÖNDER

GİRİŞ

Bir kimlik inşa etmek, tarihle yüzleşmek ve geleceğe yön vermek arasında bir dengedir. Kimlik, geçmişin hayaletleriyle geleceğin umutları arasındaki bir mücadeledir (Öztürk, 2014: 17).

Dedemden ve babamdan sıkça işittiğim bir ifade vardı: "*Turkoğlu Turk'um.*" Bu cümle, çocukluk yıllarımdan beri hep ilgimi çekmiştir. Çünkü bu sözü söyleyen insanlar, Türkçeyi ilk kez ilkokulda öğrenen ve evde birbirleriyle Lazca konuşan kişilerdi. Bu durumun beni düşündüren bir başka yönü ise onların her ortamda, büyük bir gururla Laz olduklarını da dile getirmeleriydi. Bu iki kimliğin nasıl bir arada varabildiğini anlamlandırmaya çalışıyordum. Sonradan fark ettim ki bir insan hem Laz kimliğini hem de Türk kimliğini benimseyebilir; zira bu iki kimlik, birbiriyle çatışmıyordu. Bir arada var olduklarında herhangi bir gerilim ya da kimlik krizi yaratmıyordu. Aksine, her iki kimlik de bireyin kendini anlamlandırmasında tamamlayıcı bir rol oynuyordu.

Kimlik, bireylerin kendilerini nasıl tanımladıklarını, toplumsal rollerini nasıl anlamlandırdıklarını ve çevreleriyle olan ilişkilerini nasıl kurduklarını belirleyen temel bir kavramdır. Hem bireysel hem de kolektif düzeyde, kimlik insanların aidiyet duygusunu güçlendiren ve hayatlarına anlam katan bir yapı sunar. Tarihsel süreçte, kimlik kavramı yalnızca bireyin öznel bir unsuru olarak değil, toplumların örgütlenmesi ve politik düzenin şekillenmesi açısından da kritik bir öneme sahip olmuştur. Özellikle modern dönemde, ulusal kimlik, ulus devlet ve milli egemenlik kavramları, kimlik olgusunun siyasi, kültürel ve toplumsal boyutlarını belirginleştiren anahtar kavramlar haline gelmiştir.

Modernleşme ile birlikte ulusal kimlik, bireyin kendini bir ulusun parçası olarak tanımlaması ve bu aidiyet üzerinden ortak bir kader duygusu geliştirmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu süreç, ulus devletin inşasıyla kurumsal bir çerçeve kazanmış ve kimliğin siyasi organizasyonun merkezine yerleşmesine olanak tanımıştır. Öte yandan, milli egemenlik fikri, ulusal kimliğin bir sonucu olarak halkın kendi kaderini tayin hakkını ifade etmiş ve modern demokrasilerin temel dayanaklarından biri olmuştur. Ancak bu süreç, farklı etnik, dini ve kültürel kimliklerin bu yapılarla nasıl uyum sağlayacağına dair çeşitli zorlukları ve tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Modernitenin etkisiyle, dil ve kültür gibi unsurlar, yalnızca toplumsal kimliğin değil, aynı zamanda ekonomik ve siyasal süreçlerin de bir aracı haline gelmiştir. Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi gibi modernleşme süreçlerinin, ulus-devletin dil politikalarını ve kültürel kimlik stratejilerini şekillendirmede belirleyici olduğu açıktır (Anderson, 1991: 44-46).

Modernitenin Sanayi Devrimi ile ekonomik süreçleri, Fransız Devrimi ile siyasal yapıları dönüştürdüğünü göz önüne aldığımızda, dil meselesinin ekonomik, kültürel ve siyasal bağlamlarda çok boyutlu bir yer edindiği görülmektedir (Anderson, 1991: 5-7). Bu boyutlar, yalnızca kurumsal yapılar üzerinden değil, bireylerin günlük pratikleri ve söylemlerinde de gözlemlenebilir (Bourdieu, 1991: 105-109).

Modern ulus devletlerin ortaya çıkışı, kimliklerin siyasi ve toplumsal organizasyonda merkezi bir rol üstlenmesine yol açmıştır. Ancak, ulusal kimlik tek bir çatı altında homojen bir toplum yapısını varsayarken, bu çerçevenin dışında kalan ulus altı kimlikler çoğu zaman önemli bir sosyolojik ve siyasi boyut sunar. Ulus altı kimlikler, etnik, dini, dilsel ya da kültürel farklılıklar çerçevesinde tanımlanan toplulukları ifade eder ve çoğu zaman çoğulcu bir toplum yapısının çatışma ya da uzlaşma alanında konumlanır. Etnik kimlik, bir topluluğun ortak köken, dil ve kültüre dayalı aidiyet hissini ifade eder. Dini kimlik, ortak bir inancı paylaşan toplulukları ifade eder. Dilsel kimlik, anadili farklı olan toplulukları kapsar. Kültürel kimlik ise gündelik hayat, gelenekler ve değerler üzerinden biçimlenen farklı kimlik öbeklerini temsil eder (Hobsbawm, 1990: 78).

Ulus altı kimlikler, modern siyasette çoğu zaman bir talep ve hak arayışının merkezinde yer alır. Bu kimliklerin hak talepleri ve eşitlik arayışları, siyasi temsiliyet, dil hakları ve eğitimde kültürel çoğulculuk gibi konular üzerinden gerçekleşir. Ulus altı kimliklerin taleplerinin göz ardı edilmesi, toplumsal gerilimlere ve çatışmalara yol açabilir. Bununla birlikte, çok kültürlü yapıyı kabul eden politikalar, uzlaşma ve barışın sağlanmasını destekler.

Ulus altı kimlikler, sosyolojik yapının çok katmanlı doğasını gözler önüne serer ve bireylerin aidiyet duygusunu artırır. Bu kimlikler, çoğulcu toplumsal yapının korunmasına katkı sağlar. Farklı toplulukların birbirleriyle etkileşiminde köprü oluşturan ulus altı kimlikler, ayrışma yerine birleştirici politikaların uygulanmasıyla toplumsal dayanışmayı daha da güçlendirebilir. Ancak, bu kimliklerin kabul

edilmediği ya da baskı altına alındığı durumlarda toplumsal uyum zorlaşabilir ve sosyal ayrışma ile çatışmalar ortaya çıkabilir.

Türkiye’de ulusal kimliğe ilişkin tartışmalar ve akademik çalışmalar daha çok milliyetçilik merkezinde yürütülmektedir. Dolayısıyla milliyetçilik meselesinde Türklük merkeze alınmaktadır. Bu bağlamda, Türk milliyetçiliği ve etnik Türklük, ulusal kimliğin temel bileşenleri olarak kabul edilmektedir.

Bu bağlamda, Türk ulus kimliğinin homojen bir yapı olarak ele alınmasından ziyade, farklı Türk ulus kimliği biçimlerinin varlığına odaklanmak gereklidir. Bu eşitlilik, bireylerin kültürel, ekonomik ve siyasal bağlamlardaki farklı pozisyonlarından ve eylemlerinden kaynaklanmaktadır (Hall, 1996: 112-115).

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, çok uluslu yapıyı korumak amacıyla "Osmanlıcılık" ideolojisi benimsenmiş, ancak bu yaklaşım imparatorluğun dağılmasını engelleyememiştir. Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte, ulusal kimlik inşasında Türk milliyetçiliği ön plana çıkmış ve homojen bir ulus devlet yaratma hedefi güdülmüştür. Bu süreçte, etnik ve kültürel çeşitlilik göz ardı edilerek, seküler Türk kimliği merkez bir konuma yerleştirilmiştir (Durgun, 2020: 302).

1980'lerden itibaren, küreselleşme ve demokratikleşme süreçlerinin etkisiyle, Türkiye’de kimlik siyaseti daha görünür hale gelmiştir. Bu dönemde, etnik ve dini grupların kimlik talepleri artmış ve ulusal kimlik kavramı yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Kimlikler üzerinden siyaset yapma dinamiği, toplumsal ve siyasal yapıyı şekillendiren önemli unsurlardan biri haline gelmiştir (Güllülü, Yıldırım ve Akpolat, 2009: 102).

Ulusaltı kimliklerin siyasallaşması, devletle olan ilişkilerinde de değişimlere yol açmıştır. Etnik ve dini grupların kendi kimliklerini ifade etme ve tanınma talepleri, devletin homojen ulus anlayışıyla zaman zaman çatışmıştır. Bu durum, toplumsal uyum ve uyum süreçlerini zorlaştırmış, ancak aynı zamanda daha kapsayıcı politikaların geliştirilmesi için bir zemin oluşturmuştur (Bayrı, 2008: 170).

Türkiye’de ulusal kimlik ve ulusaltı kimlikler arasındaki ilişki, tarihsel ve siyasal dinamiklerin etkisiyle sürekli bir dönüşüm içindedir. Ulusal kimliğin milliyetçilikten ve ideolojiden arındırılarak yorumlanması ve daha kapsayıcı bir ulusal kimlik anlayışının benimsenmesi, toplumsal barış ve uyum açısından önem taşımaktadır.

Bu araştırmada ideolojik yönelimlerden ve sabitelerden bağımsız olarak ulusaltı kimlik ile ulusal kimlik arasındaki ilişki; Ardeşen ilçesi rneğinde Laz etnik grubunun, Türk ulusal kimliğine yaklaşımları incelenecektir. Ardeşen’de ki Lazların, Laz etnik kimliği ile Türk ulusal kimliğini arasındaki süreklilik unsurları ile ayrışan unsurlar da çalışmanın alt inceleme konusudur. Araştırma ulus kimliği ve ulusaltı kimliği bir inşa süreci olarak ele almaktadır. Ancak bu inşa süreci yalnızca siyasal iktidarın dayatmaya çalıştığı biçimle sınırlı tutulmadan; bireylerin direniş, pazarlık ve diğer stratejiler geliştirdiği; böylece siyasal iktidarın hedeflerini birebir karşılamayan alternatif kimlik biçimleri oluşturduğu bir dinamik süreci içermektedir (Gramsci, 1971: 52-55).

Bu bağlamda Ardeşende yaşayan Lazlar üzerinden şu sorulara cevap aranacaktır?

- Etnik kimlik ve Milli Kimlik tanımlarının nasıl yapılmıştır ve tanımda hangi enstrümanlar ön plana çıkmıştır?
- Etnik aidiyetler ulusal kimlik mensubiyetine alternatif mi, yoksa etnik kimliğin tamamlayıcı bir unsuru mu?
- Etnik aidiyetler ile milli kimliği ayrıştıran unsur ile tamamlayıcı unsurlar nelerdir?

Literatüre baktığımızda daha önce ulus kimliği; ideoloji ve siyasetten uzak, ayrıca yerelde inceleyen araştırmalara pek rastlanılmamaktadır. Yine Lazlar ve Ardeşen ile ilgili kısıtlı bilimsel çalışmaya rastlanmıştır. Yapmış olduğum bu araştırma var olan belirli bir konu yerine, yeni bir araştırma gündemi oluşturarak, literatüre katkı vermeyi amaçlamaktadır.

Bu araştırmanın alanyazın taramasında, teze katkı sağlayan ve alanyazın içinde kıymetli olan bazı tezlere yer vermek faydalı olacaktır. İsmail AVCI BUCAKLİŐİ’nin ‘*Lazlarda Sosyokültürel Değişim*’ adlı tez alışması Lazların sosyokültürel anlamda bilimsel olarak incelenmesi açısından bir ilk niteliği taşıması özelliğiyle çok önemlidir. Ayrıca benzer bölgeleri inceleyen ancak ulus kimliğe bakış açısı olarak birbirinden zıt bulgulara sahip olan Yağmur DÖNMEZ’in ‘*Ulus-devlet, milliyetçilik ve etnik kimlik: Bir aykara etnografisi*’ ve İsmail YENİÇERİ’nin ‘*Küreselleşme sürecinde milli kimlik erozyonu ve etnik kimlik inşası: Doğu Karadeniz bölgesinde Rize/Pazar rneği*’ doktora tezleri önem arzetmektedir. İlknur BEYAZ ÖZBEY’in ‘*Müslüman Gürcülerin*

kimlik inşasının karşılaştırmalı bir analizi: Artvin ve Batum Örnekleri' doktora çalışması yöntem itibariyle ulus kimlik inşasını analizinde örnek alınabilir bir çalışmadır. Handan AKYİĞİT'in hem yöntem hemde farklı etnik grupların ulus kimlik inşası sürecini irdeleyen '*Türkiye'de Ulus Devletin Dönüşüm Sürecinde Etnik Kimlikler: Sakarya İli Örneği*' doktora tezi kıymetli çalışmalardandır.

Yerel ölçekteki kimlik inşası, ulusal kimlikten farklılaşan özellikler gösterebilir. Ardeşen gibi hem Türkçe hem de Lazca konuşulan bölgelerde ulus kimliği inşası, resmi söylemle bireylerin yerel pratikleri arasındaki karşılıklı etkileşimle şekillenmektedir. Bu durum, tek bir kimlik tanımı yerine, farklı bağlamlarda birden fazla kimlik halinin var olabileceğini gösterir. Mikro düzeyde yapılan bu tür çalışmalar, yerel pratiklerin ulusal kimlik üzerindeki etkilerini anlamada kritik bir perspektif sunar (Çayır, 2011, s. 78). Ardeşen'deki Lazların kimliklerini inşa ederken kullandıkları stratejiler, ulusal kimlik tartışmalarına bu açıdan yeni bir boyut kazandırabilir.

Araştırmada Laz kimliği ile Türk kimliği arasındaki dinamiklerin, Ardeşen bölgesinde nasıl bir etkileşim gösterdiği gözlemlenecektir. Ulus inşasının homojenleştirici çabalarının yanında, bireylerin bu sürece katılımı, direnişi ve uyumu da ele alınacaktır. Araştırma, ulus inşası ve kimlik dinamiklerini ideoloji ve milliyetçilikten uzak bir bağlamda inceleyerek, Türkiye'deki kimlik ve aidiyet tartışmalarına yeni bir bakış açısı sunmayı hedeflemektedir.

Araştırmada kullanılacak veriler Rize'nin Ardeşen ilçesinde gerçekleştirilmiş olan alan çalışmasına dayanacaktır. Ardeşen'de doğup büyümüş kişilerle İstanbul'da yapılan pilot görüşmeler de verilere eklenecektir. Veri toplamada, etnografik gözlem, yarı yapılandırılmış görüşme ve bazı verileri teyit etmek için yapılan anketler kullanılacaktır. Yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmeler sözü edilen nasılı keşfetmeye imkân sağlayacaktır. Bu bölgede yakın köyler arasında bile tespit edilebilecek Lazca kullanmadaki farklılıkların yarattığı etkileri gözlemlemek için ise mikro ölçekte ve daha ayrıntılı çalışmamıza yardımcı olan etnografya kullanılacaktır. Yapılacak olan ölçek çalışmalarıyla milli kimlik algısı ve Türk kimlik algısı ölçülmüş olacaktır. Karma yöntem kullanılarak yapılan araştırma ile teori ve uygulamaya ilişkin daha kesin ve tam bilgilere ulaşılabilecektir. Leech ve Onwuegbuzie (2009) karma yöntem sınıflandırmasına göre Kısmen karma Eşzamanlı Baskın Statülü Tasarım

kullanılacaktır. Araştırmada mutlaka nitel araştırma yöntemlerinin kullanılması gerekmektedir. Daha sağlam temeller üzerine oturtmak adına nicel bazı anket verileriyle araştırma desteklenecektir. Nitel araştırmanın baskın olduğu nicel araştırmalarla desteklendiği bir veri toplama yöntemi kullanılacaktır.

Araştırmanın örneklem hesaplaması için gerekli katılımcı sayısı 381'dir. Ankete 404 kişi katılım sağlamıştır. Katılımcıların yaş, eğitim, cinsiyet, köy dağılımı gibi özellikleri ile ilçenin verilerinin uyuşmasına dikkat edilmiştir. Araştırmanın nitel bölümünde ise Ardeşen'in en eski ve nüfusu en fazla olan üç köyü üzerinden veri toplanmıştır. Fırtına Deresi'nin kolları olan iki vadi Zğem (Yukarıdurak- Aşağıdurak) ve Duthe (Tunca) bölgeleriyle, deniz kenarında olan Ğera (Işıklı), bölgesinde veri çalışması yapılmıştır. 28 erkek ve 28 kadın olmak üzere toplam 56 kişiyle görüşme yapılmıştır. Ayrıca görüşme yapılanların yarısı 40 yaşının altında diğer yarısı da 40 yaşının üzerindedir. Bunun sebebi genel itibariyle 40 yaş üstünün Türkçe'yi ilkokulda sonradan öğrenen ve Lazca'yı aktif konuşan grup, 40 yaş altının ise Lazca'yı sonradan öğrenen Türkçe'yi daha aktif kullanan grup olmasıdır. Yine eğitim seviyesi, meslek gibi sosyolojik yapıyı oluşturan ögelere de dikkat edilmiştir. Ancak bu bilgiler kişiler tarafından yapılan yorumların başkaları tarafından anlaşılabilmesi için görüşme sorularında paylaşılmamıştır.

Araştırma, bölge/mekân olarak Ardeşenle; aktör olarak Lazlarla, zamansal olarak da tarihsel hafızanın bugüne aktarılması bakımından bugün ki kimlik algısıyla sınırlanmıştır. Araştırma Ardeşen içersindeki 3 eski köy Zğem (Yukarıdurak- Aşağıdurak), Duthe (Tunca) ve Ğera (Işıklı) köyleriyle sınırlandırılmıştır. Ancak şuan bu köylerden ayrılıp yeniden köy olarak kurulan 10 dan fazla köy bulunmaktadır.

Araştırmanın birinci bölümünde teorik başlık açılmıştır. Öncelikle kimlik ve kimlik inşası kavramları üzerinde durulmuştur. Ardından kimlik inşa sürecine etki gösteren kurucu ögeler; din, dil, etnisite, tarih ve kültür başlıkları altında irdelenmiştir. Teorik çerçevenin oluşmasında murad edilen, kavram kullanımlarının ve yönetiminin tamamlanmasıdır.

İkinci kısımda araştırma bölgesi olan Ardeşen değerlendirilmiştir. Ardeşen'in kısa bir tarihçesine yer verilmiştir. Ardından Ardeşen'in, dil-etnisite ve din-kültür bağlamlarında geçmişi değerlendirilmiştir. Sonraki başlıklarda ise Ardeşen'in Cumhuriyet sonrası demografik ve sosyolojik yapıları incelenmiştir. Bu incelemelerde

özellikle 1935 ve 1945 nüfus sayımı verileri kullanılmıştır. Son olarak Ardeşen'nin coğrafyası hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü kısımda Lazların tarihsel süreçleri irdelenmiştir. İlk olarak Lazların atası olarak kabul edilen Kolhisler ve Laz miti olarak değerlendirilen Altın Post'a değinilmiştir. Lazların tarihsel süreci din üzerinden sınıflandırılarak Hıristiyan Lazika ve İslamiyet Sonrası yani Osmanlı İmparatorluğu dönemi incelenmiştir. Lazlardaki ilk kimlik oluşumları incelenmiş ve Cumhuriyet'le beraber gelen ulus kimlik oluşumuna göz atılmıştır. Son olarak Lazlarla ilgili çeşitli görüşlere yer verilmiş ve Lazların son dönemdeki Laz kimliği oluşumları izah edilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü kısımda günümüz Ardeşen'de ki Lazların kimlik anlayışının tez başlığındaki unsurlara göre değerlendirmesi yapılmıştır. Dil, din, etnisite, tarih ve kültür öğelerinin kimliğe etkileri incelenmiştir. Bireylerle yapılan mülakatlardan örneklerle çıkarımlar yapılmıştır. Türklük ve vatandaşlık başlıklarında yapılan anket sorularının değerlendirmeleri yapılmıştır. Son olarak bulgular başlığı açılarak Milli Kimlik Algısı Ölçeği (MKAÖ) ve Türk Kimliği Aidiyet Ölçeği (TKAÖ) ölçeklerinin analizine yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ANALİZ: KİMLİK İNŞASI

1.1. Tanım Olarak Kimlik

Kimlik, bir insanı o insan yapan özelliklerin tamamıdır. *Toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü*, (TDK Türkçe Sözlük, 2005) bir insanın kimliğini gösterir.

20. yüzyılın son çeyreğinde, bilhassa Sosyalist Blok'un dağılmasının ardından kavramsal olarak kendisine gelişme mecrası bulan milliyetçilik ve bununla ilişkili bir kavram olarak kimlik 1980'li yıllardan itibaren sosyal bilimler alanyazımına girmiştir. Genel anlamıyla bireyin aidiyetini belirten, kurgu niteliğindeki kimlik, en genel tanımıyla bireylerin "Kimsin? Nesin? Kimlersin?" sorularına verdikleri cevaplar olarak karşımıza çıkmaktadır (Güvenç, 1997: 4).

Kimlik, kişi veya grubun, kendini tanımlaması ve diğer kişi ve gruplar arasında yerinin belirlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Beraberinde kişinin kendisi hakkında sahip olduğu çeşitli semboller (görüşler, tanımlar, bilgiler vb.) kapsamaktadır. Sonuç olarak kimliğin kişinin kendini kavrayış ve kendi kendisinin bilincine varmasını tanımlayan bir kavram olduğunu söyleyebiliriz (Bilgin, 2007: 78).

Kimlik, sosyolojik olarak incelendiğinde ikiye ayrılır. Bunlar; kişinin kendi oluşturduğu çok farklı ve daha değişken olan Bireysel Kimlik ile daha çok dışardakiler tarafından oluşturulan ve gruba üye insanlarla paylaşılan Sosyal Kimliktir. Kişinin kimliğini belirlenmesinde daha çok sosyal kimlik etkili olur.

Kimlik; kişinin kendinin kim olduğunu arayışıyla tekil olarak başlayarak, çoğul olan bize doğru giden bir serüvendir. Bu serüvende ise bireye aidiyet duygusu eşlik eder. (Kanter, 2014: 77) Aidiyet duygusu kimliğe yön verir. Kişinin ait olma duygusu hangi yöne daha ağır basıyorsa bu kimliğine de yansır. Mesela kişinin dini duyguları ağır basarsa ise dindar bir kişiliğe sahip olur. Bunu istemli veya istemsiz karşındakilere yansır. Böylece toplum içinde dindar kimlik özelliğiyle tanınır.

Kimlik tıpkı insanın DNA'sı gibidir. Maalouf, "*Kimliğim beni başka hiç kimseye benzemez yapan şeydir*" (Maalouf, 2016: 16) der. Aslında kimliğin en önemli özelliklerinden biri kişinin farklılıklarını ortaya çıkarmasıdır. Ayrıca kimlik, kişinin

aidiyetle ilgili düşüncelerinin karşılığıdır. Aidiyet bir sözleşme halini alınca “kimlik” halini alır.

Maalouf'a göre bireylerin kimlikleri çoğu yönüyle birbirinden farklıdır. Kopyalanmış bir insanın, kopyası ile aynı kimliği taşıyacağını düşünemeyiz. Ya da tüm Japonların disiplinli olduğunu söylemek, disiplinli olmayan Japonlar da olduğu için gerçekçi kabul edilemez. Bireylerde aidiyet duyguları herkes için aynı öneme sahip değildir. Ancak aidiyet duyguları bireylerde benzerlikler gösterebilir. Bu aidiyetlerden bir bileşen oluşturarak birey kimliğini oluşturur (Maalouf, 2016: 23).

Kimlik, bireyin içinde yaşadığı gruplarla olan ilişkilerini, bu gruplara karşı görev, hak ve bağlılık seviyelerini belirleyen bir kavramdır. Bu hak ve bağlılıklar, bireyler arasında dayanışma ve birlik sağlama amacını taşır. Kimlikler, temel kimlikler ve sonradan oluşmuş sosyo-politik kimlikler olarak iki ana kategoriye ayrılabilir. Temel kimlikler arasında; aile, aşiret, soy ve din gibi kimlikler ön plandayken, sonradan oluşmuş kimlikler arasında ise millet, sosyal sınıf, kral veya imparatorun tebaası olma ve vatandaşlık gibi sosyo-politik kimlikler bulunur. Her iki kimlik türü de zamanla değişim gösterir (Karpat,1995: 23).

Toplumların ya da bireylerin tek bir kimlikleri de olmayabilir. Birkaç kimliği de benimseyebilirler. Toplumlar ya da bireyler çıkarları ve önceliklerine göre farklı kimlikleri benimseyebilirler (Temizkan, 2007: 262).

Kimliği oluşturan bazı kategoriler vardır. Bunlar; Cinsiyet, toprak ve toplumsal sınıf olarak sıralanabilir. Bu üç kategori içerisindeki seçimlerle bireylerin kolektif kimlikleri meydana gelir (Smith, 1991:18).

Henri Tajfel ve John Turner' göre insanlar kendilerini çeşitli gruplara ait hissederek sosyal kimliklerini oluştururlar. Kişinin grup üyeliği, "biz" (ingroup) ve "onlar" (outgroup) ayrımı üzerinden inşa edilir. Kendi grubu daha olumlu özelliklerle tanımlanırken, dış gruplara genelde daha olumsuz özellikler atfedilir. Bu ayrım, bireylerin kendilerini değerli hissetmelerine ve kimliklerini güçlendirmelerine yardımcı olur (Tajfel ve Turner. 1979: 22).

1.2. Kimlik İnşası

Kimlik inşası, bireylerin veya toplulukların kendilerini nasıl tanımladıklarını ve başkalarına nasıl göründüklerini şekillendirme sürecidir. Bu süreç, kişinin kendi özelliklerini, değerlerini, inançlarını ve toplumdaki yerini belirleyen bir kimlik yapısı oluşturmasını kapsar. Kimlik inşası, sosyalleşme, kültür, aile, din, eğitim, arkadaş çevresi ve medya gibi birçok faktörden etkilenir. Aynı zamanda, dış dünyayla kurulan ilişkiler yoluyla başkalarının gözündeki "biz" ve "öteki" ayrımının belirginleşmesiyle pekişir (Bilgin, 2007: 207).

Toplumsal düzeyde kimlik inşası, bir grubun kendini diğer gruplardan nasıl ayırt ettiğini ve ortak bir aidiyet duygusu oluşturduğunu da içerir. Bu süreçte, kimliğin tanımlanmasında ötekileştirme önemli bir rol oynar; "biz" grubunun özellikleri olumlu, dış grupların özellikleri ise görece olumsuz olarak görülebilir. Bu sayede grup üyeleri kendilerini daha belirgin bir aidiyet içinde hisseder ve bu aidiyet, kimlik inşasının temel bir unsuru haline gelir (Bilgin, 2007: 208).

Kimlik inşası, bireyin veya toplumsal grupların kendilerini tanımlama, diğerleriyle aralarındaki farklılıkları vurgulama ve bu süreçte aidiyetlerini yeniden yapılandırma sürecini ifade eder. Bu süreç, çeşitli teoriler ve kavramsal yaklaşımlar çerçevesinde açıklanabilir. Kimlik inşası süreci; sosyal, kültürel, politik ve bireysel etkenlerle şekillenir.

Yapısalcı teoriye göre kimlikler, toplumdaki büyük yapılar tarafından şekillendirilir. Post-yapısalcı teoriler ise kimliğin sabit değil, değişken ve sürekli yeniden üretilen bir süreç olduğunu vurgular. Michel Foucault'nun çalışmaları, kimliğin iktidar ilişkileri ve söylem aracılığıyla nasıl inşa edildiğine dikkat çeker. Bu bağlamda kimlik, bireylerin kendilerini toplumun norm ve beklentileri çerçevesinde konumlandırmasıyla şekillenir (Foucault, 1980: 51).

Zygmunt Bauman, Anthony Giddens gibi sosyologlar, modernite sürecinde kimliklerin nasıl sürekli değişen bir yapıya dönüştüğünü vurgular. Giddens'a göre modern birey, "refleksif kimlik" geliştirmektedir; yani kimliğini sürekli gözden geçirip yeniden tanımlama ihtiyacı duyar. Bauman ise modernite ve küreselleşmenin kimliği "akışkan" hale getirdiğini söyler; kimlikler artık sabit değil, çevresel değişimlere göre sürekli olarak yeniden oluşturulur (Giddens, 1991: 6)

Sosyal inşacılık, kimliklerin doğal veya sabit olmadığını, sosyal ve kültürel süreçler sonucunda inşa edildiğini savunur. Bu teoriye göre, kimlikler toplumsal etkileşimler ve tarihsel süreçler içinde oluşturulup yeniden tanımlanır. Kimlikler, insanların kendilerini tanımlarken ve başkalarıyla ilişkilerini şekillendirirken kullandıkları bir çerçeve olarak görülür. Sosyal inşacılık, kimliklerin, bireylerin deneyimleri ve toplumsal bağlamın yansıması olduğunu vurgular (Berger, 1966: 25).

Kimlik kavramı, Fransız İhtilali'nden sonra tarihsel ve sosyolojik bir kategori olarak milliyetçi devlet anlayışıyla yeni bir bağlama oturmuştur ve bu süreçle birlikte “milli kimlik” kavramı ortaya çıkmıştır. Milli kimlik, modern çağın ve modern devlet yapısının bir ürünü olarak şekillenmiştir. Modernleşme sürecinde, devletin sahip olduğu resmi kimlik, toplumu oluşturan vatandaşların varsayılan kimlikleriyle örtüşecek şekilde tanımlanmıştır. Bu, devletin kendi kimliğini vatandaşların ortak bir milli kimlik çerçevesinde görmesini sağlamış ve ulusal bir aidiyet duygusunu güçlendirmiştir (Güvenç, 1994: 27).

Milli devletin temel özellikleri arasında; vatan birliğinin sağlanması, ortak bir dilin benimsenmesi, kültürel birliğin oluşması, merkezi bir yönetim yapısının bulunması, anayasal bir çerçevede yönetilmesi, laik esaslara dayanması ve parlamenter bir sistemle, meclis aracılığıyla düzenlenmesi gibi unsurlar yer alır. Milli devletler, kültürel olarak benzer bireylerden oluştuğu varsayılan bir yapı olarak, modernleşmeyle birlikte gelen genişlemenin siyasal alandaki yansımasını ifade eder. Bu devletler, kültürel açıdan homojen kabul edilen bir topluluk üzerine kurulu kitle devleti niteliği taşır (Keyman & Sarıbay, 1998: 13).

Kimlik, bir inşa süreci olarak düşünülebilir. Bu süreci bir bina yapımına benzetirsek, kimliğin temeli ve taşıyıcı unsurları ideolojiler ve kolektif hafıza gibi yapı taşlarıdır. Bu unsurlar, kimliğin inşa edilmesinde temel rol oynar ve kişinin kimliğini şekillendiren düşünsel çerçeveyi oluşturur. Kimlik yapısının diğer malzemeleri ise aidiyetlerdir; bir topluluğa, gruba, dine ya da kültüre ait olma hissi gibi unsurlar, bu kimlik yapısının duvarlarını, pencerelerini ve diğer öğelerini meydana getirir. Kişi, zaman içinde kimliğini değiştirebilir, dönüştürebilir veya onarabilir, ancak yapı malzemeleri eksik ya da zayıf olursa, kimlik ya tam anlamıyla oluşmaz ya da mevcut kimlik yapısı çöker. Kimlik, tıpkı bir bina gibi, sağlam temellere ve yeterli malzemelere ihtiyaç duyar; aksi takdirde inşa edilen yapı ya tamamlanamaz ya da zamanla yıkılabilir.

1.3. Kimlik İnşasında Kurucu Öğeler

1.3.1.Din

Din, insanın kendisini, evreni ve yaşamını anlamlandırmaya yönelik bir inanç sistemi olarak tanımlanabilir. Bu inançlar genellikle Tanrı veya tanrılar, ahiret, kutsal kitaplar ve peygamberler gibi temel öğelere dayanır. Din, yalnızca bireysel inançları şekillendirmekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal düzeni, bireyler arasındaki ilişkileri ve sosyal normları da belirler. Din, bireylerin ve toplulukların kimliklerini inşa etmelerinde kritik bir rol oynar. Hem kişisel inançların hem de toplumsal değerlerin, kültürel kimliklerin biçimlenmesinde dinin etkisi büyüktür. Bu bağlamda, din, bir toplumun kolektif bilincini pekiştiren, kültürel ve toplumsal yapıyı şekillendiren önemli bir unsurdur (Özdemir, 1995: 46)

Geçmiş dönemlere baktığımızda insanları birbirinden ayıran en temel öge inanç sistemleridir. Dinsel kimlik tamamen iletişim ve toplumsallaşma alanında etkilidir. Değerler, semboller, gelenekler ve mitlere dayalıdır. Bu sebeple kişisel olmaması, tek bir doğruya sahip olması gibi nedenlerle bir inananlar topluluğu oluşturur. Bu da bir aidiyet meydana getirir. (Smith, 1991:21)

Kimlikler bireylerin toplumsal deneyimleri ve çevreleriyle şekillenir ve din de bu süreçte güçlü bir unsurdur. Dinî ritüeller, ibadet biçimleri, dini bayramlar ve kutsal kitaplar, bireylerin ve toplulukların kimliklerini inşa etmelerinde temel taşlar olarak kabul edilir. Dini pratikler, toplum içinde bireylerin kimliklerini belirlemelerine ve bu kimlikleri toplumsal bağlamda ifade etmelerine katkı sağlar (Berger, ve Luckmann, 1966: 29).

Kolonizasyon sonrası dönemde, Edward Said ve Frantz Fanon gibi düşünürler, dinin kimlik belirleme sürecindeki rolüne dikkat çekmişlerdir. Kolonyal dönemde din, hem sömürgeciler hem de sömürülen halklar açısından bir kimlik oluşturma ve koruma aracı olarak kullanılmıştır. Sömürge halkları için din, kendi kültürel kimliklerini koruyabilme aracı olurken; sömürgeci güçler din aracılığıyla topluluklar üzerinde kontrol sağlamayı ve onları kendi kültürlerine asimile etmeyi amaçlamıştır. Böylece, din, sömürge sonrası toplumlarda milli ve etnik kimliklerle kaynaşarak kalıcı ve derinlemesine yerleşmiş bir kimlik unsuru haline gelmiştir (Said, 1978: 112).

Kimlik politikaları bağlamında din, birçok topluluk için kimliklerini savunma ve geliştirme mücadelesinin önemli bir aracı haline gelmiştir. Özellikle azınlık grupları, din aracılığıyla kültürel kimliklerini koruma, güçlendirme ve toplumsal tanınma sağlama çabası içerisine girerler. Bu bağlamda din, yalnızca bireysel bir inanç sistemi olmaktan çıkarak, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı pekiştiren ve kolektif kimlikleri ifade eden bir araç olarak işlev görür. Stuart Hall gibi düşünürler, dinin, toplumsal ve siyasi kimlik taleplerinin merkezine yerleştiğini ve toplumsal hareketler tarafından kimliklerin güçlendirilmesinde stratejik bir araç olarak kullanıldığını vurgular (Hall ve Du Gay, 1996: 62).

Din ve kültür arasındaki etkileşim, kimlik inşasında önemli bir rol oynar. Din, kültürel kimliği sadece pekiştiren bir faktör olmakla kalmaz, aynı zamanda toplumların tarihsel ve kültürel mirasıyla derin bir bağ kurar. Dinin toplumsal kimlik üzerindeki etkisini anlamak, hem geçmişteki tarihsel süreçlerin hem de modern dönemdeki dönüşümlerin göz önünde bulundurulmasını gerektirir. Bu etkileşim, toplumsal değerler, normlar ve inanç sistemlerinin şekillendirilmesinde kritik bir unsur olarak öne çıkar ve bireylerin ya da toplulukların kimliklerini nasıl tanımladıklarını etkiler (Kirişçi, 2011:113).

Din ve kimlik inşası arasındaki ilişki, toplumun tarihsel, kültürel ve siyasal dinamikleriyle derin bir bağ içerisindedir. Din, yalnızca bireysel bir inanç meselesi olmanın ötesine geçerek, toplumsal kimliklerin oluşumunda ve güçlendirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Toplumlar, dini inançları ve pratikleri aracılığıyla hem bireysel kimliklerini hem de kolektif aidiyetlerini inşa ederler. Bu süreçte din, sadece toplumsal değerlerin ve normların şekillendirilmesinde değil, aynı zamanda kültürel ve etnik kimliklerin korunması ve ifade edilmesinde de temel bir araç olarak işlev görür. Sonuç olarak, din, hem bireylerin kişisel kimliklerini hem de toplumların kolektif kimliklerini sürekli biçimde etkileyen ve şekillendiren dinamik bir unsurdur.

1.3.2. Dil

Dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan, kendine özgü kurallara sahip ve bu kurallar çerçevesinde evrilen, yaşayan bir varlık olarak tanımlanabilir. Seslerden oluşan ve toplumsal bir yapı içinde şekillenen dil, sosyal bir olgu olup, yalnızca anlam aktarımı değil, aynı zamanda bireyler arasındaki ilişkiyi düzenleyen ve kültürel mirası nesiller boyunca aktaran önemli bir araçtır (Ergin, 1972:6).

Dil, bir toplumun üyelerini birbirine bağlayan en güçlü bağlardan biridir. Bir milletin kültürel mirası, tarihi, gelenekleri, değerleri ve düşünce tarzı, dil aracılığıyla nesilden nesile aktarılır. Bu yönüyle dil, bir milletin kimliğinin korunmasında temel bir araçtır. Her milletin kendine özgü bir dili ve bu dilin belirli karakteristik özellikleri vardır. Bu özellikler, o toplumun düşünsel yapısını, sosyal normlarını ve kültürel izlerini yansıtır (Güzel, 1995: 4).

Dil, yalnızca iletişim aracı değil, aynı zamanda bir milletin geçmişini, kültürünü ve toplumsal hafızasını canlı tutan bir taşıyıcıdır. Birçok yazara göre, dil, bir ulusun en değerli milli varlıklarından biridir ve bu nedenle korunması gereken en önemli unsurlardan biridir. Dil, bir toplumu diğerlerinden ayıran temel özelliklerden biri olduğundan, milletler için dilin varlığını sürdürmesi, kültürlerinin devamlılığı açısından büyük önem taşır. Dili kaybetmek, bir toplumun kültürel kimliğini de kaybetmesi anlamına gelebilir, çünkü dil, kültürün ve düşünce biçimlerinin dışa vurumu olan bir araçtır. Bu bakımdan, dil sadece bir iletişim aracı olmanın ötesinde, milletlerin bağımsızlıklarını, kültürel zenginliklerini ve ulusal birliklerini pekiştiren bir güçtür. Birçok topluluk, dilin kaybolmaması için çeşitli dil politikaları geliştirmiş ve dilin korunması adına eğitim sistemlerinde özel önlemler almıştır. Sonuç olarak, dil, bir milletin varlığını sürdüren ve ona kimlik kazandıran temel değerlerden biridir. Bu bağlamda, dilin korunması ve geliştirilmesi, yalnızca dilin kendisi için değil, o dili konuşan toplumun kültürel varlığı için de hayati öneme sahiptir (Güzel, 1995: 5).

Dil, bireylerin kendilerini tanımlamalarına yardımcı olan ve kültürel ile toplumsal bağlamda kimliklerini şekillendiren önemli bir araçtır. İnsanlar, dil aracılığıyla hem kendi iç dünyalarını ifade ederler hem de toplumla olan ilişkilerini düzenlerler. Kimlik inşasında dil, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde kritik bir rol oynar. Bireyler, dil sayesinde kişisel kimliklerini ve değerlerini oluştururken, aynı zamanda toplumlar da ortak dillerini kullanarak kültürel miraslarını, geleneklerini ve değerlerini yeni nesillere aktarır. Dil, bu süreçte toplumsal aidiyet duygusunu pekiştirir ve bireylerin aynı topluluğa ait olma hissini güçlendirir. Bu nedenle dil, sadece iletişim kurma aracı değil, aynı zamanda kimlik ve kültürün temellerini oluşturan dinamik bir faktördür (Akın, 2004: 33).

Dil, bir toplumun kültürel mirasını taşıyan ve bu mirası geleceğe aktaran en temel araçtır. Bir dilin kaybolması veya başka bir dile dönüşmesi, yalnızca iletişim

biçimlerini değil, aynı zamanda o toplumun kültürel kimliğini ve değerlerini de zayıflatabilir. Dil, sadece günlük iletişimi sağlamakla kalmaz, aynı zamanda bir toplumun toplumsal değerlerini, geleneklerini ve kolektif hafızasını koruyan bir araçtır. Bu nedenle, dilin korunması ve doğru kullanımı, toplumların kültürlerinin yaşatılması ve kimliklerinin güçlendirilmesi için hayati önem taşır (Göle, 1991: 119).

Dil, kimlik politikalarının oluşturulmasında kritik bir rol oynar ve toplumların kimliklerini nasıl inşa ettiğini doğrudan etkiler. Bir toplumun dil politikaları, yalnızca dilin nasıl kullanılacağına dair kurallar koymakla kalmaz, aynı zamanda toplumun kültürel ve toplumsal yapısını şekillendirir. Özellikle çok dilli toplumdaki dil politikaları, farklı kimliklerin bir arada var olmasını sağlayabilir veya tersine, bu kimlikler arasında çatışmalara yol açabilir. Bir dilin resmi dil olarak kabul edilmesi, toplumsal kimlikleri güçlendirebilir, ancak başka bir dilin yasaklanması veya baskılanması, kimliklerin yok sayılmasına ve toplumsal bölünmelere neden olabilir. Dil, bu noktada sadece iletişim aracı değil, aynı zamanda hangi kimliklerin tanınacağı, hangi kültürlerin değerli kabul edileceği ve hangi toplumsal yapının geçerli olacağı konusunda belirleyici bir faktör haline gelir. Bu nedenle, dil politikaları, bir toplumun kimlik yapısının nasıl şekilleneceğini ve toplum üyelerinin hangi kimliklerle tanımlanacağını belirleyen önemli bir güçtür (Kılıç, 2009: 42).

Dil, kimlik inşasında çok önemli bir araçtır ve bireysel kimlikten toplumsal kimliğe kadar geniş bir yelpazede etkili olur. Dil, sadece bir iletişim aracı olmanın ötesinde, kültürel kimliğin temellerini atar ve toplumun değerlerini, inançlarını ve geleneklerini kuşaktan kuşağa aktarır. Dil, bir toplumun kolektif hafızasını taşıyan bir unsurdur ve bu hafıza, bireylerin kimliklerinin şekillenmesinde temel bir referans noktası oluşturur. Bu bağlamda, dil, aynı zamanda aidiyet duygusunu pekiştiren ve toplumsal bağları güçlendiren bir araç olarak işlev görür.

Örneğin, dildeki sadeleşme hareketleri veya dilin politik bir araç olarak kullanılması, toplumun ortak kimlik anlayışını etkilemiş ve bazen kültürel çatışmalara yol açmıştır. Ayrıca, çok dilli toplumlarda, her bir dilin kendine özgü bir kimlik inşası sağladığı için dil, toplumsal birlikteliği pekiştirme veya bölünme noktasında önemli bir faktör olabilir. Bu nedenle, dilin kimlik inşasındaki rolü, yalnızca bireysel anlamda değil, toplumsal bağlamda da büyük bir etkiye sahiptir ve dil politikaları, toplumsal yapıyı şekillendiren temel unsurlardan biri olarak karşımıza çıkar.

1.3.3. Tarih ve Kùltür

Tarih ve kùltür, kimlik inşasında bireysel ve toplumsal düzeyde aidiyeti besleyen ve kimlik bilincini güçlendiren iki temel yapı taşı olarak işlev görür. Tarih, bir toplumun geçmişteki olaylarını, değerlerini ve ortak hafızasını şekillendirerek kimlik bilincinin oluşmasına katkı sağlar. Topluluklar, tarihsel deneyimlere dayanarak kimliklerini tanımlar ve bu sayede kendilerini belirli bir topluluğun üyesi olarak görürler. Tarihsel deneyimler, bireylerin kimlik oluşumunda bir köprü işlevi görür; tarih, bireylerin geçmişle kurduğu bu bağlar sayesinde, kimlik bilincinin korunması ve geliştirilmesinde temel bir faktör olarak öne çıkar. Bu nedenle tarih, sadece olaylar bütününden ibaret değil, aynı zamanda toplumsal aidiyeti güçlendiren kolektif bir bilinç yaratır (Öztürk, 2001: 45-46).

Kùltür ise kimlik inşasında değerler, gelenekler ve dil gibi unsurları barındırarak, bireylerin aidiyet duygusunu güçlendirir ve kimliklerinin sürdürülebilir olmasını sağlar. Kùltürün modernleşme ve küreselleşmenin etkisiyle çok katmanlı hale geldiğini belirtir ve bireylerin bu süreçlerde kültürel aidiyetlerini koruyarak kimliklerini oluşturma eğiliminde olduklarını vurgular. Bu bağlamda, kùltür, bir toplumun kendi kimliğini koruma çabası içinde toplumsal dayanışmayı pekiştirir (Bilgin, 1999: 23-24).

Halbwachs, tarihin evrensel bir geçerlilik taşıma iddiasında olduğunu, bu yüzden geçmiş olayları olabildiğince nesnel bir şekilde aktarmaya çalıştığını belirtir. Ona göre tarih, herkes tarafından kabul edilebilecek bir gerçekler bütünü sunmayı amaçlarken, bellek böyle bir iddiada bulunmaz. Bellek, bireyler ve gruplara özgüdür, daha öznel ve kişisel bir nitelik taşır. Bu özelliği nedeniyle de tarih ile bellek arasında önemli bir ayırım ortaya çıkar. Bellek, toplulukların içinde şekillenen bir olgu olduğundan "kolektif bellek" adını alır ve bu bağlamda bireysel deneyimlerin ve grup kimliklerinin süzgecinden geçerek oluşur. Tarihte tek bir anlatı söz konusuysa, bellekte çoklu anlatılar ve farklı grup hafızaları bulunur. Dolayısıyla, Halbwachs'a göre evrensel bir bellekten bahsetmek mümkün değildir; her grubun kendine özgü bir geçmiş algısı ve anlatısı vardır. Bu nedenle tarih, daha çok tüm insanlığa hitap etmeye çalışırken, bellek belirli grupların ortak deneyimlerini ve anlam dünyalarını yansıtır (Halbwachs, 2018: 102-103).

Tarihsel olaylar ve bu olayların toplumsal anlatıları, ulusal kimliklerin inşasında önemli bir yapı taşıdır. Ulusal kimliklerin toplumların hafızalarına kazınan ortak geçmişe dayandığını vurgular. Tarihsel olaylar, sadece toplulukların geçmişini hatırlamakla kalmaz, aynı zamanda bu geçmişin kimlik inşa sürecine olan etkisini şekillendirir. Milliyetçilik, özellikle tarihsel olaylarla bağlantılı olarak toplumsal aidiyet ve dayanışmayı pekiştiren bir araç haline gelir. Toplumların geçmiş deneyimleri, bireylerin kendilerini ulusal bir kimliğin parçası olarak tanımlamalarını sağlar, bu da onların ortak değerleri ve kültürel mirasları paylaşmalarına yardımcı olur (Keyman, 1997: 86-88).

Tarihsel anlatıların nasıl toplulukları "hayali cemaatler" haline getirdiğini açıklar. Anderson'a göre, tarihin toplumların belleğinde yeniden üretildiği ve güncellenerek kolektif bir kimlik inşa ettiği bir süreç vardır. Bu süreç, toplum üyelerinin birbirleriyle bağ kurmalarına ve ortak bir geçmiş etrafında birleşmelerine olanak sağlar. Bu bağlamda tarih, ulusal kimliğin kolektif bir şekilde yeniden inşa edilmesinde birleştirici bir güç olarak işlev görür. Anderson, bu sürecin nasıl toplumsal bağları güçlendirdiğini ve geniş bir ulusal topluluğa aidiyet duygusunun nasıl doğduğunu irdeler (Anderson, 1991: 47-50).

Pierre Nora (1996) ise tarihsel hafızanın toplumsal kimlik üzerinde nasıl bir etki yarattığını tartışır. Nora, "hafıza mekânları" kavramını geliştirerek, toplumsal hafızanın nesiller boyu devam ettiğini ve bu hafızanın somutlaştırıldığı alanların (örneğin anıtlar, milli bayramlar) kimlik inşasında büyük bir rol oynadığını savunur. Bu hafıza mekânları, geçmişin hatırlanmasını ve bu hatırlamanın kimlik inşasında nasıl kullanıldığını simgeler. Her bir anıtsal yapı ya da kutlama, bir ulusun ortak kimliğini pekiştiren bir işlev görür ve geçmişle bugünü bağdaştırarak toplumsal hafızayı güçlendirir (Nora, 1996: 23-26).

Kültür, kimlik inşa sürecinde çok önemli bir rol oynar, çünkü kimliklerin temelleri kültürel değerler, gelenekler, normlar ve sembollerle şekillenir. Bireyler ve topluluklar, kendilerini kültürel bağlamda tanımlarlar ve geçmişlerinden, geleneklerinden ve paylaşılan değerlerinden beslenerek kimliklerini oluştururlar. Kültür, toplumsal aidiyet duygusunun güçlenmesini sağlar ve toplumsal hafızanın oluşturulmasında belirleyici bir faktör olarak öne çıkar. Bu bağlamda kültür, bireylerin kendilerini ve topluluklarını anlamlandırmalarına yardımcı olur.

Modernleşme ve küreselleşme süreçlerinde, kültür kimliğın kişisel ve toplumsal boyutlarını belirleyen temel araçlardan biri haline gelmiştir. Kültür, bireylerin kimliklerini korumasına ve toplumsal kimliklerin sürekliliğini sağlamalarına olanak tanır. Kültürel aidiyetlerin, bireylerin kimliklerini güçlendirdiğini ve toplumsal kimliklerin zaman içinde devamlılığını sağladığını ifade etmektedir. Kültürel normlar ve pratikler, bireylerin bir grup içinde nasıl kabul edileceğini ve toplumsal gruplar arasındaki farkların nasıl belirleneceğini şekillendirir (Bilgin, 1999: 23-24).

Tarihsel bağlamda da kültür, kimliğin biçimlenmesinde kritik bir rol oynar. Kültürün sürekli inşa edilen ve yeniden şekillenen dinamik bir süreç olduğunu vurgular. Kültür, toplulukların geçmişle olan bağlarını canlı tutar ve bu bağlar, toplumsal kimliklerin gelişmesinde temel bir rol oynar. Geçmişteki deneyimlerin kolektif hafızada saklanması, kimliklerin sürekliliğini sağlar ve kültür bu süreçte hem bireysel hem de toplumsal kimlikler için sürekli bir yapısal çerçeve sunar (Hall, 1996: 51).

Ayrıca kültür, toplulukların kendilerini farklılaştırmalarına ve diğer topluluklardan ayırt etmelerine olanak tanır. Bu farklılaşma, dil, gelenekler, ritüeller ve dini inançlar gibi kültürel unsurlar aracılığıyla gerçekleşir. Smith, kültürel öğelerin, grupların kimliklerini tanımlamada ve topluluklar arasındaki farkları belirlemede önemli araçlar olduğunu savunur. Kültür, kimlik oluşturma sürecinde hem içsel hem de dışsal faktörlerle etkileşimde bulunur, bu da kimliğin sürekli gelişen bir dinamik haline gelmesine olanak tanır. (Smith, 1991: 130-135).

Genel olarak bu teorik çerçeve, tarih ve kültürün kimlik inşasında geçmişle kurulan bağlar, ortak değerler ve kolektif bilinç yoluyla bir toplumun kendini tanımlama sürecine olan katkısını ortaya koyar. Bu unsurlar, toplumun geleceğe aktarılabilecek kimliğinin sürekliliğini sağlar ve böylece kimliğin korunmasına yönelik bir temel oluşturur.

1.3.4. Etnisite

Etniklik, dil, kültür, köken ve benzerlikler etrafında şekillenen sosyal kimliklerin bir göstergesidir. Antik Yunan'da kullanılan *ethnos* kelimesi, başlangıçta Yunanlı olmayan yabancıları tanımlamak için kullanılmıştır. Bu bağlamda, "barbar" olarak adlandırılanlar, dil açısından Yunanlılardan farklı olan ve toplumsal normlara

uymayan insanları ifade etmiştir (Levine, 2012: 63-78). Yunanlılar, kendilerini bu "barbar" topluluklardan farklı bir etnisite olarak konumlandırmış, barbarlar ise dışlanmış, "öteki" olarak kabul edilmiştir.

Etnisite, zamanla daha geniş bir anlam kazanmış ve farklı kökenlerden gelen toplulukları da kapsar hale gelmiştir. Dolayısıyla, etnik kimlik yalnızca dil veya kültür farklarından değil, aynı zamanda coğrafi, tarihsel ve toplumsal bağlamlardan da beslenir. Etnik gruplar, bazen ortak bir köken, kabile veya kavim gibi daha somut bağlarla tanımlanırken, bazen de kültürel ve dilsel kuralların yarattığı kimlikler etrafında şekillenir. Bu çok yönlü tanım, etnisitenin bir topluluğun ortak değerlerini, geçmişini ve yaşadığı sosyal gerçeklikleri nasıl inşa ettiğini gösterir (Smith, 1991: 121).

Etnisite sadece biyolojik bir belirti olarak değil, kültürel mirasla sıkı bir şekilde bağlantılıdır. Bu nedenle, etnik kimlik bir yandan toplulukların tarihsel ve kültürel miraslarını yansıtırken, diğer yandan o topluluğun sosyal, kültürel ve politik yapılarının bir yansımasıdır (Eriksen, 2002:58-60). Etnisite, ayrıca içsel aidiyet duygusunu güçlendiren ve topluluklar arasındaki farklılıkları belirginleştiren bir süreçtir.

Etnisitenin kimlik inşa sürecindeki rolü, toplumsal aidiyetin oluşturulması ve kültürel farklılıkların belirlenmesinde kritik bir yer tutar. Etnik kimlik, bireylerin kendilerini tanımlama biçimlerini, topluluklar arasındaki ayrımları ve grup içindeki bağları belirleyen temel unsurlar arasında yer alır. Bu süreçte etnisite, bir grup üyeleri arasında dayanışmayı ve dış dünyaya karşı bir aidiyet duygusu oluşturmayı pekiştirir. Aynı zamanda, etnisite grup dışındaki bireylerle olan farkları ve toplumsal ayrımları tanımlayarak, gruptaki kimlik hissini pekiştirir (Eriksen, 2002: 98).

Eriksen, etnisitenin sadece kültürel ve dilsel değil, aynı zamanda tarihsel ve politik bağlamların etkisiyle şekillendiğini ifade eder. Etnik kimlik, bir grubun geçmişi, ortak deneyimleri ve kültürel mirası üzerinden gelişir ve bu durum, topluluk üyeleri arasında güçlü bir aidiyet duygusuna yol açar. Bununla birlikte, etnik kimlikler zamanla değişim gösterebilir ve göç gibi dışsal faktörlerden etkilenebilir. Göç ve küreselleşme gibi dinamikler, etnik kimliklerin yeniden şekillenmesine ve çeşitlenmesine neden olabilir (Eriksen, 2002: 102).

Smith ise, etnisitenin bir kolektif kimlik oluşturma sürecindeki rolünü vurgular. Etnik kimlik, grupların kültürel mirasları, gelenekleri ve tarihleri aracılığıyla biçimlenir. Etnik gruplar, kendilerini tanımlarken tarihsel olarak belirledikleri "öteki" ile karşılaştırarak kimliklerini oluştururlar. Bu tür karşılaştırmalar, grup içindeki üyeleri birleştirirken, grup dışındaki bireyleri dışlar. Bu bağlamda, etnisitenin korunması, grupların tarihsel deneyimlerini ve kültürel miraslarını muhafaza etme çabalarıyla bağlantılıdır (Smith, 1991: 135-140).

Benedict Anderson, etnisitenin topluluklar arasındaki bağları güçlendiren bir faktör olarak işlev gördüğünü savunur. Anderson'a göre, etnik kimlikler, tarihsel anlatılar ve ortak dil aracılığıyla güçlenir ve bu süreç, bireylerin kendilerini bir toplumun parçası olarak hissetmelerine yardımcı olur. Etnik kimlik, bireylerin bir "hayali cemaat" içinde kendilerini tanımlamalarına ve bu kimlikle özdeşleşmelerine olanak sağlar. Bu durum, etnik kimliklerin ulusal kimliklerle paralel olarak gelişmesini sağlar (Anderson, 1991: 44-47).

Etnisite kimlik inşa sürecinde yalnızca biyolojik bir bağ veya genetik bir aidiyet olarak değil, kültürel, tarihsel ve politik bağlamlarda şekillenen çok yönlü bir olgu olarak karşımıza çıkar. Etnisitenin bu çok yönlü rolü, toplumsal yapıları, grup içindeki dinamikleri ve kolektif hafızayı şekillendirirken, bireylerin kimliklerini oluşturma sürecinde güçlü bir etkiye sahip olur.

Michael Billig'in *Banal Milliyetçilik* kavramı, milliyetçiliğin yalnızca kriz zamanlarında veya belirli ritüellerde ortaya çıkan bir ideoloji olmadığını; aksine, gündelik yaşamın sıradan pratiklerine nüfuz ederek bireylerin bilinçaltında sürekli yeniden üretildiğini savunur. Bu yaklaşım, milliyetçiliğin bireylerin günlük yaşamında, fark edilmeden var olan milli semboller ve alışkanlıklar aracılığıyla doğal bir durum haline getirildiğini vurgular (Billig, 1995: 6-7). Bu bağlamda, milliyetçiliğin gücünü anlık patlamalardan değil, bireylerin rutinlerinde ve toplumsal pratiklerinde sürekli varlığını korumasından aldığı görülür.

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGENİN TANITIMI: ARDEŞEN

2.1. Tarih Boyunca Ardeşen

2.1.1. Ardeşen'in Kısa Tarihi

Ardeşen'in eski adı olan "Artaşeni," farklı dillerde ve kültürlerde çeşitli anlamlar taşımaktadır (Aleksiva ve Bucaklışı, 2009: 128). Lazca'da "şeni" kelimesi "için" anlamına gelmektedir. "Arta" ise Zerdüştlükte Ahura Mazda'nın bir yansıması olarak kullanılan bir kavramdır. Bu bağlamda "Artaşeni" ifadesi, "Arta için" anlamını taşımaktadır. Diğer bir görüşe göre, kelimenin kökeni Ermenice olup "Tarlaköy" anlamına geldiği öne sürülmektedir (Nişanyan, 2023: 458). "Artaşeni" adı, zamanla Türkçeye "Ardeşen" olarak geçmiştir. 1835 tarihli Osmanlı nüfus defterinde ve 1876 tarihli Trabzon vilayeti salnamesinde de Ardeşen olarak anılmaktadır.

Ardeşen geçmişte Pazar (Atina) kazasına bağlı bir köydü. Günümüz Ardeşen, Hemşin ve Çamlıhemşin ilçeleri bütünüyle Pazar (Atina) kazasına bağlıydılar. 1928 yılında önce nahiye olan Ardeşen, 1953 tarihinde Pazar'dan ayrılarak ilçe statüsü kazanmıştır.

Ardeşen'in tarihini köyleriyle birlikte bütünsel olarak ele almak önemlidir. Bölgedeki ilk yerleşimlerin M.Ö. yıllara kadar uzandığı bilinmektedir. Bu topraklar, bir dönem bağımsızlıklarını koruyan Kolkhis Krallığı'na (M.Ö. 750 - M.Ö. 160) ve ardından Lazika Krallığı'na (2. yy - 7. yy) bağlı kalmıştır. Farklı dönemlerde ise bölge Roma, Bizans, Pontus ve Selçuklu İmparatorluklarına bağlı bir vasal devlet statüsünde yönetilmiştir (Bryer & Winfield, 1985: 112-119)

Ardeşen, Trabzon'un fethinden sonra, Yavuz Sultan Selim'in Trabzon valiliği döneminde Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Bu tarihten itibaren bölge, Lazistan Sancağı'nın Atina Kazası'na bağlı olarak yönetilmiştir (Uzunçarşılı, 1988: 311).

Osmanlı döneminde Ardeşen olarak bilinen bölgede, ekonomik faaliyetler gelişmeye başlamış, özellikle tarım, hayvancılık ve denizcilik önemli gelir kaynakları olmuştur. 19. yüzyıl itibarıyla bölgede yapılan iskelenin de etkisiyle Ardeşen ticarete gelişmeye başlamıştır. Mısır gibi tarım ürünleri ve kereste gibi ürünler bölgenin ticaret

yapısını şekillendirmiştir (Erkan, 2004: 49-50). Osmanlı dönemi boyunca, Ardeşen’de sosyal ve kültürel yapılar da gelişmiş; camiler, medreseler ve diğer dini yapılar inşa edilmiştir. Ayrıca bölgenin coğrafi konumu, yerel halkın geleneksel Laz kültürünü korumasını sağlamıştır.

Bölgedeki tarihi yapılara bakıldığında, 1200'lü yıllarda Trabzon Rum İmparatorluğu tarafından yapıldığı düşünülen beşgen apsisi Cibistas Kilisesi dikkat çekmektedir. Osmanlı yönetimi döneminde yapılan ilk cami ise 1743 tarihli Zığem Ulya Camii'dir. Günümüzde her iki yapı da yıkık durumdadır ve yalnızca belirli bölümleri ayakta kalabilmiştir (Saraç, 2015: 266).

2.1.2. Dil ve Etnisite

Ardeşen’i etnisite bağlamında incelediğimizde büyük çoğunluğu Lazlar’dan oluşmaktadır. Çoğunluk dil olarak da Lazca konuşmaktadırlar. Ancak Türkçe’yi de anadilleri gibi konuşmaktadırlar.

Lazlar, Doğu Karadeniz ve Kafkasya'nın tarih boyunca kültürel ve siyasi etkileşimlerle şekillenen yerli halklarından olup kökenleri antik çağlara kadar uzanır. Bugün Güney Kafkasya'nın yerli topluluklarından biri olarak kabul edilen Lazlar, Kartveli kökenli bir halk olarak sınıflandırılmaktadır. Bu etnik köken, Lazların Gürcü, Megrel ve Svan halklarıyla aynı dil ailesini paylaşmaları ile ilişkilidir (Balçı, 2007: 42-47).

Lazların kökeni, M.Ö. 750'lerde Karadeniz'in doğu kıyılarında kurulan ve pek çok mitolojiye konu olan Kolkhis Krallığı'na dayanır. Yunan mitolojisindeki ünlü "Altın Post" efsanesi, Kolkhis Krallığı'nın zenginlik ve ihtişamını simgeler ve Lazların atalarının bu bölgede kültürel kimliklerinin oluşmasında etkili bir rol oynamıştır. Kolkhis Krallığı'nın sona ermesinden sonra, Lazlar M.S. 2. yüzyılda Lazika Krallığı adı altında yeniden bir devlet kurmuşlardır. Bu krallık, Roma ve Pers İmparatorlukları arasındaki çekişmede, Bizans İmparatorluğu ile ittifak kurarak stratejik bir önem kazanmıştır. Roma ve Bizans dönemlerinde Lazika'nın bu stratejik konumu, Laz kimliğini ve kültürünü şekillendiren karakteristik özelliklerin gelişmesine olanak tanımıştır (Braund, 1994: 113-118).

Lazlar dilsel olarak Kafkasya'ya kültür olarak Doğu Karadeniz kültür alanına mensupturlar. Gürcüler ve Svanlardan kültür olarak farklıdırlar. Megrellerden ise din olarak ayrılırlar. Hatta hiçbir akrabalıkları olmayan Hemşinlilerle bile daha çok ortak özellikleri vardır.

Lazlara diğer kaynaklardan baktığımızda Trabzon vilayetinde yaşayan tüm milletlere Laz denildiğini görebiliriz. Evliya çelebi Trabzon Vilayetinden 'Vilayeti Lekzi' olarak bahseder. Hatta Ermeni dil bilimci Acaryan Laz Dili Üzerine Yazdığı çalışmasında Lazlığı Doğu Karadeniz milletleri için bir üst kimlik olarak göstermiştir. Akçaabat'tan Batum'a kadar olan bölgeyi Lazistan olarak adlandırmıştır. Lazları da Rumca Konuşan Hıristiyan Lazlar, Türkçe Konuşan Müslüman Lazlar ve Lazca Konuşan Müslüman Lazlar olarak üçe ayırmıştır (Aleksiva 2024: 32).

Nikolay Marr, Karadeniz'de batıdakilerin doğudakilere güneydekilerin kuzeydekilere Laz dediğinden bahseder.

Lazca, Kartvel dillerinin bir üyesi olarak Güney Kafkas dil ailesine mensup olup Gürcüce, Megrelce ve Svanca ile akrabadır. Türkiye'nin Doğu Karadeniz bölgesinde, özellikle Rize ve Artvin illerinde yaşayan Lazlar tarafından konuşulan Lazca, Lazların kültürel kimliğinin korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, UNESCO'nun "kesinlikle tehlike altında" olarak sınıflandırdığı bu dil, hızlı bir şekilde konuşur sayısını kaybetmektedir (UNESCO, 2010).

Lazcanın kökeni, tarihsel olarak Karadeniz'in doğu kıyılarında hüküm süren Kolkhis ve daha sonra Lazika krallıklarına dayanmaktadır. Güney Kafkas dil ailesindeki diğer dillerle, özellikle Megrelce ile benzerlikler taşır; ancak bu iki dil karşılıklı olarak anlaşılır değildir. Lazca ve Megrelce arasındaki dilsel yakınlık, dil bilimcilerin bu dilleri aynı alt grupta sınıflandırmasına yol açmıştır (Kutscher, 2008: 15-19).

Lazca, Güney Kafkas dil ailesinin özelliklerini taşır; dilin yapısında karmaşık çekim kuralları ve çok katmanlı bir fiil yapısı vardır. Gürcüce gibi Lazca da, bol miktarda ses ve çeşitli ünsüz kümelerini içerir. Bu dilde ünlü uyumunun bulunmaması, bazı kişiler için öğrenim zorluğu yaratabilir. Lazca, hem Gürcü hem de Latin alfabesiyle yazılabilmektedir. (Hewitt, 2004: 32-35).

2.1.3. Din ve Kùltür

Lazların dini inanışları, tarih boyunca çeşitli kültürel ve dini etkilerle değişim geçirmiş ve bu süreçte jeopolitik olarak önemli bir bölgede olmaları bu dönüşümü hızlandırmıştır. Farklı dönemlerde, farklı inanç sistemleri Lazlar arasında yaygınlık kazanmış, bu da onların dini kimliğini şekillendirmiştir.

Lazların antik dönemlerde, Kolchis ve Lazika krallıkları zamanında, doğa odaklı ve çok tanrılı pagan inanışlara sahip oldukları bilinmektedir. Özellikle doğa unsurlarına ve güçlerine tapınılan bu dönemde, Zerdüş diniyle bazı temaslar olduğu ve Lazların tapınma pratiklerinde Ahura Mazda gibi Zerdüşti tanrılarla bağlantılar olduğu tahmin edilmektedir. Bölgedeki arkeolojik buluntular, antik tapınaklar ve doğa unsurlarına dayalı ibadet kalıntıları, Lazların doğaya ve doğa tanrılarına saygı gösterdiğini ortaya koymaktadır (Braund, 1994: 67-72).

Aynı zamanda Yunan mitolojisinin Altın Post efsanesi gibi hikâyelerde de Kolhis krallığının dini gelenekleri hakkında bazı izler bulunmaktadır. ‘Ğormoti’ tanrılarının lideri yaratıcı olarak kabul edilirdi. ‘Şana’ mutluluk veren ana tanrıça olarak görülürdü. Günümüzde bile aynı tanrılar inanılmasa da deyimlerde ve söz arasında yer almaya devam etmektedir.

Roma ve Bizans imparatorluklarının etkisi altına girmesiyle birlikte, Lazlar Hristiyanlıkla tanışmıştır. Lazika Krallığı (M.S. 2.-7. yüzyıllar) dönemi boyunca Bizans İmparatorluğu ile olan ilişkiler sonucu Hristiyanlık hızla yayılmış ve Lazlar arasında kabul görmüştür. Bu dönemde Lazika’ya gelen Hristiyan misyonerler, Hristiyan inancının yerleşmesine katkıda bulunmuştur. Özellikle 4. yüzyıldan itibaren Lazika Krallığı, Bizans desteği ile Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmiştir (Toumanoff, 1963: 318). Krallık döneminde inşa edilen kiliseler ve manastırlar, Hristiyanlığın Laz toplumundaki yerini sağlamlaştırmış ve dini kimliğin şekillenmesinde belirleyici olmuştur.

16.yüzyılda Lazların yaşadığı bölgeler Osmanlı İmparatorluğu’na katılmış ve bu dönemde İslamiyet yavaş yavaş yayılmaya başlamıştır. Osmanlı yönetimi altında Lazlar, kademeli olarak İslam’ı kabul etmiş; özellikle 17. yüzyılın sonlarına doğru İslam, Laz toplumu içinde yaygın hale gelmiştir (Balcı, 2007: 56). Osmanlı’nın sağladığı sosyoekonomik olanaklar, Lazların İslam’ı benimsemesinde etkili olmuş ve

Laz kimliği içinde Müslümanlık baskın hale gelmiştir. Bu süreç boyunca, Lazların İslami kimlikleri güçlenmiş, İslam kültürü, günlük yaşam ve ritüel pratikler üzerinde etkili olmuştur.

Laz kültürü, Doğu Karadeniz ve Kafkasya'nın etkilerini taşıyan, köklü tarihsel bağlarla şekillenmiş zengin bir kültürel yapıya sahiptir. Gelenekleri, dili, müziği, dansları ve günlük yaşam pratikleriyle Laz kültürü, hem geçmişten günümüze taşınan değerleri hem de bölgenin jeopolitik konumundan kaynaklanan farklı kültürel etkileşimlerin izlerini taşır.

Geçmişte Laz kültüründe topluluk yaşamı oldukça önemliydi. Lazlar arasında "imece" olarak bilinen kolektif çalışma sistemi yaygındı. İmece, tarımsal faaliyetlerde ve köy işleri gibi ortak sorumluluk gerektiren durumlarda kullanılan bir işbirliği yöntemiydi ve bu, Laz kültüründe dayanışmayı güçlendiren bir gelenek olarak görülüyordu (Balcı, 2007: 37-40).

Laz kültürü, tarihi boyunca pek çok etnik, coğrafi ve toplumsal faktörün etkisiyle şekillenmiş, günlük yaşamda işlevsellik ve estetik değerleri birleştiren bir yapıya sahip olmuştur. Lazların geleneksel kıyafetleri, hem pratik hem de estetik açıdan özgün nitelikler taşımaktadır. Erkekler, genellikle "cepken" adı verilen, bele oturan ve kısa kollu olan geleneksel yelekleri tercih ederken, kadınlar ise desenli etekler ve el işlemeleriyle süslenmiş bluzlar giyerlerdi. Bu kıyafetler, hem iklim koşullarına hem de günlük yaşamın gereklerine uygun olarak tasarlanmiş, geleneksel üretim teknikleriyle yaratılmıştır. Özellikle Laz kadınları, dokumacılık ve halı-kilim rclğ gibi el sanatlarında usta olmuşlardır. Bu tür el sanatları, kuşaktan kuşağa aktarılarak, sadece bir kültürel miras değil, aynı zamanda ekonomik bir faaliyet olarak da önemli bir yer tutmuştur (Bayraktar, 2010: 43-46). Dokumacılık, özellikle kadınlar için geleneksel bir geçim kaynağı olduğu gibi, Laz toplumunun kültürel kimliğinin yaşatılmasında da merkezi bir rol oynamaktadır.

Laz kültürünün en belirgin ve canlı unsurlarından biri de müzik ve dans geleneğidir. Horon, Lazların halk dansları arasında en bilinen ve toplumsal yaşamda önemli bir yer tutan dans türüdür. Genellikle kemençe ve tulum gibi yerel çalgılarla eşlik edilen horon, ritmik yapısı ve enerjik fiğrleri ile dikkat çeker. Bu dans, sadece eğlence amacıyla değil, aynı zamanda toplumsal birlikteliği simgeleyen bir araç olarak da büyük anlam taşır. Horonun kökenleri, antik dönemlere kadar uzanır ve bu dans,

Lazların doğaya ve çevrelerine duyduğu saygıyı ve bağlılığı yansıtan hareketlere sahiptir (Öztürk, 2006: 121-126). Horon, aynı zamanda topluluk içinde dayanışma ve birlikte hareket etme kültürünü pekiştiren bir gelenek olarak da önemli bir yer tutar.

Bunun yanı sıra, geçmişte Laz toplumlarında dayanışma ve toplumsal işbirliği çok güçlüydü. "İmece" olarak bilinen kolektif çalışma sistemi, Laz kültüründe yaygın olarak kullanılırdı. İmece, genellikle tarımsal üretim ve köy işlerinde ihtiyaç duyulan iş gücünün ortaklaşa sağlandığı bir yöntemdir. Bu uygulama, sadece iş paylaşımını değil, aynı zamanda toplumsal bağları kuvvetlendiren bir sosyal pratik olarak da önemli bir işlev görmüştür. İmece, Lazların aralarındaki dayanışmayı güçlendiren bir gelenek olup, aynı zamanda bir topluluk olarak birlikte hareket etme ve ortak sorumluluk taşıma bilincini geliştirmiştir (Balcı, 2007: 37-40).

Kayıtlı dönemlere ait bazı demografik bilgiler paylaşılacaktır. Bu bilgiler mümkün olduğunca Ardeşen özelinde sunulacak olup, bazı bilgilere bağlı bulunduğu kaza olan Atina (Pazar) kazasının verileri de dâhil edilecektir.

Tablo 1. 1486 Atina Kazası Nüfus Durumu

Dini Gruplar	Hane	Dul	Bekâr
Müslüman	59	0	3
Hıristiyan	2248	77	225
Toplam	2307	77	228

Kaynak: Taşpınar, A. (2004). Rize Tarihi, 108.

Dönem içerisinde Ardeşen Bölgesinde kaydı olan iki köyden Zığam Karyesi 80 hane Dutha Karyesi de 80 hane görünmektedir. Ardeşen'i içine alan Atina Kazası bu dönemde Batum Sancağına bağlı görünmektedir.

Tablo 2. 1515-1554 Atina Kazası Nüfus Durumu

Yıllar	Hane	Müslüman	Hıristiyan
1515	3778	454	3324
1520	3800	459	3341
1554	3261	1617	1644

Kaynak: Taşpınar, A. (2004). Rize Tarihi, 141.

Dönem içerisinde Ardeşen bölgesinde kaydı olan üç köyden Zığam Karyesi; 48 Hıristiyan, 7 Müslüman ve 11 Müsellem haneden oluşmaktadır. Dutha Karyesi; 54 Hıristiyan ve 14 Müslüman haneden oluşmaktadır. İlk kez kaydı tutulan Gere Karyesi; 224 Hıristiyan; 19 Müslüman ve 5 Müsellem haneden oluşmaktadır. Bu bilgilerden

yola çıkararak bölgede bulunan halkın bu dönemde yavaş yavaş Müslüman olmaya başladığını görebiliriz.

2.2. Cumhuriyet Sonrası Demografik Yapı

Bölgedeki demografik yapıyı incelerken Cumhuriyet'in hemen öncesi dönemi de ele alarak karşılaştırma yapılacaktır.

Tablo 3. 1892-1927 Atina Kazası Nüfus Durumu

Yıllar	Toplam	Erkek	Kadın
1892	37279		
1893	33480	19192	17246
1900	37450	15940	16989
1903	24630	12320	12300
1904	12200	6251	5950
1914	50496		
1927	41549	16301	25249

Kaynak: Karpat, Osmanlı Nüfusu (1830-1914) s.378.

1892-1893 yılları arasındaki nüfus kayıtlarını incelediğimizde nüfusta bir azalma olduğu gözlemlenmektedir. Dönem kayıtlar incelendiğinde Hıristiyan hanelerde ve toplam hane sayısında azalma olduğu gözlemlenmektedir. Aynı zamanda bu dönemde herhangi bir doğal afet ya da savaş kaydı bulunmadığından dolayı bölgedeki Hıristiyan nüfusun göç ettiği çıkarımını yapılabilir.

1900-1904 yılları arasındaki nüfus kayıtlarını incelediğimizde yıllar içinde nüfusta büyük bir azalma olduğunu gözlemlenmektedir. Herhangi bir doğal afet ya da savaş kaydı bulunmadığından dolayı bu dönemde de büyük bir göç dalgası olduğu düşünülmektedir. Ancak bu sefer Müslümanlarında göç ettiğini görülmektedir. Bu dönemin hemen öncesindeki 93 Harbi ile Batum civarından göç etmekte zorunda kalan Müslüm Laz ve Müslüman Gürcü nüfusun etkisiyle bu reaksiyonun verildiği düşünülebilir.

1904-1914 yılları arasındaki nüfus kayıtlarını incelediğimizde 10 yıl içinde büyük bir nüfus artışı gözlemleniyor. Dönem kayıtlarında yeni hane kaydında hatırı sayılır bir artış gözlemlenmediğinden bölgeye bir göç olduğu söylemez. Ancak dönemin savaşız geçmesi belki de nüfus patlamasına yol açmış olabilir.

1914-1927 yılları arasındaki nüfus kayıtlarını incelediğimizde yaklaşık 13 yıl geçmesine rağmen bir nüfus azalması görülmektedir. Kadın sayısı sabit kalırken erkek

sayısında bir düşüş görülmektedir. Bu bilgidan yola çıkarak azalmanın temel sebebi savaşlardır.

Yalnızca Ardeşen'e ait nüfus bilgilerine ilk kez 1917 yılında Rus işgali sırasında bölgede inceleme yapan Gürcü dil bilimci İoseb Kipşidze'nin araştırmasında rastlarız. Kipşiadze Ardeşen bölgesinde 2370 hanede 12250 kişinin yaşadığını ve işgalden dolayı 150 hanenin bölgeyi terk ettiğini belirtmektedir (Kipşiadze, 1937: 157).

1928 Lazistan Sancağı feshedilerek Çoruh vilayeti kurulmuştur. Çoruh vilayetinin kurulmasıyla birlikte Ardeşen'de nahiye olmuştur. Bu süreçten sonraki nüfus kayıtlarında yalnızca Ardeşen gözlemlenebilecektir.

Tablo 4. 1917-2000 Ardeşen Nahiyesi- Kazası Nüfus Durumu

Yıllar	Toplam	Erkek	Kadın
1917	12250		
1927	14000		
1940	18036	7881	10515
1950	19362		
1960	20771	9278	11493
1970	26463	12266	14197
1980	31996	14860	17136
1990	39761	19509	20252
2000	58499	30345	28154

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu – Kipşiadze

Nüfus kayıtlarını incelediğimizde 1940-1960 arasındaki nüfus artışının az olduğu gözlemlenmektedir. 1940-1950 arasında 2. Dünya Savaşı nedeniyle nüfus artışının az olması olağandır. 1950-1960 arasında nüfus artışının az olması ise Ardeşen Kazasına bağlı olan Çamlıca Nahiyesinin ayrılmasıdır. Çamlıca Nahiyesi 1960 yılında Çamlıhemşin adını alarak Ardeşen'den ayrılmıştır.

Nüfus kayıtlarını incelediğimizde 1990-2000 yılları arasında büyük bir artış gözlemlenmektedir. Bu artışın en büyük nedeni 99 Marmara Depremidir. Bu dönemde gurbette bulunan erkek nüfus tekrar şehre dönmüştür. Ayrıca büyükşehirlere göç eden bazı aileler de kente geri yerleşmişlerdir.

1935 yılı Genel Nüfus Sayımı verilerini incelendiğinde Pazar ilçesinde yaşayan toplam 48 457 kişinin 46 608 inin köyde 1849 unun şehirde yaşadığı görülmektedir. Dönem itibarıyla yöredeki büyük çoğunluk köylerde yaşamaktadır.

1935 yılı Genel Nüfus Sayımı dil verilerine göre Türkiye'de ana dili Lazca olan toplam 63253 kişi bulunmaktadır. Buda toplam nüfusun %0,39 'una denk gelmektedir.

Türkiye’de ana dili Lazca olanların %84 ü Çoruh vilayetinde olup Çoruh vilayetinin de %20 sinin ana dili Lazcadır. Çoruh ilinde ana dili Lazca olan erkeklerden %97 si Türkçe bilmektedir. Çoruh ilinde ana dili Lazca olan kadınların da %94 ü Türkçe bilmektedir. Yani ana dili Lazca olan Lazların Türkçeyi de bildiklerini söyleyebiliriz.

1935 yılı Genel Nüfus Sayımı din verileri incelendiğinde Türkiye’de ana dili Lazca olan toplam 5 erkek Ortodoks 1 kadın Protestan olduğu görülmektedir. Çoruh vilayetine baktığımızda ise toplam 2 Hıristiyan vatandaş olduğu görülmektedir. Buradan hareketle Türkiye’de ana dili Lazca olanların neredeyse hepsi Müslümandır.

1935 yılı Genel Nüfus Sayımı eğitim verilerine göre ana dili Lazca olan erkeklerin okuma yazma bilen oranı %30, ana dili Lazca olan kadınların ise %5 tir. Bu oranlar da dönemin Türkiye ortalamasının üzerindedir. Pazar bölgesi özelinde incelendiğinde okuma-yazma oranı erkeklerde %28 kadınlarda %10 dur.

Tablo 5. 1935 Anadili Lazca olanların mesleki dağılımı %

Meslek	Erkek	Kadın
Toprak Mahsulleri	% 39,3	% 57,5
Sanayi	% 7,3	% 0,5
Ticaret ve Nakliye	% 3,4	-
Genel İdari Hizmetler	% 1,4	-
Ev iktisadı	% 0,1	-
Mesleksiz veya Bilinmeyen	% 48,5	% 42

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (1935)

Tabloyu incelediğimizde Lazların büyük çoğunluğunun Toprak Mahsulleri ile uğraşmaktadır. Büyük bir çoğunluğunun da kayıtsız çalışmakta olduğu söylenebilir.

1945 yılı Genel Nüfus Sayımı 1935 yılına göre daha dar kapsamlı ve verileri karşılaştırıldığında bazı şüpheli durumlar gözlemlenmektedir. Özellikle anadili bölümünde 10 yıl içerisinde büyük değişiklikler gözlemlenmiştir. Dönemin ulus-devletin en ileri safhasında olduğu düşünülürse verilerin tam doğruluğu şüphelidir.

1945 yılı Genel Nüfus Sayımı verilerine Ardeşen Nahiyesinin bağlı bulunduğu Pazar İlçesinde toplam 51 483 kişinin 49660 ının köyde 1823 ünün şehirde yaşadığı görülmektedir.

1945 yılı Genel Nüfus Sayımı dil verilerine göre Türkiye’de ana dili Lazca olan toplam 46 987 kişi bulunmaktadır. Bir önceki sayımda daha ayrıntılı olarak sayım yapılmasına rağmen bu sayımda ayrıntılı sayım yapılmamıştır. İlçe nüfusların

yükselmişken Anadili Lazca olanların azalması birbiriyle tezat bir durumdur. Ayrıca köylerden şehre olan bir göçte bulunmadığı için bu sayı pek tutarlı değildir. Anadili Lazca olanlar içinde 7662 kişinin Türkçeyi tam olarak bilmediği 39 293 kişinin ise Türkçeyi bildiği belirtilmiştir. Anadili Lazca olup Türkçeyi bilenlerin oranının bir önceki sayımda %95 oranından %84 oranına bir gerilemesi de yine bir çelişki yaratmaktadır. Nitekim bu sayım sonrasında dil verileri tutulmamış ve ya paylaşılmamıştır.

1945 yılı Genel Nüfus Sayımı din verileri incelendiğinde Türkiye’de ana dili Lazca olan toplam 3 Ortodoks 2 Protestan olduğu görülmektedir. Rize vilayetine baktığımızda ise kentin tamamı Müslümandır.

1945 yılı Genel Nüfus Sayımı eğitim verilerine göre ana dili Lazca olan erkeklerin okuma yazma bilen oranı %36, ana dili Lazca olan kadınların ise %7 dir. Bu oranlar da dönemin Türkiye ortalamasının üzerindedir. Rize ilinde okuma-yazma oranı erkeklerde %45 kadınlarda %5 dir.

Tablo 6. 1945 Anadili Lazca olanların ve Rize İlinin mesleki dağılımı %

Meslek	Lazlar	Rize
Toprak Mahsulleri	% 43,3	% 33
Sanayi	% 3	% 2
Ticaret ve Nakliye	% 1	% 1.5
Genel İdari Hizmetler	% 1	% 0,9
Ev iktisadı	% 0,1	% 0,1
Mesleksiz veya Bilinmeyen	% 51,6	% 62,5

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (1945)

Tabloyu incelediğimizde Lazların büyük çoğunluğu Toprak Mahsulleri ile uğraşmaktadır. Rize ilinde ise mesleksiz veya kayıt dışı çalışanların sayısı oldukça fazladır. 2. Dünya Savaşı öncesi dönemde askerliklerin uzatılması ve ürünlere el konulması bunun temel sebeplerindedir.

Tablo 7. 1950-2000 Ardeşen köy ve şehir nüfusu

Meslek	Şehir	Köy
1960	5488	23272
1970	6550	19913
1980	9582	22414
1990	17340	22421
2000	45392	13107
2010	26836	12824

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (1960-1970-1980-1990-2000-2010)

Tabloyu incelediğimizde özellikle 1980-2000 yılları arasında köyden şehre bir göç olduğu görülmektedir. İş nedeniyle göç edenler büyükşehirlere yönelmişlerdir. Ancak öğrencilerin eğitimi için aileler de köylerden şehre inmek zorunda kalmışlardır. 2000-2010 arasındaki azalma ise şehre 1999 Marmara depremi nedeniyle gelenlerin tekrar büyükşehirlere dönmesidir.

1950 sonrası Ardeşen'in eğitim durumunda gözlenen değişimler, Türkiye'nin genel kırsal kalkınma ve eğitim politikaları doğrultusunda şekillenmiştir. Bu dönemde, özellikle Demokrat Parti döneminde köylere yönelik okul inşa projeleri sayesinde Rize ve çevre ilçelerde eğitim altyapısı gelişmiş, okur-yazarlık oranı önemli ölçüde artmıştır. Ardeşen de bu süreçten etkilenmiş ve ilçede ilkokul ve ortaokul sayısı artmıştır. Böylelikle, kırsal alanda yaşayan halkın eğitim olanaklarına erişimi genişlemiş, eğitim, yerel topluluk için önemli bir gelişim aracı haline gelmiştir (Bayraktar, 2010: 43-46).

1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 8 yıllık zorunlu eğitimi uygulamaya koyarak eğitimde devamlılık sağlamıştır. Bu dönemde, Ardeşen ve çevresinde ortaokul ve lise eğitimi yaygınlaşmaya başlamış, böylece gençlerin eğitimine verilen önem artmıştır (Kalkan, 2015: 74-78). Ek olarak, bu dönemde sanayi ve tarımda çalışacak yetkin iş gücüne olan ihtiyacın fark edilmesiyle birlikte mesleki ve teknik eğitimin önemi anlaşılmış ve bu alanlarda eğitim veren liseler açılmıştır (Yılmaz, 2006: 122-126).

1980'ler ve sonrasında nüfusun artması ve toplumdaki eğitim taleplerinin çeşitlenmesiyle, Ardeşen'de eğitim programlarının çeşitlendirilmesine odaklanılmıştır. Bu gelişmeler, gençlerin mesleki eğitim olanaklarına erişimini sağlamış, böylece bölgedeki ekonomik kalkınmaya da katkıda bulunulmuştur. 2000'lerden itibaren, Ardeşen'de üniversiteye geçiş süreçlerine destek veren kurslar yaygınlaşmış ve gençlerin yükseköğretime erişimi daha kolay hale gelmiştir (Şahin, 2020: 78-81).

2.3. Cumhuriyet Sonrası Sosyolojik Yapı

Cumhuriyet sonrasındaki dönemde Ardeşen'in sosyolojik yapısı, Türkiye genelinde yaşanan sosyo-ekonomik değişimlerin bir yansıması olarak hızla dönüşmüştür. Öncelikle, Ardeşen'in ekonomik altyapısında tarımsal faaliyetlerin,

özellikle de çay tarımının artışı, toplumsal yapıyı yeniden şekillendirmiştir. Cumhuriyet'in kırsal kalkınmaya yönelik teşvik politikaları çerçevesinde, çay tarımının yaygınlaşması köy ekonomisine ve sosyal hayata önemli katkılar sunmuştur (Balcı, 2007: 22-25). Bu süreç, kırsal topluluklarda çay tarımının bir geçim kaynağı haline gelmesiyle aile yapısı ve köy içi iş bölümünde değişimlere neden olmuştur.

1950'li yıllarda Demokrat Parti iktidarının kırsal kesimde eğitim ve altyapı geliştirme çalışmaları, Ardeşen'de de yeni okulların açılmasını sağladı. Okuryazarlık oranının artması ve eğitim olanaklarının genişlemesi, genç nüfusun sosyalleşme ve iş fırsatları için şehirlere göç etme isteğini artırdı. Bu göçler, toplumsal yapıda kentleşme eğilimlerini desteklerken Ardeşen'de kalan nüfusun tarımsal faaliyetlere odaklanmasını sağladı (Bayraktar, 2010: 50-53). Kentlere yönelik bu göç hareketleri, köydeki iş yükünün yaşlılara kalmasına yol açmış ve genç nüfusun topluluk içindeki rolünü değiştirmiştir.

Aile yapısında geleneksel geniş aile modelinden çekirdek aile modeline geçiş süreci hızlanmıştır. Bu geçiş, büyük ölçüde kırsal kesimden şehirlere göç eden bireylerin bağımsız bir aile düzeni kurma isteğinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra, sosyolojik değişimle birlikte aile içi görev ve sorumluluk dağılımında da bir dönüşüm gözlenmiş, bireyselleşme artmıştır (Kalkan, 2015: 45-49).

1950 sonrası Ardeşen'in ekonomik durumu, Türkiye'nin kırsal kalkınma projeleri ve sanayileşme hamlelerinin etkisiyle belirgin değişimler geçirmiştir. 1950'lerden itibaren devlet politikaları çerçevesinde, köy ve kırsal alanlardaki üretim artırılmaya çalışılmış; tarımda modernleşme ve çay üretimi gibi faaliyetler teşvik edilmiştir (Bayraktar, 2010, s. 35-38). Özellikle çay tarımı, Rize bölgesinin genelinde olduğu gibi Ardeşen'de de başlıca geçim kaynağı haline gelmiştir. Bu dönemde, tarımsal üretimdeki artış, ilçede ekonomik canlanmaya katkıda bulunmuş ve çay üretimi, hane gelirlerinde önemli bir yer tutmaya başlamıştır (Kalkan, 2015: 55-58).

1960'lı yıllarda Ardeşen'deki ekonomik faaliyetler çeşitlenmeye başlamış, küçük ölçekli ticaret ve el sanatları da yaygınlaşmıştır. Ancak tarım, özellikle çay üretimi, ekonominin ana sektörünü oluşturmaya devam etmiştir. Çaykur'un devreye girmesiyle çay üretimi devlet tarafından desteklenmiş ve kooperatifleşme yoluyla üreticiler korunmaya çalışılmıştır (Yılmaz, 2006: 89-91). Çay üretimi yalnızca

ekonomik değil, sosyal olarak da Ardeşen'in yapısında önemli bir yere sahip olmuş, köyler ve aileler arasındaki dayanışmayı artırmıştır.

1980 sonrası Türkiye'de yaşanan ekonomik serbestleşme süreci Ardeşen ekonomisini de etkilemiştir. Bu dönemde, bölgeden büyük şehirlere olan göç artmış ve bu göçler, kırsal ekonomiyi daha çok tarım sektörüne bağımlı hale getirmiştir. 1990'lı yıllarda ise özellikle Ardeşen'de küçük işletmeler ve ticaret faaliyetleri, yerel ekonomiye katkıda bulunmaya başlamıştır. Bununla birlikte, Ardeşen'deki genç nüfusun büyük şehirlere çalışma eğiliminde olması, bölgede iş gücünde bir azalmaya neden olmuştur (Şahin, 2020: 102-105).

1950 sonrası Ardeşen'in dilsel ve kültürel yapısı, köklü toplumsal dönüşümlerle birlikte değişim göstermiştir. Bu dönemde Türkiye genelinde kırsal bölgelerden kentlere doğru gerçekleşen büyük göç hareketleri, özellikle genç nüfusun büyük bir kısmının kentlere yönelmesine ve Türkçeyi günlük yaşamda daha yoğun kullanmasına yol açmıştır. Bu süreçte Lazca, kırsal alanlarda ve aile içi konuşmalarda varlığını sürdürse de, kentleşme ve eğitim sistemi ile birlikte günlük yaşamın daha geniş alanlarından geri çekilmiştir (Öztürk, 2006: 25-27). Lazcanın resmî veya eğitim dili olarak kullanılmaması, genç nesillerin dili öğrenme isteklerini de düşürmüştü ve dilin toplumsal alanda kullanımını sınırlandırmıştır (Balci, 2007: 34-36).

Bu dönemde Laz kültürünün geleneksel unsurları, özellikle kırsal bölgelerde topluluk etkinlikleriyle yaşatılmaya çalışılmıştır. Horon gibi toplumsal danslar, kemençe ve tulum gibi müzik aletleriyle yapılan halk müziği performansları, özel günlerde ve kültürel şenliklerde devam ettirilmiştir. Horonun enerjik figürleri ve toplumsal birliği simgeleyen yapısı, Laz kimliğinin ayrılmaz bir parçası olarak toplumda varlığını korumuştur. Ancak, 1980'lerden sonra hızlanan kentleşme süreci ve göç hareketleri, Laz kültürel değerlerinin günlük yaşam pratiklerindeki etkisini azaltmıştır (Şahin, 2020: 68-71).

Ekonomik değişimlerle beraber Ardeşen'de imece gibi geleneksel kolektif çalışma sistemleri giderek azalmış; toplumsal dayanışma örnekleri modern ekonomik yapı içinde zayıflamıştır. Özellikle kırsal alanlarda, ailelerin bir araya gelerek birlikte iş yaptığı imece usulü, tarımsal üretimin merkezi bir parçasıydı. Ancak sanayileşmenin artışı ve tarımsal iş gücünün azalmasıyla, bu geleneksel iş birliği biçimi de büyük ölçüde zayıflamış, yerini bireysel ekonomik faaliyetlere bırakmıştır (Kalkan, 2015: 50-52).

1950 sonrası Ardeşen’de kültürel ve dilsel yapıdaki değişim, modernleşmenin getirdiği sosyal ve ekonomik faktörlerle şekillenmiştir. Laz kültürü, zengin ve güçlü bir geçmişe dayanmasına rağmen, modernleşmenin etkisi altında farklı bir yön almış; geleneksel unsurlarını yaşatmak için kırsal ve kent arasında bir denge kurmaya çalışmıştır. Günümüzde Lazca ve Laz kültürü, canlandırma çalışmaları ve dil kursları ile yaşatılmaya çalışılsa da, bu çabaların sürekliliği toplumsal farkındalık ve destek ile doğrudan ilişkilidir (Hewitt, 2004: 32-35).

Cumhuriyet sonrası dönemde Ardeşen’de Türk kimliğinin inşası, Türkiye'nin modernleşme süreciyle paralel olarak gelişmiştir. Bu dönemde, devletin kültürel ve toplumsal dönüşüm politikaları, yerel kimliklerin, özellikle etnik ve kültürel çeşitliliğin birleştirilmesi çabalarıyla şekillenmiştir. Türk kimliği, çoğunlukla eğitim, dil politikaları ve ekonomik dönüşüm yoluyla inşa edilmiştir (Balıcı, 2007: 45).

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Türkçe'nin tüm toplumsal yaşamda hâkim kılınması hedeflenmiş, eğitim kurumlarında ve kamusal alanda Türkçe'nin kullanımı teşvik edilmiştir. Ardeşen gibi bölgelerde de yerel diller, özellikle Lazca, dilsel baskılara maruz kalmış ve yavaş yavaş günlük yaşamda daha az kullanılmaya başlanmıştır. 1950'lere kadar, Türkçe'nin yaygınlaşması ile yerel dillerin bir anlamda bastırılması, etnik çeşitliliği “Türk kimliği” adı altında toplama sürecini hızlandırmıştır. Bu süreçte, devletin milliyetçi politikaları, kültürel homojenliğe teşvik ederken, Ardeşen’de yaşayan Lazlar gibi yerel topluluklar da bu politikaya uyum sağlamıştır (Balıcı, 2007: 56; Karadeniz, 2011: 132).

Ardeşen’in köylerinden kentsel alanlara doğru göç hareketi, toplumsal yapının dönüşümünü hızlandıran bir diğer faktördür. 1950'lerden sonra, sanayileşmenin etkisiyle ekonomik fırsatlar için şehirlere göç eden Ardeşenliler, yerel geleneklerinden uzaklaşarak daha "modern" Türk kimliğine bürünmüşlerdir. Bu dönüşüm, geleneksel iş yapma biçimlerinin, aile içi değerlerin ve toplumsal yapıların zamanla değişmesine yol açmıştır. Kültürel anlamda, Ardeşen’deki Laz kimliği, Türk kimliğiyile uyumlu hâle getirilirken, yerel festivaller ve geleneksel kutlamalar gibi kültürel pratikler bir ölçüde merkezin talepleri doğrultusunda şekillenmiştir (Öztürk, 2006: 121-126).

Ardeşen’deki göç hareketleri, sadece ekonomik sebeplerle değil, aynı zamanda kültürel kimliğin yeniden şekillenmesine de katkı sağlamıştır. Köylerden şehirlere göç eden bireyler, zamanla Türk kimliğiyile özdeşleşmiş ve bu kimlik, günlük yaşamın her

alanında daha görünür hâle gelmiştir. Göç eden bireylerin özellikle büyük şehirlerde Türk kültürünü ve sosyal normlarını benimsemesi, Ardeşen'in toplumsal yapısını homojenleştiren bir süreç yaratmıştır. Bu durum, hem yerel hem de ulusal düzeydeki kimlik inşası sürecini pekiştirmiştir (Balcı, 2007: 45; Karadeniz, 2011: 135).

Cumhuriyet dönemi, Ardeşen gibi bölgelerde Türk kimliğinin inşasını hızlandıran bir dönüm noktası olmuştur. Bu süreç, dil, eğitim, göç ve ekonomik dönüşüm gibi faktörlerin birleşimiyle şekillenmiştir. Yerel kültürel unsurlar, zamanla ulusal kimlik doğrultusunda evrimleşmiş ve Türk kimliği etrafında şekillenen yeni bir toplumsal yapı ortaya çıkmıştır. Bu değişim, yerel kimliklerin silinmesinden ziyade, daha karmaşık ve çok katmanlı bir kimlik anlayışının gelişmesine zemin hazırlamıştır (Balcı, 2007: 56; Öztürk, 2006: 121-126).

2.4. Coğrafya

Ardeşen'in coğrafyası, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin tipik özelliklerini yansıtır. Rize iline bağlı olan Ardeşen, doğuda Fındıklı (Viçe) ilçesi batıda Pazar (Atina) İlçesi ile komşudur. Kuzeyinde Karadeniz, güneyinde ise Kaçkar dağlarıyla çevrilidir. Deniz seviyesinden küçük bir düzlük olarak başlayan arazisi hızla yükselerek dağlık ve engebeli bir yapıya geçiş yapar. Kuş uçuşu 35 km mesafede deniz seviyesinden 3900 m yüksekliklere ulaşılır. Bu özelliği, Ardeşen'in iklimi ve bitki örtüsünü doğrudan etkiler; bölge genelinde tipik Karadeniz iklimi hâkimdir ve yıl boyunca bol yağış alır (Balcı, 2007: 78).

Ardeşen'in iklimi, yıl boyunca etkili olan yoğun yağışlarla şekillenir ve bölgede nemli, ılıman bir ortam yaratır. Yıllık ortalama sıcaklık yaklaşık 14°C düzeyindedir. Yağışlar mevsimsel olarak düzenli bir dağılım gösterir ve özellikle sonbahar ile kış aylarında yoğunlaşır. Bölge, yılda yaklaşık 2300 mm yağış alır. Bu yüksek yağış miktarı, Ardeşen'in bitki örtüsü açısından zengin bir çeşitlilik sunmasını sağlar; kestane, gürgen, kayın gibi ağaç türleri ormanlık alanlarda sıkça görülür. Ayrıca, Karadeniz'e özgü iklim yapısı, çay tarımı için ideal koşulları yaratır. Çay bitkisi, Ardeşen'in ekonomik ve coğrafi karakterini belirginleştiren en önemli ürünlerden biridir. Bu iklim koşulları, bölgenin biyolojik çeşitliliği için de büyük katkı sağlar ve bölgenin flora ile fauna açısından zengin bir ekosistem oluşturmasına olanak tanır (Bayraktar, 2010: 92-93).

Ardeşen'in en önemli su kaynaklarından biri olan Fırtına Deresi, Kaçkar Dağları'ndan doğup Karadeniz'e dökülür. Bu dere, bölgenin hidrolojik yapısının önemli bir parçasıdır. Fırtına Deresi'nin su rejimi bölge ekosistemine hayat verir (Öztürk, 2006: 45-47). Fırtına Deresi dört kola ayrılmaktadır. Bunlardan iki tanesi Ardeşen sınırları içerisinde doğar ve denize dökülür. Bu iki kol birbirinin ardı iki vadi olan Zigam Vadisi ve Dutha Vadisi oluşturur.

Kaçkar Dağları ise 3.937 metreye kadar yükselen zirveleriyle Türkiye'nin en yüksek dağ silsilelerinden biridir ve Ardeşen'in topografyasını belirgin bir şekilde şekillendirir. Ardeşen sınırlarında Kaçkar dağlarının doğu uzantısı olan Altıparmak (Liblin) dağları bulunmaktadır. Dağların yüksekliği, yamaçlarda yağış oranlarının artmasına neden olurken, bu da bölgenin flora ve fauna çeşitliliğine katkıda bulunur. Ayrıca, dağlık alanlar, bölge halkına tarım ve hayvancılık faaliyetleri için elverişli yaylalar sunar ve turizm açısından da önemli bir çekim merkezi oluşturur (Öztürk, 2006: 45-47).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LAZLARDA KİMLİK İNŞASI

3.1. Kolhis Krallığı

Kolkhis Krallığı (Lazca: K'olxa, Gürcüce: K'olheti, Urartuca: Qulha); Karadeniz'in doğu kıyılarından başlayarak Batı Gürcistan boyunca Kafkas dağlarına kadar uzanan Antik Çağ krallığıdır.

Kolkhis Krallığı'nın etki alanı, tarihsel açıdan oldukça geniş bir bölgeye yayılmıştır. Günümüzde Türkiye sınırları içinde Karadeniz kıyı şeridinde Sinop'tan Hopa'ya kadar olan bölgeyi ve iç kesimlerde Sivas, Amasya ve Gümüşhane'ye kadar uzanan toprakları kapsar. Aynı zamanda, Gürcistan ve Rusya sınırları içinde kalan Batum'dan Soçi'ye kadar olan kıyı bölgesini de içerir. Gürcistan'ın batı kesiminde Kolkhis'in etkisi, günümüzün Soçi, Zuğdidi ve Kutaisi şehirlerine kadar ulaşmaktadır. Bu geniş etki alanı, Karadeniz'in doğu kıyılarında Kolkhis'in önemli bir kültürel ve siyasi güç olduğuna işaret eder ve eski Kolkhis halkının Karadeniz kıyı bölgesi boyunca etkin bir varlık göstermesine olanak tanımıştır. Etki alanının geniş olması nedeniyle Doğu-Batı doğrultusunda Fasis ve Pontus olarak iki bölümde incelenebilir. Bugünkü Gönnye'nin batısında bulunan Pontus bölgesindeki halklar daha çok kabile şefleri yönetiminde sadece Krala bağlı olarak izole bir biçimde yaşamışlardır. İç kesimler ise sadece Krallığın etki alanı olarak kalmıştır (Lordkipanidze, 1993: 2-3).

En geç M.Ö 1350 lerde ortaya çıktığı düşünülen Kolhisliler'den bahseden ilk tarihçi Herodot'tur. Herodot'a göre Kolhisliler ile Mısırlılar akrabadır. Bunu da Güneş'e olan inançları ve sünnet olan tek milletler olmalarına bağlamıştır. Ancak bakıldığında Mısırlılar hiçbir zaman Asur, Hitit ve Urartular'ı aşamamışlardır. Bugün Kahire'deki en önemli meydanlardan birinin Lazoğlu Meydanı olması da güzel bir tesadüftür.

Kolkhislilerle ilgili en erken yazılı kaynaklar MÖ 8. yüzyıla tarihlenmekte olup, Urartu Kralı II. Sarduri dönemine ait kitabelerde Kolkhis sınırındaki kabilelerle yaşanan çatışmalar anlatılmaktadır. Bu dönemde, Kolkhis'in Karadeniz kıyısında önemli bir bölgesel güç olarak kendini göstermeye başladığı anlaşılmaktadır (Melikişvili, 1971). MÖ 8. yüzyılın sonlarına doğru Kimmerler, bölgeyi işgal etmiş ve

Kolkhis'in sınırlarını daraltarak krallığın zayıflamasına neden olmuştur. Bu işgal, Kolkhis'in batıdaki etki alanını sınırlamış ve MÖ 7. yüzyıldan itibaren Fasis bölgesine çekilmiştir. MÖ 6. yüzyılda ise bölgedeki bazı kabileler Pers egemenliğine girmiş, ancak bölgenin dağlık ve ormanlık yapısı nedeniyle Perslerin bu alanlarda doğrudan bir hâkimiyet kurması zor olmuştur. Rize, Trabzon, Giresun ve Gümüşhane'de yaşayan kabileler, Kolkhis krallarının otoritesinden bağımsız olarak yaşamaya devam etmiş, böylece Kolkhis Krallığı'nın bölgesel etkisi iyice daralmıştır (Lordkipanidze, 1993: 23).

MÖ 5. yüzyılda Kolkhis'e dair bilgiler, antik Yunan tarihçileri ve hekimlerinden gelmektedir. "Tarihin Babası" olarak bilinen Herodot, Kolkhis halkının gelişmiş keten dokuma teknikleri ve silah yapımıyla öne çıktığını kaydetmiştir. Herodot'un gözlemleri, Kolkhis'in, keten dokumacılığı ve metal işçiliği gibi el sanatlarında ileri bir seviyede olduğunu ortaya koyar. Aynı dönemde "Tıbbın Babası" olarak anılan Hipokrat da Kolkhisliler hakkında fizyolojik gözlemler yaparak, onların soluk benizli (açık tenli) ve kalın sesli olduklarını belirtmiştir. Bu betimlemeler, Kolkhis toplumuna dair etnografik izlenimlerin yanı sıra onların gündelik yaşamlarını ve el işçiliğiyle bağlantılı kültürel unsurları yansıtır.

MÖ 5. yüzyılın sonlarında ise, ünlü Yunan askeri lider ve tarihçi Ksenofon, "Anabasis" (Onbinlerin Dönüşü) adlı eserinde Kolkhis'e dair önemli ayrıntılara yer vermiştir. Ksenofon, Pers Kralı ile savaşının ardından Karadeniz'in kuzeydoğu kıyılarından Yunanistan'a dönmek amacıyla, Doğu Karadeniz'deki çeşitli kabilelerle temas kurmuştur. Bu süreçte, Ksenofon ve askerleri, bazı bağımsız kabilelerle etkileşime geçmiş ve bazı çatışmalar yaşamıştır. Ksenofon bağımsız yaşayan ancak etnik olarak Kolhi sayılan kabilelerden bahseder. Kolhislilerin bağımsızlıklarını sürdürmeleri, bölgenin zor ulaşılabilir coğrafyası ve bu toplulukların yerel kimliklerini koruma isteğiyle açıklanabilir (Anarbasis, 2016: 170-181).

Ksenofon ayrıca Kolkhis Krallığı'nın zenginliği hakkında duyduklarından etkilenerek, askerlerine krallığın merkezi olan Fasis bölgesine saldırılmayı teklif etmiştir. Ancak, Ksenofon'un askerleri bu öneriyi kabul etmemiştir. Ksenofon'un bölgeye dair gözlemleri, Kolkhis'in kültürel yapısını ve yerel halkların kendi içlerindeki sosyo-ekonomik dinamiklerini anlamamıza katkı sağlar (Anarbasis, 2016: 181-189).

MÖ 4. yüzyıla gelindiğinde, Kolhis ve çevresindeki kabileler Büyük İskender'in Pers İmparatorluğu'nu fethetmesiyle birlikte tam bağımsızlıklarına kavuşmuştur. Makedon kralının ölümünden sonra Kolhis'te kendi adına sahte Makedonya sikkeleri basıldığı ve bu sikkelerin Orta Avrupa'ya kadar ticarete kullanıldığı bilinmektedir. Bu durum, Kolhis'in ekonomik açıdan canlı bir ticaret merkezi olduğunu ve İskender sonrası dönemden faydalandığını gösterir (Zehiroğlu, 1999: 16).

MÖ 2. yüzyılda, Trabzon'da adına para basılmış olan Kolhis Kralı Akos'tan bahsedilse de bu dönem hakkında detaylı bilgi sınırlıdır. Ancak bu yüzyılda Kolhis'in merkezi otoritesi zayıflamış ve kontrol, giderek güçlenen Pontus Krallığı'na geçmiştir.

Kolhis halkı, Lazca ve Megrelce'nin atası kabul edilen bir dil konuşmaktaydı ve çok sayıda etnik grubu içeren bir topluluk yapısına sahipti. Bu halklar arasında Abhazlar, Çerkesler, İberler (bugünkü Gürcüler), Svanlar ve Kuban halkları (Çeçen ve İnguşlar) yer alıyordu. Bu etnik grupların tümü, bir arada Kolhis kimliği altında toplanmıştı. Kolhis kültüründe bu birleştirici kimlik, günümüzde Doğu Karadeniz bölgesindeki halkların Laz olarak anılmasına benzer şekilde, ortak bir üst kimlik işlevi görmekteydi. Bu yüzden Kolhis, bir etnik topluluktan ziyade kültürel ve siyasi bir çatı kimlik olarak düşünülebilir.

Kolhis halkının kültürel yapısını incelediğimizde, Ardeşen ve çevresindeki Karadeniz kültürüne oldukça benzer özellikler taşır. Karadeniz kadınları gibi, Kolhis kadınlarının da toplum hayatında aktif rol aldıkları ve güçlü birer figür oldukları görülür. Bu benzerlik, Karadeniz kadını denildiğinde akla gelen çalışkan, dirençli, ev ve tarla işlerini aynı anda sürdürebilen kadın figürüyle örtüşmektedir. Kolhis kültüründe de kadınların tarım ve toplumsal görevlerde aktif roller üstlendiklerine dair kanıtlar, bölgenin sosyal yapısındaki sürekliliğe işaret eder.

Fiziksel özellikler açısından da, antik dönem yazılı kaynaklarında betimlenen Kolhis halkının yapısı günümüz Ardeşen insanların fizyolojik özellikleriyle benzerlik gösterir. Hem Kolhislilerin hem de modern Karadeniz insanların genellikle dayanıklı, doğaya uyum sağlayabilen bir yapıya sahip oldukları belirtilmektedir. Örneğin, tarihçi Herodot'un Kolhis halkını detaylandırırken sağlıklı, açık tenli, güçlü yapılı olarak tanımlaması, bölge insanının bugün de koruduğu tipolojik özelliklerle paralellik gösterir (Herodot, 2007: 95-97).

Mimari yapılar açısından bakıldığında, Kolhislilerin ahşap yapı malzemeleri kullandıkları görülür ki bu, günümüzde de Karadeniz’de yaygın olarak gözlemlenir. Bölgenin zengin orman varlığı sayesinde ahşap, kolay erişilebilir bir malzeme olarak tercih edilmiştir. Kolhislilerin evleri güneşe yakın olma amacıyla kule tarzında ahşap yapılar olarak inşa edilmiştir; bu, günümüzde hala görülebilen ve "serender" adı verilen ahşap yapıların atası olarak düşünülebilir. Serenderler, bölgedeki mimari geleneğin antik dönemlerden itibaren sürdüğünü ve Kolhis kültüründen izler taşıdığını göstermektedir (Braund, 1994: 45-48).

Kolhislilerin ticari kayıtlarına baktığımızda keten, kendir, balmumu, tuzlanmış balık ve pişirilmiş et kayıtlarına rastlarız. Bölgede kendirden yapılan feretiko, arıcılık faaliyetleri, tuzlanmış balık ve meşhur kavurması halen daha aynı şekilde devam etmektedir.

Kolhislilerin ticareti, bölgenin ekonomik yaşamında önemli bir rol oynamış ve bu ticari faaliyetler günümüz Doğu Karadeniz bölgesinde varlığını büyük ölçüde korumuştur. Antik dönemde Kolhis ticari kayıtlarında keten, kendir, balmumu, tuzlanmış balık ve pişirilmiş et gibi ürünlere rastlanmaktadır. Bu ürünler, bölgenin coğrafi yapısına ve iklimine uyumlu olarak üretilmiş ve işlenmiş, Kolhis toplumunun geçim kaynağını oluşturmuştur. Kolhislerin ünlü keten dokumacılığı, günümüzde de "feretiko" adı verilen yerel bir keten dokuma tarzı olarak devam etmektedir. Bu geleneksel dokumacılık kültürü, yerel kadınların emekleriyle sürdürülen, kültürel mirası yansıtan bir zanaattır ve yerel ekonomiye katkı sağlamayı sürdürmektedir (Braund, 1994, s. 78-80).

Arıcılık, balmumu üretimi açısından Kolhis döneminde önemli bir faaliyet olup, Karadeniz’in yoğun bitki örtüsü ve iklim koşulları nedeniyle oldukça verimli olmuştur. Bu gelenek, bölgenin kırsal kesimlerinde günümüzde de sürmektedir ve Karadeniz balı hâlâ ülke genelinde tercih edilen bir ürün olarak üretilmektedir. Ayrıca, tuzlanmış balık ticareti de o dönemde önemli bir ihraç malıydı ve günümüzde Karadeniz mutfağının temel gıdalarından biridir. Kolhis mutfağında hazırlanan pişmiş et ile bugünkü Karadeniz mutfağında üretilen kavurma arasındaki benzerlik, bu kültürel sürekliliğin izlerini taşır (Herodotus, 2007). Bütün bunları Kolhislilerden miras olarak gelen kültürel kimlik olarak düşünebiliriz.

Kolhisliler, Karadeniz kıyılarındaki konumları sayesinde antik dönemde denizcilik becerileriyle tanınmış bir topluluktu. Bu mirasın izleri günümüze dek ulaşmış ve bölgede yaşayan halkın denizcilik alanındaki yetkinliği, modern dönemlerde de kendini göstermeye devam etmektedir. Özellikle Karadeniz'deki balıkçılık, gemicilik ve deniz taşımacılığı sektörleri, bölge halkının denizle olan derin bağı ve denizcilik bilgi birikimini sürdürdüğünü göstermektedir.

Bugün, bölge insanının bu sektördeki varlığı hala güçlüdür. Ayrıca, denizcilikle ilgili bilgi ve beceriler aileden çocuklara aktarılmakta, dolayısıyla nesiller boyunca devam eden bir kültürel yapı sergilenmektedir. Bu durum, Kolhislilerden bugüne kadar süregelen denizcilik geleneğinin, bölge halkının kimliğinde hala önemli bir yer tuttuğunu ortaya koymaktadır (Braund, 1994: 67-72).

3.2. Mit: Altın Post

Altın Post efsanesi, antik Yunan mitolojisinin en bilinen maceralarından biridir. İason ile Argonotlar olarak bilinen bir kahraman grubunun destansı yolculuğunu anlatır. Efsaneye göre, İason'un amcası Pelias, İason'un krallık hakkını alıkoyar ve ona tahtı geri verebilmesi için ulaşması imkânsız görülen bir görev verir: Kolhis'te saklanan Altın Post'u ele geçirmek. Bu post, adını altın renkli parlak yününden alan kutsal bir koça aittir ve bolluk ve bereket simgesi olarak kabul edilir. (Graves, 1955).

İason, Argos isimli bir gemi yaptırarak kendisiyle birlikte bir grup cesur kahramanı Argonotlar olarak bilinen Herakles, Orfeus ve Peleus (Aşil'in babası), Argos, gibi mitolojik figürleri yanına alır ve Kolhis diyarına yola çıkar. Uzun ve tehlikeli bir deniz yolculuğu sonucunda Kolhis'e ulaşırlar, fakat Kolhis Kralı Aietes, Altın Post'u vermek istemez. Bunun üzerine kral, İason'a zorlu görevler verir: ateş püsküren boğalarla çift sürmek ve ekilen tohumlardan çıkan savaşıları alt etmek. İason'a yardım eden kişi ise Aietes'in kızı Medea olur. Medea, sihirli güçleri sayesinde İason'un bu görevleri başarmasını sağlar ve İason da Altın Post'u alarak Medea ile birlikte Yunanistan'a döner. Bu yolculuk, cesaret, ihanet, sihir ve aşkla örülü destansı bir macera olarak Yunan mitolojisinde önemli bir yer edinmiştir (Herodotus, M.Ö. 5. yy).

Bu mitte Kolhis güneşin doğduğu diyar olarak anlatılmaktadır. Kolhis Kralı Aietes'te güneşin oğlu güneş soylu olarak bahsedilmektedir. Aietes, Hepaistos'un inşa

ettiği sarayda yaşamaktadır. Aietes'in oğlu Kolhis Presci Apsaros'tur. Apsaros altın postun alınmasından hemen sonra ölmüştür. Apsaros ismini bölgede yer ve dere adlarında görmekteyiz. Kolhis Kralı Aietes'in torunu, Medea'nın Medus, Kolhis'ten, Orta Doğu'ya geçmiştir burada atalarının Güneş kültürünü yayarak bölgede kurulacak Med İmparatorluğu'nun temelini atmış ve bu imparatorluğa adını vermiştir.

Mitlerin kimlik inşasında önemli bir yeri vardır. Bilinen en önemli yunan mitlerinden olan Altın Post Efsanesi bugün Lazlardan çok Gürcüler tarafından sahiplenmektedir. Bunda en önemli etken din faktörüdür.

3.3. Lazika ve Hıristiyanlıkla Tanışma

Laz adından ilk olarak Romalı Plinus bahsetmektedir. Karadeniz'in doğusunda Romalılara bağlı bulunan bir Laz Krallığının olduğunu ve içlerinde Zydrit ile Abask adında kabilelerin yaşadığını belirtir (Taşpınar, 2004: 39).

Lazika, Kolhis Krallığı'ndan farklı olarak tam bağımsız bir devlet olmamış, Roma İmparatorluğu'na bağlı yarı bağımsız bir vasal devlet olarak varlık göstermiştir. Roma'ya olan bağımlılığına rağmen Lazika iç işlerinde bağımsız hareket etmiştir. Lazlar, kendi krallarını seçme hakkına sahipti ve bu krallar, Roma İmparatorluğu'ndan sembolik bir yetki nişanı alırlardı. Roma'nın, Lazika'ya bu tür ayrıcalıklar tanımamasının ardında stratejik bir neden vardı: Lazlar, Roma İmparatorluğu'nun kuzeydoğu sınırındaki göçebe kavimlere karşı bir tampon görevi üstlenmekteydi (Lang, 1966: 75).

Pers İmparatorluğu da göçebe kavimlerin yarattığı tehdidi dikkate alarak Lazlarla iyi ilişkiler geliştirme yoluna gitmiştir. Pers egemenliği döneminde Zerdüştlük bölgede bir dereceye kadar etkili olmuş, ancak yayılmamıştır. Arap akınlarıyla İslamiyet bölgede tanıtılmaya çalışılsa da Lazika'nın dağlık ve izole yapısı, bu çabaların başarıya ulaşmasını zorlaştırmıştır. Bu yüzden, Pers ve Arap hâkimiyetleri Lazika'da ancak geçici bir etki yaratabilmiştir (Toumanoff, 1963:303-305).

Hıristiyanlık bölgede 1.yy da yayılmaya başlamıştır. Havarilerden Andreas, Simon Kananiti ve Mathias bölgeye gelerek Hıristiyanlığı yaymaya başlamışlardır. Ancak Lazika Krallığı 4.yy da resmi olarak Hıristiyanlığı kabul etmiştir. Lazika Krallığı I. İznik Konsiline katılımcı göndermiştir. 6.yy itibariyle kendi metropolitliğini kurmuştur. Lazika Metropolitliğinin merkezi Fasis olarak belirlenmiştir.

Hristiyanlık, Lazika bölgesinde MS 1. yüzyıldan itibaren yayılmaya başlamıştır. İsa'nın havarilerinden Andreas, Simon Kananaios ve Mathias'ın bölgeye gelerek Hristiyanlık öğretisini burada tanıttıkları aktarılır. Ancak Lazika Krallığı'nın Hristiyanlığı resmî olarak kabul etmesi 4. yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu gelişmeyle birlikte Lazika, I. İznik Konsili'ne temsilci göndermiştir. (Lang, 1966, s. 85).

6.yüzyılda Lazika kendi kilise yönetimini oluşturmuş ve bir metropolitlik kurmuştur. Lazika Metropolitliğinin merkezi, Karadeniz kıyısında bulunan Fasis (günümüzde Poti) kenti olarak belirlenmiştir. Bu dini yapı, bölgenin bağımsız bir kilise otoritesine sahip olmasını sağlamış ve Lazika Krallığı'nın hem yerel hem de Roma İmparatorluğu'yla olan dini ilişkilerini güçlendirmiştir (Toumanoff, 1963, s. 310).

Lazika Krallığı'nın tam etki alanı, esas olarak Batum'a kadar uzanmakta ve burada yaşayan Megreller üzerinde daha fazla etkisi olmuştur. Bölgedeki arkeolojik ve mimari yapıları incelediğimizde, Rize ve Hopa arasında, Trabzon Rum İmparatorluğu öncesine ait kilise yapısına rastlanmadığı görülmektedir. Bu durum, özellikle Ardeşen ve çevresinde Hristiyanlığın halk arasında tam olarak kabul edilmediği ve geleneksel pagan inançlarının etkisinin sürdürdüğü şeklinde yorumlanabilir. Bölgede doğaya dayalı kadim inançlar, Hristiyanlıkla temas kuran çevre toplumlara kıyasla daha güçlü bir şekilde korunmuştur. Bu süreklilik, Lazika'nın Roma ve Bizans İmparatorluklarıyla olan siyasi ilişkilerinden etkilenen kesimlerden farklı olarak, Karadeniz'in doğu kıyılarındaki yerel halkın kültürel özgüllüğünü koruduğunu göstermektedir.

3.4. İslamiyet Sonrası Dönem

1461'de Trabzon İmparatorluğu'nun Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethiyle birlikte, Trabzon İmparatorluğu'nun doğu sınırları olan Sarp bölgesine kadar olan sahil şeridi Osmanlı egemenliğine girdi. Bu bölgenin Osmanlı'ya katılmasına dair 1486 yılına ait tahrir defterinde Sarp köyünün de kaydedilmesi, bu işgalin kesinleşmiş olduğuna işaret etmektedir. Ancak bölgenin Osmanlı idaresi bütünüyle girmesi 1515 yılını bulmuştur (BOA.TD.52).

Fetih sonrasında Osmanlı yönetimi, bölgedeki büyük çiftlik sahibi olan Rumları Rumeli'ye sürmüş ve onların yerine Osmanlı sistemine uygun olarak tımar sahiplerini yerleştirmiştir. Trabzon İmparatoruna ait olan ve özel mülkiyet kapsamında bulunan

yerler ise "has arazi" olarak kaydedilmiştir. Osmanlı idaresi, bölgedeki idari yapıyı güçlendirmek amacıyla 1520-1566 yılları arasında Trabzon ve Batum sancaklarını birleştirerek yeni bir eyalet oluşturmuş ve bu eyaletin merkezini Trabzon Sancağı olarak belirlemiştir. Bu kapsamda Lazistan Sancağı da tesis edilmiş ve Atina Kazası ve Arhavi kazası olmak üzere ikiye ayrılmıştır (Aleksiva, 2024: 42-43).

Lazistan bölgesinin nüfusunun 15. yüzyılda yaklaşık 20.000 ile 35.000 kişi arasında olduğu tahmin edilmektedir. 1554 yılına gelindiğinde Atina kazasının yarısının İslamiyeti kabul ettiği, Arhavi kazasında ise İslamiyete geçenlerin oranının %20 civarında olduğu kaydedilmiştir. İslamlaşma süreci 1580'de Atina kazasında neredeyse tamamlanmıştır (BOA.KK.d.02697).

Bölgenin İslamlaşması ihtida şeklinde olup Hristiyanlık dönemindeki sülale adlarının halen daha var olması her iki dönem arasında organik bir bağ olduğunu göstermektedir. (Aleksiva, 2024: 45).

Katolik misyoner Grangier, 1615 tarihli mektubunda Osmanlı idaresindeki Lazistan bölgesinin dini durumunu genel olarak şöyle özetlemiştir. Bölgedeki Hristiyanlık etkisinin, isim ve vaftiz sembollerinden ibaret kaldığı, dini öğretilerin neredeyse yok olduğu ve dini liderlerin bulunmadığına dair bilgiler mevcuttur. Bu süreçte, birçok kişi, özellikle vergi muafiyeti gibi ekonomik avantajlardan yararlanmak için Müslüman olmuştur. Papazların bölgeden uzak oluşu ve herhangi bir dini tören yapılmaması, insanların dini bağlılıklarını yitirmesine ve dinsel pratiklerin giderek azalmasına yol açmıştır (Grangier, 1615).

Osmanlı İmparatorluğu'nun asker ihtiyacının karşılanmasında önemli bir yer tutan Lazistan, 16. yüzyılda tamamen Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Ancak bu bölgenin dağlık yapısı ve yerel özellikleri nedeniyle Osmanlı yerleşimi oldukça sınırlı kalmıştır. Lazistan'ın doğusunda Lazların egemenliğindeki yerel unsurların etkisi devam etmiş ve bu yerel liderler, 17. yüzyılın ortalarından itibaren giderek hâkimiyetlerini arttırarak bağımsızlıklarını kazanmıştır. Bu liderler, genellikle "derebeyler" veya "vadi beyleri" olarak anılmıştır. Derebeylik sistemi, Karadeniz'in kıyı vadilerinde yerel otoritelerin oldukça güçlü bir şekilde ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu yapı, hem Osmanlı yönetimi hem de önceki Bizans İmparatorluğu için kontrolü zorlaştıran bir unsur olmuştur. Özellikle Lazistan gibi stratejik bölgelerde, Osmanlı devleti, derebeylerin bağımsız hareketlerini dizginlemekte ve merkezi

otoriteyi tesis etmekte büyük güçlükler yaşamıştır. Bizans döneminde 11. ve 12. yüzyıllarda görülen kontrol zorlukları, Osmanlı idaresi altında 18. ve 19. yüzyıllarda tekrar kendini göstermiştir. Bu, bölgedeki jeopolitik yapının yanı sıra, derebeylik sisteminin toplumsal ve ekonomik etkilerinden kaynaklanmıştır. Bu durum, Osmanlı'nın bölge üzerindeki denetimini askeri ve idari açıdan zayıflatmış, Lazistan'ın geleneksel yapısının uzun süre korunmasına neden olmuştur (Bryer, 2016: 309-310).

Özellikle Trabzon ve Lazistan merkezli isyanlar, bölgedeki yerel ailelerin feodal yapılarının yıkılmaya çalışıldığı 19. yüzyılda yoğunlaşmıştır. Tuzcuoğlu İsyanı, Osmanlı döneminde Doğu Karadeniz'deki derebeylerin merkezi otoriteye karşı direnişlerinden biridir. Bu süreçte Osmanlı Devleti, merkezi otoriteyi güçlendirme politikaları çerçevesinde bölgedeki âyanlara karşı çeşitli müdahalelerde bulunmuş, ancak bu durum yerel beylerin ciddi bir direnişiyle karşılaşmıştır.

Tuzcuoğlu ailesi, bu isyanlarda ön planda yer almıştır. 1828-1833 yılları arasında özellikle Rizeli Laz Tuzcuoğlu Tâhir ve Abdülkadir ağalar liderliğinde ayaklanmalar yaşanmıştır. İsyanlar, bölgedeki kötü hasatlar, yüksek vergiler ve merkezi idarenin müdahalelerinden kaynaklanan huzursuzluklarla birleşerek güç kazanmıştır. Ancak, Osmanlı valisi Osman Paşa'nın kararlı tutumu ve bölgedeki diğer yerel beylerin Osmanlı yanlısı hareketleri, bu ayaklanmaların bastırılmasını sağlamıştır. Sonuç olarak, Tuzcuoğlu ailesi üyeleri ya öldürülmüş ya da sürgün edilmiştir. Bu olaylar, Doğu Karadeniz'de merkezi otoritenin yerel derebeylik yapısına karşı nihai zaferi olarak görülmektedir.

Bu ayan isyanlarını 'Laz İsyanları' olarak değerlendirmek çok da mümkün değildir. Bu isyanlarda herhangi kimlik talebi ya da etnisiteye dayalı bir durum olmamıştır. İsyanların temel nedeni ekonomik ve siyasidir. Bölgedeki aydınlar Tanzimat Dönemi'nde Jön Türkleri desteklemişlerdir. Meşrutiyet ve Cumhuriyet'in kuruluş kadrolarında görev almışlar ancak sisteme tamamen bütünleşmiş ve asimile olmuşlardır. Bölgedeki Laz elitleri diyebileceğimiz; entelektüel, zengin ve güç sahibi bu zümrenin Lazlığı yitirmesi Laz hareketlerini başlamadan bitirmiştir (Aleksiva, 2024: 53-55).

Bölgedeki demografik yapıyı değişikliğe uğratan tarihteki en önemli olay 93 Harbi'dir. 93 Harbi'nde Rumeli Cephesinde Ruslar İstanbul yakınlarındaki Ayestafanos'a kadar gelmişlerdir. Ancak Kafkasya Cephesinde özellikle Lazistan

bölgesinde, Ruslara karşı zafer kazanılmıştır. Ancak buna rağmen Lazistan bölgesinin merkezi olan Batum, Çürüksu (günümüz Koluleti), Kemalpaşa, Livane(Artvin) ve Gönnye tazminat olarak Ruslara verilmiştir (Aleksiva, 2024: 58).

Batum'daki Laz kıyımı, özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Rusya'nın Batum'u işgal etmesiyle başlayan sosyal, siyasi ve ekonomik değişimlere tepki olarak şekillenmiştir. Berlin Antlaşması (1878) ile Batum'un Rusya'ya bırakılması, bölgede Müslüman Laz nüfusu arasında derin bir hoşnutsuzluğa yol açmıştır (Aleksiva, 2002, s. 78-80). Rusların bölgedeki Laz nüfusu Hristiyanlaştırma girişimleri, asimilasyon politikaları ve ağır vergi yükümlülükleri, Laz kıyımının temel nedenlerindedir (Halaçoğlu, 1995, s. 102-104). Özellikle, Rus yetkililer tarafından uygulanan dini baskılar, halk arasında toplumsal dayanışmayı güçlendirmiş ve kıyımı tetiklemiştir (Kırzioğlu, 1993, s. 128).

Laz kıyımı, Laz liderlerinin öncülüğünde köylerde organize edilmiş ve yerel halktan büyük destek görmüştür. Osmanlı'dan aradığı desteği göremeyen Lazlar İngilizlerden yardım istemişlerdir. Ancak, Rusların güçlü askeri müdahalesi karşısında kıyam bastırılmış ve sonuç olarak birçok Laz ailesi Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır (Gökdağ, 2000, s. 66-68). Bu göç, özellikle Karadeniz kıyılarındaki Bolu, Adapazarı, Kocaeli, Bursa gibi bölgelere yoğun bir Laz nüfusun yerleşmesiyle sonuçlanmıştır (Koç, 2015, s. 75-78).

Laz kıyımı, yalnızca bölgesel bir direniş hareketi olmakla kalmayıp, Lazların kültürel kimliklerini ve Osmanlı ile olan bağlarını koruma çabalarının bir sembolü haline gelmiştir. Yine Batum'un günümüze kadar gelen serbest bölge ve otonom cumhuriyet gibi hukuki statüler kazanmasına da vesile olmuştur. Ayrıca, kıyam sonrası gerçekleşen göç dalgası, Laz kültürünün coğrafi dağılımını ve sosyal yapısını büyük ölçüde değiştirmiştir (Koç, 2015, s. 79).

Bu dönem de Atina bölgesinden de nüfus kayıtlarını incelersek aynı olayları yaşayacağını düşünen 10.000 e yakın Laz göç etmiştir.

3.5. Lazlarda Cemiyetleşme

II. Meşrutiyetle sonrası anayasal düzene geçen Osmanlı İmparatorluğu'nda cemiyetleşme teşvik edilmiş izinle serbest hale getirilmişti. İstanbul'da okuyan Laz gençler Laz Kulübü adıyla bazı faaliyetler düzenliyorlardı. Bu gençler bir araya gelerek

Laz Talebe Cemiyetini, 1914 yılında İstanbul'da kurdular. Bu cemiyet Lazlar arasında Laz adıyla kurulan ilk cemiyet özelliği taşımaktadır. Laz Talebe Cemiyeti, Laz talebelerin arasında yardımlaşma ve dayanışma sağlamak amacıyla kurulmuştur. Cemiyetin nizamnamesinde; 'Her türlü meşru vasıtalarla Osmanlı yüce hissini sağlamlaştırarak Lazların ekonomik ve toplumsal tekâmülüne mümkün olduğu kadar izzet ve idam etmektir' şeklinde belirtilmektedir. Osmanlı yüce hissi yani Osmanlılığı vurgu yapılmıştır. Buradan hareketle ayrılıkçı olmadıklarını ve vatansever olduklarını vurgulamaktadırlar. Cemiyet aynı zamanda Laz halkının ekonomik, toplumsal gelişimine ve kültürel mirasını yaşatmayı hedefleyen önemli bir sivil toplum kuruluşudur. Ahmet Tevfik Bey'in önderliğinde kurulan bu cemiyet, İstanbul'daki Laz talebelerin aydınlanmasında ciddi çabalar sarf etmiştir (Aleksiva, 2024: 124-125).

Cihan Harbi sonrası Laz Talebe Cemiyeti'nin yerini Laz Tekâmül-i Milli Cemiyeti almıştır. Cemiyetin amaçları Laz Talebe Cemiyeti ile benzer neredeyse aynıdır. Cemiyet her ne kadar Laz adı ile kurulsun da etnik aidiyetten uzaktır (Aleksiva, 2024: 132-134) Cemiyet hayır ve yardımlaşma faaliyeti üzerine kurulmuş olsa da faaliyetlerine baktığımızda Osmanlılık fikriyle Anadolu'nun kurtuluşu için çalışmıştır. Milli Kongreler toplanırken Karadeniz'de geziler düzenleyerek taraftar toplamaya ve halkı kurtuluş için örgütlemeye çalışmıştır (Goloğlu, 2008: 102-103).

Cemiyet Paris Barış Konferansı'na mektuplar göndererek Lazların fikirlerinin Avrupa'ya ulaşmasını sağlamışlardır. Lazistan ve Batum bölgesinin paylaşımında Ermeniler, Gürcüler ve Pontuslular hak iddia etmekteydiler. Büyük devletler kurulacak olan Ermenistan'ın denize açılan kapısı olarak Lazistan'ı Ermenilere vermek istiyorlardı. Hatta Batum'un serbest ticaret ve özerkliği gibi bir statü vermeyi düşünüyorlardı. Cemiyet'in politikasıysa Ermeni, Gürcü, Pontus boyunduruğunda yaşamaktansa yok olmak tercih ediliyordu (Aleksiva, 2024: 142-162).

Ahmet Tevfik Bey'in yazı ve konuşmaları incelendiğinde aslında romantik bir Laz milliyetçiliğine sahip olduğu düşünülebilir. Trabzon vilayetlerinde yaşayanların Türk olanlarının tamamının Laz olarak nitelendirileceğini savunuyordu. Ama aynı zamanda Megrellerin de Lazlar ile yek millet olduğunu söylemektedir. Gürcülerle Lazların da amcazadeler olduğunu söylemektedir. Tüm bunlarla beraber Osmanlıya bağlılığında da vazgeçmemektedir (Aleksiva, 2024: 167).

Lazistan Müdafai Hukuk Cemiyeti, Kurtuluş Savaşı sırasında önemli bir rol üstlenmiş bir sivil toplum kuruluşudur. İlk olarak Atina Kazası'nda kurulan bu cemiyet, daha sonra faaliyetlerini genişleterek Rize'ye taşınmıştır. Cemiyet, klasik Müdafa-i Hukuk Cemiyetleri özelliklerine sahip olup, yerel halkın haklarını savunmanın yanı sıra bölgesel temsilcilik de yapmıştır. Bu bağlamda, Lazistan'ın kongrelerde temsil edilmesini sağlayarak, yerel vekillerin Meclis'e gönderilmesinde etkin olmuştur.

Lazistan Müdafa-i Hukuk Cemiyeti, Kurtuluş Savaşı boyunca önemli bir destek sağlamıştır. Özellikle, Batum'dan gizlice silah temin eden Laz denizcileri, bu silahları İngiliz donanmasından saklayarak Batı Karadeniz limanlarına ulaştırmışlardır. Bu stratejik hareket, Kurtuluş Savaşı'na büyük katkı sağlamış ve bölgenin bağımsızlık mücadelesine önemli bir destek sunmuştur. Ayrıca, 93 Harbi sonrasında göç eden Lazlar da Batı cephesinde aktif bir şekilde savaşmışlardır. Lazistan Müdafa-i Hukuk Cemiyeti, hem yerel savunma mücadelesine katkı sağlamış hem de millî mücadelenin seferberliğinde önemli bir yer tutmuştur. Cemiyetin bu süreçteki rolü, Laz halkının hem yerel hem de ulusal düzeydeki bağımsızlık mücadelesindeki kararlılığını ve katkısını ortaya koymaktadır. Cemiyetin faaliyetlerinden dolayı Mustafa Kemal Atatürk kendisine edilen hemşerilik teklifini kabul etmiş ve şehre ziyarete gitmiştir (Çapa, 2021: 25).

1919 yılında Lazistan Özgürlük Komitesi (Lazistan Tahlisi Cemiyeti) kurulmuş ve "Lazistan Lazlarıdır" sloganıyla halk arasında örgütlenmeye çalışılmıştır. Bu dönemde, Laz halkının bağımsızlık mücadelesi ve kültürel hakları için önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. 1929'da, Lazca gazeteciliğin ilk örneği olan gazete de bu grubun halefleri tarafından yayınlanmıştır (Şahin, 2014, s. 75). Ancak 1930'lu yıllarda Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki gerilen ilişkiler, Türkiye'deki Lazlar ile Sovyet Lazları arasındaki bağlantıyı önemli ölçüde kesmiş ve "demir perde" olarak adlandırılan dönemde, sınırda büyük bir yalıtım başlamıştır (Aydemir, 2016: 102).

Bu yalıtıma rağmen Laz hareketi, Rusya sınırları içinde faaliyetlerine devam etmiştir. 1930'ların başında, Sovyetler Birliği'ndeki Lazlar kültürel otonomi talepleriyle örgütlenerek, Laz Kültürel Otonomi sürecinin başlamasını sağlamışlardır. Bu dönemde İskender Chitaşi'nin öncülüğünde Laz dili ve kültürü için önemli adımlar atılmıştır. İlk Laz okullarının açılması, Lazca ders kitaplarının yazılması ve Laz

alfabesinin geliştirilmesi bu dönemde gerçekleşmiştir. Ayrıca, Laz Kültürel Otonomi kapsamında, "Kızıl Lazistan Kolhozu" da kurulmuştur (Güler, 2015: 88).

Ancak, 1938'de Sovyetler Birliği'ndeki büyük tasfiye yıllarının başlamasıyla bu süreç sona ermiştir. İskender Chitaşi'nin idamı, Laz halkının kültürel faaliyetlerini engelleyen bir dönüm noktası olmuştur. 1944'te, Sarp dışında Laz köylerinin tamamı Orta Asya'ya sürülmüş ve Sovyetler'deki Laz kültür ve dil çalışmaları, Gürcü milliyetçi kliklerine devredilmiştir (Aydemir, 2016: 107).

3.6. Cumhuriyet Sonrası Dönem

Lazların kimlik inşa süreci, Türkiye Cumhuriyeti'nin kimlik inşa süreciyle paralel devam etmiştir. Savaştan çıkmış ve emperyalist devletlere karşı zafer kazanmış bir Anadolu'da o zaman için bütünden farklı bir arayış söz konusu değildi. Bu bağlamda öncelikle Cumhuriyet Dönemindeki genel kimlik inşa süreci ele alınmalıdır.

I. Dünya Savaşı'nın ardından imparatorlukların çökmesiyle birlikte dünyanın siyasi haritası köklü bir değişime uğramış, ulusların kendi kaderini tayin etme hakkını savunan *self-determinasyon* ilkesi öne çıkmıştır. Bu ilke, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yeniden yapılanma ihtiyacını gündeme getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması sonrasında bu yeni yapılanmanın merkezinde, Osmanlı tebaasını oluşturan unsurların (anasırın) durumu yer almıştır (Tunaya, 1995: 404). Bu bağlamda iki ana akım ortaya çıkmıştır:

Lazların kimlik inşa süreci, Türkiye Cumhuriyeti'nin kimlik inşa süreciyle paralel devam etmiştir. Savaştan çıkmış ve emperyalist devletlere karşı zafer kazanmış bir Anadolu'da o zaman için bütünden farklı bir arayış söz konusu değildi. Bu bağlamda öncelikle Cumhuriyet Dönemindeki genel kimlik inşa süreci ele alınmalıdır.

Türk Birliği akımı, Osmanlı'dan kalan topraklar üzerinde Türklerin ve Müslümanların birlikteliğini savunmuş, milliyetçi bir anlayışı temel almıştır. Bu akım, Türk kimliğini ön plana çıkararak Müslüman toplulukları bir arada tutmayı hedeflemiştir. Ancak bu anlayış, diğer gayrimüslim unsurları dışlama eğilimindedir (Şeker, 2005: 165).

Yeni Osmanlılık akımı, modern ve seküler bir vatandaşlık anlayışı üzerinden, farklı etnik ve dini grupları bir arada tutmayı amaçlamıştır. Bu yaklaşım, maziye geride

bırakıp, Osmanlı'daki tüm unsurların (örneğin, Ermeniler, Rumlar ve Müslümanlar) çağdaş ve seküler bir vatandaşlık bağıyla bütünleşmesini savunmuştur. Bu anlayış, farklı gruplar arasındaki küskünlükleri onarmayı ve yeni bir ulusal aidiyet oluşturmayı hedeflemiştir (Şeker, 2005: 173).

İlerleyen yıllarda, İslam örtülü bir Türk milliyetçiliğinin, Osmanlılık anlayışını bastırıldığı görülmüştür. Başlangıçta Türk kelimesi yerine Osmanlı kelimesi daha tercih edilirken, zamanla Türk kimliği belirginleşmiştir. Ancak bu süreçte, memlekete sadık olmayan unsurların tasfiyesi gibi politikalar benimsenmiş, özellikle Rum ve Ermeni topluluklarının Anadolu'dan göç ettirilmesi veya zorunlu mübadeleye tabi tutulması, kimlik inşasında önemli kırılmalara yol açmıştır (Özkan, 2018).

Lozan Antlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti ulus-devlet olarak resmen tanındığında, Türklük ve Müslümanlık temelli bir milliyetçiliğin etkileri hâlâ güçlü bir biçimde hissediliyordu. Ancak Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, etnik tonların daha baskın olduğu, dini referanslardan arındırılmış bir kültürel ve seküler Türk milliyetçiliği benimsenmiştir. Bu anlayış, çağdaş bir ulus-devlet ideolojisinin inşasını hedeflemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kimlik inşası süreci, Türk Birliği ve Yeni Osmanlılık akımlarının bir sentezini oluşturmuş, ancak bu sentez içinde seküler ve modern unsurlar zamanla daha baskın hale gelmiştir (Şeker, 2005: 174).

Türk Devrimi'nde ulus-devlet inşa etmek istendiği için farklılıkların azaltılması konusunda çalışmalar yapılmıştır. Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı, din, ırk, mezhep gibi ayrımcılıklardan uzak, ortak yurttaşlık temelinde şekillenen bir ulusal kimlik inşasına dayanır. Bu anlayış, modern bir ulus-devlet oluşturmayı hedeflerken, halkı etnik kökenlerine göre ayrıştırmaya yönelik girişimlere şiddetle karşı durmuştur. Atatürk'e göre, ulusal birliği bozacak etnik ayrımlar, halkın büyük bir kısmında yalnızca üzüntü ve toplumsal çalkantılar yaratmaktan öteye geçememiştir. Bu durum, onun milli sınırlar içerisindeki halkı bir arada tutma çabasında ne denli kararlı olduğunun bir göstergesidir (Atatürk, 1927/2009: 45-47).

Atatürk'ün amacı, savunulabilir sınırlar içinde bağımsız bir Türk ulus-devleti kurmaktır. Bu süreçte, etnik ve dini farklılıkların, vatandaşlık temelli bir ulusal kimlik içinde eritilmesi gerektiğine inanıyordu. Bu bağlamda, Türk milliyetçiliği din temelli olmaktan uzak, seküler ve kültürel bir karakter kazanmıştır (Keyder, 1997: 132).

Atatürk, milliyetçiliğine göre geçmişin ortak acıları ve zaferleri, ulus bilincini güçlendirir. Atatürk, Türk milletinin tarihsel birikimlerinin yeni kuşaklara aktarılması gerektiğini vurgulamıştır (Kocatürk, 1984: 212). Türkçe, birleştirici bir unsur olarak görülmüş, dil devrimi ile sadeleştirme ve herkes tarafından anlaşılabilir bir ulusal dil hedeflenmiştir (Lewis, 2002: 56-58).

Laiklik, Atatürk milliyetçiliğinin merkezinde yer alır. Din ile devlet işlerinin ayrılması, bireylerin sadece vatandaşlık temelinde değerlendirilmesine olanak tanımıştır. Bu yaklaşım, toplumu modernleştirme hedefinin bir parçasıydı (Mango, 2000: 340).

Bu kimlik inşa sürecinde Lazları özellikle din ve dil bahsi ilgilendirmekteydi. Din bahsi genel bir konuydu ancak dil bahsi Lazları özelinde ilgilendirmekteydi. Lazca'nın yazılı bir dil olmaması sebebiyle Lazların büyük çoğunluğu Türkçe'yi ikinci bir anadil gibi konuşmaktaydılar. Yani Lazlar için bilingual olduklarını söylenebiler. Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan 1935 ve 1945 nüfus sayımlarındaki anadil başlığında da bu verileri görebiliriz.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'nin doğrudan dönüştürücü politikalar uygulayacak güçlü bir idari kapasiteden yoksun olması ve bölgenin merkezden coğrafi olarak uzak olması, kültür politikalarının bölgede uzun süre etkisiz kalmasına neden olmuştur. Bu dönemde, özellikle eğitim politikaları yoluyla Lazca'nın kullanımını azaltmaya yönelik çabalar sınırlı kalmış ve geniş çaplı bir toplumsal dönüşüm sağlanamamıştır. Ancak zamanla ekonomik faktörlerin etkisi, merkezi politikaların bu bölgelerde daha güçlü bir şekilde hissedilmesine olanak tanımıştır (Akar, 1998: 68).

Bu dönemdeki politikalar, Lazları ayrı bir etnik kimlik olarak değil, Türk kimliği içinde değerlendirmeye odaklanmıştır. Bu bağlamda, Lazca'nın kullanımı sınırlandırılmış ve Türkçe modernleşmenin aracı olarak teşvik edilmiştir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Lazların tarihsel olarak Türk milletine bağlı olduğunu ve Laz kimliğinin ayrı bir ulus olma iddiasını taşıyamayacağını savunmuştur (Uzunçarşılı, 1937: 45-48).

Türk modernleşmesinin toplumun geneline nüfuz etmesi, özellikle ekonomik ve toplumsal koşulların değişimiyle hız kazanmıştır. 1950-1970 döneminde, kırsal alanlarda yaşanan istihdam sorunları geniş çaplı göç hareketlerini tetiklemiştir. Bu dönemde, kırsal bölgelerden şehir merkezlerine ve hatta yurtdışına yapılan göçler,

ekonomik ihtiyaçların karşılanmasının yanı sıra bireylerin daha modern bir yaşam tarzına ulaşma arzusunu da yansıtmaktadır. Göç eden bireyler ve aileler, modernleşmenin etkileriyle şekillenmiş kent kültürüyle doğrudan temas kurmuşlardır. Glerin ve iktisadi gelişimin bir sonucu olarak, geleneksel değerler ile modern değerler arasında bir denge kurulmaya çalışılmış, ancak modernleşme süreci genellikle baskın bir g olarak kendini hissettirmiştir.

Lazca'nın Laz toplumu içerisinde değerersizleşmesinin temel nedenlerinden biri, Türkçe'nin modernlikle ilişkilendirilmesi ve Türkiye'deki sosyal hayatta var olabilmek için Türkçe kullanımının zorunlu olduğuna dair yaygın düşüncedir. Bu algı, Lazca'nın geleneksel ve kırsal bir yaşam biçimiyle özdeşleştirilmesine yol açmıştır. Modernleşme sürecinde Lazca, köylülüğün bir simgesi olarak görülmüş ve modern bir kimliğe geçişte bir engel olarak değerlendirilmiştir. Bu algı, yalnızca sosyal hayatta değil, eğitim alanında da etkili olmuştur. Lazca, eğitimde başarısızlıkla ilişkilendirilmiş ve okullarda Türkçe'ye öncelik verilmiştir. Lazca konuşan ocuklar, Türkçe eğitim veren sistemde zorlandıkları için dillerinin bir dezavantaj olduğu düşüncesine kapılmışlardır. Bu durum, dilin nesilden nesle aktarılmasında önemli bir kırılma yaratmış ve Lazca'nın toplumsal statüsünün zayıflamasına neden olmuştur. (Bucaklışi, 2002: 79).

3.7. Laz Kimliğine İlişkin Hâkim Görüşler

1990'lı yıllara kadar Lazlarla ilgili çalışmalarda Türkiye'deki Lazlar pek etkin olmamıştır. Bu yıllarda Lazlarla ilgili iki farklı görüşe rastlanır. Bu görüşlerden ilki Lazların Karveli yani Gürcü olduğunu savunan görüştür. Diğerisi ise Lazların Turani bir kavim olduğunu hatta Gürcülerin de Turani olduğunu savunan görüştür.

Lazların olduğuna ilişkin görüş özellikle Sovyetler Birliği'nin bir parçası olan Gürcistan tarafından bir devlet politikası olarak benimsenmiştir. Gürcistan SSC'si tarafından da desteklenen Canaşia ve Berdenişvili yazdıkları Gürcüstan Tarihi kitaplarında Lazcanın Kartveluru dil grubunda olduklarından bahsederler. Lazların aslında Gürcü olduklarını ama onlardan ayrıldıklarından bahsederler. Türklerin topraklarını zorla ellerinden aldıklarını ve kardeşleri Lazlardan ayırdıklarını söylemektedirler (Canaşia ve Berzenişvili 1997).

Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak alması durumunda Gürcistan SSC'sine bağlı olarak kurulması planlanan Lazistan ÖSSC'sinin lideri olarak seçilen Muhammed Vanilişi ve yine Sarplı olan Ali Tandilava birlikte Lazeti (Lazların Tarihi) adlı çalışmalarını yayınladılar. Bu çalışmada Lazlar ve Gürcülerin bir millet olduklarını söyler. Ancak Lazlar, Gürcüdürler şeklinde bir ifadeye yer verilmemiştir (Vanilişi ve Tandilava 1964).

Vanilişi, Gürcistan Kominist Partisi Sekreteri ve SSCB İçişleri Halk Komiseri Beriya ile yakın ilişkilere sahipti. Beriya, Stalinin en güvendiği bürokratlarındandı. Megrel kökenli olan Beriya, Vanilişiyi faaliyetlerinde desteklemiştir. 1929 yılında çıkartılan Mçita Murunshi (Kızıl Yıldız) adlı Dünya'daki Lazca olma özelliği taşıyan ilk gazetenin Türkiye'deki dağıtım görevini üstlenmiştir. Sohum'da basılan bu gazetenin Türkiye'deki dağıtımını yasaklanmış ve zararlı faaliyetler listesine alınmıştır. Vanilişi Türkiye'de idama mahküm edilmiştir.

Aslen Viçe (Fındıklı) doğumlu olan İskender Tsitaşi, Tiflis ve Bakü üniversitelerinde Lazoloji üzerine araştırmacı olarak çalışmıştır. Tsitaşi, Lazistan bölgesini bizzat dolaşan Nikolay Marr'ın derslerini takip etti ve bizzat onun rehberliğinde Lazca çalışmalarına katıldı. 1929 başında Gürcistan ve Abhazya'daki Lazlarla birlikte Nikolay Marr'ın analitik yöntemi model alınarak, değiştirilmiş Latin karakterlere sahip, ilk Lazca alfabeyi hazırladı. Bu alfabenin kullanıldığı, Lazcanın ilk gazetesi Mhita Murutshi (Kızıl Yıldız)'yi, yayınladı (Aleksiva, 2017: 14-18). Tsitaşi, diğer araştırmacılarından farklı olarak Lazların Gürcüce ile sadece aynı dil grubunda olduğunu savunuyordu. Gürcüler arasında konuşulan Lazca'nın 'ev dili' olduğu görüşüne karşı çıkararak Lazca'nın Türkiye'de yeni geçilen Latin Alfabesi'yle yazılmasını istiyordu. Bu gibi görüşlerinden dolayı yargılanarak SSCB tarafından idam edilmiştir. Mahkeme tutanağında "*İncelenen dosyalar, kişinin Abhazya'daki Laz halkı arasında casus, isyancı, terörist, yönlendirici faaliyetler yürüten bir organizasyonun aktif üyesi olduğu yönündeki suçlamaları haklı çıkarmaktadır. Bu organizasyonun ilerideki lideri olan kişi, Türk istihbaratı yararına yönlendirici, zarar verici ve casus faaliyetler yürütmüştür.*" şeklinde açıklanmıştır. Tutanağa "*Kişi suçunu kabul etmiştir.*" notu düşülmüştür (Aleksiva, 2017: 132).

Bazı Türkçüler tarafından, Anadolu'da yaşayan İslam dinine mensup ancak etnik olarak Türk olmayan gruplar gayri Türk olarak tanımlanmış ve bu grupların asimile

edilmesi gerektiği savunulmuştur. Bu görüş, özellikle milliyetçi ve homojen bir ulusal yapı kurma hedefi doğrultusunda öne sürülmüştür. Asimilasyonun gerekliliğini savunanlar, Türk kimliğinin kültürel, dilsel ve etnik unsurlarını yaygınlaştırmayı amaçlamış, Türk olmayan unsurları homojen bir ulus-devlet anlayışına dahil etme çabasını desteklemiştir. Buna karşılık, başka bir görüş ise Türk olmayan kişilerin asimile edilmelerini gerekli görmemiştir. Bu bakış açısına göre, Kürt, Çerkez ve Laz gibi gayri Türk unsurlar, milliyetçi bir kavmiyet iddiasında bulunmadıkları sürece Türk kimliğinin bir parçası olarak kabul edilebilirdi. Bu anlayış, vatandaşlık ve ortak değerler temelinde birleştirici bir kimlik oluşturmayı amaçlamış ve etnik farklılıkların ulusal birlik için tehdit oluşturmadığı görüşünü benimsemiştir (Füsün, 1997: 64).

Lazların Türk olduğu görüşü, çoğunlukla Osmanlı arşiv belgeleri ve bölgenin tarihi coğrafyasına dayandırılmıştır. Osmanlı döneminde, Laz halkı Müslüman bir topluluk olarak görülmüş ve Trabzon merkezli Osmanlı idari yapısına sıkı bir şekilde entegre edilmiştir. Örneğin, Hüseyin Avni Alparslan'ın 1923'te yayımladığı "*Trabzon İli Laz mı? Türk mü?*" kitabı, Lazların Türklerle köklü bağlara sahip olduğunu ve Türk milletinin bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Alparslan'a göre, Laz adı bir coğrafi tanımdan öteye gitmemekte ve Türk milletinin alt gruplarından biri olarak anlaşılmalıdır (Alparslan, 1923: 12-18).

Fahrettin Kırzıoğlu, Lazların Türk kökenli olduğunu savunan en önemli akademisyenlerden biridir. Kırzıoğlu, Türk Tarih Kongresi'nde sunduğu bildiriye Lazların Doğu Karadeniz'de yaşayan Türk boylarından geldiğini öne sürmüştür. Özellikle Lazların, "Çanarlar" adlı bir Türk boyundan türediğini ifade ederek bu iddiayı güçlendirmeye çalışmıştır (Kırzıoğlu, 1993).

Kırzıoğlu, Lazların Megrel halkıyla akraba olmadığını, dolayısıyla Gürcistan ile Lazlar arasında etnik bir bağ bulunmadığını antropolojik araştırmalarla savunmuştur. Ona göre, Gürcüler siyasi nedenlerle Lazları "kardeş boy" olarak kabul etmekte; oysa Kırzıoğlu, Lazların kesinlikle Turani bir ırk olduğunu belirtmektedir. Kırzıoğlu ayrıca, Lazların yanı sıra, geçmişte Gürcülerin ve Hemşinlilerin de Turani kökenli halklar olduğunu öne sürmüştür. Bu görüşleriyle Kırzıoğlu, Lazların Türk tarihi ve kültürü içinde yer aldığını vurgulamış ve Karadeniz bölgesindeki etnik grupların kökenleriyle ilgili milliyetçi bir perspektif sunmuştur (Kırzıoğlu, 1993).

Yaygınlaşan bir diğer görüş ise bölgedeki insanların daha önce orada yaşayan Lazlar olmadığı, gerçek Lazların bölgeyi terk ettiği bölgeye Osmanlı zamanında Türklerin yerleştirildiği ve bu Türklerin Lazlaştığı yönündedir.

3.8. Lazların Kimlik Oluşturma Çalışmaları

Lazebura, 1984 yılında Almanya'da Laz dili ve kültürünü yaşatmak amacıyla kurulan bir çalışma grubudur. Resmi bir dernek statüsüne sahip olmamasına rağmen, grubun çalışmaları Laz dili ve kültürü adına önemli katkılar sunmuştur. İlk üyeleri arasında Selma Koçiva ve Fahri Lazoğlu gibi Laz entelektüeller bulunuyordu. Kısa sürede Laz alfabesinin geliştirilmesi, dilin yazılı hale getirilmesi ve çeşitli yayınların hazırlanması gibi projelere öncülük etmiştir.

Grubun temel çalışmaları arasında, Latin harflerine dayalı Laz alfabesinin geliştirilmesi yer almaktadır. Alfabe, Lazca'nın yazılı hale getirilerek korunması ve gelişmesine yönelik önemli bir adımdır. Wolfgang Feurstein, bu alfabenin geliştirilmesinde öncü bir rol oynamış ve 1984 yılında Viyana Üniversitesi'nde düzenlenen 2. Kafkasoloji Kongresi'nde "Bir Laz Alfabesi Taslağı" başlıklı çalışmasını sunmuştur (Feurstein, 1984: 12). Feurstein, Lazca'nın ancak yazılı bir forma sahip olması durumunda yaşatılabileceğini ifade etmiş, bu alfabenin aynı zamanda uluslararası dilbilim standartlarına uygun olmasına özen göstermiştir.

Lazebura'nın girişimleri, Lazca öğretim ve kültürel farkındalığın artırılması amacıyla çocuklara yönelik *Nananena* kitabı ve kültürel temalı *Parpali* serisi gibi yayınların hazırlanmasını sağlamıştır. Bu yayınlar, Laz dilinin toplumsal yaşamda kabul edilmesine katkıda bulunmayı amaçlamış, ancak dönemin sosyal ve siyasi koşulları nedeniyle sınırlı bir etki yaratmıştır (Koçiva, 1987: 23). Feurstein, alfabenin Türkiye'ye gayri resmi yollarla sokulduğunu ve sınırlı da olsa olumlu tepkiler aldığını belirtmiştir.

Lazca'nın yazılı hale getirilmesi girişimi, hem Türkiye'de hem de Gürcistan'daki bazı çevrelerden tepki çekmiştir. Gürcü milliyetçiler, Lazları Gürcü halkının bir parçası olarak görmüş ve bağımsız bir alfabe girişimini eleştirmiştir. Feurstein, Gürcü bir bilim insanının, Lazca'nın yanlış bir alfabe ile yaşaması yerine yok olmasının daha iyi olduğunu söylediğini aktarmaktadır (Feurstein, 1984: 34).

Türkiye’de ise Laz alfabesi, bazı çevreler tarafından bölücülük olarak yorumlanmış, diğer yandan modern Türkçe karşısında gereksiz bir çaba olarak değerlendirilmiştir.

Lazebura, Laz dili ve kültürü adına birçok ilke imza atmış olsa da, 1992 yılında faaliyetlerine son vermiştir. Ancak grubun geliştirdiği alfabe ve yayınlar, Laz entelektüel ve kültürel çevrelerinde iz bırakmış, Laz dili üzerine sonraki çalışmalara zemin hazırlamıştır. Grubun çalışmaları, Laz kültürünün korunması ve tanıtılması adına önemli bir dönemi işaret etmektedir.

Ogni Dergisi, Türkiye’de Laz dili ve kültürünü yaşatma amacı güden ilk yayın organı olarak 1993 yılında yayımlanmaya başlamış ve 1994 yılına kadar altı sayı çıkarılmıştır. Derginin ilk sayısı, Lazların kimliklerini koruma ve özgürlüklerini savunma gibi temel haklarına vurgu yaparken, bu hakların ancak örgütlü ve birleşik mücadeleyle savunulabileceği çağrısında bulunmuştur.

Dergi, Lazca ve Türkçe içeriklerle Laz kültürü, dili, tarihi ve folkloru gibi konulara yer vermiş ve Lazların Anadolu mozağının bir parçası olduğunu vurgulamıştır. Ancak derginin ilk sayısı, İstanbul 1 No’lu Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM) tarafından toplatılmış ve derginin sahibi ile yazı işleri müdürü yargılanmıştır. Bu olay, bir Laz’ın kimliği nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yargılandığı ilk dava olarak kayda geçmiştir ve beraat ile sonuçlanmıştır. Bu olay yabancı basından büyük ilgi görmüştür.

Laz Enstitüsü, 2013 yılında İstanbul’da kurulmuş bir sivil toplum kuruluşudur. Kuruluşun temeldeki, tehlike altındaki Lazca dilini ve Laz kültürünü koruma, geliştirme ve tanıtmaktır. Enstitü, dilin yaşatılması için dilin yazılı hale getirilmesi, eğitim müfredatına eklenmesi ve materyal geliştirilmesi gibi önemli çalışmalara imza atmıştır. Bu bağlamda, Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı ile iş birliği yaparak, ortaokullar için Lazca seçmeli ders müfredatını hazırlamış ve uygulanmasını sağlamıştır (Laz Enstitüsü, 2023).

Enstitü, Laz kültürünün çeşitli boyutlarını ele alarak dil eğitimi, tarih, folklor, müzik, edebiyat ve gelenekler gibi alanlarda araştırmalar yapmaktadır. Ayrıca, Lazca kitaplar ve sözlükler yayımlamak, dil kursları düzenlemek ve sosyal medya platformlarında bilgilendirici içerikler paylaşmak gibi faaliyetlerle kültürel mirası daha geniş kitlelere ulaştırmayı hedeflemektedir (Çapan, 2023: 24-26).

Laz Enstitüsü, Laz kültürünü ve dilini koruma çabalarını uluslararası projelerle güçlendirmekte ve bu doğrultuda önemli çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda, Enstitü'nün hazırladığı "Yaşayan Lazca Projesi," Avrupa Birliği (AB) tarafından mali olarak desteklenmiş ve Lazcanın yaşatılması için önemli bir adım olarak kabul edilmiştir. Proje kapsamında yetişkinlere yönelik Lazca dil eğitim kitapları hazırlanmış, bu sayede dilin öğrenilmesi ve aktarılması teşvik edilmiştir.

Enstitü, Lazca'nın akademik düzeyde ele alınabilmesi için üniversitelerle iş birliği yaparak Laz Dili ve Edebiyatı bölümlerinin açılmasını talep etmiş ve bu yöndeki girişimlerini sürdürmüştür. UNESCO'nun tehlike altındaki diller raporuna atıf yapılarak, Lazcanın yok olma tehlikesine dikkat çekilmiş ve dilin korunması için acil önlemler alınması gerektiği vurgulanmıştır. Bu girişimler, Laz Enstitüsü'nün yalnızca bir kültürel mirası değil, aynı zamanda bir topluluğun kimliğini koruma çabasını yansıtmaktadır (Çelik, 2018: 32).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA: GÜNÜMÜZ ARDEŞEN

4.1. Genel Bilgiler

Örneklem hesaplaması için TÜİK verilerine göre nüfusu 41084 Ardeşen'in popülasyon boyutu için %5 hata payı, %95 güvenirlilik seviyesine göre gerekli katılımcı sayısı 381'dir. Ankete 404 kişi katılım sağlamıştır. (SurveyMonkey, d.). Araştırmanın nitel bölümünde ise Ardeşen'in en eski ve kurucu köyleri olarak adlandırabileceğimiz üç köy üzerinde durulmuştur. Zğem (Yukarıdurak- Aşağıdurak) , Ğera (Işıklı), ve Duthe (Tunca) bölgelerinde veri çalışması yapılmıştır. 28 erkek ve 28 kadın olmak üzere toplam 56 kişiyle görüşme yapılmıştır. Ayrıca görüşme yapılanların yarısı 40 yaşının altında diğer yarısı da 40 yaşının üzerindedir. Görüşme yapılan kişilerle ilgili istatistiksel bilgilerden aşağıdaki tabloda bahsedilmiştir.

Araştırma bazı sınırlılıklar barındırmaktadır. Lazların yaşadığı başka bölgelerle kıyaslamalı bir çalışma yapmak daha doğru bir sonuç verebilecektir. Ancak bölgede bu konuyla ilgili bir çalışma yapmak oldukça zordur. Topluma dışa kapalı ve bu konulara karşı aşırı duyarlıdır. Bu tür çalışmaları ancak içlerinden birinin yapabilecektir.

Tablo 8. Görüşülen Kişi Sayısı Tablosu

Bölge	Kadın	Erkek	Tek kişi görüşme	Grupla görüşme	+40 Yaş	- 40 Yaş
Yukarıdurak Aşağıdurak (Zğem)	12	12	24	2	12	12
Işıklı (Ğera)	5	5	10	1	5	5
Tunca (Dutğa)	6	6	12	1	6	6

Araştırmacının konumu, yöntemsel açıdan ele alınması gereken kritik bir meseledir. Bu çalışmada, bir araştırmacı olarak benim konumumu belirleyen en temel unsurlardan biri, ait olduğum bir topluluğu ve dolaylı olarak kendimi araştırmanın nesnesi hâline getirmemdir. Araştırmacının bu süreçteki rolü, özellikle katılımcı

gözlem tekniği çerçevesinde yeniden ele alınmalıdır. Katılımın araştırmacıya sağladığı en önemli işlev, üzerinde çalıştığı toplulukla birlikte hissetme, birlikte düşünme ve topluluğun dünyayı algılayış biçimini deneyimleme imkânı sunmasıdır. Buna karşılık, gözlem, araştırmacının topluluğa belirli bir mesafeden bakmasına, bu mesafeyi koruyarak olayları daha tarafsız, rasyonel ve değer yargılarından bağımsız bir şekilde analiz etmesine olanak tanır.

Tayfun Atay bu bağlamda katılımı, bir antropoloğun kendi kimliğini bir kenara bırakarak topluluğun bir parçası olması; gözlemi ise kendi bakış açısını muhafaza ederek mesafeli bir şekilde değerlendirme yapması olarak tanımlar (Atay, 2016: 11). Ayrıca araştırma yöresindeki insanları, kendilerinden biri olarak araştırmamdan dolayı kontrollü tavır ve konuşmalar yerine, doğal tavır ve konuşmalar sergilemelerini sağlamıştır.

Araştırmacı olarak yapmış olduğum yarı yapılandırılmış mülakatlarda sorduğum soruların da dışına çıkarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirebildim. Tunca (Dutxe) beldesinden 40 yaş üstü bir erkek bunu şu şekilde dile getirmiştir.

Oğlum sen Laz mısın? Lazca biliyor musun? Demek biliyorsun, hangi köydensin? Tamam, o zaman rahatça konuşabiliriz. Geliyorlar bize soruyorlar anlatıyoruz sonra ya istikbarat ya da Amerikan ajanı çıkıyorlar. Üniversite için mi? Yeteki okuyun ne istersen sorabilirsiniz.

Yine Yukarıdurak(Zğem) bölgesinden 40 yaş üstü bir kadın şu şekilde konuşmuştur.

Sen kimin oğlusun? Tamam, anneni, babanı tanıyorum ama benim okuma yazmam biraz zayıf. Mektep içinse sor, ne bilirim cevaplarım.

Çoğu araştırılan, benzer şekilde tepki vermiştir. Bu da araştırma sürecinin daha verimli geçmesine ön ayak olmuştur.

4.2. Kültür-Tarih

Osmanlı'da millet sistemi, belirli bir toplumsal düzenin ve çokkültürlü yapının idamesine olanak sağlayan bir mekanizma olarak öne çıkmaktadır. İlber Ortaylı, bu sistemi açıklarken her bir milletin “kapalı bir kompartıman” oluşturduğunu vurgulamaktadır (Ortaylı, 2004: 35). Bu kapalı kompartımanlar, temel olarak din temelli bir ayrışma üzerine inşa edilmiş olmakla birlikte, aynı dinin farklı mezheplerine mensup ya da farklı dilleri konuşan gruplar arasında da bir tür kapalılık

durumu yaratmıştır. Örneğin, Osmanlı Rum Ortodoks topluluğu ile Ermeni Gregoryen topluluğu, her ikisi de Hristiyan olmalarına rağmen, ayrı milletler olarak değerlendirilmiştir. Aynı şekilde, Müslüman topluluklar arasında Arapça, Türkçe ya da Kürtçe konuşan gruplar farklı etnik ya da kültürel özelliklere sahip olsalar bile, Müslüman kimlik üzerinden bir milletin parçası sayılmıştır.

Millet sisteminin bu şekilde ayrılmış ve kapalı bir yapı sergilemesi, Osmanlı toplumunda kültürel ve dinsel çeşitliliğin korunmasına olanak tanımış olsa da, modern ulus-devlet anlayışının yükselişiyle birlikte dönüşüm geçirmiştir. Ortaylı'ya göre, bu yapının modernleşme sürecinde ulusallık temelli bir sisteme evrilmesi, Osmanlı'nın son dönemlerinde toplumsal bütünlüğü zorlayan bir etken olmuştur (Ortaylı, 2004: 38). Özellikle Batı etkisiyle güçlenen milliyetçilik akımları, Osmanlı'daki din temelli ayrışmayı etnik ve dil temelli bir ayrışmaya dönüştürmüştür. Bu dönüşüm, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde "Türk milleti" kavramının inşasında belirgin bir rol oynamıştır. Yeni devlet, çokkültürlü Osmanlı sisteminden farklı olarak tekil bir ulusal kimlik yaratmaya odaklanmıştır.

Ardeşen insanına ait kültür ve tarihle ilgili bazı görüşleri paylaşarak bölgenin şuanki yapısı hakkında fikir edinmeye çalışacağız.

Ben kendimi Osmanlı olarak tanımlıyorum. Genellikle eski Türkçe dini kitapları okurum. Türk kültürünü kendime yakın değil bizzat kendime ait hissediyorum. Köyümün tarihini biraz bilirim. Ancak Laz tarihi hakkında pek bir bilgim yok. Türk Tarihi benim için önemlidir ve iyi bilirim. (Zğem, Erkek, 40 yaş üstü)

Ben kendimi öncelikle Laz olarak ifade ederim. Ancak bu benim Müslüman ve Türk olduğumu değiştirmez. Kültürüme bağlıyım. Düğünlerde cenazelerde mutlaka bulunurum. Kaybolup unutulmasını istemem. Türk kültürü yani bizim kültürümüz. Kürtler, Lazlar, Çerkezler hepsi birleşip Türk kültürünü oluşturuyor. Laz tarihini biliyorum. Laz Enstitüsünü takip ediyorum. Türk tarihini de okuldan öğrendik. Mutlaka hepsinde eksikler yanlışlar vardır. Ama geçmiş gelecek içindir. (Zğem, Kadın, 40 yaş altı)

Elhamdülillah Müslümanım. Türküz e Lazlıkta var tabi. Eski adetler çok önemlidir. Bizim köyümüzde örf ve adetler herşeyden önce gelir. Laz ve Türk birbirinden çok da ayrı değil. Bir yerde zaten birleşiyorlar. Amcaçocukları gibi bizde onların çocuklarıyız işte. Köyümüz eskidir. Ama çok tarihini bilmiyorum. Ama yaşım elverdiğince insanlarını hep bilirim. Laz tarihini de Türk tarihini de bilmiyorum. Bilenler da ne kadar biliyor acaba. (Zğem, Kadın, 40 yaş üstü)

Kendimi, vatanını ve milletini seven, diğer etnik unsurları ayırmayan herkesi seven bir Türk olarak görüyorum. Her ne kadar Laz ırkıdan gelsemde bu böyledir.

Kendi yöremize ait tüm kültürler devam ediyor. Türk kültürüyle inanç sistemi ve yaşam olarak pek bir fark yok. Osmanlıdan beri bir arada yaşamak çok önemlidir. Batum tarafındaki Lazlardan Türkler bize daha yakındır. Köy tarihi hakkında bilgim vardır. Köyüm eski bir köydür. Türk tarihi deyince 16 Türk devleti aklıma gelir. Her birini bilirim. Lazlarla ilgili çok farklı görüşler var ama Lazların geçmişini gittiğinizde önce Gürcüler sonra Türklerle bir bağlantı çıkacaktır. (Zğem, Erkek, 40 yaş altı)

Kendimi Laz asıllı bir Türk olarak ifade edebilirim. Köyüm sahilde olduğu için önemli ve eski bir köydür. Lazlar güney Kafkasyalı bir halktır. Laz tarihini de Türk tarihini de iyi bilirim. Benim için ikisinde önemlidir. İstanbul'da oturuyorum. Türk kültürüyle büyüdüm. Türk kültürü deyince kendimden bahsetmiş olurum. Türk kültürüne ait herşeyi taşımakla birlikte Laz kültürüne ait ek özelliklerim vardır. (Ğera, Erkek, 40 yaş altı)

Ben Laz asıllı bir Türküm. Yöremizin kültürü devam etmektedir. Bende buna dikkat ederim. Türk kültürü ile iç içe bir kültürümüz var özellikle büyükşehirlerde yaşayan için aynıdır. Laz tarihini iyi bilirim Kolhislere kadar gider çok eski bir halktır. Türk tarihini bilmemek zaten olmaz okulda herkes öğrenir. Tarihi bilmek lazım. (Ğera, Kadın, 40 yaş altı)

Lazım. Laz olmak için Türk ve Müslüman olmak gerekir. Yoksa zaten megreli olursun. Kültürümüzü ışıkımızda yaşıyoruz. Yemeklerimiz, adetlerimiz, horonumuz, tulumumuz hepsiyle burdayız. Türk kültürü çocuklarımız için önemli onlar bize göre daha yakınlar. Eskileri bilirim ama tarihi çok iyi bilmem. Anlatılan söylenen kadar bilirim. Muallimler iyi bilir. (Ğera, Erkek, 40 yaş üstü)

Müslümanım. Laz Türk hepimiz aynı yere gideceğiz. Eski adetler önemli şimdiki gençler fazla önem vermiyor. Ben hep gençliğimden beri eski adetleri önemsemişim. Tarihi fazla bilmem ben bir babaannemi tanırım. Okuyanlar Türk Laz bilecekler. Biz hep çalıştık çocuklar okusun diye onları İstanbul'a yolladık. (Ğera, Kadın, 40 yaş üstü)

İnsan kendini nasıl hissediyorsa odur. Ben kendimi Müslüman ve Laz asıllı bir Türk olarak tanımlayabilirim. Mutlaka saydıklarımın hepsinden birşeyler taşıyorum. Köyüm şuan Ardeşen'in tek beldesidir. Benim dedem İstanbul'a yerleşmiş. Ama evde hep Lazca konuşulurdu. Her yaz çay zamanı mutlaka köyümüzde oluruz. Laz kültürü devam ettirildi. Ama dışarda diğer İstanbullulardan farkımız anlaşılmazdı. Zaten kardeşlerimde hepimiz farklı bölgelerden evlendik. Çocuklarımız Suriyeliler hariç okulda hep aynı kültüre sahip çocuklardır. Laz tarihi son yıllarda öğrenmeye başladım. Türk tarihi hakkında gerekli bilgiye sahibim diyebilirim. Dünyadaki tüm tarihi bilmekte fayda var tarih bize geleceği gösteriri. (Dutğa, Kadın, 40 yaş altı)

Türküm. Lazlar da zaten Türklerin bir koludur. Ardeşenin en eski köyü şuan tek beldesi Tunca'dır. Ardeşen'de köyünü en iyi muhafaza eden Tunca'dır. Ağaç evleriyle doğasıyla yaylamız milli parklara aittir. Türk adetleri deyince zaten bizim adetlerimiz akla gelir. Türk tarihini çok iyi bilirim Ergenekon ile başlar ebediyete kadar devam edecektir. Anadolu hep Türktür Türk kalacaktır. (Dutğa, Erkek, 40 yaş altı)

Müslümanım. Lazlık da Türklük de var. Kültür tabii önemlidir. Eski adetler devam etmeli. Analarımız bir bildiği vardı da öyle yapardı. Şimdi gençler ne işine gelirse.

Hepsi olmuş padişah kendinden başkası yok. Türk kültürü aynıdır. İstanbul'a gidince komşular hepsi anlaşıyoruz. Tarihi ben bilmiyorum. (Dutğa, Kadın, 40 yaş üstü)

Müslümanız evelallah. Lazız, Türkün hepsi bizim. Kürt olsak ne olur ya da Çerkez hepsi insan. Yöremize ait kültürü yaşatmaya çalışıyoruz. Her anlamda atalarımızdan öğrendiklerimizi çocuklarımıza öğretiyoruz. Laz kültürü ve Türk kültürü iç içedir. Artık zaten Türkiye'de herkes aynı şeyleri giyer aynı şeyleri yer. Laz tarihini biliriz ama çok da doğrudur mudur onu bilmeyiz. Türk tarihi önemlidir. Tarihin her türlüünü bilmek lazım dostu düşmanı tanımak için... (Dutğa, Erkek, 40 yaş üstü)

Bölgede yapılan gözlemler, özellikle 40 yaş üzeri bireylerin öncelikli olarak kendilerini Müslüman olarak tanımladıklarını göstermektedir. Bunun yanı sıra, kendilerini Laz veya Türk olarak tanımlayan bireylerle de karşılaşmıştır. Genel olarak, bireylerin çoğu, kimliklerini Müslümanlık, Türklük ve Lazlık kavramlarıyla bağdaştırmaktadır.

Araştırma kapsamında, Yukarıdurak köyünde gerçekleştirilen resmi olmayan bir köy toplantısına katılım sağlanmıştır. Toplantı, saygı duruşu ve İstiklal Marşı'nın okunmasıyla başlamış, ardından geçmişe yönelik bir dua ile devam etmiştir. Bu ritüellerin, resmi bir zorunluluk olmamasına rağmen gerçekleştirilmesi, katılımcıların Türklüğe olan bağlılığını ve bu kimliğin topluluk içinde ne kadar güçlü bir anlam taşıdığını ortaya koymaktadır.

Toplantı sırasında hem Lazca hem de Türkçe konuşmalar yapılmıştır. İlginç bir şekilde, toplantı süresi boyunca Lazca konuşmaların ağırlıkta olduğu gözlemlenmiş ve bu durum, Laz kimliğinin canlılığını ve topluluk içindeki önemini göstermiştir. Öte yandan, dini ayin ve dualar da toplantının bir parçası olarak yer almış, Müslüman kimliğinin topluluk için vazgeçilmez bir unsuru olduğuna vurgu yapılmıştır. Toplantıda Müslüman, Türk ve Laz kimliklerinin bir arada, güçlü bir şekilde ifade edildiği ve topluluk yaşamında bu üç kimliğin birbirini tamamlayıcı unsurlar olarak varlığını sürdürdüğü gözlemlenmiştir.

Yöre insanının en değer verdiği ve sahiplendiği ögenin kültür olduğu söylenebilir. Yapılan mülakatlarda bireyler kültürel değerlere sahip çıkılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Ardeşen'de özellikle müzik, kültürel öğeler içinde öne çıkmaktadır. Tulum ve horon bölgenin vazgeçilmezidir. Cenaze hariç her yerde tulum ile oynanan horona rastlayabilirsiniz. Bölgede gezerken kulağınıza mutlaka Lazca türküler gelecektir.

Geçmiş döneme kıyaslarsak kültür içerisinde en çok gelişen unsurun müzik olduğunu söylenebilir. Laz müziği hem yörede hem de evrensel olarak kendini kanıtlamış kendine has farklılıklar içermektedir. Öncelikle Kazım Koyuncu ve Mehmet Ali Barış Beşli'nin kurucuları olduğu Zuğaşi Berepe (Denizin Çocukları) grubunun Laz Müziğinin tebliğ başlangıcı olduğu söyleyebilir. Laz Müziği temsilcilerinden Ayhan Alptekin şuan da bile Ardeşen'de en çok dinlenen sanatçıdır. Bir grup görüşmesinde Laz Müziği ile ilgili şöyle bir söz geçmektedir:

Kültürel olarak en çok sahip çıktığımız şey Laz Müziğidir. Kazım Koyuncu sayesinde başlayan etnik müzik ile modern müziğin birleşimi hem bölgede hem de Türkiye genelinde çok sevilmiştir. Eğer ki bugün Lazların ayrı bir dil konuştuklarını diğer insanlar biliyorsa bunun en büyük nedeni Laz müziğidir. Müzik anlamında Laz kültürü hem olanı korumakta hem de kendini geliştirmektedir. (Zğem, Erkek, 40 yaş altı)

Müziğin aynı zamanda diğer kültürleri de yaşattığını görebilmekteyiz. Müzikle beraber yapılan adetler devam etmektedir. Mülakatlardaki bazı cevaplar bunu desteklemektedir.

Destan, ağıt, atma türkü, gibi o zamanki duygularımıza eşlik eden eserlerimiz vardır. Mesela yaylaya göç giderken yol havası eşliğinde çıkarız. (Zğem, Erkek, 40 yaş üstü)

İmece yaparken hep Türkü söyledik vakit öyle geçerdi. (Zğem, Kadın, 40 yaş üstü)

Ardeşen sokaklarında gezerken farklı bir kültürün içinde olduğunuzu anlarsınız. Mutlaka dükkânlardan ya da arabalardan Lazca müzikleri işitirsiniz. Ardeşen dar bir coğrafya olmasına rağmen zengin bir müzik kültürüne sahiptir.

Müzik benim için çok değerli bir kültürdür. Lazlar müziksel olarak kültürel bir hazineye sahiptir. (Zğem, Kadın, 40 yaş altı)

Lazların sayısı ve küçük coğrafyasına göre müziği evrensel nitelendirilecek kadar büyüktür. En büyük şansımız müzikle kültürün devamının sağlanmasıdır. (Dutğa, Kadın, 40 yaş altı)

Lazcamı diri tutan şey müziktir. Özellikle Kazım Koyuncu Lazca'yı bize tekrar hatırlattı. (Ğera, Erkek, 40 yaş altı)

Müziğin evrensel dilini burada gözlemliyoruz. Laz kültürünün yayılmasında Laz müziği çok etkili olmuştur. Tulum ve kemençe farklılığıyla insanların dikkatini çekmiştir. Nitekim TRT Müzik, Laz kültürüne katkı olarak Laz müziklerini sıkça yayınlamakta ve yörenin müziğine özel programları yayınlamaktadır.

Kültürel olarak kendini koruyan ve geliştiren diğeri bir öge ise yemek kültürüdür. Yemek kültürü de kendini dünyaya tanıtmakta ve kendini geliştirmektedir. Günümüzde bölgeye ait olan tatlılardan, Laz Böreği ve Termoni(Pepeçura) tüm Türkiye'ye mutfağına mal olmuştur. Genel anlamda bölgedeki mutfak hızlı, pratik ve besleyici olmak üzerine kurulmuştur. Halen aynı anlayışın devam ettiğini söyleyebiliriz. Tabi bölgede tüketilen yemekler ve lokantalardaki yemekleri incelediğinizde İstanbuldaki bir ev ve restorandan çok farklı şeylere rastlamazsınız.

Türk kültürü ile iç içe bir kültürümüz var özellikle büyükşehirde yaşayanlar için aynıdır. En güzel Laz yemeklerini İstanbul'da yersin. Ama en güzel döneri de Rize'de yersin. (Ğera, Kadın, 40 yaş altı)

Kültürlerin birbirine olan etkisini en iyi hissettiğimiz yer yemek kültürüdür. Yörenin yemek kültürünü incelediğimizde Türk mutfağının etkileri bariz görünmektedir. Mutfağın tarihi başlığıyla yazılmış birçok kitabı da düşününce çok da şaşırmamak gerekir.

Atmacılık, Karadeniz bölgesinde özellikle Lazlar arasında sürdürülen geleneksel bir avcılık yöntemidir ve kültürel bir miras olarak bölgeyle özdeşleşmiştir. Bu avcılık türü, yırtıcı kuşların doğadaki av yeteneklerinden yararlanarak yapılır ve genellikle atmaca ile gerçekleştirilir. Atmacılık süreci, atmaca yakalanması, eğitilmesi ve bıldırcın avında kullanılması gibi çeşitli aşamalardan oluşur. Genellikle dişi atmacalar av için tercih edilirken, erkek kuşlar kullanılmaz. Bu süreç hem bilgi hem de sabır gerektiren zorlu bir uğraş olarak tanımlanır.(Lazuri Enstitü, 2020) Bölgede halen atmacılık yapan insanlara rastlamak mümkündür. Işıklı köyünde yapılan mülakatta şöyle bir konuşma gerçekleşmiştir.

Kültürümüze sahip çıkmaya çalışıyoruz. Ardeşen deyince aklınıza atmaca ve silah gelir. Bende atmacılık yapıyorum. Atmacılık sabır işidir. Önce ğvapa böceğini yakalarsın sonra ğvapa ile ğaço kuşunu yakalarsın sonra da ğaço kuşu ile atmacayı yakalarsın. Bu kültürel faaliyeti aynı şekilde devam ettiriyoruz. (Ğera, Erkek, 40 yaş üstü)

Bölgede en önemli kültürel değerlerden biride yaylacılık faaliyetidir. Hayvanlara göre köyden belirli zamanlarda göç edilirdi. Ancak günümüzde devam etmekle birlikte hayvancılıktan çok zevk için yapılan bir faaliyet halini almıştır. Bölgenin turistler tarafından en çok ziyaret edilen yerleri de yaylalarıdır. Yapılan mülakatta şöyle bir konuşma gerçekleşmiştir.

Kültürümüzü yaşadığımız yer mezralarımız ve yaylarımızdır. Ben de göç zamanımı yaylaya çıkarım. Ama tabii hayvancılık yapmıyoruz. Şimdilerde hayvancılık yapan çok az. Köyün her yerinde meralarımız otlarımız vardı. Şimdi hepsi ya çaylık oldu ya orman. (Zğem, Erkek, 40 yaş üstü)

Geçmişte Lazların özellikle de Atina'nın ballarının ve balmumunun Rusya, Gürcistan, Yunanistan'a yoğun taleple satıldığı görmekteyiz. Bu ülkelerdeki çoğu tarihsel kayıtlarda Lazistan için 'Bal Ülkesi' adı verilmiştir. Günümüzde bölgede bal üretimi devam etmektedir. Ancak geçmiş yıllardaki gibi ticaret yerine herkes kendi tüketimi için ilaç yerine balcılık yapmaktadır. Lazlarda halen devam eden kültürlerden biride balcılıktır (Vanilişi ve Tandilava, 2005: 77).

Bölgede gözlem yapma fırsatı bulduğum Tunca Formulaz yarışları kültürün korunması adına güzel bir örnektir. Yörede unutulmaya yüz tutmuş ahşap arabalarla yapılan yarış geleceğe aktarma amacıyla yapılmaktadır. Ulusal medyada da her sene haber olmaktadır. Bu şekilde bu kültürel faaliyet gençlerin ilgisini çekmektedir.

Mesela beldemizde düzenlenen tahta araba şenliği Formulaz yöre dışına kadar kendini ulaştırmıştır. Bu tip faaliyetler gençleri kültürümüze bağlama adına önemlidir. (Dutğa, Erkek, 40 yaş üstü)

Devletler, tarih anlatılarını genellikle ulusal kimliğin güçlendirilmesi ve toplumsal birliğin sağlanması amacıyla belirli bir ideolojik çerçevede kurgular. Resmi tarih, bu süreçte devletin kurucu değerlerini yansıtan bir araç olarak işlev görür ve geçmişi seçici bir bakış açısıyla sunar. Bu bağlamda, bazı olaylar ve kahramanlıklar vurgulanırken, diğerleri göz ardı edilebilir.

Resmi tarih anlatımı, çoğunlukla eğitim müfredatları, devlet destekli yayımlar ve anma törenleri aracılığıyla topluma aktarılır. Bu tür tarih yazımı, özellikle ulusal kahramanlar, önemli savaşlar ve devletin kuruluş hikâyesi gibi unsurlar etrafında şekillenir. Amaç, ortak bir tarih bilinci oluşturarak toplumsal dayanışmayı güçlendirmektir. Örneğin, Fransız Devrimi sonrasında Fransa'da geliştirilen tarih anlayışı, devrimin değerlerini ve ulusal birliği öne çıkaracak şekilde yeniden düzenlenmiştir (Hobsbawm, 1992: 86-91).

Bunun yanı sıra, devletlerin tarih kurgusu, uluslararası ilişkilerde de önemli bir rol oynar. Tarih, ulusal sınırların ve kimliğin meşrulaştırılmasında kullanılırken, aynı zamanda diğer devletlere yönelik bir ideolojik araç hâline gelebilir. Örneğin, Türkiye

Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde "Türk Tarih Tezi" ve "Güneş-Dil Teorisi" gibi söylemler, Türkiye'nin köklü ve güçlü bir geçmişe dayandığı fikrini vurgulamış ve modernleşme sürecinde ulusal kimliğin şekillenmesine katkıda bulunmuştur (Copeaux, 1998: 34-39).

Devletlerin sunduğu tarih bilgisi, toplumsal hafızayı şekillendiren ve ulusal kimliği pekiştiren güçlü bir araçtır. Ancak bu bilgilerin genellikle ideolojik bir çerçevede oluşturulduğu ve alternatif tarihsel perspektifleri dışlama potansiyeli taşıdığı unutulmamalıdır. Bu nedenle, eleştirel bir tarih anlayışı geliştirilmesi, geçmişini daha geniş bir perspektifle anlamak açısından önemlidir.

Ardeşen'deki insanların genel olarak tarih bilgi birikimine baktığımızda, okulda aldıkları resmi tarih bilgisi düzeyinde iyi seviyede olduklarını söyleyebiliriz. Resmi Türk tarihi bilgisinin 40 yaş üstü kadınlar, harici grupta yeterli düzeydedir. Laz tarihi bilgisine baktığımızda tüm gruplarda yeterli olmadığını söyleyebiliriz. Gençlerin yaşlılara karşı bu konuda daha bilgili olduğu görülmüştür. Tüm gözlem ve mülakatların sonucunda bölgede insanının çoğunluğunun kültür ve tarih birliği açısından Türklerle kendilerini denk gördükleri gözlemlenmiştir.

Tarih konusunda olan merakım ile her iki tarihi de bilirim. Türk Tarihi benim için önemlidir ve özellikle Osmanlı tarihini iyi bilirim. Laz tarihi çok kaynakları olmamakla birlikte elimde kaynakların hepsi mevcuttur. Ben tarihimi Türk ve Laz tarihinin bir harmanı olarak görürüm. (Zğem, Erkek, 40 yaş altı)

Geçmiş dönemde yaşayan bölge insanının genel özelliklerine baktığımızda; çalışkan, neşeli, cömert, misafirperver gibi özellikler ortaya çıkmaktadır. Bir görüşmede belirtilen ifadeler dikkat çekicidir.

Sakallı fesli ayağında kıl çorapları ve ceketiyle aklımda kalmıştır. Misafirperverlikleri beni çok etkilemiştir. Kendinde olan her şeyi paylaşmışlardır. Bölgeye gelen Jandarmayı bile kendi evladı yerine koyarak değerlendirirdi. Türk Tarihi okulda öğretildiği kadarını biliyorum. Laz tarihini büyüklerimizin anlattığı kadar ve Osmanlı Tarihi içerisindeki kısmı kadarını biliyorum. Onurlu ve şerefli vatanını savunmak için bir an düşünmeyen İpsiz Recep gibi insanlarla doludur tarihimiz. Eşkıyası bile askere kurşun sıkmayan bir milletin evladınız. (Zğem, Erkek, 40 yaş üstü)

Lazların tarifi üzerine verilen cevapları Nazım Hikmet'in Lazlar ile ilgili şu cümleleri ile tamamlayalım.

*“Dümende ve baş altlarında insanlar vardı ki
Bunlar uzun eğri burunlu ve konuşmayı şehvetle seven insalardı ki
Sırtı lacivert hamsilerin ve mısır ekmeğinin zaferi için
Hiç kimseden hiçbir şey beklemeksizin bir şarkı söyler gibi ölebilirdiler*

*Ve çok uzak çok uzuklardaki İstanbul limanında
Gecenin bu geç vakitlerinde
Kaçak silah ve asker ceketi yükleyen Laz takaları
Hürriyet ve ümit su ve rüzgârdılar.”*

4.3. Dil

Cumhuriyetin ilk yıllarında, ulusal birliğin sağlanması adına Türk olmayan unsurların Türkçe konuşması, temel hedeflerden biri olarak belirlenmiştir. Geçmişteki “hoşgörü” anlayışı, bu dönemde eleştirilmiş ve terk edilmesi gereken bir tutum olarak değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım doğrultusunda, gerçek bir Türk kimliğine sahip olmanın şartları arasında Müslümanlıkla birlikte Türkçe konuşma zorunluluğu da vurgulanmıştır (Bayar, 2011: 119-121).

Bu politikaların bir parçası olarak, yer isimlerinin Türkçeleştirilmesi ve Türkçenin yaygınlaştırılmasına yönelik topyekûn bir yaklaşım benimsenmiştir. Sadece toplumsal ve kültürel alanlar değil, aynı zamanda hafıza ve coğrafya da Türkçeleştirilmiştir. (Nişanyan, 2011: 240-245).

Bu politikalar, dönemin ulusal kimlik inşası sürecinde dilin merkezi bir rol oynadığını ve Türkçenin hâkim kılınması yönünde kapsamlı bir stratejinin benimsendiğini göstermektedir.

1960’larda Lazlar ile ilgili yayınlanmış bir makalede Lazlar’ın modern Türkiye’de ‘dilleri ve ırksal bilinçleri bozulmadan’ varlık gösterebilen birkaç Türk olmayan halklardan olduğundan söz edilmektedir. Lazların bilhassa sözlü kültür ve folklorleri ile yazılı olmayan dilleri belirgin şekilde görülmektedir (Bryer, 1967: 180-181).

1980 darbesi sonrasında hazırlanan 1982 Anayasası’nın 26. maddesinde, “düşüncenin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış herhangi bir dil kullanılamaz” ifadesi yer almıştır. Bunu takip eden 1983 tarihli 2932 sayılı kanun ise, “Türk devleti tarafından tanınan devletlerin birinci resmi dilleri dışındaki herhangi bir dille düşüncelerin açıklanması, yayılması ve yayınlanması yasaktır” hükmünü içermekteydi. Bu yasa, hem Kürtçeyi hem de Lazcayı kapsayan geniş bir dil yasağını

ifade ediyordu. Ancak bu düzenleme 1991 yılında, anayasanın ilgili maddesi ise 2001 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.

Lazlar gibi Türk olmayan Müslüman topluluklar açısından Türklüğün belirli koşullara bağlı olduğunu ve bu kimliğin "görünmezlik" ve "terbiye" edilme yoluyla dayatıldığını gözlemlemekteyiz (Doğan, 2009, s. 122).

Lazca'nın günümüzdeki hali oldukça farklıdır. Anadil olarak kullanımı ve insanlar içinde bilinirliği geçmişe göre oldukça sınırlı olduğundan UNESCO tarafından 'açık tehlikede olan diller' sınıfına dâhil edilmiştir. Ancak Lazların hala kendilerine özgü bir dili vardır.

Ardeşen insanına ait dil ile ilgili bazı görüşleri paylaşarak bölgenin şuan ki yapısı hakkında fikir edinmeye çalışacağız.

Lazca, Türkçe ve az seviyede Arapça biliyorum. Çoğunlukla Türkçe konuşurum. Lazca konuşmamız normal bir durum ancak fazla yaygınlaşmamalıdır. Ayrışma anlamında dikkat edilmesi gerekir. Anadilim Lazca olduğu için Askerlikte bazı problemler yaşadım. Özellikle yazılı olarak Türkçe yazarken çok zorlandım. Her iki dil içerisinde bir tercihim olursa bu Türkçe'dir. Türkçe'yi kullandığımdan gayet memnunum. Lazca sosyal yaşamda bana avantajdan çok zorluklar getirdi. (Zğem, Erkek, 40 yaş üstü)

Anadilimiz Lazca, ama Türkçe'yi de çok iyi biliyor ve konuşuyoruz. Bölgemizde herkes Lazca bilmiyor. Tam anlamıyla Lazca'yı bilenler ancak %30 civarındadır. Yeni nesil önce Türkçe öğreniyor. Sonra bizden duyarak Lazca öğreniyor. Lazca bitiyor demesekte büyük oranda azalma var. Lazca bilmek benim görüşüme göre çok güzel. Türkçeden zaten vaz geçme şansımız yok ama anadilimiz Lazca'yı da yaşatmalıyız. Lazların Lazca bildiklerinden dolayı problem yaşadığını düşünmüyorum. Çünkü Türkçe her zaman ön planda olmuştur. (Zğem, Erkek, 40 yaş altı)

Okula gidene kadar hep Lazca konuştum. Ama evde Türkçe'yi de öğrendik. Okulda Türkçe'yi daha iyi öğrendim. Halen daha iki dili de konuşuyorum. Sadece Lazca bilsem belki sorun yaşardım ama pek bir sorun yaşamadım. Şimdiki gençler Lazca'yı anlıyor ama konuşamıyorlar. Keşke Lazca'da yok olmasa. (Zğem, Kadın, 40 yaş üstü)

Türkçe konuşuyorum. Lazca'yı tamamen anlıyorum. Konuşmaktan çekiniyorum. Türkçe konuşmak bana mutluluk veriyor. Ama Lazca'yı da aynı şekilde akıcı konuşmak isterdim. Günümüzde Lazca yok olma tehlikesinde buda beni üzüyor. (Zğem, Kadın, 40 yaş altı)

Lazca konuşuyorum. Türkçe de anlarım ve istersem konuşurum. Dışarda Lazca konuşuyorum Ardeşen'de pek sorun olmuyor. Eğer karşıdaki anlamassa Türkçe konuşuyorum. Torunlarım Lazca anlıyorlar ama konuşamıyorlar. Nasıl kendini anlatabiliyorsa öyle konuşsun herkes. Belki onların torunu da Türkçe değil başka bir dil konuşur. (Dutğa, Kadın, 40 yaş üstü)

Anadilimiz Lazca ama Türkçe'yi daha çok konuşuyorum. İlk kez okulda Türkçe konuşmaya başladım. Türkçe bilmek beni hiçbir zaman rahatsız etmedi. Dilimle ilgili ne İstanbul'da ne Almanya'da hiç sorun yaşamadım. Zaten bizim Lazlar hep ikisini de bilirler. Rahmetli anam bile Türkçe'yi güzel konuşurdu. Şimdi çocuklarımız en baştan Türkçe öğreniyorlar. Lazca'yı sonra öğreniyorlar. Ne kadar dil bilersen o kadar güzel. (Dutğa, Erkek, 40 yaş üstü)

Anadilim Türkçedir. Lazca'yı da anlarım ama konuşamam. İstanbul'da olduğumuz için anneler bizle Türkçe konuşuyordu. Ama kendi aralarında Lazca konuştukları için onu da anlayacak kadar öğrendim. Ben dilden dolayı sorun yaşamadım. Anneler de Türkçe'yi iyi bildikleri için dilden dolayı sorun yaşamadılar. Lazca konuşan bayağı azaldı. Keşke ben de dâhil daha çok Lazca bilen olsaydı. Kaybolmasını istemem bu güzel bir kültür güzel bir renktir. (Dutğa, Erkek, 40 yaş altı)

Tek anadil olmak zorunda değil ise Lazca ve Türkçe anadillerim diyebilirim. Resmi işlerde, sosyal çevrede Türkçe'yi kullanıyorum. Lazca'yı daha çok yakın çevremde ve sinirlendiğimde kullanıyorum. Lazca yazılı olmadığı için yaşaması biraz zor görünüyor. İki dili de seviyorum. İkisininde güzel yerleri var. (Dutğa, Kadın, 40 yaş altı)

Biz sahil köyü olduğumuz için Türkçe ve Lazca'yı çok iyi biliriz. Okulda Türkçe öğrenirken bazı sıkıntılar yaşadık tabii. Lazca'nın evde bile yasaklanması çok hoş bir durum değildi. Ama bunu yapan öğretmenimizde bir Laz'dı. Ben o yüzden burada kötü bir niyet olduğunu düşünmüyorum. Ben her iki dili konuşmaktan memnunum. İsterseniz Lazca olarak da devam edebiliriz. Evlatlarımız pek Lazca'yı bilmiyorlar. Konuştukları Lazca'da çoğu kelime Türkçe oluyor. (Ğera, Erkek, 40 yaş üstü)

Lazca ve Türkçe konuşurum. Okurken Türkçe'yi sonradan öğrendiğim için çok zorlandım. Bu yüzden çocuklarıma öncelikle Türkçe öğrettim. Lazca'yı da kendileri bizden duyarak öğrendiler. Türkçe'yi iyi bilmek lazım yoksa iyi bir meslek sahibi olamazsınız. Lazca da güzel bir kültür onuda bilmek fazlalık katar. (Ğera, Kadın, 40 yaş üstü)

Türkçe konuşuyorum. Lazca'yı annem babam bilir. Lazca'yı anlarım ama konuşmakta zorlanırım. Lazca'nın bana pek faydası olduğunu düşünmezdim küçükken hatta utanırdım. Ama şimdi öyle düşünmüyorum keşke Lazca'yı konuşabilseydim. Türkçe'yi konuşmaktan herhangi rahatsızlıkta duymuyorum. (Ğera, Kadın, 40 yaş altı)

Daha çok Türkçe konuşuyorum ama Lazca'da biliyorum. Dille ilgili herhangi bir sıkıntım olmadı. İki dili de seviyorum. Türkçe çok zengin bir dil. Lazca'da akademik çalışmalar yapılmasını isterim. Devletimiz Lazca'nın yok olmaması için çaba harcamalıdır. (Ğera, Erkek, 40 yaş altı)

Genel olarak yapılan konuşmaları incelediğinde, 40 yaş üstü bireylerin çoğunlukla ilk öğrendikleri dillerin Lazca olduğunu ama hepsinin en geç okula başladığında Türkçe öğrendiklerini görüyoruz. 40 yaş altı bireylerin ise çoğunlukla Lazca anladıkları ama konuşmada zorlandıklarını görüyoruz.

Neredeyse tüm görüşülenler Türkçe'yi sevdiklerini ve konuşmaktan dolayı mutlu olduklarını belirtmişlerdir. Özellikle 80 devrimi sonrası çocuklarını okutmak isteyen Lazlar onların ilk önce Türkçe öğrenerek daha iyi bir eğitim almalarını amaçlamışlardır. Yine bu dönemde yaşanan gurbete gitme de Lazca'nın aşağı ivme kazanmasında etkilidir.

Ardeşenli görüşülenlerimizden özellikle 50 yaş üstü olanlar Lazca konuştukları için okulda öğretmen zorbalığına uğradıklarından bahsetmişlerdir.

İlkokul 1.sınıfa gidiyordum. Öğretmen Lazca konuşmayı yasakladı. Sadece okulda değil evde konuşmakta yasaklanmıştı. Bende okuldan eve giderken köylülerden biri bana bir soru sordu. Cevabı Lazca bir kelimeyle vermiştim. 5. Sınıfa giden komşumun oğlu beni öbür gün öğretmene söyledi. Öğretmede bu yüzden bana şiddet uyguladı.(Zğem, Erkek, 40 yaş üstü)

Okula başladığım ilk gündü. Öğretmen yarından itibaren Lazca konuşmanın yasak olduğu evde hatta kendi kendine bile konuşmanın yasak olduğunu söyledi. Bir sonraki gün okulda sıra arkadaşım ile konuşurken ikimizi gördü. Ben konuştuğum için dilime o da dinlediği için kulağına cetvelle vurdu. (Ğera, Erkek, 40 yaş üstü)

Ortaokula gitmek için şehre inmiştim. Türkçe derslerinde biraz zorlanırdım. Türkçeyi bilmeme rağmen deyim, atasözü mecaz anlamlı bazı kelimelere tam hâkim değildim. Öğretmen her seferinde benimle dalga geçer dağlı, köylü, cahil, bir dil bile bilmez diyerek dalga geçerdi. Ben sadece 12 yaşlarındaydım. (Dutğa, Erkek, 40 yaş üstü)

Bölgede Türkçe'yi öğretmek için uygulanan bu sistemi çoğunlukla kendi anadili de Lazca olan öğretmenlerin uyguladığını görmekteyiz. Bu yüzden halk tarafından ırkçı bir yaklaşım olarak görülmemiş ancak çoğu Laz'da derin yaralar bıraktığını söylenebilir.

Gözlemlenen diğer durumda ise çocukların okuması ve daha iyi bir eğitim alabilmeleri için ailelerin uyguladığı dilsel bir asimilasyon vardı. Bununla ilgili bazı sözlü mülakatları inceleyerek;

Bana ailem bilerek Lazca öğretmiyordu. Köye gittiğimizde ben kendim öğrenmeye çalışıyordum. Birkaç kelimeyi öğrenince bulmaca çözer gibi tamamlamaya çalışırdım. Ortaokula geçtiğimde ailem benim yanımda Lazca konuşmaya başlamıştı. Evet artık tamamen anlıyordum ama harfleri tam telaffuz edemediğimden konuşmaya utanıyordum. (Zğem, Kadın, 40 yaş altı)

Babam Lazcayı konuşmamamın sebebinin ticaretle ve eğitimle ilgili olduğunu söylerdi. O yüzden benimle hep Türkçe konuşurdu. Annem ise benimle daha çok Lazca konuşurdu. O yüzden iki dili de öğrendim. Dışarda arkadaşlarım hep Türkçe

konuştuğu için tabiki Türkçem daha iyiydi. Lazca benim için annemle aramdaki şifreli bir dil gibiydi. Keşke babamla da Lazca konuşabilseydim. (Zğem, Erkek, 40 yaş altı)

Ardeşen’de günümüzde Laz çocuklar arasında Lazca %5 ten bile az kişi tarafından ilk dil olarak öğrenilmektedir. Ardeşendeki Laz çocukların bir kısmı Lazca konuşmayı öğrenmekte bir kısmı ise Lazca’yı sadece anlamaktadırlar. Ardeşen’de yaşamayan Laz çocukların büyük çoğunluğu ise Lazca’yı bilmemektedir.

Genel olarak dinlenen bireylerin Lazca ile ilgili etnisiteye dayalı düşüncelerden çok bir kültür gibi baktıkları ve bu kültürün yok olmasına üzdüklerini söyleyebiliriz. Özellikle 40 yaş altı bireyler devletten Lazca’nın öğretilmesi için destek beklemektedir. 40 yaş üstü bazı bireyler ise tam tersi dilin yok olmasının ve asimilasyonun tam anlamıyla tamamlanmasını istemektedirler.

Bölge insanı genel olarak çift anadilli (bilingual) olmaktan dolayı olumlu etkilerinin olduklarından bahsetmişlerdir.

Türkçeyi sonradan öğrendiğimiz için dil bilmeyen Rizelilerden daha güzel bir Türkçe konuşuyoruz. Şivemiz o tarafa göre daha anlaşılır. (Zğem, Erkek, 40 yaş üstü)

İki dil bildiğim için sözel ve dilsel zekâmın daha gelişmiş olduğunu düşünüyorum. (Ğera, Kadın, 40 yaş üstü)

Lazca’nın fazla kişi tarafından bilinmemesi dilin şifreli bir dil özelliği göstermesini sağlamıştır. TSK doğuda telsiz konuşmalarının Türkçe yapıldığı, pkk terör örgütü mensuplarının da Türkçeyi anlamasından dolayı sorun yaşamıştır. Bazı bölgelerde bu sorunu telsiz görüşmelerini Laz askerlere Lazca yaptırarak karşı taraftan anlaşılmasının imkânsız hale gelmesini sağlamıştır.

Türkçeyi sonradan öğrendik ama ikisini de konuşuyorum. Bazen Lazca bilmek bir ayrıcalık gibi oluyor. Kimsenin anlamaması işimize yarıyor. (Zğem, Kadın, 40 yaş üstü)

Lazca benim için annemle aramdaki şifreli bir dil gibiydi. Keşke babamla da Lazca konuşabilseydim. (Zğem, Erkek, 40 yaş altı)

Tablo 9. Konuşulan Diller

Toplam	Türkçe	Lazca	Türkçe ve Lazca
404	20	4	380

404 kişi üzerinde yapılan anket çalışmasında 380 kişinin her iki dili bildiği, 20 kişinin yalnızca Türkçe bildiği ve 4 kişinin sadece Lazca bildiği bilgisine ulaşılmıştır. Yani yaklaşık %94 oranında Ardeşenlilerin bilungual olduğu sonucu çıkarılmıştır.

Yalnızca Türkçe bilenlerin hepsinin 40 yaşının altında olduğu görülmüştür. Yalnızca Türkçe bilenlerin hepsi İstanbul'da yaşamaktadırlar. Ayrıca yalnızca Türkçe bilenlerin hiçbiri kendini ifade ederken birincil olarak Laz olduğunu belirtmemiştir. Bu bilgilerden dilin kimlik oluşumunda etkisinin olduğunu çıkarabiliriz.

4.4. Etnisite

1930'lu yıllardan itibaren, resmi ideoloji, özellikle ders kitaplarının içeriklerini şekillendirmede belirleyici bir rol oynamıştır. Siyasal koşullara göre tonları değişse de, tarih ve sosyal bilimler ders kitapları genel olarak Anadolu'nun etnik çeşitliliğini yok saymış ve Türkler dışındaki gruplara yer vermemiştir (Copeaux, 2006).

Bu durum ders kitaplarının ötesine geçerek, Lazların Türklüğünü kanıtlamaya yönelik bir teorinin üretilmesine de zemin hazırlamıştır. 1990'lara kadar süren bu söylem, Lazların Türk kökenli olduğunu savunan inkârcı yaklaşımlarla şekillenmiştir. Özellikle Kırzıoğlu (1986), Lazların Kıpçak kökenli olduğunu iddia eden tezler geliştirmiştir.

1980 ve 1990'larda, Bellér-Hann ve Hann tarafından yürütülen antropolojik bir çalışma, bu resmî söylemi inceleme imkânı sunmuştur. Araştırmada, kökenlerine dair sorular yöneltilen Lazların belleğinin bu konuda zayıf olduğu, köylerin kuruluş tarihine veya kolektif göç hikâyelerine dair fazla bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür (Bellér-Hann ve Hann, 2003: 103).

Araştırmacılar, özellikle Ardeşen'de bazı kişilerin Megrellerle dilsel akrabalık olduğunu kabul etmesine rağmen, genel olarak Lazların köken anlatılarının Türk kimliğiyle örtüştüğünü ve Türk kimliği dışında bir aidiyetin dile getirilmediğini ifade etmişlerdir. Eğitim seviyesi yüksek bireylerin ise kökenlerini Orta Asya referansı ile açıklama eğiliminde oldukları aktarılmıştır (Bellér-Hann ve Hann, 2003: 103-104).

Ardeşen insanına ait etnisite ile ilgili bazı görüşleri paylaşarak bölgenin şuanki yapısı hakkında fikir edinmeye çalışacağız.

Etnik kimlik deyince aklıma bir grup içinde olmak geliyor. Ben Müslümanım. Etnik kimlik belirlenirken benim için dini ve ahlaki değerler önemlidir. Kan önemli

değildir. Müslümanlık benim için Lazlıktan önce gelir. Vatanımı ve milletimi severim. Müslüman Türkler, Hıristiyan Lazlara göre bana daha yakındır. (Zğem, Erkek, 40 yaş üstü)

Bana göre insanların ne olduğunun bir önemi yoktur. Vatanımı seviyorum. Müslüman olmak her şeyden önce gelir. Müslüman olan herkes kardeşimizdir. Farklı dinden olanlar uzak olsun bana. (Ğera, Erkek, 40 yaş üstü)

Nerde yaşıyorsan kimliğin odur. Ben Türküm ve ülkeme vatandaşlık bağımla bağlıyım. Ülke içindeki ayrıştırmadan pek hoşlanmam. Müslüman olmayan zaten Laz olamaz. Zaten Müslüman değilse Megreldir. Megreller Gürcüdür. Bizimle ilgileri yoktur. (Dutğa, Erkek, 40 yaş üstü)

Etnik kimlik olarak Lazım ulusal kimlik olarak Türküm. Etnik olarak insanları ayırırken soy bağı, din, dil, kültür gibi özelliklerine bakılır. Her biri bence önemlidir. Ama bence en önemli bağ bir arada yaşamaktır. (Dutğa, Erkek, 40 yaş altı)

Etnik kimlik biraz soya benziyor. Mesela her seferinde çemberi daraltarak Karadenizliyiz, Rizeliyiz, Ardeşenliyiz diyoruz. Ya da Lazız diyoruz. Ama yurt dışında isek Türk kimliği ön plana çıkıyor. İlk olarak benim için ırk ve milletin önemi yoktur. Ama din ve yurt önemlidir. Müslüman olmadıktan sonra aynı anadan babadan bile olsan o sana uzaktır. (Zğem, Erkek, 40 yaş altı)

Etnik kimlik bizim ne olduğumuz nerden geldiğimiz nerde yaşadığımızdır. Hepsi birleşir ve bir kimlik ortaya çıkar. Aslında kendini ne olarak gördüğün de bunların içine alınabilir. Kendime yakınlık olarak Laz Türk Müslüman diye bir sıralama yapabilirim. (Ğera, Erkek, 40 yaş altı)

İnsanları belirli özelliklere göre gruplandırmaktır etnik kimlik. Ben Laz asıllı bir Türküm. Etnik olarak Lazım ancak ulusal kimlik olarak Türküm. Ülkemi seviyorum ve elimde bir seçme fırsatı olsa yine bu ülkede yaşamayı isterim. Etnisite belirlenirken dil, din, kültür gibi birçok özellik vardır. Bazen aynı dili konuşmanız, bazen de aynı dinde olmanız sizi aynı etnisite yapmaz. Benim için yakınlık kişinin kendisidir. Etnik kimliği belirleyici bir faktör değildir. (Zğem, Kadın, 40 yaş altı)

Etnisite ve milliyet kelimelerinden pek haz etmemekle birlikte kapitalist dünyanın inşa etmiş olduğu kavramlardır. Laz, Türk, Kürt, Alman, İngiliz olmanızın bir önemi yoktur. Sınıfınızın ne olduğu önemlidir. Ama aynı topraklarda yaşadığınız insanlarla bir gönül bağınızın olması da gayet doğaldır. Bana göre nerede yaşıyorsan oralıdır. (Ğera, Kadın, 40 yaş altı)

Etnisite olarak Lazım vatandaş olarak Türküm. İki kimliğe sahip olduğuma göre dil önemli bir faktör. Farklı dil konuşanları hemen farklı bir millet olarak görüyoruz. Benim herhangi önceliğim yok. İnsanlar en çok dine sonra dile önem veriyor. (Dutğa, Kadın, 40 yaş altı)

Etnik kimliğimiz Laz'dır. Din ve kültür ayırt edici özelliklerdir. Türk vatandaşı olduğum için memnunum. Laz asıllı olduğumu inkâr etmem ama Türklükten de gurur

duyarım. Müslüman olmak benim önceliğimdir. Megrellerle bir sıkıntım yok ama Türkleri daha yakın hissederim. (Zğem, Kadın, 40 yaş üstü)

Etnik kimliğimiz Laz diyebiliriz. Etnik kimlik kökeninin nereden geldiğidir. Ben kendimi Türk vatandaşı olarak bu devletin bireyi olarak tanımlıyorum. Türk olmak yani Müslüman olmak benim için daha önemlidir. Megrellerden ise Türkleri daha yakın hissederim. (Dutğa, Kadın, 40 yaş üstü)

Etnisite olarak bakarsak Lazım. Kan bağı, Dil, kültür, coğrafya, din gibi etmenler Laz kimliğini ortaya çıkarmıştır. Ulusal kimlik olarak bakarsanız Türküm. Bu rahatlıkla söyleyebilirim. Türk Kimliğinin kapsayıcı kan bağına dayalı olmadığını düşünüyorum. Din yaşam tarzınızı belirleyen yemeklerinize kadar işleyen bir etmendir. Laz olmak tamamıyla ayrı kan bağı gerektiren bir durumdur. Megrellerle kan bağımız vardır. Türkler dediğimiz zaman bizzat içinde olduğumuz için kendimizi kendiniz ayıramazsınız. Burada Türk tanımına göre değişir. (Ğera, Kadın, 40 yaş üstü)

Etnisite kavramını tam anlamıyla bilen bireyler kendi etnik kimliklerini Laz olarak tanımlamışlardır. Ancak ulusal kimliklerini de Türk olarak tanımlamışlardır. Burada yine üzerinde durulması gereken, Ulusal kimlik belirtilirken 'Türk vatandaşıyım' yerine 'Türküm' ibaresi kullanılmasıdır. Ardeşenliler kendilerini Türk olarak ifade etmektedirler. Ardeşenlilerin büyük çoğunluğu için etnisite'nin en vazgeçilmez ögesinin, din olduğu anlayışı yaygındır. Büyük çoğunluk kendini genişten dara doğru Müslüman, Türk, Laz şeklinde sıralamıştır.

Bugün için baktığımızda yaşlılarda halen Lazların Türk olduğu resmi ideolojisine inanılmaktadır. Gençler ve eğitimli bireyler ise Lazların Güney Kafkasyalı bir halk olduğunu düşünmektedir. Orta asya ile bağları olmadıklarının farkındadırlar. Bunu söylerken de bunun Türklük ile ilgili bir engel olacağını düşünmemektedirler.

Özellikle 2000 ler sonrası gelişen ve büyüyen Laz Hareketinin etkisini gençler üzerinde görebilirsiniz. Konuyla ilgi görüşmelerden bazı bölümler:

Atalarımız en az 1000 yıldır bu köydeler. Ondan önce de 3000 sene Kafkaslarda bir yerlerdeler. Özellikle Avrupa kıtasına yakın böyle safkan bir millet olduğunu sanmıyorum. (Zğem, Erkek, 40 yaş altı)

Ardeşen'in köylerindeki Lazlar hiçbir yerden gelmediler. Hepsi yillardır bu topraklardalar. Hepsi Müslüman Lazlardır. Ama bu Türklüklerine de engel değildir. Çünkü Türklük bir üst kimliktir. (Zğem, Kadın, 40 yaş altı)

Lazlar çok kadim bir millettir. Trabzon'dan Abhazya'ya kadar hakim olmuş buraların en eski sahiplerindendir. Gürcü müsün Türk müsün diye sorsalar. Ben Türk olarak düşünürüm. Çünkü Gürcüler Lazlara bayağı uzak bir millet. Türkler ise hem Müslüman olmaları hemde kültür bakımından Lazlara çok yakındır. (Ğera, Erkek, 40 yaş altı)

Görüşmelerde yöneltilen Hıristiyan Lazlar ve Türklerle ilgili soruya büyük çoğunluk Türklerin daha yakın olduğu cevabını vermiştir. Bunun temeldeki en büyük sebebi Ardeşenlilerin yakınlıkta dine önem vermelidir. Dini ön planla koymayanlar da yine Türkleri seçmiş sebebinin toprak birliği olduğunu belirtmişlerdir.

Her iki halkta da kendimize bir yakınlık çıkacaktır. O yüzden onları bir sıraya koyamam. Ama insan seçerken tabi Müslüman olmak önde olur. (Zğem13, Kadın, 40 yaş altı)

Aynı toprakları paylaştığımız kader bağımızın olduğu Türkler daha yakındır. (Zğem, Erkek, 40 yaş altı)

Bugün savaş olsa birlikte can vereceğimiz Türkler bana daha yakındır. (Dutğa, Erkek, 40 yaş altı)

Mademki belirli bir sınırlar konulmuş Türklerin yakın olması daha mantıklıdır. (Ğera, Erkek, 40 yaş altı)

Tablo 10. Öncelikli ifade şekli

Değişen	Müslüman	Türk	Laz	Laz asıllı Türk	Türk Vatandaşı
Erkek	94	44	24	30	6
Kadın	112	40	16	28	10
Toplam	206	84	40	58	16
Ortalama Yaş	42,17	36,21	35,95	33,15	37,06

Tabloya baktığımızda Ardeşenlilerin yarısının kendini ifade ederken ‘Müslümanım’ dediklerini görüyoruz. Yine kadınların erkeklere oranla dini daha önde tuttıkları sonucunu çıkarabiliriz.

Ayrıca yaş ortalamasına baktığımızda yaşlıların kendini daha çok ‘Müslüman’ olarak gençlerin ise daha çok ‘Laz asıllı Türk’ olarak ifade ettiklerini görebiliriz.

Tablo 11. İkincil ifade şekli

Değişen	Müslüman	Türk	Laz	Laz asıllı Türk	Türk Vatandaşı
Erkek	20	34	82	52	10
Kadın	20	16	106	62	2
Toplam	40	50	188	114	12
Ortalama Yaş	34,35	36,14	38,24	42,66	37,41

Tabloya baktığımızda Ardeşenlilerin yarısından fazlasının kendini ikincil olarak ‘Laz’ ve ‘Laz asıllı Türk’ olarak ifade ettikleri görülmektedir.

Ayrıca yaş ortalamasına baktığımızda yaşlıların kendini ‘*Laz asıllı Türk*’ olarak gençlerin ise daha çok ‘*Müslüman*’ olarak ifade ettiklerini görebiliriz.

Kendilerine ilk olarak ‘*Müslüman*’ diyenler çoğunlukla ikincil olarak ‘*Laz asıllı Türk*’ olarak kendilerini ifade ettiler. Kendini ilk olarak ‘*Laz asıllı Türk*’ olarak ifade edenler de kendilerini ikinci olarak çoğunlukla ‘*müslüman*’ olarak ifade etmişlerdir.

Tablo 12. Yurtdışında ifade şekli

Değişen	Müslüman	Türk	Laz	Laz asıllı Türk	Türk Vatandaşı
Erkek	10	152	14	4	18
Kadın	6	176	4	4	16
Toplam	16	328	18	8	34
Ortalama Yaş	46,25	38,69	34,27	34	40,11

Tabloya baktığımızda Ardeşenlilerin 4/3 ünden fazlasının yurt dışında kendini ‘*Türk*’ olarak ifade ettikleri görülmektedir.

Yaş ortalamasına baktığımızda anlamlı bir ilişki olarak, daha çok 45 yaş üstünün ‘*Müslümanım*’ ifadesini tercih ettikleri sonucu çıkarılıyor.

4.5. Din

Din, kimlik inşası sürecinde çok yönlü bir etkiye sahiptir ve bireylerin hem kişisel hem de toplumsal kimliklerinin oluşumunda belirleyici bir unsur olarak öne çıkar. İnanç sistemleri, dini ritüeller ve semboller aracılığıyla bireylerin bir topluluğa olan aidiyetlerini güçlendirir. Ayrıca din, toplumsal normları ve değerleri belirleyerek, bir topluluğun birliğini sağlayan önemli bir bağ işlevi görür.

Mülakatlarda ve görüşmelerde söylenen Ardeşen insanına ait din ile ilgili bazı görüşleri paylaşarak bölgenin şuanki yapısı hakkında fikir edinmeye çalışacağız.

Genellikle eski Türkçe dini kitapları okurum. Müslüman olmak. Dini ve ahlaki değerler ayırt edicidir. Din benim olmazsa olmazımdır. (Zğem, Erkek, 40 yaş üstü)

Arapça bilmem ama okudum kitap Kuran-i Kerim'dir. Kimliğim önemli değil ben Müslüman'ım. Laz ve Türk demeleri beni rahatsız etmez. Gâvur demesinler yeter. İmansızlarla işim olmaz önce din bağı sonra kan bağı. (Zğem, Kadın, 40 yaş üstü)

Önce Müslüman olmak gelir. Megreller kötüdür zaten onlar Müslüman değiller. Din önemlidir. Allah iman selameti versin. Çok güzel istediğimiz gibi dinimizi yaşıyoruz. Müslüman olmayan beni ilgilendirmez. (Dutğa, Kadın, 40 yaş üstü)

Din yaşam serüveninin çok kıymetli kılavuzudur. Çoğunluk Sünni İslam anlayışına sahip olduğu için sonrasında da aynı inanç devam etmiştir. (Dutğa, Erkek, 40 yaş altı)

Dini inanış benim için önemlidir. İnsanları değerlendirirken bir dinlere karşı ön yargım vardır. Din önemlidir. (Ğera, Kadın, 40 yaş üstü)

Din insanların kendilerini grupladığı ilk ögedir. Sonra farklı sınıflandırmalar çıkmıştır. Ben dinin küçük gruplarda daha tutkuyla yaşadığını düşünüyorum. Çoğunlukta sanki bir kıymeti kalmıyor. Lazlar kavim olarak İslam'ı seçtiler. Benim görüşüm azınlığın kıymetliliğinden yana. (Ğera, Kadın, 40 yaş altı)

Elbette din insanların rehberidir. Ama tek başına bir belirleyici değildir. İnsanların sadece din ile ayrışmadığını mezheplerin çıkışından görebiliriz. Ortodoks-Katolik ya da Sünni-Şii gibi din içi büyük gruplarda vardır. Bu yüzden yaşadığınız ortam dini anlayışınızı şekillendirir. Laz milleti Sünni Müslümandır. (Ğera, Erkek, 40 yaş altı)

Yukarıdakilerden yola çıkarak Ardeşenliler'de din çok etkili bir faktördür. Hehangi bir tercihte bulunurken din kesinlikle birinci sırada yer almaktadır. Müslüman olmak kimliğin birinci sırasına yerleşmiştir.

Din, toplumsal kimliğin oluşumunda ve toplumsal aidiyetin güçlendirilmesinde kritik bir rol oynar. Ulusal kimliklerin tarihsel ve kültürel bağlamda şekillendiğini ve bu süreçte dinin birleştirici bir güç olduğunu ifade eder. Din, sadece bir inanç sistemi değil, aynı zamanda bir toplumun kolektif hafızasını ve tarihini taşıyan bir mekanizma olarak işlev görür. Örneğin, Avrupa'da Hristiyanlık, medeniyetin bir temel unsuru olarak yer alırken, İslam coğrafyasında ümmet anlayışı, toplulukları bir arada tutan güçlü bir bağdır. (Smith, 1991: 141).

Modern dönemde din, yalnızca bir inanç kaynağı olarak değil, aynı zamanda siyasi ve kültürel bir araç olarak da kullanılmaktadır. Modern dünyada dinin medeniyetler arasındaki farklılıkları tanımlamak için kullanılan temel bir unsur olduğunu savunur. Özellikle küreselleşme bağlamında, din, yerel kimliklerin korunması ve kültürel direnç oluşturulması açısından önemli bir işlev görmektedir (Huntington, 1996: 42-45).

Din önceden bahsettiğim gibi insanın bütün hayatına yön verir. Dini değişen bir insan artık o eski tanıdığınız kişi değildir. Bulduğunuz çevredeki dini inanış da önemlidir. Misal Türkiye'den Almanya'ya göç eden gurbetçilerin çocukları Müslüman olmalarına rağmen buradaki yaşayıştan çok farklı özellikler gösterir. Bir Almandan

sadece domuz eti yememek gibi küçük nüanslarla ayırabilirsiniz. (Ğera, Kadın, 40 yaş üstü)

Din bu dünyadaki yaşamı şekillendirir. O yüzden ekmekteki un gibidir. Çoğunlukla Sünni İslam anlayışı kabul edildiğinden bizde o görüşü benimsemişiz. Kolhisler ikiye ayrılmıştır. Müslüman olanlar Laz Hristiyan olanlar Megrel. Buda bize gösteriyor ki Müslüman olmazsa Laz olamaz. Benzer yönlerimiz çok var ama hayatta yaşama gayemiz dini farklılık nedeniyle ayrılıyor. Onlar Gücüüz diyor biz de Türk'üz diyoruz. (Zğem, Kadın, 40 yaş altı)

Din hayatımıza yön veren önemli öncüllerden biridir. Çoğunluğun dini inancı diğer dini inanışları da kendi potasında eritmiştir. Bizde illaki bu şekilde şuan ki inancımıza ulaştık. Bildiğim kadarıyla Lazların genel dini inanışları Müslümanlıktır. Dini örf adet ve yaşam harici benzerliklerimiz vardır. Ancak onların Gürcüleşmesi ve bizim Türkleşmemiz aramızda bir set olarak giderek büyümüştür. (Dutğa, Kadın, 40 yaş altı)

Din bizim bu dünyadaki pusulamızdır. Sünni İslam anlayışının bu kadar yaygın olmasının temel nedeni Osmanlı'dan devletin bu dini ideolojiyi benimsemesidir. (Dutğa, Erkek, 40 yaş altı)

Bu cevaplardan da yola çıkarak. Dinin birleştirici etkisini görebiliriz. Bölgede Türküm diyebilmenin en büyük sebebi aynı dine mensup olmaktır. Din birliği Lazlar açısından çok önemli görülmektedir.

Din, toplumsal bağları güçlendiren bir unsur olmasının yanı sıra, farklı gruplar arasında ayırım yapıcı bir mekanizma olarak da işlev görebilir. modern toplumlarda dinin gruplar arasında sınırlar çizdiğini ve “biz” ile “onlar” ayırımını güçlendirdiğini belirtir. Bu ayırım, kimlik politikalarında dinin birleştirici ve ayrıştırıcı bir unsur olarak kullanılabileceğini ortaya koyar (Bruce, 2002: 63).

Dinin bu ayırıcı özelliğini bölgede görmek mümkündür. Lazların genel itibarıyla Müslümanlığa ihtiva ettikleri düşünülmektedir. Bu yüzden Müslüman olmayan Laz Megrel olarak tanımlanmaktadır. Megrellerle olan yakınlık kabul edilmekte ancak Müslüman olmamaları sebebiyle ayrı bir millet oldukları düşünülmektedir.

Lazlar kavim halinde İslamiyet'i benimsemiştir. Söylediğim gibi din bir pusula olduğu için farklı dine mensup kavimler birbirinden kuzey güney istikametinde sürekli uzaklaşır. (Dutğa, Erkek, 40 yaş altı)

Din yaşam biçimimizi belirleyen en önemli öğedir. Aynı din ve mezhebe mensup olduğumuz için birbirine olumlu etkiler bırakır. Lazların çoğunluğu Müslümandır. Müslüman olmayan Lazlara Megrel denmektedir. Din, kültürü belirleyen en önemli etken olduğu için ne kadar benzer yönlerimiz var ise de birbirimizden ayrılırız. (Zğem, Kadın, 40 yaş altı)

Din bizim yaşam tarzımızı belirleyen tüm ilişkilerimizi etkileyen bir kavramdır. Sünni İslam' yaygın olduğundan aynı fikir ve düşüncelerle rahatça anlaşabiliyoruz. Lazlar eğer toplu olarak ele alınırsa Müslümandır. Hıristiyan Lazlar yani megreller kendilerinin üst kimliğini Gürcü olarak ifade ederken Müslüman Lazlar kendilerinin üst kimliğini Türk olarak ifade eder. (Zgem, Erkek, 40 yaş altı)

Bu konuşmalardan dinin ayırıcı bir etkisi olduğunu anlıyoruz. Bir de Lazlarda çok nadir görülen dinin hiçbir etkisinin olmadığını düşünenler vardır.

Din insanların yönlendirilmesi kendini rahatlaması için oluşturulmuştur. Çoğunluk üzerinde görülen inanış diğer insanları baskı altına alarak onları da o inanişe doğru yönlendirir. Müslüman olmak ve Laz olmak çok ayrı kavramlar. Müslüman olmak daha çok Arap olmakla ilgilidir. Benim için dinin bir önemi yoktur. Ancak insanlar en çok din üzerinden şekillenir. Müslüman olan bu ülkede rahatça yaşayabilir. Ancak farklı inanışları olan ya da inanmayanlar için zor bir ülkedir. (Ğera, Erkek, 40 yaş altı)

Bir Batum gezisi sırasında gözlemlenen bir olay aslında Laz kimliğinin diğer taraf yani Gürcistan'da da farklı anlaşıldığını gösteriyor. Rus işgaliyle birlikte Batum bölgesinde bulunan Lazların çok büyük bir kısmı göç etmiştir. Geriye kalan Lazlarda Stalin döneminde Rusya'nın çeşitli bölgelerine zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır. Köy olarak bir tek sarp köyü bırakılmıştır. Gürcistan'da ben 'Laz'ım Müslümanım' denildiği zaman verilen cevap çok ilginç gelmiştir. 'Hıristiyan olanlar megreldir. Ama sen ne biçim Lazsın. Laz'da tanrı olmaz'. Gürcistan'da da aslında dini olarak ayrılmış. Ateist olanlara Laz denmiştir. Sovyetlere bağlı dönem sırasında bölgedeki Lazlar Hıristiyanlaşıp Gürcüleşmek yerine ateist olup Ruslara yaklaşmayı tercih etmişlerdir.

Tablo 13. Hangi öncül insanları birbirinden ayırır?

Değişen	Din	Dil	Etnik Köken	Tarihi kökenleri
Erkek	116	6	26	50
Kadın	124	10	24	48
Toplam	240	16	50	98
Ortalama Yaş	40,88	35,75	35,94	35,74

Ardeşenlilerde insanları birbirinden ayıran en önemli öncül Din olarak sonuçlanmıştır. 40 yaş üstü bireylerin çoğunluğu din derken gençler özellikle bir alana yönelmemiştir. Kadın erkek hareketlerine baktığımızda aralarında kaydadeğer bir fark gözlemlenmemiştir.

4.6. Vatandaşlık

Vatandaşlık, modern ulus-devletlerde bireylerin toplumsal, siyasi ve hukuki aidiyetlerini tanımlayan bir statü olmasının ötesinde, kimlik inşasında önemli bir rol oynar. Bu statü, bireylerin kendilerini bir topluluğun parçası olarak algılamalarını sağlarken, ulusal kimliklerin oluşumunda da etkili bir araç olarak işlev görür. Vatandaşlık, yalnızca bireylerin hak ve sorumluluklarını belirlemekle kalmaz, aynı zamanda bir ulusun kolektif kimliğinin inşasına da katkı sağlar.

Vatandaşlık, bireyler ile devlet arasında bir bağ oluştururken, bu bağ aynı zamanda bireylerin ulusal kimliklerini şekillendirir. Vatandaşlık, bireylerin yalnızca bir ulusun üyesi olduklarını ifade eden hukuki bir kavram değil, aynı zamanda onların toplumsal ve kültürel aidiyetlerini belirleyen bir mekanizmadır. Bu bağlamda vatandaşlık, bireylerin kendilerini nasıl tanımladığını ve toplumda nasıl bir yer edindiğini etkiler (Soysal, 1994: 22-24).

Vatandaşlık, ulusal kimliğin inşasında birleştirici bir unsur olmasının yanı sıra, dışlama ve ötekileştirme süreçlerinde de rol oynayabilir. Ulus devletlerin vatandaşlık yasalarını kullanarak, topluluk üyeliği üzerinden kimlik sınırlarını çizdiğini ve bu sınırların kimin "içeride" ya da "dışarıda" olduğunu belirlediğini vurgular. Bu durum, kimlik politikalarının vatandaşlık statüsü üzerinden ayrımcılığı ve toplumsal hiyerarşiyi yeniden üretebilmesine yol açabilir (Brubaker, 1992: 35-37).

Bölgedeki insanların kendilerini ne kadar vatandaş olarak gördükleri irdeleyeceğiz. Ayrıca devletin kendilerine, vatandaşı olarak nasıl bir gözle baktığına dair düşüncelerini gözlemleyeceğiz.

Laz olarak ayrımcılığa uğradığımızı söyleyemem. Ama genel olarak ülkemizde adaletin olduğunu söyleyemeyeceğim. Lazlar devletin gözünde muteber bir millettir. (Ğera, Erkek, 40 yaş üstü)

Laz olduğumdan dolayı ayrımcılığa uğramadım. Devlet için sizin ne olduğunuz değil ne kadar paranız olduğu önemlidir. Resmi verilere bakarak asimilasyonu görebilirsiniz. (Ğera, Erkek, 40 yaş altı)

Laz kimliğinden dolayı bir ayrımcılık yaşayan olduğunu sanmıyorum. Başka kriterleri ele alırsak da uzun sürecek bir konu. Laz kimliğine olumsuz bir bakış açısı yoktur. Laz olarak devlet kadrolarında önünüze engel çıkmaz. (Ğera, Kadın, 40 yaş üstü)

Asla Laz olduğum için bir ayrımcılık görmedim. Ama dindar kimliğimden dolayı özellikle belirli dönemlerde dışlandım ve hor görüldüm. Devletimin Laz kimliğine güvenle baktığını düşünüyorum. Lazlar bir alt kimliktir. (Dutğa, Erkek, 40 yaş üstü)

Laz olduğum için bir ayrımcılığa uğramadım ve uğrayan olduğunu da düşünmüyorum. Odundan maşa Lazdan maşa olmaz demişler. Disipline gelemediğimiz için askeriye hariç her alanda iyi gözle bakılır. (Dutğa, Kadın, 40 yaş üstü)

Laz kimliğinden dolayı bir ayrımcılık yaşayan olduğunu sanmıyorum. Ancak dindar, köylü, modern, laik gibi ayrımlarla karşılaşabiliyoruz. Çok tahammülü olan bir ülkemiz yok. Laz kimliğine olumsuz bir bakış açısı yoktur. Ancak son zamanlarda halkta yönetimde Lazların çok etkili olduğu için bir ön yargı mevcuttur. (Dutğa, Kadın, 40 yaş altı)

Türkiye’de yaşarken Laz kimliğimden dolayı ayrımcılığa uğramadım. Devletin Laz kimliğine çekinceli olarak baktığını düşünmüyorum. Genelde tam tersi olumlu düşünce sahibidir. (Zğem, Erkek, 40 yaş üstü)

Türkiye’de yaşarken asla ayrımcılığa uğramadım. Kimsenin de ayrımcılığa uğradığını düşünmüyorum. Devletim Laz kimliği güvenilir sır verilir olarak görülür. Daima özel görevler alırlar. Ama asgari ücreti biraz arttırsalar fena olmaz. (Zğem, Erkek, 40 yaş üstü)

Laz olarak asla ayrımcılığa uğramadık. Ama ülkemizde bazı sosyal adaletsizlikler vardır. Devletimiz Lazların kimliğine saygılıdır. (Zğem, Kadın, 40 yaş altı)

Lazlara olan bakış açısı hep pozitif yönlü olmuştur. Ardeşen’in köylerindeki Lazlar hiçbir yerden gelmediler. Hepsi yıllardır bu topraklardalar Hepsi Müslüman Lazlardır. Ama bu Türklüklerine engel değildir. Çünkü Türklük bir üst kimliktir. (Zğem, Kadın, 40 yaş altı)

Lazların ayrımcılığa uğradığını düşünmüyorum. 90 öncesi Lazlara bakış açısı biraz problemlidir. Ama şuan bir problem görmüyorum. (Zğem, Erkek, 40 yaş altı)

Ardeşenliler, Laz kimliklerinden dolayı ülkelerinde bir ayrımcılığa uğradıklarını düşünmemektedir. Genel kanı olarak devletin kendilerine daha çok güvendiğinden bahsetmektedirler. Lazlığı bir alt kimlik ve Türklüğü bir üst kimlik olarak görmektedirler.

Aslında Ardeşen insanı, ülkede bazı ayrımcılıklara maruz kaldıklarından ama bunun etnik kökenden çok köylü ve dindar olmak gibi kimliklerden dolayı yapıldığını söylemektedirler.

Küreselleşme süreci, vatandaşlık kavramının kimlik inşasındaki rolünü yeniden değerlendirmeye açmıştır. Ulus-devletlerin vatandaşlık tanımları küresel göç hareketleri, çok kültürlülük ve postnasyonal vatandaşlık gibi olgularla dönüşüme uğramaktadır. Küreselleşme bağlamında vatandaşlığın artık yalnızca ulusal sınırlarla tanımlanmadığını, aynı zamanda bireylerin uluslararası topluluklarla kurduğu bağları da kapsadığını belirtir. Bu durum, vatandaşlığın ulusal kimlik üzerindeki geleneksel rolünü sorgulatmaktadır (Soysal, 1994: 45-48). Bu kapsamda Ardeşenli Lazların Gürcistan ile ilgili düşüncelerini irdeleyelim.

Lazlar olarak Gürcülerden bir beklentimiz yoktur. Gürcülerle bir bağlantımızda yoktur. Kültürel olarak çok uzak olup sadece konuştuğumuz dilin bir benzerliği vardır. (Zğem, Kadın, 40 yaş altı)

Gürcü devleti demek bile yanlış olur barbar bir kuruluştur. Huzur ve sükûnet olan bir yer değil. (Zğem, Erkek, 40 yaş üstü)

Biz Lazlar ülkesini seven insanlarız. Gürcistan ancak korsan bir devlettir. Bize yardımı asla dokunamaz. Zarardan başka bir şey getirebileceğini düşünmüyorum. (Ğera, Erkek, 40 yaş üstü)

Gürcistan'ın ben hukuk devleti olduğunu düşünmüyorum. Korsan bir devlet olarak görüyorum. (Zğem, Erkek, 40 yaş üstü)

İnsanlık tarihi boyunca hep göçler olmuştur. Ben de Avrupa'ya yerleşmeyi düşünüyorum. Gürcistan'ı Türkiye ile kıyaslamak bile hata olur. Mafya ve rüşvet üzerine kurulu bir yapı diyelim. (Ğera, Erkek, 40 yaş altı)

Gürcüler çay toplamaya gelirlerdi. İçlerinde iyi olanları da kötü olanları da vardı. Artık gelmiyorlar. (Dutğa, Kadın, 40 yaş üstü)

Gürcülerin bizimle ilgili iyi bir niyeti olduğunu düşünmüyorum. Megrelleri Gürcüleştirmeye çalışıyorlar. (Zğem, Kadın, 40 yaş altı)

Gürcistan dediğiniz affedersiniz çünkü fişkı. Onlar çok tehlikeli yalancı ve düzenbazdır. (Dutğa, Erkek, 40 yaş üstü)

Gürcülere güvenmiyorum. Ermeniler gibi ilk fırsatta arkamızdan vururlar. Çıkar odaklı ikiyüzlü ve yalancıdırlar. Bu dediklerim Müslüman olan Gürcüler için geçerli değildir. (Zğem, Erkek, 40 yaş üstü)

Ardeşenli Lazların Gürcülerle ilgili olarak pekiyi duygu ve düşüncelere sahip olduğunu söyleyemeyiz. Özellikle 2000 li yıllarda yöreye gelen çay işçisi ya da inşaat işçisi olarak çalışan Gürcüler'den dolayı halk Gürcüleri kötü olarak anmaktadır. Sarp kapısının açılmasıyla Gürcistan'ı daha iyi tanıyan Ardeşenliler devlet olarak da

Gürcistan'ı kötülemektedirler. Gürcistan'ın genç bir devlet olmasının neticesinde kanunların yetersiz olması ve Sovyetlerden ayrılan diğer ülkeler gibi rüşvet ve iltimasın çok sık görülmesi gibi durumlardan dolayı Gürcistan pek hoş anılmamaktadır. Yaşlılar, Gürcüler Müslüman olmadıkları için onlardan pek haz etmemektedir. Gençler de Laz tarihini bildikleri için bölgede tarihsel olarak Gürcülerle hep rekabet içinde olduğundan Gürcülere olumlu bakmamaktadırlar.

Ardeşenli Lazların vatandaş olarak devletten beklentileri üzerine birkaç mülakat inceleyerek çıkarımda bulunalım.

Okullarda Laz dilinin eğitime katılması ve Lazcanın üniversitede akademik olarak işlenmesi gerekmektedir. Dil olarak tescillenmesi ve diğer insanlara tanıtımının yapılması gerekir. Lazların asimilasyona uğradığını düşünmüyorum. (Zğem, Erkek, 40 yaş üstü)

Devletimizin Lazca öğretimi ve Laz kültürüne biraz daha önem vermesini istiyoruz. Bu isteğimiz bölücü bir istek değil kültürel bir istektir. (Zğem, Erkek, 40 yaş üstü)

Lazca dil eğitiminin okullarda verilmesi ve kültür faaliyetlerinin devlet desteğinde olmasını isterim. Lazlar asimilasyona uğramıştır. (Ğera, Erkek, 40 yaş üstü)

TRT Laz ile ilgili bir çalışma yapılabilir. Lazca ve Laz Tarihi okullarda devlet kontrolünde işlenebilir. Lazların asimilasyona uğradığını düşünmüyorum. (Zğem, Erkek, 40 yaş altı)

Lazca ile ilgili okullarda daha yaygın eğitim verilebilir. Belediyeler bünyesinde Laz kültür evleri açılabilir. Bilinçli olmamakla birlikte asimilasyon gerçekleşmektedir. Lazlar en büyük asimilasyonu kendine yapmaktadır. (Zğem, Kadın, 40 yaş altı)

Bizim beklentimiz kültürümüzün yok olmamasıdır. Lazcanın korunmasıdır. TRT Laz talep ediyoruz. Lazlar asimilasyona uğramıştır demek yanlış olur. Sadece Lazca bir asimilasyona uğramıştır. (Dutğa, Kadın, 40 yaş üstü)

Ama Lazca ve Laz kültürüne sahip çıksalar bizi mutlu ederler. İlk zamanlarda bilinçli olarak Lazlar modernleşme önünde engel görülerek asimile edilmeye çalıştı. Sonraki süreçte tabii olarak asimilasyon sürecine girdiler. (Dutğa, Erkek, 40 yaş üstü)

Laz olarak ayrıcalık beklemiyorum. Ancak Laz kültürünü yaşatmak için merkezler açmak ve Lazca ile ilgili çalışmalar yapmak da devletimizin görevidir. Kaybolan bir dilden bahsediyorsak burada bir asimilasyon vardır. (Zğem, Kadın, 40 yaş altı)

Mülakatları incelediğimizde çoğunlukla Devlet'ten Lazca'nın korunması ve geliştirilmesi talep edilmektedir. Lazların bu isteğinin bölücü ya da ayrılıkçı bir istek

olmadığı görülmektedir. Lazca'nın kültürel olarak devamının sağlanması üzerine bir istek olduğu anlaşılmaktadır. Genel olarak Lazların asimilasyona uğradığı düşünülmektedir. Ancak büyük bir kısım bu asimilasyonun plansız ve kötü niyet barındırmadığını düşünmektedir.

Bunların yanında devletin Lazları planlı olarak asimile sürecine ittiğini düşünenler de vardır. Burada uygulanan politikanın özellikle Lazlara yönelik olmadığı yapılan asimilasyonunda dilsel bir asimilasyon olduğu düşünülerek aidiyet yitirilmemiştir. Yalnızca devletten hatasından dönülmesi telafi edilmesi beklenmektedir.

Anadilimizin kaybolmaması için devletin üzerine görev düşmektedir. Vergisini ödeyen ülkesine aidiyet besleyen Lazların en azından bu hakkıdır. Devletin bilinçli bir asimilasyon politikası uyguladığını ve büyük ölçüde başarılı olduğunu söyleyebiliriz. (Ğera, Kadın, 40 yaş üstü)

Bir Laz olarak ayrıcalık beklemiyorum. Ama anadilimizin kaybolmaması hususunda devletin görevleri olduğunu düşünüyorum. Üniversite veya enstitüde bir Lazca bölümünün olmaması çok vahim bir durumdur. Dil konusunda devletin bakış açısını kimliğe bakış açısı gibi olumlu değerlendiremiyorum. Lazca ile ilgili bir şey yapılabilir. Devletin bilinçli veya bilinçsiz bir asimilasyon politikası uyguladığı ve bunun başarılı olduğunu söyleyebiliriz. (Dutğa, Kadın, 40 yaş altı)

Çok farklı bir düşünce olarak türkmen boylarından olan atalarının bölgeye göç ettiğini ve Lazlaştığını, asimile olduğunu söyleyen bireyler de vardır.

Ayrımcılığa uğramadım. Lazlar Türkiye Cumhuriyeti'nin bir mozaiği olarak görülür. Lazlıkla ilgi bir kimliği ancak yerelde görebiliriz. İllerin yönetiminde söz sahibi olma ya da hizmetten yararlanma noktasında bu kimlik önümüze çıkıyor. Devletimizden ayrıca bir beklentimiz yoktur. Ben bir asimilasyon olduğunu düşünmüyorum. Tam tersi bizim gibi yöreye yerleşen Türkler dilsel olarak asimile olmuştur (Zğem, Erkek, 40 yaş üstü)

Tablo 14. Türk Vatandaşlığı ile ilgili Düşünce

Değişen	Fark etmez	Mecburen Kabul Ettiğim durumdur	Gurur vericidir.
Erkek	14	2	182
Kadın	14	0	192
Toplam	28	2	374
Ortalama Yaş	34,07	57	39,08

Ardeşenli Lazların neredeyse tamamına yakını Türk vatandaşı olmayı gurur verici olarak görmektedir. Mecburi bir durum olarak gören 2 kişi bulunmaktadır. İki

kişi de kendi kimliklerini Müslüman olarak tanımlamış ve yaşları 50'nin üzerindedir. Bu bireylerin burdaki tepkiselliğinin Laz kimliğiyle ilgili olmadığı sonucu çıkarılabilir.

4.7 Türklük

Türklük, tarih boyunca farklı dönemlerde değişen ideolojik, kültürel ve politik bağlamlarda yeniden tanımlanmıştır. Bu tanımlar, devlet politikaları, akademik çalışmalar ve halk arasındaki algılar doğrultusunda şekillenmiştir. Türklüğün tanımları, özellikle modernleşme süreciyle birlikte milliyetçilik bağlamında daha belirgin hale gelmiştir.

Ziya Gökalp'ın düşüncesine göre Türklük, kültürel ve dilsel bir aidiyet olarak tanımlanmıştır. Gökalp'a göre, "Türk" olmak, aynı kültür çevresini paylaşmayı ifade eder ve bu bağlamda Türklük, biyolojik değil kültürel bir kimliktir. Gökalp, Türklüğü üç temel unsur üzerinden açıklamıştır: dil, din ve ahlak (Gökalp, 1959:20-23). Bu bakış açısı, özellikle erken Cumhuriyet döneminde etkili olmuş ve ulusal kimliğin inşasında belirleyici bir rol oynamıştır.

Benzer şekilde, İsmail Gaspıralı da Türklük kavramına kültürel ve dilsel bir perspektifle yaklaşmıştır. Gaspıralı, Türk dünyasının birliğini sağlamak için "Dilde, fikirde, işte birlik" ilkesini savunmuştur. Bu yaklaşım, Türk kimliğini dil birliği temelinde tanımlayarak, farklı Türk boyları arasında kültürel ve duygusal bağların güçlendirilmesine odaklanmıştır (Gaspıralı, 1883:3-4). Gaspıralı'ya göre, Türklüğün temel taşı olan dil, yalnızca iletişim aracı değil, aynı zamanda bir halkın ortak tarihini, değerlerini ve kimliğini yaşatan bir unsurdur. Bu nedenle, özellikle Türk lehçelerinin sadeleştirilmesi ve ortak bir dil çatısı altında birleştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Gaspıralı'nın bu görüşleri, Türk milliyetçiliği düşüncesinde entelektüel bir altyapı oluşturmuştur.

Türklüğü dinsel bir aidiyet olarak da tanımlamalar mevcuttur. Türklük ve İslamiyet arasındaki ilişki çok kuvvetli olarak görülmektedir. Nurettin Topçu, Türk Milleti'nin tarihi ve bilimsel gerçeklikleri temelinde şekillenen milliyetçilik anlayışını "ruhçu milliyetçilik" olarak adlandırmaktadır (Topçu, 1978: 37). Bu yaklaşım, İslam dininin Türk kimliği ile bütünleşmesi sonucunda oluşan inanç hareketinin düşünsel ve felsefi açıklamasını içermektedir (Topçu, 1978: 25).

Topçu, bu durumu şu şekilde açıklar: Türkler, İslam dinini kabul ederek yüksek bir medeniyet seviyesine ulaşmış, bu inanç sistemi altında gelişerek gerçek bir millet olma vasfını kazanmıştır. 10. yüzyıldan itibaren Türk düşüncesi, yaşam biçimi, evren ve dünya anlayışı, ahlaki değerleri, toplumsal yapısı, mimarisi, sanatı, müziği, edebiyatı ve gelenekleri İslam'ın etkisiyle biçimlenmiştir. Bu sürecin, Türk milletinin kimlik ve kültür inşasında belirleyici bir rol oynadığı ifade edilmektedir.

Buna karşılık, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından itibaren Türklüğün tanımı, daha çok hukuki ve siyasi bir boyut kazanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün 1931'de ifade ettiği "*Ne mutlu Türküm diyene*" söylemi, Türklüğün bir kimlik olarak benimsenmesini ön plana çıkarmıştır (Atatürk, 1931:2). Bu dönemde Türklük, etnik bir aidiyetten ziyade vatandaşlık temelli bir kimlik olarak vurgulanmıştır. 1924 Anayasası'nda Türklük, "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran halk" olarak tanımlanmış ve bu tanım, tüm etnik grupları kapsayıcı bir anlayış olarak sunulmuştur. Ancak bu kapsayıcı tanıma rağmen, uygulamada farklı etnik grupların asimilasyonuna yönelik politikalar dikkat çekmiştir (Yıldız, 2001).

Etnik köken açısından yapılan tanımlarda ise Türklük, Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türk boylarına dayandırılmıştır. Bu tarihsel bağlamda Türklük, dilsel ve biyolojik bir köken olarak ele alınmıştır. Ancak bu tanım, Anadolu'da yaşayan diğer etnik grupların Türklükle ilişkisini görmezden gelen bir yaklaşımı yansıtır. Örneğin, 1930'larda üretilen resmi tarih tezi, tüm Anadolu halklarının Türk kökenli olduğunu iddia ederek Türklüğü tarihsel bir ortak payda üzerine inşa etmeyi amaçlamıştır (Copeaux, 2006).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda 'Türklük' ifadesi özellikle vatandaşlık bağlamında ele alınmıştır. 1982 Anayasası'nın 66. maddesi, Türklüğü hukuki bir kavram olarak tanımlar:

"Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür."

Bu madde, Türklüğü etnik bir aidiyet olmaktan çok vatandaşlık esasına dayandırır. Anayasa, etnik veya kültürel kimlikleri doğrudan referans göstermemekle birlikte, vatandaşlık bağını Türklük ile eşdeğer tutar. Bu nedenle, anayasal düzeyde Türklük, kapsayıcı bir ulusal kimlik olarak tanımlanmıştır.

Bölge insanı etnisite bölümünde incelediğimiz kadarıyla kendini Türk olarak ifade etmekte bir sorun görmemektedir. Türk vatandaşı olmaktan gurur duymaktadır. Türklüğün tanımını yaparken anayasal tanıma benzer birleştiren ve farklılıklara saygılı bir tanımlama yapmaktadırlar.

Misak-i Milli sınırları içerisinde yaşayan çeşitli etnik unsurların birleşiminden oluşan toprağını, vatanını, insanını seven ülkü birliği olan herkes Türktür. (Ğera, Erkek, 40 yaş altı)

Türklük bir üst kimliktir. Kan bağı gerektirmeyen vatana aidiyete dayanan bir birlikteliktir. Hissiyat çok önemlidir. (Ğera, Kadın, 40 yaş üstü)

Türk; Güçlü, kuvvetli, kanun sahibi, cesur, Nuh'un torunu Yafes'in oğludur. (Dutğa, Erkek, 40 yaş altı)

Bana göre Türk; Müslümandır, vatanseverdir, bölücü değildir, mazlumun yanındadır, adaletlidir, cesurdur. (Zğem, Erkek, 40 yaş üstü)

Türk dediğinizde aklınıza adalet getiren bir millet gelmelidir. Aslında bugün Türk dediğimiz eski Müslüman Osmanlı milletlerinin karşılığıdır. Misak-ı Milli içinde kalan herkes Türk'tür. (Zğem, Erkek, 40 yaş üstü)

Yapılan tanımlamalar Laz olmanın Türk olmaya engel teşkil etmediğini göstermektedir. Genel olarak Türklük bir çatı ya da üst kimlik olarak görülmektedir. Görüşülen kişilerin büyük bir çoğunluğu kendini Türk Milliyetçisi olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamayı kabul etmeyen kişiler milliyetçilik kavramıyla ilgili düşüncelerinden dolayı kabul etmemişlerdir. Türk milliyetçiliğinin tanımlamasına baktığımızda siyasi duruştan uzak topraklarını koruyan tanımlamalara rastlarız. Bölgede yapılan gözlemlerde evlerde sürekli Türk bayraklarının asılı olduğu ve köylerde mutlaka bayrak direğinde asılı Türk bayraklarının olduğunu görmekteyiz.

Tablo 15. Türklüğü Nasıl Tanımlarsınız

Değişen	Etnisite	Vatandaşlık	Din ve Kültür Birliği
Erkek	20	70	108
Kadın	16	70	120
Toplam	36	140	228
Ortalama Yaş	34,80	36,12	41,10

Türklüğü nasıl tanımlarsınız? Sorusuna sadece 36 kişi etnisite olarak cevap vermiştir. 140 kişi vatandaşlık 228 kişi ise din ve kültür birliği olarak cevap vermiştir.

Veriler, erkek ve kadın katılımcılar arasında vatandaşlık bazında eşit bir dağılım olduğunu, ancak din ve kültür birliği açısından kadın katılımcıların oranının erkeklere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Bulgular, din ve kültür birliği açısından değerlendirilen grubun diğer gruplara göre daha yaşlı bir ortalamaya sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum, din ve kültür birliğini vurgulayan bireylerin daha yaşlı nesillerden geldiği ya da daha yaşlı bireylerin bu değeri daha çok önemsendiği şeklinde yorumlanabilir.

Erkekler ve kadınlar arasında genel olarak vatandaşlık bazında fark gözlemlenmezken, din ve kültür birliği açısından kadınların oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu, kadınların toplum içindeki kültürel ve dini bağlara erkeklerden daha fazla önem verme eğiliminde olabileceğini düşündürmektedir.

Bölge insanının büyük çoğunluğu kendini Türk milliyetçisi olarak ifade etmiştir. Türk milliyetçiliğinin tanımını yaparken bayrak, vatan, adalet gibi öğeler üzerinde durulmuştur. Özellikle etnik milliyetçilik yapılmaması gerektiği vurgulanmıştır. Aslında burada bahsedilen milliyetçilik siyaset ve ideolojiden uzak genel olarak kabul görmüş bir Türk ulus kimliğidir diyebiliriz. Ulus kimlik ve ulus altı kimliğin birbiriyle çatışmadan hatta birbirini destekleyerek hareket ettiği sonucunu çıkarabiliriz.

4.8. Bulgular

Ardeşenli 404 birey üzerinde Türk Kimliği Aidiyet Ölçeği ve Milli Kimlik Algısı Ölçeği uygulanmıştır. İlk ölçekte bireylerin Türk Kimliği ile ilgili aidiyetleri incelenmiştir. İkinci ölçekte ise Ulusal Kimliğin, din ve değerler olmak üzere iki kısımda ilişkileri incelenmiştir.

Tablo 16. Türk Kimliği Aidiyet Ölçeği (n=404)

Sorular	1	2	3	4	5	Puan	Ort
Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaktan gurur duyarım.	236	158	0	6	4	1828	4,52
Kendimi Türk hissedirim.	202	186	2	6	8	1780	4,40
Ortalama bir Türk vatandaşı ile benzer kültürel özellikler gösteririm.	316	64	10	10	4	1890	4,67
Türk toplumuna karşı güçlü bağlarla bağlıyım.	324	64	8	4	4	1912	4,73
Türk toplumunun bir parçası olmaktan mutluluk duyarım.	310	80	4	4	6	1896	4,69
Türk toplumu dışında başka bir topluma ait olmak istemem.	256	106	20	10	12	1796	4,44
Türk toplumuna yapılan eleştiriler beni rahatsız eder.	298	84	10	4	8	1872	4,63
Türk Bayrağı, İstiklal Marşı gibi milli öğeleri önemserim.	348	46	2	2	6	1970	4,87
Türk Tarihi benim için önemlidir.	212	144	22	20	6	1748	4,32
Türk olmak benim için önemlidir.	228	140	16	10	10	1778	4,40

(5)Kesinlikle Katılıyorum(4)Katılıyorum (3)Kararsızım (2)Katılmıyorum (1)Kesinlikle Katılmıyorum

Bu tablo, bireylerin Türk kimliği ve toplumuna bağlılık düzeylerini ölçen çeşitli ifadeler için verilen yanıtların frekans dağılımını ve bu ifadelerin ortalama puanlarını özetlemektedir. Sorular beşli Likert ölçeğiyle değerlendirilmiştir.

En Yüksek Katılım: "Türk Bayrağı, İstiklal Marşı gibi milli öğeleri önemserim." ifadesi, ortalama 4,87 puan ile en yüksek desteklenen madde olmuştur. Bu, milli sembollerin katılımcılar için yüksek düzeyde anlam ifade ettiğini göstermektedir.

En Düşük Katılım: "Türk Tarihi benim için önemlidir." ifadesi, ortalama 4,32 puan ile en düşük desteklenen madde olmuştur. Ancak bu değer bile ölçeğin "Katılıyorum" kategorisine yakın bir anlam taşımaktadır, bu da katılımcılar için tarih bilincinin genel olarak önemli olduğunu gösterir.

"Türk toplumuna karşı güçlü bağlarla bağlıyım." (4,73) ve "Türk toplumunun bir parçası olmaktan mutluluk duyarım." (4,69) ifadeleri yüksek puanlarla Türk toplumuna aidiyet hissinin kuvvetli olduğunu göstermektedir.

“Ortalama bir Türk vatandaşı ile benzer kültürel özellikler gösteririm.” ifadesi 4,67 ortalama puanı ile kimlik ve kültür arasındaki bağı güçlü olduğunu ortaya koymaktadır.

"Türk toplumuna yapılan eleştiriler beni rahatsız eder." ifadesi 4,63 ortalama puanı ile yüksek oranda katılımcıların eleştiriler karşısında hassasiyet gösterdiğini işaret etmektedir.

Ölçekteki tüm maddelerin ortalamaları 4'ün üzerinde (4,59), bu da katılımcıların genel olarak Türk kimliği ve aidiyeti ile güçlü bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir. "Kesinlikle Katılıyorum" ve "Katılıyorum" seçenekleri en yüksek frekansa sahiptir, bu da katılımcıların büyük çoğunluğunun Türk kimliğine yönelik olumlu tutumlar sergilediğini göstermektedir.

Bu sonuçlar, katılımcıların büyük çoğunluğunun Türk kimliği ve toplumuna güçlü bir aidiyet hissettiğini göstermektedir. Milli semboller ve tarih gibi unsurların yanı sıra toplumsal bağlılık, kimlik aidiyetinin önemli birer bileşeni olarak öne çıkmaktadır. Ancak Türk Tarihi ve eleştiriler gibi konularda göreceli olarak daha düşük puanlar, belirli bireysel farklılıkların bu alanlarda daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyabileceğini göstermektedir.

Tablo 17. Milli Kimlik Algısı Ölçeği Ulusal Kimlik - Din (n=404)

Sorular	1	2	3	4	5	Puan	Ort
Dini bayramlara katılmaktan mutluluk duyarım.	314	70	4	8	8	1886	4,66
Din, milli değerlerin en önemlisidir.	262	78	32	26	6	1776	4,39
Dini inançlar ulusal kimliğin belirleyicisidir.	236	98	32	26	12	1732	4,28
Kültür bir milletin dini inançlarından oluşur.	140	178	34	40	12	1606	3,97

(5)Kesinlikle Katılıyorum(4)Katılıyorum (3)Kararsızım (2)Katılmıyorum (1)Kesinlikle Katılmıyorum

Kaynak: Gelişli, Y. (2014). The Development Study of National Identity Perception Scale. International Journal on New Trends in Education and their Implications, 5 (4), 1-11.

Tablo ulusal kimlik ve din ile ilgili çeşitli ifadelerin değerlendirilmesi için katılımcıların yanıtlarını özetlemektedir. Beşli Likert ölçeği kullanılarak elde edilen

sonuçlar, katılımcıların bu ifadelere yönelik tutumlarının frekans dağılımlarını, toplam puanlarını ve ortalamalarını göstermektedir.

En Yüksek Katılım: "Dini bayramlara katılmaktan mutluluk duyuyorum" ifadesi, 4,66 ortalama puan ile en yüksek destek bulan maddedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu (314 kişi) bu ifadeye "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu, dini bayramların toplumsal birlik ve manevi değerler açısından katılımcılar için önemli olduğunu göstermektedir. Bu sonuç aynı zamanda dini bayramların sadece manevi değil, aynı zamanda toplumsal birleştirici bir fonksiyon taşıdığını göstermektedir.

En Düşük Katılım: "Kültür bir milletin dini inançlarından oluşur" ifadesi, 3,97 ortalama puan ile en düşük destek bulan maddedir. Bu sonuç, katılımcıların kültürün oluşumunda dinin etkisini tamamen kabul etmediğini veya bu konuda farklı etmenlerin de kültürü etkilediği görüşüne sahip olduğunu göstermektedir. 178 kişi "Katılıyorum" yanıtını verirken, 34 kişi "Kararsızım" ve 52 kişi "Katılmıyorum" yanıtını vermiştir. Verilen düşük destek, katılımcıların kültürün oluşumunda dini inançların tek başına yeterli bir açıklama sağlamadığına dair bir görüşe sahip olabileceğini göstermektedir. Bu ifade, kültürün daha geniş bir çerçevede (örneğin, tarihsel, coğrafi, dilsel unsurlar) şekillendiğine dair bir farkındalığı işaret edebilir.

"Din, milli değerlerin en önemlisidir" ifadesi, 4,39 ortalama puan ile güçlü bir kabul düzeyine sahiptir. Katılımcıların büyük çoğunluğu dinin milli kimlik açısından önemli bir unsur olduğunu düşünmektedir. Ancak, 58 kişi bu ifadeye katılmadığını belirtmiş ve kararsızlık oranı ise %8 seviyesinde kalmıştır. Burada dinin etkisini değerlendirirken en önemli ifadesinin kullanılması da bireylerin seçimlerini etkilemiş olabilir.

"Dini inançlar ulusal kimliğin belirleyicisidir" ifadesi, 4,28 ortalama puan ile genel bir kabul görmektedir. Ancak 32 kişi "Kararsızım" ve toplamda 38 kişi "Katılmıyorum" ya da "Kesinlikle Katılmıyorum" demiştir. Bu, bazı bireylerin dini inançların ulusal kimliğin belirleyici bir unsuru olup olmadığı konusunda farklı düşündüğünü göstermektedir.

Tablo 18. Milli Kimlik Algısı Ölçeği Ulusal Kimlik - Değerler (n=404)

Sorular	1	2	3	4	5	Puan	Ort
Ulusal bayramlara katılmaktan mutluluk duyarım.	182	184	18	12	8	1732	4,28
Önceliğim ülkemdir. /önce gelir.	296	90	4	4	10	1870	4,62
Milli kimlik ve dayanışma vazgeçilmez değerlerdir.	318	70	4	4	8	1898	4,69
Dil birleştirici en önemli unsurdur.	280	96	46	102	48	1334	3,30
İdeal ve vatan duygusuyla Ulusal kimlik oluşur.	234	146	6	10	8	1800	4,45
Ulusal kimlik vatandaşlık ilişkilerinden oluşur.	196	162	22	10	14	1728	4,27
Milli kimlik, akıl birliğidir.	228	124	24	18	10	1790	4,43
Ulusal kimliğin en önemli unsuru bağımsızlıktır.	290	90	10	6	8	1860	4,60
Ulusal kimlik ortak tarih tarafından oluşturulur.	264	106	22	2	10	1824	4,51
Sosyal aidiyet benim için önemlidir.	244	138	12	2	8	1820	4,50
Türk Tarihi ile ilgili kitapları okumaktan mutluluk duyarım.	204	120	50	18	12	1698	4,20
Kültürel değerler hayatımı etkiler.	258	116	14	8	8	1820	4,50
Onur, haysiyet, itibar, bağımsızlık, ahlak ulusal kimliğin temel unsurlarıdır.	270	110	6	10	8	1836	4,54
Milli tarih bilinci ulusal kimliğin belirleyicisidir.	276	100	12	4	12	1836	4,57
Ulusal değerler ulusal kimliğin belirleyicisidir.	250	126	16	2	10	1828	4,52
Gelenek ve görenekler Ulusal Kimliğin en önemli belirleyicidir.	226	146	16	10	8	1788	4,42

(5)Kesinlikle Katılıyorum(4)Katılıyorum (3)Kararsızım (2)Katılmıyorum (1)Kesinlikle Katılmıyorum

Kaynak: Gelişi, Y. (2014). The Development Study of National Identity Perception Scale. International Journal on New Trends in Education and their Implications, 5 (4), 1-11.

Tablo, Milli Kimlik Algısı Ölçeği kapsamında ulusal kimlikle ilgili değerler hakkında katılımcıların görüşlerini özetlemektedir. Her bir maddeye verilen yanıtların frekans dağılımları, toplam puanları ve ortalamaları üzerinden analiz yapılmıştır. Beşli Likert ölçeği (1-5) kullanılarak katılımcıların milli kimlik algısı değerlendirilmiştir.

En Yüksek Katılım: "Milli kimlik ve dayanışma vazgeçilmez değerlerdir" ifadesi, 4,69 ortalama puan ile en yüksek destek bulan maddedir. Bu ifade, katılımcılar arasında milli kimlik ve dayanışmanın büyük önem taşıdığına işaret etmektedir.

"Önceliğim ülkemdir" ve "Ulusal kimliğin en önemli unsuru bağımsızlıktır" ifadeleri de yüksek destek almış (sırasıyla 4,62 ve 4,60) ve katılımcılar tarafından güçlü bir şekilde benimsenmiştir.

En Düşük Katılım: "Dil birleştirici en önemli unsurdur" ifadesi, 3,30 ortalama puan ile en düşük destek bulan maddedir. Frekans dağılımına göre, 48 kişi bu ifadeye "Kesinlikle Katılmıyorum" derken, 102 kişi "Katılmıyorum" yanıtını vermiştir. Bu sonuç, dilin milli kimliği birleştirici unsur olarak algılanmasında çeşitlilik olduğunu göstermektedir. Dilin milli kimlik üzerindeki birleştirici rolünün katılımcılar arasında tartışmalı bir konu olduğunu görülmektedir. Bu durum, farklı dillerin konuşulduğu coğrafyalarda dilin milli kimlik algısında daha düşük bir önceliğe sahip olabileceğini düşündürmektedir. Nitekim soruyu cevaplarken Lazca bilen bireylerin Türklük bağı gibi düşünüldüğü için dille ilgili düşük bir ortalama çıktığı da söylenebilir.

"Ulusal kimlik ortak tarih tarafından oluşturulur" (4,51), "Milli tarih bilinci ulusal kimliğin belirleyicisidir" (4,57) ve "Türk Tarihi ile ilgili kitapları okumaktan mutluluk duyarım" (4,20) ifadeleri, tarihin milli kimlik üzerindeki önemine dair güçlü bir algıyı yansıtmaktadır. Katılımcılar tarihsel farkındalık ve sosyal aidiyeti milli kimliğin temel unsurları olarak görmektedir. Milli dayanışma, tarih bilinci ve bağımsızlık gibi unsurlar, katılımcılar tarafından milli kimliğin temel taşları olarak algılanmaktadır. Bu, bireylerin ulusal birlik ve bağımsızlık duygusuna verdikleri önemin altını çizmektedir.

"Kültürel değerler hayatımı etkiler" ve "Onur, haysiyet, itibar, bağımsızlık, ahlak ulusal kimliğin temel unsurlarıdır" ifadeleri, sırasıyla 4,50 ve 4,54 ortalama puan ile güçlü bir şekilde desteklenmiştir. Bu sonuçlar, milli kimliğin kişisel ve toplumsal değerler üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

"Gelenek ve görenekler ulusal kimliğin en önemli belirleyicileridir" ifadesi, 4,42 ortalama puan ile katılımcıların kültürel geleneklerin milli kimliğin önemli bir unsuru olduğuna inandığını göstermektedir. Ancak bu algı, diğer ifadelerle kıyasla bir miktar daha düşük bir destek bulmuştur.

Bu tablo, milli kimlik algısının tarihsel, sosyal ve kültürel unsurlar tarafından güçlü bir şekilde şekillendiğini ortaya koymaktadır. Katılımcılar, özellikle tarih bilinci, bağımsızlık ve milli dayanışmaya büyük önem atfetmektedir. Ancak dilin birleştirici rolüne yönelik algının görece düşük olması, bu konuda farkındalığın artırılmasına yönelik çalışmalara ihtiyaç olduğunu işaret etmektedir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Lazlar, Türkiye'nin Doğu Karadeniz kıyı şeridinde, özellikle Rize ve Artvin illerine özgü bir halktır. Ancak Karadeniz bölgesi geneline yayılan Laz kültürü yanlış bir genelleme ile tüm Karadeniz halkını kapsıyor gibi düşünülür. Oysa Lazların yoğun olarak yaşadığı yerler, özellikle Pazar, Ardeşen, Çamlıhemşin, Fındıklı, Arhavi, Hopa, Borçka ve Kemalpaşa gibi yerleşim yerleridir. 93 Harbi (1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı) sonrasında göç eden Lazlar, Bolu, Bursa, Kocaeli ve Adapazarı gibi batı bölgelerinde de yerleşim göstermiştir (Vanlışı & Tandilava, 1992, ss. 5-6).

Bölgeyi 1900'ler de gezen Niko Maar'ın tespitleri ile günümüz gözlemlerinde yapmış olduğum tespitlerin neredeyse aynı olması çok ilginç bir durumdur.

“Lazlar yoksulluk görmüş halk değildir. Aralarında zenginler çoktur. Kadınlar mülklerindeki işleri çevirirken erkekleri de para kazanma peşindedir. İhraç ettikleri ürünler fındık ve mısır. İhraç ettikleri işler ise inşaat ve demirci ustalarıdır. Balıkçılıkta donanımları iyidir. Laz erkekleri para kazanmak için gurbete gider. Pazar Lazları fırıncı ustasıdır. Rusya da fırıncılık yaparlar ve çoğu Rusça'yı bilirler.”

Aynı tespitleri şuan da birkaç kelime değişikliğiyle yapmak mümkündür. Lazların yaşamında çay, ekonomik faaliyetlerin merkezinde yer alır. Bölgedeki kadınlar çay tarımı ile uğraşırken erkekler genellikle çay sanayisinde veya gurbette çalışmayı tercih eder. Lazlar arasında inşaatçılık ve fırıncılık gibi meslekler oldukça yaygındır. Bu ekonomik yapı, Lazların kültürel ve dilsel anlamda kimliklerini büyük ölçüde korumasına olanak tanımıştır.

Araştırmanın sonuçlarını 6 başlıkta kategorize edebiliriz.

- 1.Lazlar'da din ögesi kimlik inşa sürecinde etkili bir ögedir.
- 2.Lazlar kültürel ve dilsel farkındalığa sahiptir.
- 3.Lazlar Türkçe'yi resmi dil, Lazca'yı kültürel dil olarak görmektedir.
- 4.Lazlar; Türk kimliğini üst kimlik (ulus kimlik) , Laz kimliğini alt kimlik (ulusaltı kimlik) olarak benimsemiştir.
- 5.Lazlar devlete (Türkiye Cumhuriyeti'ne) entegre bir yapıdadır. Laz kimliği Türk kimliğinin tamamlayıcısıdır.
- 6.Laz etnik kimliği Türklük tanımını besler.

Lazlar'da din, kimlik inşaa sürecinde belirleyici ve birleştirici bir öge olarak öne çıkar. Bu durum, Laz toplumunun tarihsel, kültürel ve sosyal yapısından kaynaklanmaktadır. Din, Lazlar'ın Türklükle olan ilişkisini güçlendiren ve onları çevrelerindeki diğer etnik gruplardan ayıran temel faktörlerden biridir.

Din, etnik kimlik ile milli kimliğin arasında tamamlayıcı bir unsur olmuştur. Lazlar, Gürcülerden farklı bir grup olarak kendilerini Müslümanlıkla tanımlamış ve Türk kimliği ile bağdaştırmıştır. Türk kimliğinin Müslümanlıkla özdeşleştirilmesi, Lazların bu kimliği benimsemesindeki temel unsurdur. Ancak, modernite veya batılılaşma gibi kavramlar bölgede tepkiyle karşılanmaktadır. Bunun nedeni, bu kavramların Lazlar için İslam'dan uzaklaşma ve dolayısıyla Türklükten kopma olarak algılanmasıdır. Örneğin, "modern" kelimesi yerine "çağa uygun" ifadesi kullanıldığında aynı olumsuz tepkiyle karşılaşılmaz. Lazlar, "en iyi" ve "en yeni" olanı aramaktadır; ancak bu arayışın Batı veya Hristiyanlık ile ilişkilendirilmesinden rahatsızlık duymaktadırlar.

Lazlar ve Türklerin eski inançları arasındaki benzerlikler, İslam'ı benimseme süreçlerinde de paralellikler göstermiştir. Lazlarda "ğormoti" (gökteki tek tanrı) inancı, Türklerin eski inançlarındaki "Gök Tengri" ile benzerlik taşır. Benzer şekilde, Türklerdeki "Toprak Ana" ile Lazlardaki "şana" kavramları neredeyse birebir örtüşmektedir. Her iki halkın da doğanın gücüne dayalı eski pagan inançlarına sahip olması, bu benzerlikleri pekiştirmiştir. Lazların Hristiyanlığı tam anlamıyla benimsemediği, bölgedeki eski pagan inançlarının devam etmesine rağmen Hristiyanlığa dair öğelerin izine rastlanmamasıyla anlaşılmaktadır.

Lazlar, kültürel farkındalıkları yüksek bir topluluktur. Bu farkındalık, onların dil, müzik, yemek kültürü, geleneksel kıyafetler ve yaşam tarzı gibi unsurlarını koruma ve yaşatma çabalarında kendini göstermektedir.

Laz kültüründe tulum (guda) ve kemeñçe gibi geleneksel çalgılar önemli yer tutar. Laz halk dansı horon, bölgeye özgü ritimlerle icra edilen önemli bir kültürel ifade biçimidir. Horon ve müzikler, Laz kültürünün canlılığını korumasına katkı sağlar. Laz mutfadı, hamsili pilav, mıhlama (kuymak) ve Laz böreği gibi özgün tatlarıyla bilinir. Lazların bu yemekleri sadece günlük yaşamda değil, aynı zamanda kültürel farkındalığın bir göstergesi olarak festivallerde ve etkinliklerde tanıtması, kültürel mirasın korunmasına olan katkısını artırır.

Lazların en önemli ayırt edici özelliklerinden biri Lazca konuşmalarıdır. Lazca, Güney Kafkasya dil ailesine mensup olup, üç ana lehçeye ayrılır. Bunlar; Pazar, Arhavi ve Hopa lehçeleridir. Pazar şivesinde Türkçe ve Rumca etkileri, Hopa şivesinde ise Gürcüce etkileri görülür. Arhavi lehçesi ise en arı Lazca olarak kabul edilir. Bu lehçeler, Lazların buldukları coğrafyanın dil ve kültür etkileşimlerini yansıtır.

Türkiye'deki Lazların geneli çift dilli (bilingual) bir toplumdur. Hem tarihsel hem de güncel veriler, Lazların Türkçe ve Lazca olmak üzere iki dili birden kullanabildiğini göstermektedir. Ancak günümüzde Lazca konuşan bireylerin sayısında ciddi bir azalma gözlemlenmektedir. Özellikle 20 yaşın altındaki bireylerin büyük çoğunluğu Lazca bilmemekte, sadece Türkçe konuşmaktadır. 20-40 yaş grubundaki Lazlar Türkçe'nin desteğiyle Lazca konuşmaya devam etmektedir. 40 yaş üstü bireyler ise Lazca yoğun olmak üzere Türkçe'yi de kullanmaktadırlar.

Bugün baktığınızda yazılı bir geçmişi olmayan Lazca kaybolmakta olan dillerdendir. Lazca'nın giderek daha az konuşulması, kültürel aktarımın zayıflamasına yol açmakta ve bu dilin korunması için çaba sarf edilmesini gerekli kılmaktadır. Gerek akademik çalışmalar gerekse kültürel faaliyetler, bu mirasın sürdürülebilirliği için kritik bir öneme sahiptir.

Lazlar da Türkiye'nin diğer vatandaşları gibi resmi dil olarak Türkçe'yi benimsemiş ve bu dilde yüksek bir yeterlilik geliştirmiştir. Resmi kurumlarla iletişim kurma, eğitim alma ve sosyal yaşamda etkin olma gibi gereklilikler, Türkçe'nin resmi dil olarak kabul edilmesini pekiştirmiştir.

İki dilli (bilingual) olan Lazlar'da; Türkçe, ulusal düzeyde bir aidiyet sağlarken; Lazca, yerel düzeyde etnik ve kültürel kimliği temsil eder. Bu durum, Lazlar'ın hem Türkiye'ye bağlılıklarını hem de kendi etnik kimliklerini sürdürme isteklerini yansıtır. Lazca'nın kültürel dil olarak görülmesi, bu dili konuşmanın ve yaşatmanın bir kimlik ifadesi olarak algılanmasına neden olmuştur.

Lazlar'da dil etnik kimlik ile milli kimliği ayrıştıran bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır.

Lazca'nın korunması ve nesilden nesile aktarılması için dil eğitimine yönelik talepler artmaktadır. Bu noktada, Lazlar'ın, Lazca'yı bir etnik ve kültürel simge olarak

yaşatma çabaları dikkat çekicidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin çok kültürlü yapıyı destekleme çabaları ve Lazca yayınların artışı, bu sürece olumlu katkılar sağlamaktadır.

Türk kimliği, bölgede din, ortak yurt ve ortak yaşanmışlık temelinde kabul görmektedir. Bölgede Türk kimliği ulus kimliği olarak yerini bulmuştur. Aynı zamanda siyasal bir kimlik özelliği göstermektedir. Türk kimliği bireylerde milli kimlik terimini karşılamaktadır. Özellikle din ve vatan enstrümanları ön plana çıkmaktadır. Bölge insanının büyük çoğunluğunda Türk miyetçiliği siyasi ideolojiden ve etnisiteden uzak kalmak şartıyla karşılık görmektedir.

Laz kimliği, bölgede dil, etnisite ve kültür temelinde şekillenmektedir. Laz kimliği bölgede bir ulusaltı kimlik olarak tanımlanmaktadır. Laz kimliği bireylerde büyük oranda kültürel bir kimlik olarak karşılık görmektedir. Etnik kimlik terimine karşılık gelmekte ve dil, etnisite ve kültür enstrümanlarıyla ayrılmaktadır. Bölge insanında Laz kimliği tamamiyle ideolojiden uzak kültürel bir kimlik olarak gözlemlenmektedir.

Lazlar, Türk kimliğini ulusal düzeyde bir üst kimlik olarak benimseyerek, Türkiye'nin bir parçası olmayı güçlü bir şekilde ifade etmektedir. Laz kimliği ise kültürel, etnik ve yerel bir kimlik olarak görülmekte, bu iki kimlik birbiriyle çatışmadan birlikte var olmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin çok kültürlü yapısını koruma açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Lazlar, Laz kimliğini ulusal kimlikleriyle çelişkili değil, onun bir tamamlayıcısı olarak görmektedir. Laz kimliği, daha çok yerel düzeyde bir aidiyeti ifade ederken, Türk kimliği ulusal düzeyde bir bağlayıcı unsur olarak öne çıkar.

Lazlar, tarih boyunca kendi kültürel özelliklerini korurken, Türk toplumuyla da güçlü bir entegrasyon sağlamışlardır. Laz halkı, devlete ve "Türklüğe" en iyi entegre olan topluluklardan biridir. Bu entegrasyon süreci, Lazların kendi kimliklerini koruma bilinciyle birlikte, Türk kimliğiyle uyumlu bir şekilde yaşamalarını sağlamıştır.

Özlem Şendeniz'in "Kimdir Bu Lazlar?: Laz Kimliği ve Sanal Mekânda Lazca" adlı çalışmasında da vurgulandığı gibi, Laz kimliği ve Türk kimliği arasındaki ilişki, tarihsel ve kültürel etkileşimlerle şekillenmiştir. Lazlar, kendi dillerini ve kültürel miraslarını yaşatırken, Türk kimliğini de üst kimlik olarak benimsemişlerdir.

Lazlar, Türkiye'nin kültürel çeşitliliği içinde devlete en iyi uyum sağlayan topluluklardan biridir. Bu entegrasyon, hem tarihsel hem de sosyokültürel bağların bir sonucudur. Lazlar, özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren devletle uyumlu bir ilişki geliştirmiş, Cumhuriyet döneminde de bu bağlılıklarını sürdürmüşlerdir.

Devlete entegrasyon, Lazlar için iki temel unsura dayanmaktadır: birincisi, Lazların Müslüman kimliğiyle Türk kimliğini birleştiren ortak değerleri paylaşması; ikincisi ise sosyal ve ekonomik bağlar aracılığıyla devlet yapısına dahil olmalarıdır. Lazlar, geçmişten günümüze devlet kurumlarına ve ideolojisine bağlılık göstermiş, çoğunlukla Türk kimliğini üst kimlik olarak benimsemiştir. Bu bağlılık, özellikle Türkiye'nin milli mücadele dönemi ve modernleşme süreçlerinde belirgin hale gelmiştir. Çanakkale Savaşı ve Kurtuluş Savaşı gibi tarihi olaylarda Lazların aktif katılımı, devlete duyulan güvenin ve sadakatın göstergelerinden biridir.

Ayrıca Lazlar, ekonomik ve sosyal alanlarda devletle güçlü bir entegrasyon kurmuştur. Çay tarımı, inşaat sektörü ve ticaret gibi alanlarda Lazların etkinliği, hem bölge ekonomisini geliştirmiş hem de topluluğun devletle bağlarını güçlendirmiştir. Lazlar, genellikle devleti eleştireler bile bunu yapıcı bir çerçevede gerçekleştirmiş, devlete yönelik sadakatlerini korumuşlardır.

Laz kimliği, alt kimlik olarak devletle bütünleşmiş bir yapıyı temsil ederken, Lazlar kültürel farklılıklarını Türk kimliği içinde yaşatma imkânı bulmuşlardır. Dil, müzik ve gelenekler gibi unsurlar, Lazların kendi kimliklerini korumalarına olanak sağlarken, Türk kimliğiyle olan uyumlu ilişkileri de devam ettirmektedir.

Lazların ve Türklerin kimlik inşası sürecinde ortak tarih ve kültür unsurlarının güçlü bir etkisi olmuştur. Laz halkı, Çanakkale Savaşı ve Kurtuluş Savaşı gibi Türk tarihinin önemli dönemlerini kendi kimliklerinin bir parçası olarak kabul etmektedir. Bu ortak tarih bilinci, kimlik çatışmalarını engellemiş ve Lazların Türk kimliğiyle bağlarını güçlendirmiştir. Geleneksel olarak evlilikler ve komşuluk ilişkileri üzerinden gerçekleşen kültürel etkileşimler, günümüzde sanal ortam ve medya aracılığıyla daha da pekişmiştir. Bu durum, Türk üst kimliğinin bölge halkı arasında derinleşmesine katkı sağlamıştır.

Sonuç olarak, Lazlar, hem kültürel zenginliklerini muhafaza eden hem de devlete bağlılıklarını güçlü bir şekilde sürdüren bir topluluk olarak Türkiye'nin etnik yapısında önemli bir yer tutmaktadır. Bu durum, Lazların devlete entegre bir yapı sergilediklerinin en somut kanıtlarından biridir.

Laz etnik kimliği, Türkiye'nin çok kültürlü yapısı içinde, Türklük tanımını besleyen ve çeşitliliği zenginleştiren bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Bu durum, Lazların Türk kimliğini benimseme biçimleri, tarihsel bağlar, kültürel etkileşimler ve dilsel çeşitlilikle şekillenmiştir.

Laz kimliği, Türk kimliğiyle bir çatışma içinde değil, aksine onu tamamlayıcı bir yapıya sahiptir. Lazlar, Türklüğü etnik bir aidiyet olarak değil, aynı zamanda bir vatandaşlık ve ulusal birlik sembolü olarak görmektedir.

Laz etnik kimliği, Türklük tanımını hem kültürel hem de tarihsel açıdan beslemektedir. Lazların kültürel özelliklerini koruyarak Türk kimliğiyle uyum içinde yaşamaları, Türkiye'nin çok kültürlü yapısına katkı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda ulusal birliğin güçlenmesine de hizmet eder. Bu nedenle, Laz etnik kimliği, Türklüğün sadece bir etnik aidiyet değil, bir ortak kültür ve değerler bütünü olduğunun somut bir örneğidir.

Türk aidiyeti, vatandaşlık ve devlete bağlılık temelinde şekillenen bir kimlik olarak öne çıkmaktadır. Türklük, tarihsel süreçte etnik bir kimlik değil, bir devlet kimliği ve ortak vatandaşlık bağı olarak tanımlanmıştır. Laz kimliği, tarihsel veya güncel bir politik ajandanın taşıyıcısı olmamış, aksine siyasal anlamda Türklüğün tamamlayıcısı olarak varlık göstermiştir. Laz etnik kimliği, herhangi bir ayrılıkçı veya siyasallaşmış hareketin parçası olmamış, bu durum da bölgedeki kimlik inşası süreçlerinin daha çok kültürel zemin üzerinde şekillenmesine olanak sağlamıştır. Laz kimliği, toplumsal hayatta daha çok kültürel bir aidiyet ve etnik bir zenginlik olarak öne çıkarken, Türklük kimliği devlet kimliği ve vatandaşlık kavramlarıyla bütünleşmiştir. Bu bağlamda Lazlar, kimliklerini Türklüğün bir parçası ve onu besleyen bir unsur olarak görmektedir. Lazca gibi kültürel öğelerin korunmasına yönelik talepler de devlete olan bağlılıkla çelişen bir yapıda değil, kültürel çeşitliliğin zenginleştirilmesi amacına yöneliktir. Lazların ana akım ideolojilerle uyum içinde olması, Türklük kimliğinin kapsayıcılığını artırmış ve bu kimliğin birleştirici rolünü pekiştirmiştir.

Etnisite her zaman kimlik inşâ sürecinde etkili bir unsur olmuştur. Lazlar, uzun yıllar boyunca köy dışından evlilik yapmamış ve kan bağıını koruma konusunda hassasiyet göstermiştir. Bu durum, Laz kültürünün ve dilinin devamlılığını sağlamıştır. Günümüzde Lazca'nın unutulmasının başlıca nedeni, evliliklerin farklı etnik gruplarla gerçekleşmesiyle bu aktarım zincirinin zayıflamasıdır. Anne ve babası Laz olan bir çocuk, kültürü ve dili doğal olarak öğrenirken, farklı kültürlerden ebeveynlere sahip çocuklarda bu aktarım daha zor gerçekleşmektedir.

Her ne kadar etnisite kimlik inşâsında etkili bir unsur olsa da, diğer faktörlere kıyasla daha az baskın bir rol oynamaktadır. Bölge halkının geçmişte Müslüman olmamasına rağmen, İslamiyet sonrasında Türk kimliğiyle birleşen bir aidiyet geliştirdiği görülmektedir. Bu bağlamda, Lazları etnik olarak Türk kabul eden tezlerin halk arasında destek bulması da bu sürecin bir sonucudur.

Araştırma bulgularını kavramsal olarak özetlersek; etnik kimlik kültürel, milli kimlik ise ulus kimlik olarak tanımlanmıştır. Kimlik inşâsında din, dil, etnisite ve kültür-tarih unsurlarının anlamlı bir ilişki içinde olduğunu ve bu unsurların süreci doğrudan etkilediğini gözlemlenmiştir. Etnik kimliğin ulusal kimliği besleyen tamamlayıcı bir unsur olduğu görülmüştür. Bölge özelinde din, kültür ve tarih tamamlayıcı unsur iken, dil özellikle ayrıştırıcı etnisite de nispeten ayrıştırıcı olmuştur.

Ulusal kimliğin yalnızca milliyetçilik ideolojisiyle ilişkilendirilmesi, onun anlamını daraltmakta ve toplumsal gerçekliğin karmaşıklığını göz ardı etmektedir. Bu nedenle, ulusal kimliğin ideolojik sınırların ötesine taşınarak, tüm toplumsal unsurların ortak bir meselesi olarak ele alınması önemlidir. Ulusal kimlik, farklı toplumsal grupların, kültürel çeşitliliklerin ve tarihsel tecrübelerin bir araya geldiği dinamik bir alan olarak değerlendirilmelidir.

Bu yaklaşım, ulusal kimliği bir birlik ve aidiyet çerçevesinde yeniden tanımlayarak, sadece milliyetçi söylemlerle değil, aynı zamanda kültürel ve sosyal etkileşimlerle de anlamlandırmayı mümkün kılar. Farklı toplulukların tarihsel ve kültürel birikimlerinin ulusal kimliğe katkıları, bu kimliğin statik bir yapı olmadığını, aksine sürekli dönüşüm halinde olduğunu göstermektedir. Ulusal kimlik, bu nedenle, yalnızca belli bir grup ya da ideolojinin tekelinde değil, tüm toplumun ortak bir paydası olarak ele alınmalıdır.

Böyle bir bakış açısı, bölgesel farklılıkların, kültürel alışverişlerin ve etnik çeşitliliklerin ulusal kimliğin oluşumundaki etkisini de anlamayı kolaylaştırır. Bölgesel bağlamların ve farklı yaşam tecrübelerinin bu kimlik üzerindeki etkileri dikkate alındığında, ulusal kimliğin geniş kapsamlı ve kapsayıcı bir çerçevede yeniden değerlendirilmesi mümkün olacaktır.

Laz kimliğinin devamlılığı açısından en büyük öncelik Lazca'nın korunmasıdır. Kültürel değerlerini korumakta başarılı olan Lazlar, dil konusunda dış etkenlerden dolayı zorlanmaktadır. Özellikle farklı etnik gruplarla yapılan evlilikler, dilin aktarımını zorlaştırmıştır. Bu bağlamda, Lazca'nın yaşatılması ve öğretilmesi konusunda Türkiye Cumhuriyeti'nin destek sağlaması, hem Laz kültürünün korunmasına hem de toplumsal birlikteliğe katkı sunacaktır.

Laz gençlerinin günümüzde dini kimlikten uzaklaşmaya başladığına dair gözlemler, olası asimilasyon kaygılarını artırabilir. Lazların, dil ve kültürlerini kaybettikleri düşüncesine kapılarak kimliklerini başka halklar üzerinden tanımlamaya başlamaları, yanlış bir yola sürüklenmelerine neden olabilir. Bu sebeple, Laz kimliği ve Türk kimliği arasında uyumu sürdürebilecek politikalar geliştirilmelidir. Akademik alanda, Laz tarihi ve kültürüne dair gerçek bilgilerin sunulması, yanlış kaynaklara yönelimi engellemek açısından önem taşımaktadır.

Siyaset ve ideolojiden bağımsız olarak, benzer çalışmaların farklı bölgelerde yapılması, kimlik inşa sürecine ve ulus kimlik-ulusaltı kimlik ilişkisine önemli katkılar sağlayabilir. Bununla birlikte, bölgenin sınırlarının biraz daha genişletilerek farklı etnik grupların birlikte gösterdiği tepkilerin incelenmesi de değerlidir. Aynı bölgede bir arada yaşayan farklı kültürel veya etnik grupların karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele alınması, konuyu daha kapsamlı bir şekilde anlamayı mümkün kılacaktır. Ayrıca, benzer özelliklere sahip farklı bölgeler ya da farklı özelliklere sahip benzer gruplar arasında yapılacak karşılaştırmalar, kimlik inşa sürecine ve ulus kimlik-ulusaltı kimlik ilişkisinin çeşitli boyutlarının anlaşılmasına derinlik katacaktır. Bu tür analizler, kimlik inşası sürecini daha geniş ve çok yönlü bir perspektiften değerlendirme imkânı sunar.

"Kimlik, asla sabit değildir; sürekli yeniden keşfedilen bir süreçtir." (Hall, 1996).

KAYNAKÇA

- Akar, R. (1998). *Bir resmi metinden planlı Türkleştirme dönemi*. Birikim Dergisi, 110. İstanbul.
- Akın, B. (2004). *Dil ve kimlik*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Aleksiva, İ.Ç. & Bucaklışı, İ.A. (2009). *Svacoxo - Laz Yer Adları Sözlüğü*, İstanbul,
- Aleksiva, İ. Ç. (2002). Osmanlı-Rus savaşları ve Laz direnişi: Sosyo-politik perspektifler (pp. 78-80). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Aleksiva, İ. Ç. (2022). *Sovyet Arşivinde İskender Chitaşı*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Aleksiva, İ. Ç. (2024). *Osmanlı İmparatorluğunun Son Döneminde Lazlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aleksiva, İ. Ç. (2017). *Büyük Tasfiyede Lazlar*. Ogni Dergisi
- Alparslan, H. A. (1923). *Trabzon İli Laz mı? Türk mü?* Trabzon: Trabzon Vilayet Matbaası.
- Anabasis. (2016) *On Binlerin Dönüşü*. İstanbul: Parola Kitabevi
- Anderson, B. (1991). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin kökeni ve yayılması üzerine düşünceler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Atatürk, M. K. (1927). *Nutuk*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Atay, T. (2016). *Etnografik Hikâyeler*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Aydemir, H. (2016). *Sovyetler Birliği'nde Laz Kültür Hareketi*. Ankara: Türk Kültür Yayınları,
- Balcı, A. (2007). *Laz kimliği ve kültürü* . İstanbul: Belge Yayınları.
- Barth, F. (1969). *Ethnic groups and boundaries: The social organization of culture difference*. Little, Brown and Company.
- Bayar, Y. (2011). *Türkiye'de Çoğulculuğun Kısa Tarihi*. İletişim Yayınları.
- Bayraktar, M. (2010). *Türkiye'de kırsal eğitim ve köy enstitüleri: Ardeşen ve çevresi üzerine bir inceleme* (pp. 43-46). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Bayraktar, S. (2010). *Rize ve çevresi iklim özellikleri*. Ankara: İklim ve Coğrafya Enstitüsü.
- Bayrı, H. (2008). *Türkiye'de Kimlik Siyaseti Sorunu ve Ulusal Kimlik (1980 Sonrası Döneme Sosyo-Politik Bir Bakış)*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Bellér-Hann, I., & Hann, C. (2003). Turkish region: State, market, and social identities on the East Black Sea Coast. James Currey.
- Berger, P., & Luckmann, T. (1966). The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge. Garden City, NY: Anchor Books.
- Bilgin, N. (1999). Kimlik inşasına ilişkin temel yaklaşımlar ve Türkiye üzerine yansımaları (pp. 23-24). Ankara: Bağlam Yayınları.
- Bilgin, N. (2007). Kimlik inşası. İzmir: Aşina Kitaplar Yayınları.
- Billig, M. (1995). Banal milliyetçilik. İstanbul: Gaye Kitabevi Dağıtım
- Bourdieu, P. (1991). Language and symbolic power . Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Braund, D. (1994). Georgia in antiquity: A history of Colchis and Transcaucasian Iberia, 550 BC–AD 562. Oxford: Clarendon Press.
- Brubaker, R. (1992). Citizenship and Nationhood in France and Germany. Harvard University Press
- Bryer, A. Son Laz İsyanı vır Karadeniz Derebeylerinin Çöküşü, Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 2016; (20).
- Bryer, A., & Winfield, D. (1985). The Byzantine monuments and topography of the Pontos. Washington, D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection.
- Bruce, S. (2002). God is dead: Secularization in the West (p. 63). Oxford University Press.
- BOA.TD.52 – BOA.KK.d.02697
- Bucaklışı, İ.A. (2002). *Lazlarda sosyokültürel değişim*. (yüksek lisans tezi).
- Canaşia & Berdzenişvili. (1997). *Gürcüstan tarihi*, çev. Hayri Hayrioğlu. İstanbul: Sorun yayınları
- Copeaux, É. (2006). *Türk tarih tezinden Türk-İslam sentezine: Cumhuriyet ideolojisi ve tarih*. İletişim Yayınları.
- Çapa, M. (1998). *Milli mücadele döneminde Rize* (p. 110). Birikim Dergisi.
- Çelik, Y. (2018). Türkiye’de dillerin korunması ve Lazca. Ankara: Dil Araştırmaları Derneği.
- Çapan, F. (2023). *Türkiye’deki Kültürel Çalışmalar ve Sivil Toplum Faaliyetleri*. İstanbul: Kültür Yayınları.
- Çayır, K. (2011). "Türkiye’de Kimlik ve Milliyetçilik: Yerel Dinamikler Üzerine Bir İnceleme." *Toplum ve Bilim*, 123, 76-85.

- Çelik, Y. (2018). *Türkiye 'de Dillerin Korunması ve Lazca*. Ankara: Dil Araştırmaları Derneği.
- Doğan, İ. (2009). *Türkiye 'de Kimlik ve Dil Politikaları*. İletişim Yayınları.
- Durgun, Ş. (2020). *Türk Ulusal Kimliğinin Dönüşümü ve Yeni Osmanlılık*. Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi
- Eriksen, T. H. (2002). *Etnik Köken ve Milliyetçilik: Antropolojik Perspektifler*. Pluto
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis* (p. 124). Norton & Company.
- Ergin, M. (1972). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Minnetoğlu Yayınları.
- Fanon, F. (1963). *The wretched of the earth*. New York: Grove Press.
- Feurstein, W. (1984). Bir Laz alfabesi taslağı. Viyana Üniversitesi 2. Kafkasoloji Kongresi Bildirileri.
- Foucault, M. (1980). *Güç/bilgi: Seçilmiş röportajlar ve diğer yazılar, 1972-1977*. New York: Pantheon Books.
- Füsün, Ü. (1997). *Türk ocakları 1912-1931*. İstanbul: İletişim yayınları
- Gaspıralı, İ. (1883). *Tercüman*.
- Gellner, E. (1983). *Nations and nationalism* (pp. 56-60). Ithaca: Cornell University Press.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford University Press.
- Gökalp, Z. (1959). *Türkçülüğün Esasları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gökdağ, G. (2000). *Lazların Tarihi ve Etnik Kimliği*. Trabzon: Karadeniz Araştırmaları Derneği Yayınları
- Göle, N. (1991). *Modernleşme, din ve dil*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gramsci, A. (1971). *Hapishane Drfterleri* İstanbul: Yason Yayıncılık
- Graves, R. (1955). *The Greek myths*. Penguin Books.
- Grangier, (1615). *Papaya Mektuplar*.
- Goloğlu, M. (2008). *Milli mücadele tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları
- Güler, İ. (2015). *Laz kültür ve dili üzerine araştırmalar*. Trabzon: Laz Kültür Enstitüsü Yayınları.

- Güllülü, S., Yıldırım, M., Akpolat, Y. (2009). *Türkiye'de Kimlik Siyaseti Sorunu ve Ulusal Kimlik (1980 Sonrası Döneme Sosyo-Politik Bir Bakış)*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güvenç, B. (1997). Türk kimliği. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Güzel, A. (1995). Üniversiteler İçin Türk Dili Ders Kitabı. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları.
- Halbwachs, M. (2018), Kolektif Bellek, (Çev. Z. Karagöz), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Hall, S. (1996). Cultural identity and diaspora. In P. Mongia (Ed.), *Contemporary postcolonial theory: A reader* (pp. 112-115). London: Arnold. <https://doi.org/10.4324/9781003135593>
- Hall, S., & Du Gay, P. (Eds.). (1996). *Questions of Cultural Identity*. London: SAGE Publications.
- Halaçoğlu, Y. (1995). Osmanlı İmparatorluğu'nda göç ve iskân politikaları. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Herodotus. (2007). *The Histories* (A. D. Godley, Trans.). Harvard University Press. (Orijinal eser M.Ö. 5. yüzyılda yayımlandı).
- Hewitt, G. (2004). Introduction to the study of the languages of the Caucasus (pp. 32-35). München: Lincom Europa.
- Hewitt, B. G. (2004). Kartvelian diller ve Lazca'nın korunması. Cambridge: Güney Kafkas Dilleri Araştırma Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (1992). *Milletler ve Milliyetçilik*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Huntington, S. P. (1996). The clash of civilizations and the remaking of world order (pp. 42-45). New York: Simon & Schuster.
- İslâm Ansiklopedisi. (t.y.). Tuzcuoğulları. TDV İslâm Ansiklopedisi.
- Kalkan, S. (2015). Cumhuriyet dönemi eğitim reformları ve etkileri: Rize ve çevresi (pp. 74-78, 102-104). İstanbul: Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Kalkan, S. (2015). Türkiye'de aile yapısının dönüşümü: Rize ve Ardeşen örneği (pp. 45-49). İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Kılıç, M. (2009). Dil politikaları ve kimlik. Ankara: İmge Yayınları.
- Kanter, M. F. (2014), Milli Edebiyat Dönemi Türk şiirinde Benlik Algısı ve Kimlik Kurgusu, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Karadeniz, F. (2011). *Cumhuriyet Döneminde Kimlik İnşası: Ardeşen Örneği* (s. 132-135). Ankara: Toplum ve Kimlik Yayınları.

- Karpat, K. (1995). *Kimlik Sorunu'nun Türkiye'deki Tarihi*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Keyder, Ç. (1997). *Memalik-i Osmaniye'den Türkiye'ye: Ulusal Kimlik ve Vatandaşlık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyman, E. F., & Sarıbay, A. Y. (1998). *Küreselleşme, sivil toplum ve İslam*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- Keyman, F. (1997). *Globalleşme, kimlik ve milliyetçilik* (pp. 86-88). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kipşidze, İ. (1937) *Çaneti'de Yolculuk*. Bulletin, I. Cilt, Tiflis
- Kırzioğlu, M. F. (1993). *Karadeniz bölgesindeki Türk boylarından Lazlar ve Hemşinlilerin tarihçesi*. Ankara: Rizeliler Derneği Yayınları.
- Kırzioğlu, F. (1986). *Cenub-ı Garbi Kafkasya tarihi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kırzioğlu, M. F. (1993). *Osmanlı-Rus İlişkilerinde Doğu Karadeniz ve Kafkasya*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları,
- Kirişci, K. (2011). *Türk Kültürel Kimliği ve Din: Geçiş Döneminin Dinamikleri* (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kocatürk, U. (1984). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Koç, H. (2015). *Rusya'nın Kafkasya Politikası ve Berlin Antlaşması Sonrası Laz Göçleri*. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 12(47), 73-91
- Koçiva, S. (1987). *İlk Lazca metinler*. *Pogrom Dergisi*.
- Kutscher, S. (2008). *The language of the Laz in Turkey: An ethnolinguistic study* (pp. 15-19). Wiesbaden: Reichert Verlag.
- Laz Enstitüsü. (2023). *Lazca ve Kültürel Miras Çalışmaları*. Kadıköy, İstanbul: Laz Enstitüsü Yayınları.
- Lang, D. M. (1966). *The Georgians*. London: Thames and Hudson.
- Levine, D. N. (2012). *The concept of ethnicity: A historical perspective*. *International Journal of Comparative Sociology*, 53(1), 63-78.
- Lewis, G. (2002). *The Turkish language reform: A catastrophic success*. Oxford: Oxford University Press.
- Lordkipanidze, O. (1991). *Altın Ülkesi Kolkhis: Efsane ve gerçekler* (p. 3).
- Maalouf, Â. (2016). *Ölümcül Kimlikler*. A. Bora (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.

- Mango, A. (2000). *Atatürk: The biography of the founder of modern Turkey*. London: John Murray.
- Melikişvili, G. A. (1971). *Die urartäische Sprache*.
- Nora, P. (1996). *Between memory and history: Les lieux de mémoire* (pp. 23-26). Columbia University Press.
- Nişanyan, S. (2011). *Yanlış Cumhuriyet: Atatürk ve Kemalizm üzerine 51 soru*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Nişanyan, S. (2023). *Türkiye yer adları sözlüğü*. İstanbul: Liberus.
- Ogni - Skani Nena*, 7. 2017. ss. 66, 67.
- Ortaylı, İ. (2004). *Osmanlı'da Millet Sistemi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özdemir, İ. (1995). *Din ve Toplum*. İstanbul: İlmi Etüdler Derneği.
- Özkan, K. (2018). Mütareke döneminde milliyet ve anasır kavramı üzerine tartışmalar. *Belgi Dergisi* Sayı:15
- Öztürk, M. (2007). Karadeniz bölgesinde folklor (pp. 53-58). Trabzon: Kültür Yayınları.
- Öztürk, M. (2006). *Fırtına Deresi ve Kaçkar Dağları: Coğrafi ve Ekolojik Yapı* (s. 45-47). Rize: Karadeniz Ekolojik İncelemeler Serisi.
- Öztürk, Y. (2001). *Tarih ve Zihniyet Arasındaki Etkileşimler* (s. 45-46). İstanbul: Kültür ve Kimlik Yayınları.
- Öztürk, Y. (2014). *Tarih ve Kimlik*. Akademik İncelemeler Dergisi, 2(1), 1-25.
- Robinson, C. (1996). *Nationalism and the Russian Empire: The Rise and Fall of the Soviet Union*. Chicago: University of Chicago Press.
- Romer, F. (2000). *Lazlar: Efsane ve gerçekler*. İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.
- Schwartz, S. (2005). *The ethnography of space in Georgia*. New York: University of Chicago Press.
- Saraç, H. (2015) *Osmanlı idaresinde Atina Kazası 1875-1920*. Ankara: Pazar Kaymakamlığı Kültür Yayını
- Smith, A. D. (1991). *Milli Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Smith, J. R. (2005). The role of language in ethnic identity formation in Turkey's Laz community. *Journal of the Anthropological Society*, 12(1), 76-92.
- Said, E. W. (1978). *Oryantalizm*. İstanbul: İrfan Yayınevi

- Şahin, A. (2020). "Kırsal Türkiye’de Eğitim: 1950-1980 Arası Eğitim Reformlarının Analizi," *Türk Eğitim Tarihi Dergisi*, 12(3).
- Şahin, A. (2020). "Türkiye’de Kırsal Ekonomi ve Sanayileşme Sürecinin Ardeşen’e Etkisi," *Ekonomi Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(2),
- Şeker, N. (2005). Türklük ve Osmanlılık arasında: Birinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye’de “milliyet” arayışları ya da “anasır meselesi”
- Soysal, Y. N. (1994). *Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe*. University of Chicago Press
- Tajfel, H. ve Turner, J.C. (1979). *Gruplararası Çatışmanın Bütünleştirici Bir Teorisi*.
- Taşpınar, A. (2004) *Rize Tarihi*. İstanbul.
- Temizkan, A. (2017). *Kültür ve Kimlik Meselelerine Tarihsel Bir Yaklaşım Düşünen Siyaset*, 23(1), 247-271. Ankara: Lotus Yayınları
- Toumanoff, C. (1963). *Studies in Christian Caucasian History*. Georgetown University Press.
- Topçu, N. (1978). *Milliyetçiliğimizin Esasları*. İstanbul: Dergah Yayınları
- Tunaya, T.Z. (1995). *Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952*, 2. Baskı, Arba Yayınları, İstanbul.
- UNESCO. (2010). *Atlas of the World’s Languages in Danger*.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1937). *Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Üçok, F. (2003). Laz kültürü üzerine notlar. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Vanilişi, M. & Tandilava, A. (1992). *Lazların Tarihi*. İstanbul: Ant yayınları
- Yıldız, A. (2001). *Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)*. İletişim Yayınları.
- Yılmaz, N. (2006). *Rize ve Çevresinde Tarım Ekonomisi ve Kooperatifleşme*. İstanbul: İktisat Yayınları.
- Zehiroğlu, A.M. (1999) *Antik Çağlarda Doğu Karadeniz*. İstanbul.
- Zeyrek, M. (2009). Lazca ve Türkçe’de dilsel çeşitlilik (pp. 134-137). Trabzon: Akça Kitapları.

EKLER

EK-A



T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurul Başkanlığı

ETİK KURUL KARAR ÖRNEĞİ

Toplantı No	Toplantı Tarihi	Toplantı Saati	Toplantı Yeri
2024 – 12	16.08.2024	14.00	Rektör Yardımcısı Odası

KARAR NO: 2024-12-18: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı 221431007 numaralı Osman Uğur ÖNDER' in, Prof. Dr. Şenol DURGUN' un danışmanlığında yürütülen "Dil, Kültür ve Etnisite Bağlamında Kimlik İnşası (Ardeşen Örneği)" konulu çalışması hakkında yapacağı anket sorularının, etik kurallara uygun olup olmadığını tespit etmek üzere, İGÜ Etik Kurulumuzun 10.07.2024 tarih ve 2024-10 sayılı toplantısında, İGÜ Etik Kurul Yönergesinin 12(1) maddesine göre değerlendirme yapmak üzere görevlendirilen öğretim elemanlarının raporları incelenmiş olup, ilgili çalışmada yer alan bilimsel araştırmanın etik kurallara uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

ASLI GİBİDİR

Etik Kurul Başkanlığı 16.08.2024 TARİH 2024 – 12 ETİK KURUL TOPLANTI TUTANAĞI KARAR ÖRNEĞİ

Cihangir Mah. Şehit Jandarma Komando Er Hakan Öner Sokak No:1 34310 Avcılar / İSTANBUL
Tel: (+90212) 422 70 00 Faks: (+90212) 422 74 01
www.gelisim.edu.tr [https://\(birim\).gelisim.edu.tr](https://(birim).gelisim.edu.tr) [\(birim\)@gelisim.edu.tr](mailto:(birim)@gelisim.edu.tr)

KYS.YD.004 / 4.08.2022 / 0 / 4.08.2022

1/1

MÜLAKAT FORMU

I.BÖLÜM	
1) Yaşınız	
2) Cinsiyetiniz	Erkek () Kadın ()
3) Medeni Durumunuz	Evli () Bekar ()
4) Doğum Yeriniz	Ardeşen () İstanbul () Diğer ()
5) Eğitim Durumunuz	İlkokul () Ortaokul () Lise () Lisans () Lisanüstü ()
6) Yaşadığınız Yer	Ardeşen () İstanbul () Diğer ()
7) Mesleğiniz nedir?	Memur () İşçi () Esnaf () Çiftçi () Diğer ()
8) Köyünüz	
9) Ekonomik Durumunuz	Çok İyi () İyi () Orta () Kötü () Çok Kötü ()
II.BÖLÜM	
10) Hangi dilleri biliyorsunuz ?	Türkçe () Lazca () Türkçe ve Lazca ()
11) Kendinizi ifade ederken öncelikle hangisini tercih edersiniz?	Müslüman () Türk () Laz () Türk Vatandaşı () Laz asıllı Türk ()
12) Kendinizi ifade ederken ikincil olarak hangisini tercih edersiniz?	Müslüman () Türk () Laz () Türk Vatandaşı () Laz asıllı Türk ()
13) Yurtdışında kendinizi ifade ederken hangisini öncelikle tercih edersiniz?	Müslüman () Türk () Laz () Türk Vatandaşı () Laz asıllı Türk ()
14) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmakla ilgili düşünceniz nedir?	Gurur vericidir () Fark etmez () Mecburen kabul ettiğim bir durumdur ()
15) Türklüğü nasıl tanımlarsınız?	Etnisite () Vatandaşlık () Din ve kültür birliği ()
16) Sizce, hangi öncül insanları birbirinden ayıran en temel fark olabilir?	Dinleri () Etnik kökenleri () Dilleri () Tarihi kökenleri ()
17) Millet kavramı sizde hangisini çağrıştırıyor?	Ortak Dil () Ortak Din () Ortak tarih, kültür ve din () Ortak Amaç () Ortak Soy () Ortak Vatan ()
18) Vatan kavramı size neyi ifade eder?	Doğduğum yer () Yaşadığım yer () Türkiye Cumhuriyeti toprakları () Atalarımın yaşadığı yer ()

NOT: Milli Kimlik Algısı Ölçeği, konuyla ilgili literatüre katkı sağlamak amacıyla geliştirilmiş bir ölçme aracıdır. Bu bağlamda, kaynak gösterilmesi kaydıyla herhangi bir izne gerek olmaksızın kullanılabilir.

Gelişli, Y. (2014). The Development Study of National Identity Perception Scale. International Journal on New Trends in Education and their Implications, 5 (4), 1-11.

Milli Kimlik Algısı Ölçeği (MKAÖ)		Kesinlikle	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen
I. Faktör (Ulusal Kimlik ve Değerler)						
1	Ulusal bayramlara katılmaktan mutluluk duyarım.	1	2	3	4	5
2	Önceliğim ülkemdir. /önce gelir.	1	2	3	4	5
3	Milli kimlik ve dayanışma vazgeçilmez değerlerdir.	1	2	3	4	5
4	Dil birleştirici en önemli unsurdur.	1	2	3	4	5
5	İdeal ve vatan duygusuyla Ulusal kimlik oluşur.	1	2	3	4	5
6	Ulusal kimlik vatandaşlık ilişkilerinden oluşur.	1	2	3	4	5
7	Milli kimlik, akıl birliğidir.	1	2	3	4	5
8	Ulusal kimliğin en önemli unsuru bağımsızlıktır.	1	2	3	4	5
9	Ulusal kimlik ortak tarih tarafından oluşturulur.	1	2	3	4	5
10	Sosyal aidiyet benim için önemlidir.	1	2	3	4	5
11	Türk Tarihi ile ilgili kitapları okumaktan mutluluk duyarım.	1	2	3	4	5
12	Kültürel değerler hayatımı etkiler.	1	2	3	4	5
13	Onur, haysiyet, itibar, bağımsızlık, ahlak ulusal kimliğin temel unsurlarıdır.	1	2	3	4	5
14	Milli tarih bilinci ulusal kimliğin belirleyicisidir.	1	2	3	4	5
15	Ulusal değerler ulusal kimliğin belirleyicisidir.	1	2	3	4	5
16	Gelenek ve görenekler Ulusal Kimliğin en önemli belirleyicidir.	1	2	3	4	5
II. Faktör (Ulusal Kimlik-Din İlişkisi)		1	2	3	4	5
17	Dini bayramlara katılmaktan mutluluk duyarım.	1	2	3	4	5
18	Din, milli değerlerin en önemlisidir.	1	2	3	4	5
19	Dini inançlar ulusal kimliğin belirleyicisidir.	1	2	3	4	5
20	Kültür bir milletin dini inançlarından oluşur.	1	2	3	4	5

Not: Alt boyutlar kendi içerisinde puanlanıp ölçeğin genelinden toplam puan alınmamaktadır. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır.

TÜRK KİMLİĞİ AİDİYET ÖLÇEĞİ (TKAÖ)				
<i>Soruları dikkatlice okuyunuz ve hiçbir etki altında kalmaksızın kendinizi en iyi tanımladığınızı düşündüğünüz öncülü 1'den 5'e kadar (Kesinlikle Katılmıyorum, Katılmıyorum, Karasızım, Katılıyorum, Kesinlikle Katılıyorum) şeklinde puanlayınız.</i>				
1) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaktan gurur duyarım.				
Kesinlikle Katılmıyorum (1)	Katılmıyorum (2)	Karasızım (3)	Katılıyorum (4)	Kesinlikle Katılıyorum (5)
2) Kendimi Türk hissedirim.				
Kesinlikle Katılmıyorum (1)	Katılmıyorum (2)	Karasızım (3)	Katılıyorum (4)	Kesinlikle Katılıyorum (5)
3) Ortalama bir Türk vatandaşı ile benzer kültürel özellikler gösteririm.				
Kesinlikle Katılmıyorum (1)	Katılmıyorum (2)	Karasızım (3)	Katılıyorum (4)	Kesinlikle Katılıyorum (5)
4) Türk toplumuna karşı güçlü bağlarla bağlıyım.				
Kesinlikle Katılmıyorum (1)	Katılmıyorum (2)	Karasızım (3)	Katılıyorum (4)	Kesinlikle Katılıyorum (5)
5) Türk toplumunun bir parçası olmaktan mutluluk duyarım.				
Kesinlikle Katılmıyorum (1)	Katılmıyorum (2)	Karasızım (3)	Katılıyorum (4)	Kesinlikle Katılıyorum (5)
6) Türk toplumu dışında başka bir topluma ait olmak istemem.				
Kesinlikle Katılmıyorum (1)	Katılmıyorum (2)	Karasızım (3)	Katılıyorum (4)	Kesinlikle Katılıyorum (5)
7) Türk toplumuna yapılan eleştiriler beni rahatsız eder.				
Kesinlikle Katılmıyorum (1)	Katılmıyorum (2)	Karasızım (3)	Katılıyorum (4)	Kesinlikle Katılıyorum (5)
8) Türk Bayrağı, İstiklal Marşı gibi milli öğeleri önemserim.				
Kesinlikle Katılmıyorum (1)	Katılmıyorum (2)	Karasızım (3)	Katılıyorum (4)	Kesinlikle Katılıyorum (5)
9) Türk Tarihi benim için önemlidir.				
Kesinlikle Katılmıyorum (1)	Katılmıyorum (2)	Karasızım (3)	Katılıyorum (4)	Kesinlikle Katılıyorum (5)
10) Türk olmak benim için önemlidir.				
Kesinlikle Katılmıyorum (1)	Katılmıyorum (2)	Karasızım (3)	Katılıyorum (4)	Kesinlikle Katılıyorum (5)

MÜLAKAT FORMU

DİL

- 1) Hangi dilleri biliyorsunuz?
- 2) Evde hangi dili konuşuyorsunuz?
- 3) Hangi dildeki gazete dergi ve kitapları okuyorsunuz?
- 4) Atalarınızdan gelen ana diliniz konusunda ne düşünüyorsunuz?
- 5) Lazca konuştuğunuzdan dolayı herhangi bir problem yaşadınız mı?
- 6) Türkçe konuştuğunuz için herhangi bir memnuniyetsizliğiniz var mı?
- 7) İki dil konuşmak hakkında bize bilgi verebilir misiniz?

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?
- 2) Kültürünüze göre yaşıyor musunuz?
- 3) Geleneksel şarkıları biliyor musunuz?
- 4) Kültürünüzü ve geleneklerinizi kaydetmeye ve korumaya çalışıyor musunuz?
- 5) Türk kültürü ile benzerlikler mi yoksa farklılıklar mı daha fazladır?
- 6) Türk kültürünü kendinize yakın hissediyor musunuz?
- 7) Çevrenizdeki aileler çocuklarına nasıl isimleri veriyor?
- 8) Arkadaş veya eş seçiminde etnik grup ayrımı yapar mısınız?
- 9) Anneanne/ babaanneyi ve dedelerinizi hatırlıyor musunuz? İlişki/izlenimleriniz?
- 10) Yörenizin ve köyünüzün tarihi hakkında ne kadar bilgiye sahipsiniz?
- 11) Laz ve Türk Tarihi hakkında ne kadar bilgiye sahipsiniz?
- 12) Siz tarihinizi nasıl tanımlarsınız?

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimliğiniz sizin için ne anlam ifade ediyor, kimliğinizin ayırt edici özellikleri nelerdir?

- 2) Bulduğunuz ülkenin ulusal kimliği karşısında kendinizi ne şekilde konumlandırıyorsunuz?
- 3) Sizin açınızdan en önemli kimlik ifade etme biçimi, Laz olmak mı yoksa Müslüman olmak mıdır?
- 4) Hıristiyan Lazları mı yoksa Türkleri mi kendinize yakın hissedersiniz?

DİN

- 1) Hayatınızda din ne kadar önemlidir?
- 2) Yaşadığınız ülkenin yaygın din anlayışından kendi dinsel anlayışınız ne yönde etkilenmektedir?
- 3) Müslüman olmak ile Laz olmak arasında nasıl bir bağ bulunuyor?
- 4) Sizlerle diğer dinlere mensup Lazlar arasında ne tür farklılıklar bulunmaktadır?
- 5) Müslüman olmanın yaşadığınız ülkede sizin açınızdan avantajları nelerdir?

VATANDAŞLIK

- 1) Başka ülkeye göç etmek ister misiniz?
- 2) Gürcü devleti problemlerinizi çözmek için ne yardım ediyor mu?
- 3) Türkiye’de yaşarken ayrımcılığa uğruyor musunuz vatandaş olarak haklarınızı kısıtlıyorlar mı ?
- 4) Devletimizin kimliğinize bakışını nasıl buluyorsunuz?
- 5) Lazlar Türkiye’de bir üst kimlik mi? yoksa bir alt kimlik mi?
- 6) Türkiye’de yaşayan bir Laz olarak devletimizden beklentileriniz nelerdir?
- 7) Lazların asimilasyona uğradığını düşünüyor musunuz?

TÜRKLÜK

- 1) Size göre Türk kimdir?
- 2) Kendinizi Türk Milliyetçisi olarak görebilir misiniz?
- 3) Sizce Türk Milliyetçiliğinin temel unsurları nelerdir?

MÜLAKAT FORMU (Zğem1, Erkek, 40 yaş üstü)**DİL**

- 1) Lazca, Türkçe ve az seviyede Arapça biliyorum
- 2) Çoğunlukla Türkçe konuşurum.
- 3) Genellikle eski Türkçe dini kitapları okurum.
- 4) Lazca konuşmamız normal bir durum ancak fazla yaygınlaşmamalıdır. Ayrışma anlamında dikkat edilmesi gerekir.
- 5) Anadilim Lazca olduğu için Askerlikte bazı problemler yaşadım. Özellikle yazılı olarak Türkçe yazarken çok zorlandım.
- 6) Her iki dil içerisinde bir tercihim olursa bu Türkçedir. Türkçeyi kullandığımdan gayet memnunum.
- 7) Lazca sosyal yaşamda bana avantajdan çok zorluklar getirdi.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Ben kendimi Osmanlı olarak tanımlıyorum.
- 2) Maalesef yaşayamıyoruz.
- 3) Bilmeyi isterdim ama müzikte becerim yoktur.
- 4) Evet, ahlaki ve İslami olan yöresel kültürleri korumaya çalışırım.
- 5) Türk kültürü ile birçok ortak yanlarımız var.
- 6) Türk kültürünü kendime yakın değil bizzat kendime ait hissediyorum.
- 7) Genel olarak geleneksel dini isimleri kullanıyorlar.
- 8)? Kesinlikle yapmam ve çok karşı olduğum bir durumdur.
- 9) Kendim tanımlıyorum. Ancak dedemden hep iyi bahsedilir. Bu da beni mutlu eder.
- 10) Köyümün tarihini biraz bilirim.
- 11) Türk Tarihi benim için önemlidir ve iyi bilirim. Ancak Laz tarihi hakkında pek bir bilgim yok.
- 12) Tarih dostu düşmanı bilmek içindir. Geniş olarak tüm dünya tarihi beni ilgilendirir.

ETNİSİTE

- 1) Müslüman olmak. Dini ve ahlaki değerler ayırt edicidir.
- 2) Kendimi ülkeme ve bayrağıma bağlı hissediyorum.
- 3) Her zaman Müslüman olmak benim için daha önemlidir.
- 4) Müslüman Türkleri yakın hissederim.

DİN

- 1) Din benim olmazsa olmazımdır.
- 2) Beni çoğunluk etkilemez. Ancak benzer nitelikte olunması güzel bir şeydir.
- 3) Lazlık ve Müslümanlık arasında bir bağ yoktur.
- 4) Dilimizde bazı ortak kelimeler var. Her şeyleriyle bizden farklılar.
- 5) Yaşamımı kolaylaştırıyor.

VATANDAŞLIK

- 1) Kesinlikle istemem.
- 2) Hiçbir yardımı olmadı.
- 3) Herhangi bir ayrımcılık görmedim.
- 4) Devletim kimliğime saygılıdır.
- 5) Lazlık bir alt kimliktir.
- 6) Herhangi bir vatandaş gibi davranması benim için yeterlidir.
- 7) Düşünmüyorum.

TÜRKLÜK

- 1) Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan herkes
- 2) Evet, Türk milliyetçisiyim.
- 3) Bana göre Türk Müslümandır. Yurt birliği, kültür ve tarih birliği içinde Laz, Çerkez, Kürt hepsi beraber Türklüğü oluşturur.

MÜLAKAT FORMU (Zgem2, Erkek, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe biliyorum.
- 2) Çoğunlukla Türkçe, ama Lazca da konuşurum.
- 3) Türkçe kitap okurum.
- 4) Lazca güzel bir dil konuşmak hoşuma gidiyor.
- 5) Okulda problemler yaşadım. Özellikle Lazca konuşmak yasaklanınca çok zorlandım. Sanki dilimi yokmuş gibi geliyordu. İstediğimi anlatamadığım için sıkıntıdan patlıyordum. Öğretmenim birkaç kere kızdı bana Türkçe konuşunca ama hiç bu yüzden dövmedi.
- 6) Türkçe konuştuğum için memnunum. Türkçe kulağa güzel gelen bir dil.
- 7) İki dil konuşmak çok güzel bir his. İki farklı insan oluyorsun. Birde bazen şifreli anlaşılmayan Lazca bilmek de güzel bir his.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Ben kendimi Müslüman olarak tanımlıyorum.
- 2) Ne yaşıyoruz ne yaşamıyoruz diyemem ortada bir yerde.
- 3) Biraz bilirim. Arada mırıldanırım.
- 4) Kültürü korumak çok önemlidir. Gelenekler adetlerin dışına çıkılmasını da sevmem.
- 5) Türk kültürü Müslüman olduğumuz için çok da farklı bir şey değildir.
- 6) Türk kültürünü kendime yakın olarak değil kendimi tam ortasında hissediyorum
- 7) Klasik isimleri kullanıyorlar.
- 8) Ayrım yapmam ama tercih edilebilir.
- 9) Dedemi tanııyorum. Babaannem tam bir Osmanlı kadınıydı. Beni severdi.
- 10) Köyümüz Ardeşen'in en eski köyüdür.
- 11) Laz tarihi hakkında pek bir bilgim yok. Türk tarihini de okulda öğrendik.
- 12) Ben geleceğe bakarım tarihin tozlarında kaybolmayı sevmem.

ETNİSİTE

- 1) Müslüman olmak. Din ve vatan bence ayırt eder.
- 2) Türküz, Vatanımız için canımız feda.
- 3) Müslüman olmak benim için daha önemlidir.
- 4) Laz'ın Hristiyan'ı olmaz. Olsa da Türk daha yakındır.

DİN

- 1) Din varoluş sebebimizdir zaten.
- 2) İnsanlarla aynı dinden olmak insana güven veriyor.
- 3) Laz olan zaten Müslümandır.
- 4) Megrelleri soruyorsanız, aramızda çok fark var ayrı birer milletiz.
- 5) Güven veriyor ve hayatı kolaylaştırıyor.

VATANDAŞLIK

- 1) Ülkemi seviyorum. Fırsatım oldu yapmadım.
- 2) Gürcü'den bize ne.
- 3) Herhangi bir ayrımcılık yaşamadım diyebilirim.
- 4) Devlet hepimize Türk olarak bakar.
- 5) Lazlık alt kimliktir.
- 6)? Laz olarak değil ama vatandaş olarak ekonomik refah bekliyorum.
- 7) Zorla olmasa da asimile olan Lazların sayısı oldukça fazla.

TÜRKLÜK

- 1) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı
- 2) Milliyetçiyimdir.
- 3) Aynı vatan içinde yaşayan aynı ülkelere sahip vatandaşları Türk kabul ederek milliyetçilik başlar.

MÜLAKAT FORMU (Zğem3, Erkek, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe biliyorum
- 2) Türkçe ve Lazca ikisini de konuşurum.
- 3) Genellikle Türkçe yazılmış kitapları okurum.
- 4) Çocukluğumda sadece Lazca biliyordum. Okula giderken Türkçeyi tam olarak öğrendim.
- 5) Lazca konuştuğumuz için okulda bazı sorunlar yaşadık. Evde bile Lazca konuşmamız yasaklandı. Söylememde sakınca yoksa okulda bu sebeple şiddet gördüm. Sadece o dönemlerde sorun yaşadım.
- 6) Türkçeye ilgili bir memnuniyetsizliğim yoktur.
- 7) Türkçeyi sonradan öğrendiğimiz için daha güzel konuştuğumuzu düşünüyorum.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Osmanlı torunuyuz. Müslüman, Türk, Laz hepsi vardır bizde.
- 2) Kültürümüzü yaşatmaya çalışıyoruz.
- 3) Gençken bilirdim. Horon ve atma türkü iyi bilirim.
- 4) Korumaya çalışıyorum. Evleri beton ettiler o biraz bizi üzüyor. Ama bak serenderler aynı duruyor.
- 5) Türk kültürü ile birçok ortak yanlarımız var. Türk kültürü benzer Müslümanız sonuçta aynı yerde yaşıyoruz. Hemşinlilerle bile benzemişiz.
- 6) Türk kültürünü kendime yakın hissederim.
- 7) Geleneksel isimleri kullanıyorlar.
- 8) Kesinlikle insan ayrımı yapmam.
- 9) Ben doğmadan ölmüş o yüzden tanımıyorum.
- 10) Köyümüz tarihidir. Yukarıdakilerle birdik tabi eskiden. Şimdi kaç tane köy var bu köyden
- 11) Türk Tarihi benim için önemlidir ve iyi bilirim. Laz tarihini çok bilmem. Türk tarihi öğrettikleri kadar bilirim efendim.
- 12) Gençlerimiz okusunlar her zaman yanlarında olduk.

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimliğimi Laz'dır. Din, tarih, dil, vatan ayırt edici özelliklerdir.
- 2) Vatanına bağlı ülkesini seven bir Türküm.
- 3) Müslüman olmak benim için daha önemlidir
- 4) Megrellerden ise Türkleri daha yakın hissederim.

DİN

- 1) Din bir insanın yaşama sebebidir.
- 2) Tabi ki çoğunlukla aynı dine mensup olmaz güzel. Bu da sizi rahatlatıyor.
- 3) Bir Laz eğer Müslüman değilse megreldir.
- 4) Benzer yönlerimiz var ama dini farklılık nedeniyle bunların hepsi görünmez hale geliyor.
- 5) Normal bir insan oluyorsun. Çok da avantajı yok.

VATANDAŞLIK

- 1) Kesinlikle istemem.
- 2) Gürcülerden ne bir şey isteriz ne de istesek verirler.
- 3) Ayrımcılık değil de biraz akrabacılık var desek o olabilir.
- 4) Şuan Devletim kimliğime saygılıdır.
- 5) Lazlık bir alt kimliktir.
- 6) Bir Laz olarak ayrıcalık beklemiyorum. Lazca ile ilgili bir şey yapılabilir.
- 7) Devletin bilinçli ve kötü niyetli bir şey yaptığını düşünmüyorum.

TÜRKLÜK

- 1) Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşları Türk'tür.
- 2) Milliyetçi ve muhafazakârım.
- 3) Vatanına milletine bağlı olmak en temel unsurdur. Birleştirici olmak ayırmamak da önemlidir.

MÜLAKAT FORMU (Zğem4, Erkek, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe biliyorum
- 2) Türkçe ve Lazca ikisini de konuşurum.
- 3) Türkçe yazılmış kitapları okurum.
- 4) Çocukluğumda önce Lazca biliyordum. Okula başlarken Türkçeyi öğrenmeye başladım.
- 5) Okulda önceden evde dahi Lazca konuşmak yasaklandığı için bazı problemler yaşadım. Ama daha sonra bir problemim olmadı.
- 6) Türkçe konuşmaktan memnunum.
- 7) Lazcanın sosyal yaşamda faydası olmadı. Ancak kısıtlı bir çevrede konuşabiliyoruz. Hatta bazen Türkçe'yi olumsuz etkilediği durumlarda olmuştur.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Tam olarak sırasıyla Müslümanım, Türküm, Lazım
- 2) Kültürümüze göre tama anlamıyla yaşamıyoruz ama dikkat etmeye çalışıyoruz.
- 3) Geleneksel şarkıları bilirim. İyi bir dinleyiciyimdir.
- 4) Elimizden geldiğince yapıyoruz. Ancak yeterli görmüyoruz.
- 5) Türk kültürü ile benzerlik daha fazladır. Ama farklı yönlerimizde vardır.
- 6) Türk kültürünü kendime yakın hatta kendim hissediyorum.
- 7) Önceden daha geleneksel isimler kullanılırken şimdi farklı isimleri kullanıyorlar.
- 8) Birinci önceliğim değil ama ilerleyen süreçte doğal olarak seçim olabiliyor.
- 9) Dedemi hatırlıyorum. Savaşı gazisiydi. Bize hikâyelerini anlatırdı.
- 10) Köyümüz tarihidir. Anlatılanlara göre 200 yıllık bir tarihine yüzeysel olarak bilgi sahibiyim.
- 11) Türk Tarihini okulda eğitim alırken öğrendiğim kadarıyla biliyorum. Laz tarihinide daha çok anlatılanlardan biliyorum. çok bilmem.
- 12) Daha çok Türk-İslam tarihi önemlidir. Ondan sonrası ve öncesi yüzeysel olarak anlatılabilir.

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimliğimi Laz'dır.
- 2) Ulusal kimlik olarak Türküm.
- 3) Önce Müslüman olmak benim için daha önemlidir
- 4) Türkleri kendime yakın hissederim.

DİN

- 1) Din benim başlıca önceliğimdir.
- 2) Çoğunlukla aynı din ve mezhepte olmam beni olumlu yönde etkiler.
- 3) Müslüman olmak ile Laz olmak arasında bir bağ yoktur.
- 4) Yaşadıkları ülke nedeniyle bazı farklılıklar meydana geliyor. Gürcülerin dini baskısı onları sindirmiştir.
- 5) Ülkem Çoğunlukla Müslüman olduğu için zorlukla karşılaşmam daha rahat yaşarım. Tabi bunları son 30 yıl için söyleyebiliyorum.

VATANDAŞLIK

- 1) Kesinlikle hayır istemem.
- 2) Gürcistan'ın ben hukuk devleti olduğunu düşünmüyorum. Korsan bir devlettir.
- 3) Türkiye'de yaşarken Laz kimliğimden dolayı ayrımcılığa uğramadım.
- 4) Devletin Laz kimliğine çekinceli olarak baktığını düşünmüyorum. Genelde tam tersi olumlu düşününce sahibidir.
- 5) Lazlık bir alt kimliktir.
- 6) Devletimizin Lazca öğretimi ve Laz kültürüne biraz daha önem vermesini istiyoruz. Bu isteğimiz bölücü bir istek değil kültürel bir istektir. ile ilgili bir şey yapılabilir.
- 7) Lazların asimilasyona uğramıştır. Süreç olarak devam etmiştir.

TÜRKLÜK

- 1) Türkiye Cumhuriyetinde yaşayan ülkesini gerçekten seven üst kimliği olan Türklükten rahatsız olmayan Türktür.
- 2) Türk Milliyetçisiyim. Siyasi bir görüş olarak değil tabi.
- 3) Vatanını ve milletini koşulsuz seven Türklükten gocunmayan birleştirici olan ihanet etmeyen.

MÜLAKAT FORMU (Zğem5, Erkek, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe biliyorum.
- 2) Her iki dili de kullanıyorum.
- 3) Türkçe kitapları okurum.
- 4) Aslında büyük dedelerim Türk'tür. Ama asimile olarak Laz olmuşlardır. Lazca anadilleri olmuştur.
- 5) İlkokul 1.sınıfa gidiyordum. Öğretmen Lazca konuşmayı yasakladı. Sadece okulda değil evde konuşmakta yasaklanmıştı. Bende okuldan eve giderken köylülerden biri bana bir soru sordu. Cevabı Lazca bir kelimeyle vermiştim. 5. Sınıfa giden komşumun oğlu beni öbür gün öğretmenime söyledi. Öğretmende bu yüzden bana şiddet uyguladı.
- 6) Asla, yoktur.
- 7) Türkçeyi sonradan öğrendiğimiz için dil bilmeyen Rizelilerden daha güzel bir Türkçe konuşuyoruz. Şivemiz o tarafa göre daha anlaşılır.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Ben araştırmalarımın göre Türkmen boylarından geliyorum.
- 2) Elimden geldiğince arıcılık ve balıkçılık yapıyorum.
- 3) Müzikle pek ilgim yok
- 4) O kadar kapsamlı kimsenin bir şey yaptığını zannetmiyorum.
- 5) Biz her zaman Türk kültürüne ait olduğumuzu savunduk. Lazca konuştuğumuz için Lazız gibi bir iddiamız olmamıştır.
- 6) Soyumuz Türktür. Lazca biliyoruz. Türklükle ilgili şüphemiz yoktur.
- 7) Klasik Türk isimleri veriyorlar.
- 8) Benim için öncelik iyi insan olmaktır.
- 9) Büyüklerimiz hep çalışırlardı. Tabi şimdiki gibi çocuk sevgisi gösterilmezdi. Ayıp karşılanırdı.
- 10) Köyümüzün tarihini buralarda en iyi ben biliyorum diyebilir. Bu konuda çok araştırmalarım oldu.
- 11) Osmanlı döneminden alın Cumhuriyet dönemine kadar bilgi birikimimiz vardır. Lazlarla ilgili Vanilişi'nin Lazların Tarihi kitabı açıklayıcıdır. Gürcistan'ın büyük bir kısmı da önceden Lazlara aitti.
- 12) Tarihi bilmek önemlidir.

ETNİSİTE

- 1) Osmanlı'dan gelen biri olarak Müslüman ve Türküz buna da sahip çıkacağız. Din, tarih, kültür ayırt edici özelliklerdir.
- 2) Önceki dönemlerde köylü ve dindar olduğumuz için vatandaş olarak ikinci sınıf gibiydik. Şuan öyle bir sıkıntı görmüyorum.
- 3) Laz olmak aklımızdan geçmez Müslüman olmak önemlidir.
- 4) Kan bağıyla dini kültür ortaya çıkmaz. Kardeşin bile olsa din nedeniyle sevgi saygı gider. O yüzden önce Müslümanlık.

DİN

- 1) Allah'ın kulu olduğumuz için dünyada en önemli şeydir.
- 2) Sünni İslam anlayışı bize uygun olduğundan rahatız mesela İran'da yaşıyor olsak tüm mukaddes büyüklerimize kötü sözler işitir olurduk.
- 3) Lazlar ve Megrelleri birbirinden ayıran Lazların Müslüman olmalarıdır.
- 4) Lazlar diğer dinlere mensup olursa o milletin adı değişir.
- 5) Gayet tabi. Çoğunluk olduğumuz için rahatça hareket edebiliyoruz.

VATANDAŞLIK

- 1) Hayır başka ülkeye gitmem.
- 2) Gürcü devleti demek bile yanlış olur barbar bir kuruluştur. Huzur ve sükûnet olan bir yer değil.
- 3) Ayrımcılığa uğramadım.
- 4) Lazlar Türkiye Cumhuriyeti'nin bir mozaiği olarak görülür.
- 5) Lazlıkla ilgi bir kimliği ancak yerelde görebiliriz. İllerin yönetiminde söz sahibi olma ya da hizmetten yararlanma noktasında bu kimlik önümüze çıkıyor.
- 6) Devletimizden ayrıca bir beklentimiz yoktur.
- 7) Ben bir asimilasyon olduğumu düşünmüyorum. Tam tersi bizim gibi yöreye yerleşen Türkler dilsel olarak asimile olmuştur.

TÜRKLÜK

- 1) Türk dediğinizde aklınıza adalet getiren bir millet gelmelidir. Aslında bugün Türk dediğimiz eski Müslüman Osmanlı milletlerinin karşılığıdır. Misak-ı Milli içinde kalan herkes Türk'tür.
- 2) Evet %99 Türk milliyetçisiyim.
- 3) Vatan ve din için canını feda edebilecek insanlar Türk milliyetçisidir.

MÜLAKAT FORMU (Zğem6, Erkek, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe iyi derecede biliyorum
- 2) Ağırıklı olarak Lazca konuşurum.
- 3) Türkçe yazılmış kitapları okurum.
- 4) Kendimizi özel sayıyoruz ikinci bir dilimiz olduğu için.
- 5) Türkçeyi iyi bildiğim için sorun yaşamadım. Türkçemde meydana gelen şiveden dolayı daha sempatik konuştuğum söylendi.
- 6) Türkçeyi seviyorum herhangi problemim yoktur.
- 7) Yerine göre özel konuşma gerektiğinde faydalı oluyor.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Müslümanım, Türküm ve Lazım.
- 2) Kültürümüze göre yaşatmaya gayret ediyoruz.
- 3) Destan, ağıt, atma türkü, gibi o zamanki duygularımıza eşlik eden eserlerimiz vardır. Mesela yaylaya göç giderken yol havası eşliğinde çıkarız.
- 4) Özümüzü korumaya çalışıyoruz. Dilimizi özellikle çocuklarımıza öğretmeye çalışıyorum. Örf ve adetlerimiz dilimiz gibi kötü vaziyette değil.
- 5) Türk kültürü ile benzerlikler daha fazladır. Sonuçta aynı coğrafyayı ve aynı inancı paylaştık.
- 6) Türk kültürünü deyince birebir kendi kültürüm olarak düşünürüm.
- 7) Geleneksel Türk İslam isimleri kullanıyorlar.
- 8) Arkadaşta yapmam. Ama eşimi seçerken bazı etnik unsurlara bakabilirim.
- 9) Hatırlıyorum. Sakallı fesli ayağında kıl çorapları ve ceketiyle aklımda kalmıştır. Misafirperverlikleri beni çok etkilemiştir. Kendinde olmayan her şeyi paylaşmışlardır. Bölgeye gelen Jandarmayı bile kendi evladı yerine koyarak değerlendirelerdi.
- 10) Köyümüz tarihidir. Anlatılanlar ve yaşadıklarım kadarını biliyorum.
- 11) Türk Tarihi okulda öğretildiği kadarını biliyorum. Laz tarihini büyüklerimizin anlattığı kadar ve Osmanlı Tarihi içerisindeki kısmı kadarını biliyorum.
- 12) Onurlu ve şerefli vatanını savunmak için bir an düşünmeyen İpsiz Recep gibi insanlarla doludur tarihimiz. Eşkiyası bile askere kurşun sıkmayan bir milletin evladınız.

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimliğimi Türk olarak belirttiğimde Müslüman olduğumu da belirtmiş oluyorum. Lazlığımla mertliğimi ve asaletimi belirtiyorum.
- 2) Laz demek vatansever demektir. Ulusal bir üst kimliğim Müslümanlıktır.
- 3) Müslüman olmak benim için daha önemlidir.
- 4) Tek cevapta Türkleri daha yakın hissederim.

DİN

- 1) Din önemlidir. Çokluktur
- 2) Çoğunluğun tarafında bir inanca sahip olduğum için kendimi şanslı hissediyorum. Azınlık değil çoğunluk tarafındayım.
- 3) Lazlar temiz güvenilir sözüne sadık çalışkan insanlar topluluğudur. İslam'ın anlattığı yaşam tarzıyla yaşayan insanlardır.
- 4) Dilde aksan farklılığı vardır. Dini farklılık nedeniyle birbirimizden farklıyız. Müzik te bile birleşemiyoruz.
- 5) Müslüman bir ülkede yaşadığım için ibadetimde mabetlerde maneviyatta rahat bir yaşamım var.

VATANDAŞLIK

- 1) Kesinlikle istemem.
- 2) Gürcülere güvenmiyorum. Ermeniler gibi ilk fırsatta arkamızdan vururlar. Çıkar odaklı ikiyüzlü ve yalancılardır. Bu dediklerimi Müslüman olan Gürcüler için geçerli değildir.
- 3) Türkiye'de yaşarken asla ayrımcılığa uğramadım. Kimsenin de ayrımcılığa uğradığını düşünmüyorum.
- 4) Devletim Laz kimliği güvenilir sır verilir olarak görülür. Daima özel görevler alırlar. Ama asgari ücreti biraz arttırsalar fena olmaz.
- 5) Lazlık bir üst kimliktir.
- 6) Okullarda Laz dilinin eğitime katılması ve Lazcanın üniversitede akademik olarak işlenmesi gerekmektedir. Dil olarak tescillenmesi ve diğer insanlara tanıtımının yapılması gerekir.
- 7) Lazların asimilasyona uğradığını düşünmüyorum.

TÜRKLÜK

- 1) Bana göre Türk; Müslümandır, vatanseverdir, bölücü değildir, mazlumun yanındadır, adaletlidir, cesurdur.
- 2) Türk ve Müslüman milliyetçiyim.3) Türk Milliyetçiliğinin temel unsurları önce din, vatan ve bayraktır.

MÜLAKAT FORMU (Zğem7, Kadın, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe biliyorum.
- 2) Türkçe ve Lazca karışık konuşurum.
- 3) Türkçe yazılmış kitapları okurum.
- 4) Çocukluğumda sadece Lazca biliyordum. Okula giderken Türkçeyi tam olarak öğrendim. Dilimizi kültürümüzü seviyorum.
- 5) Lazca konuştuğumuz için okula giderken sorunlar yaşadık. Evde okulda yolda her yerde Lazca konuşmamız yasaklandı. Bu yüzden biraz canımız sıkılırdı. Ama herhangi şiddet görmedik.. Sadece o dönemlerde sorun yaşadım.
- 6) Türkçe konuştuğunuz için herhangi bir memnuniyetsizliğim yoktur.
- 7) Ne kadar dil biliyorsanız o kadar faydası olur.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Müslüman, Türk vatandaşı bir Laz olarak tanımlarım.
- 2) Kültürümüze göre tam anlamıyla yaşayamıyoruz maalesef.
- 3) Türküleri bilirim. İyi bir dinleyiciyim.
- 4) Korumaya çalışıyorum. Akılda tutmaya, yeni bilgiler öğrenmeye çevremdekilerle paylaşmaya çalışırım. Ama çok da profesyonel bir şey değil.
- 5) Türk kültürü ile birçok ortak yanlarımız var. Benzerliklerimiz daha fazladır.
- 6) Türk kültürünü kendime yakın hissederim.
- 7) Eskiden klasik isimler kullanılırdı. Ama ülke genelinde olduğu gibi Lazca ve Türkçe modern isimler daha çok kullanılıyor.
- 8) Etnik seçim yaparım. Kendime daha yakın tercihte bulunurum.
- 9) Ben sadece dedemi tanıyorum. 110 yaşlarına kadar yaşadı. Bize hikayeler anlatır ve çocukları çok severdi.
- 10) Çok fazla bir bilgiye sahip değilim bizimle paylaşılan kadarını biliyorum Ne kadar doğrudur yanlıştır bilemem.
- 11) Türk Tarihini okulda öğrendiklerimi biliyorum. Laz tarihini okulda öğretilmediğinden kendi çabalarım ile bir şeyler öğrenmeye çalışıyorum.
- 12) Türk tarihini de Laz tarihini de öğrenmek isterim. Gençlerimiz okusunlar bilgi sahibi olsunlar isterim.

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimliğimiz Laz'dır. Din ve kültür ayırt edici özelliklerdir.
- 2) Türk vatandaşı olduğum için memnunum. Laz asıllı olduğumu inkâr etmem ama Türklükten de gurur duyarım.
- 3) Müslüman olmak benim önceliğimdir.
- 4) Megrellerle bir sıkıntım yok ama Türkleri daha yakın hissederim.

DİN

- 1) Din bir insanın olmazsa olmazı varoluş sebebidir.
- 2) Çoğunlukla aynı olduğundan olumlu olumsuz bir etkisi olduğunu söyleyemem.
- 3) Ben Lazım diyen bir insanı ben Müslüman kabul ederim.
- 4) Müslüman olmadıkları için baştan büyük bir fark çıkıyor. Benzer yönlerimiz var.
- 5) Müslüman olmanın yaşadığımız ülkede sizin açınızdan avantajları nelerdir? Herkes Müslüman olduğu için bir farklılık yaşamadım.

VATANDAŞLIK

- 1) Hangi ülke olursa olsun ülkemden vaz geçmem.
- 2) Gürcüler bize gölge olmasın yeter.
- 3) Herhangi ayrımcılık yapılmadı. Ancak her bölgeden biraz akrabacılık var desek o olabilir.
- 4) Devletim kimliğime saygılıdır. Lazlara bakış açısı hep olumlu yöndedir.
- 5) Lazlık bir alt kimliktir. Ama bu bir aşağılama değil Türklüğün kapsayıcılığıdır.
- 6) Bir Laz olarak ayrıcalık beklemiyorum. Lazca'nın ve kültürümüzün yaşatılması için bazı merkezlerin açılması devlet tarafından takip edilip destek verilmesini isterim.
- 7) Lazların asimilasyona uğramıştır. Bu konuda devletimiz özellikle dilimize yönelik hiçbir çalışma yapmamış tam tersine unutulmasını teşvik etmiştir.

TÜRKLÜK

- 1) Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşları Türk'tür. Ama kendini Türk olarak kabul etmeli.
- 2) Türk Milliyetçisiyim ama siyasetten uzağım.
- 3) Vatanına milletine bağlı olmak en temel unsurdur.

MÜLAKAT FORMU (Zğem8, Kadın, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe biliyorum 2) Türkçe ve Lazca ikisini de konuşmaya çalışıyorum.
- 3) Arapça bilmem ama okudum kitap Kuran-i Kerim'dir.
- 4) Çocukluğumda sadece Lazca konuşuyordum. Okula başlayınca Türkçeyi öğrendim.
- 5) Lazca konuştuğum için okulda sorunlar yaşadım. Evde de Lazca konuşmamız yasaktı. O zamanlar bu beni zorlamıştı. Daha sonra herhangi bir zorluk yaşamadım.
- 6) Türkçe konuşmaktan memnunum.
- 7) İki dil bilmek beni iki farklı kişi gibi yapıyor. Bu da güzel bir şey keşke Arapça da bilsem.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Müslümanım, Türk vatandaşı bir Lazım.
- 2) Keşke kültürümüze göre yaşasak ama Lazlar değil tüm Türklerde aynı sorun var.
- 3) Karadeniz ve Laz müzikleri dinlemeyi seviyorum.
- 4) Korumaya çalışıyorum. Benim sadece böyle davranmamın bir etkisi olmuyor ama. Köylerde kimse olmuyor. Bayramlar bile boş geçiyor.
- 5) Biz her ne kadar Laz olsak da Türklerden kendimi ayırmayız. Benzemek değil zaten bir aradayız.
- 6) Türk kültürünü kendime yakın hissedirim.
- 7) Geleneksel ve klasik Müslüman isimleri azaldı. Artık değişik isimler duyuyorum.
- 8) Ayrım kesinlikle yapmam. Ama tabi ki tercih edilebilir.
- 9) Az da olsa hatırlıyorum çok çalışırlardı. Ama bize iyi davranırlardı.
- 10) Köyümüz eskidir. Anlatılan kadarını biliyorum. Çok da kurcalamaya gerek yok.
- 11) Laz veya Türk benim için fark etmez duyduğum anlatılan kadarını bilirim. Çok da önemsemem hepimiz Adem ile Havva'nın çocuklarıyız.
- 12) Benim tarihim kendi yaşadıklarım. Çok eskilerden kimse bir şey kazanmaz. En fazla acılar çıkar orada olan mutluluklar unutulur.

ETNİSİTE

- 1) Kimliğim önemli değil ben Müslüman'ım. Laz ve Türk demeleri beni rahatsız etmez. Gavur demesinler yeter.
- 2) Ülkemi toprağımı köyümü severim. Kimseye de ölürüm vermem.
- 3) Müslüman olmadıktan sonra ne olursan ol önemli değil.
- 4) Müslümanın karşısında kardeşlerim olsa bile Müslümanları seçerim.

DİN

- 1) İmansızlarla işim olmaz önce din bağı sonra kan bağı.
- 2) Şimdi gavur ülkede yaşasak böyle rahat olmazdık evvelden de rahat değildik ezan Türkçe okuttular. Dini eğitimi kitapları gizli yaptık. Bak şimdi rahatız.
- 3) Müslüman değilse Laz olsa ne olur.
- 4) Büyüklerimiz anlatırdı bize aynı olduklarını ama imansız olunca aynı olsan ne olur. Evinde sofraya oturamazsın sana Domuz yedirir Şarap içirir.
- 5) Rahatça ibadetini yaparsın kimse karışmaz sana.

VATANDAŞLIK

- 1) Kesinlikle istemem 2) Gürcüler onlardan bir şey istemeyiz. Yerlerinde dursunlar.
- 3) Ayrımcılık eski zamanlar da köylü ve dindarlara oldu ama artık öyle bir durum yok.
- 4) Devletimiz burada yaşayan insanlara güvenir ülkeyi emanet eder. Başbakanlar Cumhurbaşkanı hep bizden çıkar.
- 5) Lazlık alt kimlik olur.
- 6) Ben Laz olarak farklı bir şey istemem. Çocuklarım güvende olsun dinimizi rahatça yaşayalım bize yeter.
- 7) Asimilasyona uğramayan mı var hepimiz olmuşuz şapkalı gavur. Sokaktan anlar mısın burası İslam ülkesi.

TÜRKLÜK

- 1) Türkiye'de yaşayan herkes Türk'tür. İstemeyen varsa Gürcü olsun, Rus olsun, İngiliz olsun.
- 2) Ben İslamcıyım. 3) Bu kurt falan yapanları diyorsan kavga eder kabadayılık yapar

MÜLAKAT FORMU (Zğem9, Kadın, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) *Lazca ile Türkçe konuşurum.*
- 2) *Türkçe ve Lazca ikisini de konuşurum. Lazca anlıyorsa karşımdaki onu tercih ederim.*
- 3) *Gözlerim kitap okumayı izin vermez. İstesem de Lazca kitap zaten görmedim.*
- 4) *Lazca konuşmak daha kolay geliyor bana. Kendimi daha kolay anlatabiliyorum. Karşıdakiler Lazca anlamazsa Türkçe konuşurum.*
- 5) *Lazcaya alışkın olduğum için bazen Türkçe konuşurken fark etmeden yine Lazca konuşabiliyorum. Türkçe konuşmak istemediğimden değil alışkın olmadığımından.*
- 6) *Yok keşke daha iyi konuşmak isterdim. Beni rahatsız etmez.*
- 7) *Türkçeyi sonradan öğrendiğimiz için daha güzel konuşmak isterdim. Torunlar var, yabancı gelinler ve yabancı damatlar var. Onlarla Lazca konuşmak ayıp oluyor. Daha iyi bilsem hiç sorun olmazdı.*

KÜLTÜR-TARİH

- 1) *Biz anadan babadan Lazız. Müslümanız elhamdülillah.*
- 2) *Kültür mü kaldı evladım? Artık torunlara uyuyoruz ne yapalım.*
- 3) *Bilirim. İmece yaparken hep Türkü söyledik vakit öyle geçirdi.*
- 4) *Ben nasıl koruyayım.*
- 5) *Türk kültürü ile Laz kültürü birbirine benzemektedir.*
- 6) *Türk kültürünü kültürümüze yakın hissederim.*
- 7) *Geleneksel Müslüman isimleri kullanılıyordu ama son zamanlarda farklı isimler konulmaya başladı.*
- 8) *İrk ayrımı kesinlikle yapmam. Ama kültürünün bize yakın olmasını tercih ederim.*
- 9) *Ben Aklımda kalan sürekli çalışan insanlar hatırlıyorum. Bizle çok vakit geçirdiklerini hatırlamıyorum.*
- 10) *Köyümüzün çok eski olduğunu biliyorum. Bir de bazı akraba oluşum hikâyeleri bilirim.*
- 11) *Türk Tarihi ve Laz tarihini çok bilmiyorum.*
- 12) *Çok bilgim olan konular değildir.*

ETNİSİTE

- 1) *Laz derler bize*
- 2) *Vatanımı milletimi severim*
- 3) *Müslüman olmak benim için daha önemlidir*
- 4) *Türkleri daha yakın hissederim.*

DİN

- 1) *Din benim için çok önemlidir.*
- 2) *Diğer insanların inançları beni pek ilgilendirmez.*
- 3) *Lazlar Müslümandır.*
- 4) *Müslüman olmayan Lazlar, Megrellerdir, onlarda pis millettir.*
- 5) *Çok avantajı yok.*

VATANDAŞLIK

- 1) *Kesinlikle başka ülke istemem.*
- 2) *Gürcü eskiden çay toplamaya gelirdi. Bir o işe yararlardı. Yoksa Gürcülerden fayda değil zarar gelir.*
- 3) *Ayrımcılık değil de biraz adam kayırma var.*
- 4) *Lazların böyle sorunları yoktur.*
- 5) *Lazlık bir alt kimliktir.*
- 6) *Laz olarak farklı bir şey istemem.*
- 7) *Lazların asimilasyona uğradığını düşünmüyorum.*

TÜRKLÜK

- 1) *Türkiye 'de yaşıyorsan ve ülkeni seviyorsan Türk olursun.*
- 2) *Yok pek sayılmaz ama ülkeme her şey feda olsun*
- 3) *Vatanını milletini sevmek.*

MÜLAKAT FORMU (Zğem10, Kadın, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe biliyorum
- 2) Türkçe ve Lazca ikisini de konuşurum.
- 3) Pek kitap okumuyorum.
- 4) Okula gidene kadar hep Lazca konuştum. Ama evde Türkçeyi de öğrendik. Okulda Türkçeyi daha iyi öğrendim. Halen daha iki dili de konuşuyorum.
- 5) Sadece Lazca bilsem belki sorun yaşardım ama pek sorun yaşamadım. Şimdiki gençler Lazca'yı anlıyor ama konuşamıyorlar. Keşke Lazca yok olmasa.
- 6) Türkçe konuştuğum için memnunum.
- 7) İki dil konuşmak güzel bir şey.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Elhamdulillah Müslümanım. Türk'üz e Lazlıkta var tabi
- 2) Kültürümüzü yaşatmaya çalışıyoruz. Eski adetler çok önemlidir. Bizim köyümüzde örf ve adetler her şeyden önce gelir.
- 3) Müzikle çok aram yok.
- 4) Kendim korumaya çalışıyorum.
- 5) Laz ve Türk birbirinden çok ayrı değil.
- 6) Lazlar ve Türkler bir yerde zaten birleşiyorlar. Amca çocukları gibi bizde on kültürünü kendime yakın hissedirim.
- 7) Geleneksel isimleri de modern isimleri de kullanıyorlar.
- 8) Ayrım yapmam ama köyümden soyumdan olmasını tercih ederim.
- 9) Ben çok küçükken öldüler çok hatırımda kalmadı.
- 10) Köyümüz eskidir. Ama çok tarihini bilmiyorum. Ama yaşım elverdiğince insanları hep bilirim.
- 11) Laz tarihini de Türk Tarihini de bilmiyorum. Bilenler de ne kadar biliyor acaba
- 12) Benim kendi yaşadıklarım benim tarihimdir.

ETNİSİTE

- 1) Söylenenler ile ilgili pek bilgim yok. Ama anlatılandan anladığım kadarıyla soy, dil, din önemli şeyler.
- 2) Ben kendimi Müslüman ve Türk olarak görmekteyim. Ama Lazlık ta var tabi.
- 3) Müslüman olmak daha önemlidir
- 4) Kendimi Türk hissettiğim için Türkleri daha yakın hissedirim.

DİN

- 1) Din dünyada olma sebebimizdir.
- 2) Aynı dine mensup olmaz güzeldir.
- 3) Lazlar Müslüman bir millettir.
- 4) Eskiden belki benzer yönlerimiz vardı ama artık çok farklıyız
- 5) Rahat olarak dinimizi yaşayabiliyoruz.

VATANDAŞLIK

- 1) Kesinlikle istemem.
- 2) Gürcülerden bir isteğimiz yok.
- 3) Ayrımcılık yapılmamıştır.
- 4) Devletimiz Lazlara karşı güven duyar.
- 5) Lazlık bir alt kimliktir.
- 6) Laz olarak ayrıcalık beklemiyorum.
- 7) Lazların asimilasyona uğradığını düşünmüyorum.

TÜRKLÜK

- 1) Türkiye 'de yaşayan herkes Türktür.
- 2) Herhangi siyasi görüşüm yoktur.
- 3) Birleştirici olmak önemlidir.

MÜLAKAT FORMU (Zgem11, Kadın, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe konuşabiliyorum.
- 2) Lazca ve Türkçe konuşurum.
- 3) Türkçe yazılmış kitapları okurum.
- 4) Çocukken yalnızca Lazca biliyordum. Okula giderken Türkçeyi yeteri kadar öğrendim.
- 5) Lazca konuştuğumuz için okulda bazı sorunlar yaşadık. Ama haricinde büyük bir olayla karşılaşmadık.
- 6) Türkçe konuştuğunuz için herhangi sıkıntımız yoktur.
- 7) İki insan olduğumuzu düşünüyorum.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Ben elhamdulillah Müslümanım, Türk ve Laz da diyebilirler. Başka bir şey demesinler ama.
- 2) Kültürümüzü pek yaşattığımız söylenemez.
- 3) Gençken bilirdim. Şimdi pek hatırımda kalmadı.
- 4) Kendi kişisel bir koruma ya da kaydetme çalışmam yok.
- 5) İstanbul'da oturuyorum burada Suriyeliler hariç hepsi aynı zaten. Aynı şeyleri yer içeriz. Gelinlerimiz ve eniştelерimiz var hepsi ayrı memleketten.
- 6) Türk kültürünü kendime yakın hissederim. Herkes Türk birbirine geçmişiz.
- 7) Geleneksel isimler ve modern isimler kullanıyorlar.
- 8) Pek ayırım yapmam.
- 9) Büyüklerimizle olan ilişkilerimiz gayet güzeldi. Bizi çok oynatırlardı.
- 10) Köyümüz Ardeşen'in en eski köyüdür. Babam pek eskileri bize anlatmazdı. O yüzden Lazları bilmem.
- 11) Söylediğim gibi Lazları bilmem. Türk Tarihi önemlidir. Ben okumadım ama siz okuyun.
- 12) Benim ve yakınımdaykilerin yaşadığı hayat.

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimliğimi Laz'dır. Önemli olan kan bağı ve dindir.
- 2) Türküm.
- 3) Müslüman olmak elbette ki önemlidir
- 4) Megrellerden anlatıyorsunuz galiba. Tabi ki Türkler yakın.

DİN

- 1) Dinin olmadığı bir hayat düşünemem.
- 2) Aynı olduğu için bir etkileme olmamıştır.
- 3) Bir Laz mutlak surette Müslümandır.
- 4) Benzer yönlerinin olduğu doğrudur. Ama dini farklılık her şeyi silip götürür.
- 5) Normal bir insan oluyorsun. Çok da avantajı yok.

VATANDAŞLIK

- 1) Kesinlikle göç etmek istemem.
- 2) Gürcülerden bir talepte bulamadık. bir şey isteriz ne de istesek verirler.
- 3) Ayrımcılık değil de biraz akrabacılık var desek o olabilir.
- 4) Devletimizin kimliğinize bakışını nasıl buluyorsunuz? Şuan Devletim kimliğime saygılıdır.
- 5) Lazlık bir alt kimliktir.
- 6) Bir Laz olarak herkese adaletli davranmasını isterim.
- 7) Devletin bilinçli ve kötü niyetli olarak Lazların asimile etmeye çalıştığını düşünmüyorum.

TÜRKLÜK

- 1) Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşları Türk'tür.
- 2) Türk Milliyetçisi olduğum söylenebilir.
- 3) Yurdunu seven gerekirse canını verebilecek kadar sert çizgileri olan kişilerdir.

MÜLAKAT FORMU (Zğem12, Kadın, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe biliyorum
- 2) Evde daha çok Lazca dışarda Türkçe ikisini de konuşurum.
- 3) Türkçe yazılmış olan kitapları okurum.
- 4) Çocukken yalnız Lazca biliyordum. Okula başladıktan sonra Türkçeyi öğrendim. Evdeki büyüklerimizde aynı şekilde iki dil biliyorlardı.
- 5) Lazca konuştuğum için okulda zorlandım. Çoğu kelimelerin karşılığını bilmediğim için derslerde zorlandım. Başarılı olamadım. Daha sonra bir problemim olmadı
- 6) Türkçe konuşmaktan gayet memnunum
- 7) Türkçeyi sonradan öğrendik ama ikisini de konuşuyorum. Bazen Lazca bilmek bir ayrıcalık gibi oluyor. Kimsenin anlamaması işimize yarıyor.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Müslüman, Laz asıllı Türk vatandaşı
- 2) Kültürümüzü yaşatmaya çalışsak ta kayboluyor.
- 3) Müzikle pek aram yoktur. Kaybolmayan kültürlerimizden biridir.
- 4) Korumaya çalışıyorum. Ama öyle özel bir çalışmam yok dikkat ediyorum.
- 5) Türk kültürü ile Müslümanız olduğumuz için benzer özelliklerimiz daha çoktur.
- 6) Türk kültürünü yakın hissediyorum.
- 7) Eskiden sadece klasik isimler verilirdi. Artık Lazca ve Türkçe modern isimler koyuyorlar. Bazılarını söyleyemiyorum bile.
- 8) Kesinlikle yapmam diyemiyorum. Anlaşabilmek için kültürlerin birbirine yakın olması gerekir. Çocuklarla birlikte ana babalar da evlenir.
- 9) Ben çok çalıştıklarımı hatırlıyorum oturup sohbet edecek bir vakit olmazdı. Babamlara falan hep kızarlardı. Ama benimle hep iyi geçinirlerdi. Bir şeyler topladırsa ilk bana yedirirlerdi.
- 10) Köyümüz tarihinin eski olduğunu biliyorum. Anlatılan kadar sülalelerin hikâyelerini biliyorum.
- 11) Okulda öğretildiği kadar biliyorum. Şimdi torunlarım bazen anlatırlar bende merakla dinlerim. Keşke bende öğrenebilsem.
- 12) Atalarımızın yaşadıkları benim yaşadıklarım ve torunlarım yaşayacakları

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimliğimiz Laz'dır. Ayrı dil biliriz kültürümüz farklıdır. Müslümanız bunlar bizi ayırır.
- 2) Türkiye'yi seviyorum. Türküm.
- 3) Müslüman olmak benim için daha önemli.
- 4) Megrelerle bir bağımız yok ama Türklerle aynı vatani paylaşıyoruz.

DİN

- 1) Din neden yaşıyor insan işte onun için.
- 2) Etraftakilerin dini veya görüşleri beni etkilemez. Ancak aynı düşünmek de güzel olur.
- 3) Laz deyince benim aklıma Müslüman gelir. Zaten biz Müslüman olmayanlara Megrel diyoruz.
- 4) Şimdi diğer dinlere inanyorsa onlar artık Laz olmaz onlara Megrel deriz. Benzer şeyler olabilir ama artık ocaktan bir daha dönmek üzere ayrılmışızdır.
- 5) Herkes gibi oluyorsun.

VATANDAŞLIK

- 1) Asla istemem.
- 2) Gürcülerin kendine faydası yok çay toplamaya gelirlerdi. Fakir insanlar.
- 3) Ayrımcılık hiç olmadı.
- 4) Devletimiz Lazları sever.
- 5) Lazlar alt kimliktir.
- 6) Ben adalet beklerim herkese eşit muamele yapılınsın yeter.
- 7) Devletin Lazca kayboluyor bu sebeple asimilasyon olmuştur.

TÜRKLÜK

- 1) Müslüman olan bu topraklarda yaşayan herkes Türk'tür
- 2) Türk milliyetçisiyim. 3) Vatanımı milletini seven adaletli olandır.

MÜLAKAT FORMU (Zğem13, Kadın, 40 yaş altı)

DİL

- 1) Türkçe ve Lazca biliyorum 2) Daha çok Türkçe konuşurum. Sadece büyüklerimizle Lazca konuşurum.
- 3) Türkçe yazılmış kitapları okurum. Lazca zaten yazılı bir dil olarak gelişmemiştir.
- 4) Evimizde her iki dilde konuşulurdu. O yüzden iki dili de öğrendim. Türkçem gramer anlamında gayet iyidir. Ancak Lazcaya tam olarak hâkim olduğumu söyleyemem. Lazca'nın kaybolması beni gerçekten üzüyor.
- 5) Ben Türkçeyi iyi bildiğim için bir problem yaşamadım.
- 6) Yok. Türkçe güzel ve kadim bir dil.
- 7) İnsanın iki farklı frekansı olması güzel bir şey.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Ben kendimi öncelikle Laz olarak ifade ederim. Ancak bu benim Müslüman ve Türk olduğumu değiştirmez.
- 2) Kültürüme bağlıyım. Düğünlerde cenazelerde mutlaka bulunurum. Kaybolup unutulmasını istemem.
- 3) Yöremize ait şarkıları dinlerim. Özellikle duygularımın zirvede olduğu zamanlarda tercih ederim.
- 4) Kişisel olarak profesyonel bir çaban yok. Dikkat etmeye çalışıyorum.
- 5) Türk kültürü yani bizim kültürümüz. Kürtler, Lazlar, Çerkezler hepsi birleşip Türk kültürünü oluşturuyor.
- 6) Türk kültürü bizim kültürümüzdür.
- 7) Önceden geleneksel isimler tercih edilirken şimdi daha modern isimler konuluyor. Lazca isim de yaygınlaşmaya başladı.
- 8) İstemli bir şekilde ayırım yapmam ancak kültürel olarak ne kadar yakın olursanız o kadar yakın arkadaş oluyorsunuz.
- 9) Bizi karşılıksız severler, hayatları hep çalışmakla geçmiş. Halen çalışmadan yapamazlar. Şehirde çalışkan dedikleri zaman gülesim geliyor.
- 10) Yörenizin ve köyünüzün tarihi hakkında ne kadar bilgiye sahipsiniz? Köyümüzün tarihini anlatılanlardan biliyorum. Ayrıca özel bir çalışma yapmadım.
- 11) Laz Tarihini biliyorum. Laz Enstitüsünü takip ediyorum. Türk tarihini de okulda öğrendik. Mutlaka hepsinde eksikler yanlışlar vardır. Ama geçmiş gelecek içindir.
- 12) Laz ve Türk tarihinin birleşimidir. Özellikle İslam'la kesişti yerler.

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimliğimi Laz'dır. Dil, tarih, kültür, vatan ayırt edici özelliklerdir.
- 2) Ulusal kimlik olarak Türk'üm.
- 3) Müslüman olmak benim için daha önemlidir
- 4) Her iki halkta da kendimize bir yakınlık çıkacaktır. O yüzden onları bir sıraya koyamam. Ama insan seçerken tabi Müslüman olmak önde olur.

DİN

- 1) Din bu dünyadaki yaşamı şekillendirir. O yüzden ekmekteki un gibidir.
- 2) Çoğunlukla Sünni İslam anlayışı kabul ettiğinden bizde o görüşü benimsemişiz.
- 3) Kolhisler ikiye ayrılmıştır. Müslüman olanlar Laz Hristiyan olanlar Megrel. Buda bize gösteriyor ki Müslüman olmazsa Laz olamaz.
- 4) Benzer yönlerimiz çok var ama hayatta yaşama gayemiz dini farklılık nedeniyle ayrılıyor. Onlar Gücüyüz diyor biz de Türk'üz diyoruz.
- 5) Müslüman olduğunuz için dininizi rahatça yaşayabilirsiniz.

VATANDAŞLIK

- 1) Eğitim almak ya da iş için gidebilirim. Ama yerleşmek ve ülkemden tam olarak kopmak istemem.
- 2) Gürcülerin bizimle ilgili iyi bir niyeti olduğunu düşünmüyorum. Megrelleri Gürcüleştirmeye çalışıyorlar.
- 3) Laz kimliğimiz açısından söylüyorsanız Lazlara olumlu bir bakış açısı vardır. Ama ülkemizin genel olarak çok adaletli olduğunu söyleyemem.
- 4) Devletimiz Lazlara olumlu bakış açıdadır.
- 5) Lazlık Türk'ün bir alt kimliğidir.
- 6) Laz olarak ayrıcalık beklemiyorum. Ancak Laz kültürünü yaşatmak için merkezler açmak ve Lazca ile ilgili çalışmalar yapmak da devletimizin görevidir.
- 7) Kaybolan bir dilden bahsediyorsak burada bir asimilasyon vardır.

TÜRKLÜK

- 1) Vatandaşlık tanımımız Anayasa'da belirtilmiştir. Tartışma gerektirmez.
- 2) Türk milliyetçisi olduğum kadar Laz milliyetçisiyim. Ancak bu diğer insanları dışlayan şövenist veya faşist bir milliyetçilik değildir. 3) Yaşadığımız topraklara ve milletine bağlı olmak en temel unsurdur.

MÜLAKAT FORMU (Zğem14, Kadın, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe biliyorum.
- 2) Daha çok Türkçe konuşurum az da olsa Lazca 'da konuşurum.
- 3) Türkçe'den başka yayın olmadığı için Türkçe.
- 4) Evde iki dil konuşulduğunda iki dili de küçüklüğümde beri bilirim. Okulda Türkçem iyice gelişti. Halen daha Türkçem ilerlerken Lazca gerilemektedir.
- 5) Lazca konuştuğum için bir sorun yaşamadım.
- 6) Türkçe konuşmak güzel.
- 7) İki dil bilmek ve konuşmak içinizde iki insanın düşünmesi demek ben iki dili de seviyorum.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Kendimi Türk olarak görüyorum. Aynı zamanda Lazım. Türk demekte zaten Müslüman demektir.
- 2) Kültürümüz memlekette yaşatılıyor. Biz de her sene gittiğimiz için yaşıyoruz ve seviyoruz.
- 3) Lazca şarkıları dinlerin. Rahmetli Kazım Koyuncu ile Türkiye'ye yayıldı.
- 4) Korumaya çalışıyorum.
- 5) Türk kültürü ile ortak yanlarımız daha fazla.
- 6) Türk kültürü bizi de içine aldığı için zaten kendime yakın hissederim.
- 7) Türkiye'de genel olarak nasıl isim veriliyorsa Lazlar'da da aynıdır.
- 8) Çok önemli olduğunu düşünmüyorum.
- 9) Çalışmayı seven mert ve iyi niyetli insanlardır. Bizim çocuklara gösterdiğimiz kadar sevgi göstermezlerdi.
- 10) Köyümüzün tarihini pek bilmem. Fazla bir kaynak da yoktur.
- 11) Türk tarihini de Laz tarihini de biraz biliyoruz. İnternette, kitaplardan okuduğumuz kadar. Artık doğruluğu onlara kalmış.
- 12) Geçmişte yaşanan her şey tarihtir. Tarihin bence sahibi yoktur.

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimliğim Laz'dır.
- 2) Ulusal kimliğim Türk'tür.
- 3) Müslüman olmak benim için daha önemlidir
- 4) Türkleri daha yakın hissederim.

DİN

- 1) Din benim olmazsa olmazımdır.
- 2) Aynı dini yaşamak aynı düşüncelere sahip olmak yaşamımı kolaylaştırıyor.
- 3) Bir Laz eğer Müslüman değilse megeldir.
- 4) Benzer yönlerimiz var ama dinimiz farklı olduğu için aramızda bir uçurum ulaşıyor.
- 5) Çok farklı bir avantajı yok.

VATANDAŞLIK

- 1) Hayır istemem.
- 2) Gürcülerden bir beklentimiz yok.
- 3) Herhangi bir ayrımcılık görmedim.
- 4) Devletimiz Lazlara iyi gözle bakar önemli görevler verir.
- 5) Lazlar bir alt kimliktir.
- 6) Her Türk vatandaşı gibi huzur ve güven içinde yaşamak isterim.
- 7) Zamanla Lazlar asimile olmaktadır.

TÜRKLÜK

- 1) Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşları Türk'tür.
- 2) Milliyetçi ve muhafazakârım.
- 3) Milletini ve vatanını sevmek; kimseyi ayırmamak gerekir.

MÜLAKAT FORMU (Zğem15, Kadın, 40 yaş altı)

DİL

- 1) *Lazca ve Türkçe biliyorum*
- 2) *Her iki dili de konuştuk.*
- 3) *Genellikle Türkçe yazılmış kitapları okurum.*
- 4) *Lazcayı sadece evde konuştuk.*
- 5) *Lazcayı evde konuştuğumdan pek bir sorun yaşamadım.*
- 6) *Sosyal yaşamda hep Türkçe konuştum ve bu beni rahatsız etmedi.*
- 7) *İki dili kullanmak genelde bana avantaj sağlamıştır.*

KÜLTÜR-TARİH

- 1) *Laz asıllı Türk.*
- 2) *Kültürümüzü sürdürmeye çalışıyoruz.*
- 3) *Karadeniz türkülerini dinlerim.*
- 4) *Korumaya çalışıyorum. Ancak profesyonel bir çalışmam yok.*
- 5) *Türk kültürü ile birçok benzerlik vardır.*
- 6) *Türk kültürünü kendime yakın hissedirim.*
- 7) *Eskiden sadece klasik Müslüman Türk isimleri verilirdi. Ancak günümüzde modern isimlerde kullanılıyor.*
- 8) *Kesinlikle ırk ayrımı yapmam.*
- 9) *Benim yüzümü güldürmek için elinden geleni yaparlardı.*
- 10) *Köyümüz eski bir tarihe sahiptir.*
- 11) *Türk Tarihini okulda öğrendiğimiz kadarıyla iyi bilirim. Laz tarihini internette ve birkaç kaynaktan öğrenmeye çalışıyorum. Her ikisini de takip ederim.*
- 12) *Türk tarihi ve Laz tarihini benim tarihimi oluşturur.*

ETNİSİTE

- 1) *İnsanları belirli özelliklerine göre gruplandırmaktır etnik kimlik. Ben Laz asıllı bir Türküm.*
- 2) *Etnik olarak Lazım ancak ulusal kimlik olarak Türküm. Ülkemi seviyorum ve elimde bir seçme fırsatı olsa yine bu ülkede yaşamayı isterim.*
- 3) *Etnisite belirlenirken dil, din, kültür gibi birçok özellik vardır. Bazen aynı dili konuşmanız bazen de aynı dinde olmanız sizi aynı etnisite yapmaz.*
- 4) *Benim için yakınlık kişinin kendisidir. Etnik kimliği belirleyici bir faktör değildir.*

DİN

- 1) *Din yaşam biçimimizi belirleyen en önemli öğedir.*
- 2) *Aynı din ve mezhebe mensup olduğumuz için birbirine olumlu etkiler bırakır.*
- 3) *Lazların çoğunluğu Müslümandır. Müslüman olmayan Lazlara Megrel denmektedir.*
- 4) *Din, kültürü belirleyen en önemli etken olduğu için ne kadar benzer yönlerimiz var ise de birbirimizden ayrılırız.*
- 5) *Dini ritüelleri yerine getirmeniz kolaylaşıyor.*

VATANDAŞLIK

- 1) *Zorunda kalmadıkça tercih etmem.*
- 2) *Lazlar olarak Gürcülerden bir beklentimiz yoktur. Gürcülerle bir bağlantımızda yoktur. Kültürel olarak çok uzak olup sadece konuştuğumuz dilin bir benzerliği vardır.*
- 3) *Laz olarak asla ayrımcılığa uğramadık. Ama ülkemizde bazı sosyal adaletsizlikler vardır.*
- 4) *Devletimiz Lazların kimliğine saygılıdır.*
- 5) *Lazlar bir alt kimliktir.*
- 6) *Lazca ile ilgili okullarda daha yaygın eğitim verilebilir. Belediyeler bünyesinde Laz kültür evleri açılabilir.*
- 7) *Bilinçli olmamakla birlikte asimilasyon gerçekleşmektedir. Lazlar en büyük asimilasyonu kendine yapmaktadır.*

TÜRKLÜK

- 1) *Türkiye topraklarında yaşayan her bir vatandaş Türk'tür.*
- 2) *Türk Milliyetçi olarak niteleyebilir.*
- 3) *Vatanını, milletini seven ve ayrımcılık yapmayan bir görüştür.*

MÜLAKAT FORMU (Zgem16, Kadın, 40 yaş altı)

DİL

- 1) *Türkçe biliyorum. Lazca anlıyor ama konuşmakta zorlanıyorum.*
- 2) *Türkçe konuşuyorum.*
- 3) *Türkçe yazılmış kitapları okurum.*
- 4) *Lazca'yı tamamen anlıyorum. Konuşmaktan çekiniyorum.*
- 5) *Lazca ile ilgili bir kötü olay yaşamadım.*
- 6) *Türkçe konuşmak bana mutluluk veriyor.*
- 7) *Türkçem gayet düzgün Ama Lazca'yı da aynı şekilde akıcı konuşmak isterdim. Günümüzde Lazca yok olma tehlikesinde buda beni üzüyor.*

KÜLTÜR-TARİH

- 1) *Müslüman ve Laz asıllı Türk*
- 2) *Kültürümüzü yaşatabildiğimi pek söyleyemem.*
- 3) *Kültürümüzü takip edebildiğim kadarıyla müzikler yoluyla takip ederim.*
- 4) *Özellikle korumaya yönelik bir çalışmam yok. Kendim bu konuda çok yeterli değilim.*
- 5) *Türk kültürü ile birçok ortak yanlarımız var.*
- 6) *Türk kültürünü kendime yakın hissederim.*
- 7) *Önceden sadece Geleneksel isimler kullanıyordu. Artık modern Türkçe ve Lazca isimler de kullanılıyor.*
- 8) *Öncelik olarak baktığım bir şey değil ama arkadaş olmam daha kolay olabilir.*
- 9) *Babaannemle aramız çok iyiydi. Yanına geldiğimde sürekli benimle ilgilenirdi.*
- 10) *Köyümüzün eski olduğunu biliyorum. Fazla bir bilgim yok.*
- 11) *Türk Tarihi benim için önemlidir ve iyi bilirim. Okulda öğrendiklerim harici de öğrenmeye çalışırım. Laz tarihini araştırıyorum ancak çok kesin bilgilere ulaşamıyorum.*
- 12) *Tüm dünya tarihi bize aittir. Hepsinde kendinizden bir parça görebilirsiniz.*

ETNİSİTE

- 1) *Etnik kimliğim Laz'dır. Din, tarih, dil vb özelliklerle insanları gruplandırırız*
- 2) *Ulusal kimlik olarak Türküm.*
- 3) *Müslüman olmak bir basamak daha önde gelir.*
- 4) *Türkleri daha yakın hissederim.*

DİN

- 1) *Din insanların kültür ve yaşam tarzını belirler.*
- 2) *Herhangi bir etki bırakmamaktadır.*
- 3) *Benim bildiğim kadarıyla Lazlar geneli itibariyle Müslüman bir millettir.*
- 4) *Benzerliklerden çok farklılıklar vardır.*
- 5) *Avantajı yok denecek kadar azdır.*

VATANDAŞLIK

- 1) *Bazen aklıma gelse de yine de istemem.*
- 2) *Gürcülerle bir alakamızın olduğunu düşünmüyorum.*
- 3) *Eğer Laz olmam ile ilgiliyse herhangi ayrımcılığa uğramadım.*
- 4) *Devletin, Laz kimliğine bakış açısının olumlu olduğunu hissediyorum.*
- 5) *Lazlık bir alt kimliktir.*
- 6) *Lazca ile ilgili bir şey yapılabilir. Lazcanın unutulması beni çok üzüyor.*
- 7) *Lazların asimilasyon sürecinde olduğunu dillerini unuttukça kaybolacaklarını düşünüyorum.*

TÜRKLÜK

- 1) *Devletine vatandaşlık bağıyla bağlı olan ve kendini Türk hisseden herkes Türktür.*
- 2) *Siyasi olmamakla birlikte Türk milliyetçisiyim diyebilirim.*
- 3) *Türk milliyetçiliği etnik bir aidiyet değildir.. Daha çok dini ve kültürel bir aidiyettir.*

MÜLAKAT FORMU (Zgem17, Kadın, 40 yaş altı)

DİL

- 1) Türkçe biliyorum. Lazca anlıyorum.
- 2) Lazcayı tam olarak konuşamıyorum.
- 3) Türkçe kitaplar okurum.
- 4) Bana ailem bilerek Lazca öğretmiyordu. Köye gittiğimizde ben kendim öğrenmeye çalışıyordum. Birkaç kelime öğrenince de bulmaca çözer gibi tamamlamaya çalışırdım.
- 5) Ortaokula geçtiğimde ailem benim yanımda Lazca konuşmaya başlamıştı. Evet artık tamamen anlıyordum ama harfleri telaffuz edemediğimden konuşmaya utanıyordum.
- 6) Türkçe konuşmakla ilgili bir derdim yok.
- 7) İki dil konuşamıyorum ama iki dili anlamak bile keyifli.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Türk vatandaşı
- 2) Pek sayılmaz.
- 3) Müziği çok sevmem yöresel müzik çok ilgi alanımda değil.
- 4) Yok özel bir çalışma içinde değilim.
- 5) Türk kültürü ile benzer yönler yerine farklı yönleri konuşmak daha kolaydır. Çünkü farklılık oldukça azdır.
- 6) Türk kültürünü kendime yakın hissederim.
- 7) Geleneksel Türk isimlerini daha fazla kullanıyorlar.
- 8) Kesinlikle etnik kimlik ayrımı yapmam.
- 9) Çok az da olsa hatırlıyorum. Çalışkan ve sempatik insanlardı.
- 10) Köyümüz Ardeşen'in en eski köyüdür. Ancak çok fazla bilgi sahibi değilim.
- 11) Türk Tarihini iyi bilirim. Laz tarihini çok bilmem. Türk tarihi öğrettikleri kadar bilirim efendim.
- 12) Laz ve Türk tarihini bir bütün olarak ele alabiliriz.

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimlik deyince aklıma kan bağı geliyor. Etnik kimlik olarak Lazım
- 2) Ulusal kimlik dediğimizde de bir ortak vatan içinde yaşamak geliyor. Yani ülkesini seven bir Türküm.
- 3) Müslüman olmak benim için kırmızı bir çizgidir.
- 4) Ben öncelikle Türk vatandaşıyım sonrasında Lazım.

DİN

- 1) Din bu hayatın vazgeçilmez bir numarasıdır.
- 2) İkinin de aynı olması beni olumlu etkilemektedir.
- 3) Aralarında bir bağ yoktur ancak Lazlar genellikle Müslümandır.
- 4) Diğer dinlere mensup bir Laz görmediğim için pek yorumlayamayacağım.
- 5) Müslüman olmanın çok da avantajı yok. Ülkemiz için sıradan bir durum.

VATANDAŞLIK

- 1) İhtiyaç olmadıkça memleketten bile ayrılmak istemem.
- 2) Gürcüler bir iyilik yapmak isterse gelsin çay toplansın.
- 3) Laz olduğum için aykırı bir olay yaşamadım.
- 4) Devletim Laz kimliğime saygılıdır.
- 5) Lazlık bir alt kimliktir.
- 6) Lazca öğretimi ile ilgili bir şey yapılabilir. Lazca dernekleri desteklenebilir.
- 7) Lazların asimilasyona uğradığını düşünmüyorum. Ama doğal bir kaybolma sürecine doğru gidiyorlar.

TÜRKLÜK

- 1) Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşı olan her birey Türktür.
- 2) Türk milliyetçisiyimdir.
- 3) Özellikle vatan dışı unsurlarda birleşen, adaletli ve ahlaklı olunmalıdır.

MÜLAKAT FORMU (Zgem18, Kadın, 40 yaş altı)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe biliyorum
- 2) Türkçe ve Lazca ikisini de konuşmaya çalışıyorum.
- 3) Arapça bilmem ama okuduğum kitap, Kuran-i Kerim'dir.
- 4) Çocukluğumda sadece Lazca biliyordum. Okula giderken Türkçeyi öğrendim.
- 5) Okulda derslerde bira zorluk yaşadım ama kısa zamanda üstesinden geldim.
- 6) Yoktur.
- 7) İki dil konuşmak insana iyi geliyor. Bazen kendini değişmiş hissi veriyor.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Türk, Laz elbette Müslüman.
- 2) Kültürümüze göre yaşayan pek kimse kalmadı.
- 3) Horon oynamayı severim.
- 4) Kendime ait bir koruma planım yok ama bakanlıkça korunacağı belirtiliyor.
- 5) Türk kültürü ile birçok ortak yanlarımız vardır...
- 6) Türk kültürünü kendime yakın hissedirim çünkü bazen Laz kültürünün ta kendisi oluyor.
- 7) Geleneksel isimleri kullanıyorlar.
- 8) Kesinlikle yapmam.
- 9) Ben doğmadan önce vefat etmişler. O yüzden tanımıyorum.
- 10) Atalarımız en az 1000 yıldır bu köyde. Öncesinde 3000 sene Kafkaslarda bir yerdeler.
- 11) Türk Tarihi ve Laz tarihini hakkında bir tarihçi kadar olmasa da bilgim vardır. Özellikle Avrupa kıtasına yakın böyle safkan bir millet olduğunu sanmıyorum.
- 12) Bizim geçmişimizdir. Gençler bilip okumalıdır.

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimlik olarak Lazım.
- 2) Ulusal kimlik olarak Türktüm.
- 3) Müslüman olmak benim için daha önemlidir
- 4) Türkleri daha yakın hissedirim.

DİN

- 1) Din bir insanın yaşama sebebidir.
- 2) Aynı dine mensup olmak güzel bir şey. Kültür farklılıkları ortadan kalkıyor.
- 3) Müslüman olmak Laz olmak anlamına gelmez. Ancak Laz olmak Müslüman olmaktır diyebiliriz.
- 4) Benzer yönlerimiz var ama dini farklılık nedeniyle bunların hepsi görünmez hale geliyor.
- 5 Öyle bahsedilecek kadar büyük bir olay yoktur.

VATANDAŞLIK

- 1) Kesinlikle istemem.
- 2) Gürcü devleti ile aramızda herhangi bir bahis geçemez. Herkes kendi halklarıyla ilgilensin.
- 3) Türkiye'de yaşarken ayrımcılığa uğramadım.
- 4) Lazlara olan bakış açısı hep pozitif yönlü olmuştur.
- 5) Ardeşen'in köylerindeki Lazlar hiçbir yerden gelmediler. Hepsi yıllardır bu topraklardalar Hepsi Müslüman Lazlardır. Ama bu Türklüklerine engel değildir. Çünkü Türklük bir üst kimliktir.
- 6) Lazların kültür ve dil ile ilgili talepleri vardır. Devletin zamanla bu konularda elini taşın altına koyacağını düşünüyorum.
- 7) Lazların asimilasyona uğramıştır.

TÜRKLÜK

- 1) Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan herkes Türktür.
- 2) Milliyetçi kelimesi yerine milli kelimesi daha hoşuma gider.
- 3) Kan bağından çok tarih ve kültür birliği odaklı olmalıdır.

MÜLAKAT FORMU (Zgem19, Erkek, 40 yaş altı)

DİL

- 1) Lazca anlıyorum ve Türkçe konuşuyorum.
- 2) Türkçe konuşuyorum. Lazca çok nadir kullanıyorum.
- 3) Türkçe yazılmış kitapları okurum. Lazca yayınları da takip ederim.
- 4) Ben ilk olarak Türkçe'yi öğrendim. Ancak annem ve babam Lazca konuştukları için onlardan Lazca öğrendim.
- 5) Lazca konuşmadığım için problem yaşadım. Memlekete gittiğimizde dilimi bilmemek daha doğrusu konuşamamak beni utandırıyor.
- 6) Türkçe konuştuğumuz için rahatsız olan bir Laz olduğumu sanmıyorum.
- 7) Dünyadaki en güzel duygulardan biri bence farklı diller bilmek.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Laz asıllı bir Türküm. Elhamdülillah Müslümanım.
- 2) Kültürümüzü yaşayamıyoruz. Ancak elimizden gelen çalışmaları yapıp yaşamasına destek olmaya çalışıyoruz.
- 3) Müzik benim için çok değerli bir kültürdür. Lazlar müziksel olarak kültürel bir hazineye sahiptir.
- 4) Korumaya çalışıyorum. Eski insanları ve eski yerleşimleri videoya alıyorum. Bilmediğim Lazca kelimeleri öğreniyor. Çevremle bu kelimeleri paylaşıyorum.
- 5) Türk kültürü ile Laz kültürünün kesişimleri oldukça fazladır. Çok uzun yıllardır aynı coğrafyada aynı dinin insanları olmaları sebebiyle birbirine benzerler.
- 6) Türk kültürünü kendime yakın hissederim. Kendi kültürümden ayırmam
- 7) Lazlarda verilen isimler herhangi Türk ailesinden çok farklı değildir.
- 8) Herkes ile iletişim kurarım ama doğal olarak kendinize yakın kişilerle daha iyi anlaşılırsınız.
- 9) Dedelerim disiplinliydi ancak bazı zamanlarda dede torun ilişkimiz arkadaş ilişkisine dönerdi. Anneanne ve babaannem ise her zaman benim gönlümü almaya çalışırlardı.
- 10) Köyümüz Ardeşen'in en eski köyü olup tahmini 1000 yıllık bir geçmişi vardır.
- 11) Tarih konusunda olan merakım ile her iki tarihi de bilirim. Türk Tarihi benim için önemlidir ve özellikle Osmanlı tarihini iyi bilirim. Laz tarihi çok kaynakları olmamakla birlikte elimde kaynakların hepsi mevcuttur.
- 12) Ben tarihimi Türk ve Laz tarihinin bir harmanı olarak görürüm.

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimliğim Laz'dır. Kan bağı, vatan birliği, kültür ve tarih birliği, din, dil gibi bir çok unsur etnik kimliği oluşturur.
- 2) Ulusal kimlik olarak Türküm. Bu beni asla rahatsız etmez.
- 3) İki kavram birbirinden farklıdır. Lazlık bir soy bağı iken Müslümanlık bir din bağıdır. Bu yüzden bu iki kavramı birbiriyle kıyaslamamak lazımdır.
- 4) Türkleri daha yakın hissetmekle birlikte megrellere de bir sempatiyle bakarım.

DİN

- 1) Din bizim yaşam tarzımızı belirleyen tüm ilişkilerimizi etkileyen bir kavramdır.
- 2) Sünni İslam' yaygın olduğundan aynı fikir ve düşüncelerle rahatça anlaşabiliyoruz.
- 3) Lazlar eğer toplu olarak ele alınırsa Müslümandır.
- 4) Hıristiyan Lazlar yani megreller kendilerinin üst kimliğini Gürcü olarak ifade ederken Müslüman Lazlar kendilerinin üst kimliğini Türk olarak ifade eder.
- 5) Benim için çok bir farkı yok.

VATANDAŞLIK

- 1) Tercih ettiğim bir durum değildir.
- 2) Gürcülerle elbette kültürel bazı bağlarımız var. Ancak Gürcülerin çok da iyi niyetle bölgeye yaklaştığını düşünmüyorum. Megrelleri Gürcüleştirme çalışması içerisindedir.
- 3) Laz olarak bir ayrımcılığa uğramadım.
- 4) Devletin Lazlara olan bakış açısında çok sorunlu bir bölüm yok.
- 5) Lazlık bir alt kimliktir.
- 6) Lazca'nın tekrar canlandırılması için çeşitli çalışmalar yapılmalı ve Laz kültürüne sahip çıkılmalıdır. Lazların bunu hak ettiklerini düşünüyorum.
- 7) Lazların asimilasyona uğradığını düşünüyorum.

TÜRKLÜK

- 1) Bu toprak içindeki tüm etnik unsurlar Türktür..
- 2) Türk milliyetçisiyim
- 3) Türk milliyetçisi, etnik kimlikten uzak birleştirici ve adil olmalıdır.

MÜLAKAT FORMU (Zğem20, Erkek, 40 yaş altı)

DİL

- 1) *Lazca ve Türkçe biliyorum. 2) Türkçe ve Lazca ikisini de konuşurum.*
- 3) *Türkçe yazılmış kitapları okurum.*
- 4) *Atalarımızın dili olan Lazca konuşulmalı ayrımcılığa yol açmadan bir kültürel değer olarak yaşmalıdır.*
- 5) *Lazca konuştuğumuz için bir problem yaşamadım. Belki şiveli konuşmamız bazen anlaşılmanızı zorlaştırıyor.*
- 6) *Türk'e Türkçe konuşmak herhâlde hoş gelecektir.*
- 7) *İki dil konuşmak güzel. Ben ne kadar çok dil bilirimse mutlu olurum.*

KÜLTÜR-TARİH

- 1) *Kendimi vatanımı ve milletini seven, diğer etnik unsurları ayırmayan herkesi seven bir Türk olarak görüyorum. Her ne kadar Laz ırkından gelsem de bu böyledir.*
- 2) *Kendi yöremize ait tüm kültürler devam ediyor.*
- 3) *Horon ve atma türkü iyi bilirim.*
- 4) *Elimizden geldiğince korumaya çalışıyoruz.*
- 5) *Türk kültürü ile inanç sistemi ve yaşam olarak pek bir fark yok. Osmanlıdan beri bir arada yaşamak çok önemli.*
- 6) *Türk kültürünü kendime yakın hissederim.*
- 7) *Ülke genelinde pek farklı bir isim koyma yoktur.*
- 8) *Çok da irdelemediğim bir durumdur.*
- 9) *Çalışkan ve disiplinli olarak aklımda yerleri kalmıştır.*
- 10) *Köy tarihi hakkında bilgim vardır. Köyüm eski bir köydür.*
- 11) *Türk Tarihi deyince 16 Türk devleti aklıma gelir. Her birini bilirim. Lazlarla ilgili çok farklı görüşler var ama. Lazların geçmişine gittiğinizde önce Gürcüler sonra Türklerle bir bağlantı çıkacaktır.*
- 12) *Türk tarihi önceliğinde Laz tarihide önemlidir.*

ETNİSİTE

- 1) *Etnik kimliğimiz Türk'tür.*
- 2) *Ulusal kimlik olarak da vatanına bağlı ülkesini seven bir Türküm.*
- 3) *Müslüman olmak benim için daha önemlidir.*
- 4) *Türkleri daha yakın hissederim.*

DİN

- 1) *Varoluş sebebimiz dindir.*
- 2) *Aynı dini görüşte olduğumuzdan birbirimize farklı bir görüş katmadık.*
- 3) *Müslümanlık her şeyden önce gelir.*
- 4) *Eskilerden belki bağlarımız var ama gün itibariyle aramızda Kafkas dağları kadar mesafe var.*
- 5) *Farklı bir dinin olduğu toplumda yaşasaydık çok zorlanırdık. 93 harbinde göç eden Lazlar buna çok iyi bir örnektir.*

VATANDAŞLIK

- 1) *Kesinlikle aklımdan bile geçmiyor.*
- 2) *Gürcülerden nefret etmiyorum o kadar söyleyeyim.*
- 3) *Asla öyle bir durum olmadı.*
- 4) *Devletimiz bize her anlamda destek olmuştur.*
- 5) *Lazlar bir alt kimliktir.*
- 6) *Ben farklı bir şey beklemiyorum. Ekonomimizi de düzeltince çok daha güçlü bir devlet olacağız.*
- 7) *Asla ben böyle bir şey olduğunu düşünmüyorum.*

TÜRKLÜK

- 1) *Kendini Türk hisseden Türk'tür. 2) Türk Milliyetçi ve muhafazakârım.*
- 3) *Türk milliyetçisi her coğrafyada zalimin karşısındadır. Vatanını ve milletini karşılık beklemeden sever.*

MÜLAKAT FORMU (Zğem21, Erkek, 40 yaş altı)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe biliyorum 2) Türkçe ve Lazca ikisini de konuşurum.
- 3) Türkçe yazılmış kitapları okurum.
- 4) Anadilimiz Lazca, ama Türkçeyi de çok iyi biliyor ve konuşuyoruz. Bölgemizde herkes Lazca bilmiyor. Tam anlamıyla Lazca bilenler ancak %30 civarındadır. Yeni nesil önce Türkçe öğreniyor. Sonra bizden duyarak Lazca öğreniyor.
- 5) Lazca ile ilgili sorun aslında büyük. Lazca bitiyor demesek te büyük oranda azalma var. Lazca bilmek benim görüşüme göre çok güzel.
- 6) Türkçe zaten vaz geçme şansımız yok ama anadilimiz Lazca'yı yaşatmalıyız.
- 7) Lazların Türkçe bildiklerinden dolayı problem yaşadığını düşünmüyorum. Çünkü Türkçe her zaman ön planda olmuştur.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Kendimi, Müslüman olarak tanımlayabilirim. Laz ya da Türk denmesi de beni rahatsız etmez memnun eder.
- 2) Yöremize ait kültür devam ediyor. Özellikle yöresel müzik diğer yerlere göre çok güçlü ve yaygın
- 3) Yörede yaşayıp yöresel müziği dinlemeyen çok azdır. Tulum vazgeçilmezimizdir.
- 4) Özellikle bir çalışmam yok ama kültürümü gelecek nesillere aktarmaya çalışıyorum.
- 5) Türk kültürü ile iç içe bir yapımız var. Laz kültürü üzerine gelince kültürümüz daha geniş.
- 6) Türk kültürünü kendime yakın hissedirim.
- 7) Klasik Müslüman Türk isimleri sayıca fazladır.
- 8) Arkadaş veya eş seçiminde etnik grup ayırım yapmam
- 9) Vakitlerinin çoğunu çalışarak geçiren çalışkan mert insanlardı.
- 10) Köyüm tarihini pek bilmem ama Lazların tarihini son yıllarda internetten öğrendim biraz.
- 11) Türk tarihi zaten okulda anlatılıyor. Ama bence her ikisinde de çok eksik var.
- 12) Türk tarihi ve Laz tarihi

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimlik biraz soya benziyor. Mesela her seferinde biraz çemberi daraltarak Karadenizliyiz, Rizeliyiz, Ardeşenliyiz diyoruz. Ya da Lazız diyoruz. Ama yurt dışında ise Türk kimliği ön plana çıkıyor. İlk olarak benim için ırk ve milletin önemi yoktur. Ama din ve yurt önemlidir.
- 2) Vatanına bağlı ülkesini seven bir Türküm.
- 3) Müslüman olmadıktan sonra aynı anadan babadan bile olsun o sana uzaktır.
- 4) Türkleri kendime daha yakın hissediyorum.

DİN

- 1) Din bir insanın yaşama sebebidir.
- 2) Çoğunlukla aynı dine mensup olmaz güzel. Bu da sizi rahatlatıyor.
- 3) Müslüman olmak ile Laz olmak arasında doğru orantılı bir iş vardır.
- 4) Benzer yönlerimiz var ama dini farklılık nedeniyle bunların hepsi görünmez hale geliyor.
- 5) Bana fark yaratan bir olay yaşatmadı.

VATANDAŞLIK

- 1) Kesinlikle göç falan etmem.
- 2) Gürcülerle bir yakınlığımız olsa da çok da sağlam olduklarını söyleyemeyiz. Ayrımcılık değil de biraz akrabacılık var desek o olabilir.
- 4) Devletim var olsun işini bilir.
- 5) Lazlık bir alt kimliktir.
- 6) Bir Laz olarak ayrıcalık beklemiyorum.
- 7) Lazların asimilasyona uğradığını düşünmüyorum.

TÜRKLÜK

- 1) Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşları Türk'tür.
- 2) Türk Milliyetçisi olduğumu söyleyebilirim.
- 3) Vatanına milletine bağlı olmak en temel unsurdur.

MÜLAKAT FORMU (Zgem22, Erkek, 40 yaş altı)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe biliyorum
- 2) Türkçe daha yoğun olmak üzere ve Lazca da konuşurum.
- 3) Türkçe yazılmış kitapları okurum.
- 4) Babam Lazcayı konuşmamamın sebebinin ticaretle ve eğitimle ilgili olduğunu söylerdi. O yüzden benimle hep Türkçe konuşurdu.
- 5) Annem ise benimle Lazca konuşurdu. O yüzden iki dili de öğrendim. Dışarda arkadaşlarım hep Türkçe konuştuğu için tabi ki Türkçem daha iyiydi.
- 6) Türkçe konuştuğunuz için rahatsız olmadım.
- 7) Lazca benim için annemle aramdaki şifreli bir dil gibiydi. Keşke babamla da Lazca konuşabilseydim.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Türk vatandaşı bir Laz
- 2) Kültürel olarak en çok sahip çıktığımız şey Laz müziğidir.
- 3) Kazım Koyuncu sayesinde başlayan etnik müzik ile modern müziğin birleşimi hem bölgede hem de Türkiye genelinde çok sevilmiştir.
- 4) Eğer ki bugün Lazların ayrı bir dil konuştuklarını diğer insanlar biliyorsa bunun en büyük nedeni Laz müziğidir. Müzik anlamında Laz müziği hem kendini korumakta hem de kendini geliştirmektedir.
- 5) Türk kültürü ile birçok ortak yanlarımız var. Türk kültürü benzer
- 6) Türk kültürünü kendime yakın hissederim.
- 7) Artık modern isimlere daha çok rastlıyoruz.
- 8) Arkadaş veya eş seçiminde etnik grup ayrımı yapmam.
- 9) Sürekli çalıştıklarını hatırlıyorum Çalışma dedikçe kötü olurdu.
- 10) Anlatılan kadarını bilirim.
- 11) Türk Tarihi benim için önemlidir ve iyi bilirim. Laz tarihini çok bilmem. Türk tarihi öğrettikleri kadar bilirim efendim.
- 12) Bu anlatılanların hepsi yaşanan tarihtir.

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimliğimi Laz'dır. Din, tarih, dil, vatan ayırt edici özelliklerdir.
- 2) Vatanına ve milletine bağlı ülkesini karşılıksız seven bir Türküm.
- 3) Müslüman olmak benim için daha önemlidir
- 4) Megrellerden ise Türkleri daha yakın hissederim.

DİN

- 1) Din bir insanın yaşama sebebidir.
- 2) Çoğunlukla aynı dine mensup olduğumuz için daha rahat oluyoruz.
- 3) Nasıl Türkler genel anlamda Müslümanlarsa Lazlar da genel anlamda Müslümandırlar.
- 4) Benzer yönlerimiz var ama dini farklılıklar ağır basıyor.
- 5) Dinimizi daha konforlu yaşıyoruz.

VATANDAŞLIK

- 1) Başka ülkeye göç etmek ister misiniz? Kesinlikle istemem.
- 2) Gürcülerin kurdukları o yapıya devlet dememiz pek doğru olmaz.
- 3) Laz olarak bir ayrımcılık yok ancak ekonomik olarak gelir dağılımında eşitsizlikler var.
- 4) Devletim kimliğime saygılıdır.
- 5) Lazlık bir alt kimliktir.
- 6) Bir Laz olarak ayrıcalık beklemiyorum. Lazca ile ilgili bir şey yapılabilir.
- 7) Devletin bilinçli ve kötü niyetli bir şey yaptığını düşünmüyorum.

TÜRKLÜK

- 1) Kendini Türk hisseden herkes Türktür.
- 2) Kendimi Türk Milliyetçisi olarak görebilirim.
- 3) Türk milliyetçiliği karşılıksız vatanını milletini sevmektir.

MÜLAKAT FORMU (Zgem23, Erkek, 40 yaş altı)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe biliyorum
- 2) Türkçe daha yoğun olmak üzere çok az Lazca da konuşurum.
- 3) Türkçe yazılmış kitapları okurum.
- 4) Lazcayı aralarında konuşan aile büyüklerimden öğrendim. Kendi çabalarımla biraz daha iyi bir seviyeye getirdim.
- 5) Lazca konuştuğumdan dolayı herhangi problem yaşamadım. Aksine diğer insanlara sempatik ve ilginç geldi.
- 6) Türkçe konuştuğunuz için rahatsız olmadım.
- 7) İki dil kullanmanın bazı avantajlarından yararlandım. Lazca herkesin anlamadığı bizim için şifreli bir dil özelliği taşıyordu.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Laz asıllı Türk
- 2) Gündelik yaşamda kültürümüzün devam ettiğini söyleyemem.
- 3) Yöresel müzikleri dinleyerek kültürümüzü devam ettirmeye çalışırım. Lazcamı diri tutmamı sağlıyor.
- 4) Kapsamlı planlı bir çalışmam yok.
- 5) Türk kültürü ile ortak yanlarımız oldukça fazladır.
- 6) Türk kültürünü kendime yakın hissederim. Türk kültürü etkisinde büyüdüm.
- 7) İsimlerden yola çıkarak bölgede bir farklılık görülmez.
- 8) Arkadaş seçiminde etnik grup ayrımı yapmam.
- 9) Çalışkan, mert ve daha iyi niyetli olduklarını düşünüyorum. Dindar ve bize göre çok daha milliyetçiydiler. Adetlerine sıkıca bağlıydılar.
- 10) Köyümle ilgili anlatılan kadarını bilirim.
- 11) Türk Tarihi benim için önemlidir ve iyi bilirim. Laz tarihini de son zamanlarda araştırıyorum.
- 12) Aslında benim tarihim benim yaşadıklarım ve yaşayacaklarımdır.

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimliğimi Laz olarak ifade edebilirim.
- 2) Vatanına ve milletine bağlı ülkesini karşılıksız seven bir Türküm.
- 3) Müslüman olmak daha önemlidir.
- 4) Aynı toprakları paylaştığımız kader bağımızın olduğu Türkler daha yakındır.

DİN

- 1) Din bir insanın mihenk taşıdır.
- 2) Çoğunlukla aynı dine mensup olduğumuz için dini anlamda rahat ediyorum.
- 3) İkiisi birbirinden farklı insanları sınıflandırmaktadır.
- 4) İçlerine girip gözlemlemeden konuşmam çok doğru olmaz.
- 5) Çok fazla bir avantaj sağladığını düşünmüyorum.

VATANDAŞLIK

- 1) Ülkeme ne kadar kızsam da bir başka seviyorum.
- 2) Gürcü devleti mafya, rüşvet devletidir. İnsana pek güven vermiyor.
- 3) Türkiye'de yaşarken ayrımcılığa uğradığımız asla düşünmüyorum.
- 4) Devletim sahip olduğum kimliğime saygılıdır.
- 5) Lazlık bir alt kimliktir.
- 6) Kültürümüz ve dilimizle ilgili bazı çalışmalar yapılmasını isterim.
- 7) Lazların büyük bir kısmı asimilasyona uğramıştır. Gelecek nesilde Lazca konuşan sayısı çok az olacak gibi görülüyor.

TÜRKLÜK

- 1) Kendini Türk hisseden ve vatandaşlık bağıyla bağlı herkes Türktür.
- 2) Kendimi Türk Milliyetçisi olarak görebilirim.
- 3) Toprağına sahip çıkan insanına adaletli davranan bir milliyetçi görüşe sahibim.

MÜLAKAT FORMU (Dutğa1, Erkek, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) Türkçe ve Lazca biliyorum
- 2) İkisini de konuşurum.
- 3) Türkçe yazılmış kitapları okurum.
- 4) Çocukluğumda Lazca biliyordum. Türkçeyi Okula giderken tam olarak öğrendim.
- 5) Okulda bazı sorunlar yaşadım. İlkokulda Lazca konuştuğumuz için bazen dayak yediğimiz oldu. Sonra ortaokula gidince de Türkçem iyi olmadığı için derslerim iyi değildi.
- 6) Türkçe konuştuğunuz için memnunum.
- 7) Bir dil bir insan iki dil iki insan. Arada kanalinızı değiştirmek güzel oluyor.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Sırayla Müslüman, Türk, Laz.
- 2) Kültürümüzü yaşatmaya çalışıyoruz.
- 3) Pek müzikle aram yoktur.
- 4) Kültürümüzü yaşadığımız yer mezarlarımız ve yaylarımızdır. Ben de göç zamanımı yaylaya çıkarım. Ama tabi hayvancılık yapmıyoruz. Şimdilerde hayvancılık yapan çok az. Köyün her yerinde meralarımız otlarımız vardı. Şimdi hepsi ya çaylık oldu ya orman.
- 5) Beraber iç içe yaşıyoruz. Birbirimize kız alıp kız veriyoruz. Artık benzer değil aynı bile diyebiliriz.
- 6) Türk kültürünü kendime yakın hissedirim.
- 7) Geleneksel isimler veriyorlar.
- 8) Önemli olan kişinin nasıl olduğudur. O yüzden nereli veya kimlerden olduğu önemli değildir.
- 9) Ben doğmadan ölmüşler tanımıyorum.
- 10) Köyümüz buraların en eski köyüdür. Güzel ve tarihidir.
- 11) Laz tarihini şimdilerde duyuyorum. Türk Tarihi okulda öğrettikleri kadar biliyorum.
- 12) Tarih geçmişteki önemli bilgilerdir. Oradan çıkarılan derslerdir.

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimlik olarak Lazız. Ama Lazların da Türklerden geldiği söyleniyor.
- 2) Ne mutlu Türküm Diyene.
- 3) Önce insan olsun ama Müslüman olmak daha önemlidir.
- 4) Laz deyince Müslüman gelir aklıma zaten. Benim için çok da farkları yok hangi insan olduğu önemli.

DİN

- 1) Din yaşamımıza yön veren pusulamızdır.
- 2) Aynı dine mensup olduğum için ibadetlerimi rahat yapabiliyorum.
- 3) Laz isen Müslümansın. Laz eğer Hıristiyan olursa o zaman ona megrel deriz.
- 4) İllaki benzer yönleri var ama uzun yıllar ayrı kalınca zaten benzerlikleriniz de azalıyor.
- 5) Müslüman olmanın yaşadığınız ülkede çok da avantajı yok.

VATANDAŞLIK

- 1) Öyle bir düşüncem olmadı.
- 2) Gürcüler bizden yardım ister ancak.
- 3) Asla bir ayrımcılığa uğramadım.
- 4) Önceden bizleri köylü cahil olarak görüyorlardı. Şimdi bu bakış açısı yok artık.
- 5) Lazlık bir alt kimliktir.
- 6) Devletimiz var olsun beklentimiz yok.
- 7) Dil olarak asimilasyona uğramışlar am a

TÜRKLÜK

- 1) Türkiye Cumhuriyeti 'nin vatandaşları Türk'tür.
- 2) Türk milliyetçisiyim.
- 3) Dil, din, vatan

MÜLAKAT FORMU (Dutğa2, Erkek, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe biliyorum
- 2) Anadilimiz Lazca ama Türkçeyi daha çok konuşuyorum.
- 3) Türkçe mecmua takip ederim. Lazca yazılı kaynağa rastlamadım.
- 4) İlk kez okulda Türkçe konuşmaya başladım. Türkçe bilmek beni hiçbir zaman rahatsız etmedi.
- 5) Dilimle ilgili ne İstanbul'da ne Almanya'da hiç bir sorun yaşamadım. Zaten bizim Lazlar her ikisini de bilirler.
- 6) Rahmetli anam bile Türkçeyi güzel konuşurdu. Şimdi çocuklarımız en baştan Türkçe öğreniyorlar.
- 7) Ne kadar dil bilersen o kadar güzel olur.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Osmanlı torunuyuz. Müslüman, Türk, Laz diye sıralayabilirsiniz.
- 2) Kültürümüze göre yaşatmaya çalışıyoruz. Kişisel olarak ve belde olarak gayretlerimiz vardır.
- 3) Destan, atma türküsü vb iyi bilirim. Ama yaşlandık artık.
- 4) Korumaya çalışıyoruz. Mesela beldemizde düzenlenen tahta araba şenliği Formulaz yöre dışına kadar kendini ulaştırmıştır. Bu tip faaliyetler gençleri kültürümüze bağlama adına önemlidir.
- 5) Türk kültürü ile benzer yönlerimiz daha fazladır. Müslümanız ve aynı yerde yaşıyoruz.
- 6) Türk kültürünü kendime çok yakın hissedirim.
- 7) Önceden Müslüman isimleri koyulurdu. Ahmet, Osman, Mehmet, Mustafa, Ayşe, Fatma, Hatice gibi. Şimdi adını söyleyemediğim anlamı olmayan isimler koyuyorlar.
- 8) Ön yargıyla bir seçim yapmam. 9) Çalışkan ve mert insanlardı.
- 10) 150- 200 yıllık tarihini bilirim daha eskileri çok daha iyi bilemem.
- 11) Türk Tarihi mektepte öğrendiğimiz kadarını bilirim.. Laz tarihini çok iyi bildiğimi söyleyemem. Kendi içinde de çok tartışılır yazılı bir kaynağımız yoktur.
- 12) Türk-İslam tarihi yöresel olarak da Laz tarihi

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimlik olarak Laz'ım.
- 2) Ulusal kimlik olarak Türk'üm. Etnik olarak insanları ayırırken soy bağı, din, dil, kültür gibi özelliklere bakılır. Her biri bence önemlidir. Ama bence en önemli bağ arada yaşamaktır.
- 3) Müslüman olmak benim için en önemli seçenektir.
- 4) Türküm diyebildiğime göre Türkler daha yakındır bana.

DİN

- 1) Dinsiz imansızla işim olmaz. Din baştacıdır.
- 2) Benimle aynı dini görüşlere sahip olmasaydı ülkenin geneli zaten buralarda yaşamak istemezdim.
- 3) Lazlar ihtida yoluyla kitle halinde Müslüman olmuşlar ve mühtedi olmuşlardır.
- 4) Benzer yönlerimiz vardır ama farklılıklarımız daha çoktur. Aynı olmak için iki cihanda da aynı yolu yürümek gerekir.
- 5) Son 25-30 yılda rahatça ibadetimi, dini ritüellerimi yapabiliyorum. Bunu şuan ki nesil pek anlayamaz. Kısıtlama gördükten sonra kıymeti belli oluyor.

VATANDAŞLIK

- 1) Şuan ki şartlarda istemem. Allah yaşatmak zorunda kalmazın.
- 2) Gürcistan dediğiniz affedersiniz dünkü fişki. Onlar çok tehlikeli yalancı ve düzenbazdır.
- 3) Asla Laz olduğum için bir ayrımcılık görmedim. Ama dindar kimliğimden dolayı özellikle belirli dönemlerde dışlandım ve hor görüldüm.
- 4) Devletim Laz kimliğine güvenle baktığını düşünüyorum.
- 5) Lazlar bir alt kimliktir.
- 6) Laz olarak ayrıcalık beklemiyorum. Ama Lazca ve Laz kültürüne sahip çıksalar bizi mutlu ederler.
- 7) İlk zamanlarda bilinçli olarak Lazlar modernleşme önünde engel görülerek asimile edilmeye çalıştı. Sonraki süreçte tabii olarak asimilasyon sürecine girdiler.

TÜRKLÜK

- 1) Türk Müslümandır. Adaleti getiren mazlum dostudur.
- 2) Kendinizi Türk Milliyetçisi olarak ifade edebilirim.
- 3) Vatan, bayrak ve din uğruna yurdunda yaşayan her bir insan için canını feda edebilmektir.

MÜLAKAT FORMU (Dutga3, Erkek, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe biliyorum
- 2) Türkçe daha çok konuşuyorum. Lazca da konuşuyoruz.
- 3) Arapça bilmiyorum ama daha çok Kuran-i Kerim okurum.
- 4) Çocukluğumda sadece Lazca biliyordum. Ama sonra Türkçeyi öğrendim.
- 5) Lazca konuştuğumuz için okulda zorlandık. Sonra ticaretle uğraşırken de zorlandık.
- 6) Türkçe konuştuğunuz için çok memnunuz en baştan beri Türkçe bilmek ve daha iyi konuşabilmek isterdim.
- 7) Zor oluyor Türkçe ilerlemiyor. Zorlanıyorsun ticaret hayatında dil çok önemlidir.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Türkoğlu Türküm.
- 2) Kültür dediğin eski köy adetleriyse unutulması daha iyidir.
- 3) Şarkı ve Türküyle işim olmaz. Karın doyurmayan şeyler.
- 4) Ben tek kültürden yanayım diğer hepsi yok olmalı yoksa güçlü bir millet olmaz.
- 5) Türk kültüründen başka bir kültür olmamalı zaten diğerleri de ona benzemek zorundadır.
- 6) Türk kültürü yakınlık değil ta kendisidir.
- 7) İsimleri koyarken eskiden denetlerlerdi şimdi istediklerini koyuyorlar. Yok, su, yok tahta, olmaz bu kadar özgürlük.
- 8) Yaparım benim için karşıdakinin ne olduğu çok önemlidir.
- 9) Doğup yaşayıp öldüler.
- 10) Köy tarihini bilsek ne olur. Sefalet kıtlık fakirlik
- 11) Türk tarihinden başka bir tarihe karşıyım.
- 12) Türk tarihi

ETNİSİTE

- 1) Nerde yaşıyorsan kimliğin odur. Türkoğlu Türküm.
- 2) Ben ülkeme vatandaşlık bağıyla bağlıyım. Ülke içinde ayrıştırmadan da hiç hoşlanmam.
- 3) Müslüman olmayan Laz olamaz zaten. Müslüman değilse zaten Megreldir. Megreller de Gürcüdür. Bizimle ilgileri yoktur.
- 4) Biz tarafımızı seçtik Türküz başka şeyler önemli değildir.

DİN

- 1) Din önemlidir.
- 2) Dini farklar biraz fazla ülkemizde onun da düzenlenmesi lazım. Bir ülke de bir din bir mezhep olur. Beğenmeyen çeker gider.
- 3) Laz dedikleri soyadı gibi bir şey Müslümanlıkla kıyaslanamaz.
- 4) Türkiye dışında olan kimse beni ilgilendirmez.
- 5) Müslüman olduğumuz için burada yaşıyoruz. Yoksa ya biz çeker giderdik ya bize diretenleri gönderirdik.

VATANDAŞLIK

- 1) Beğenmeyen gidebilir ben memnunuz.
- 2) Gürcistan falan ben tanımiyorum. Türkiye ile kıyaslanamaz. Belki bizim Tunca ile denktir.
- 3) Ayrımcılık falan olmaz bu ülkede Kürt de yönetti Laz da yönetti Çerkez de yönetti başka ne isterler. Beğenmeyen çeker gider.
- 4) Devletin tek kimliği vardır. Türk kimliği
- 5) Lazlar diye bir kimlik olamaz.
- 6) Ben şuan tek beklentim var başımızda başka dertler varken birde Suriyelileri getirdiler. Bunları direk gönderilmeli. Nereye giderlerse gitsinler bu bizim sorunumuz değil.
- 7) Lazların asimilasyona uğramıştır. Zaten uğramalıdır.

TÜRKLÜK

- 1) Bu ülkede yaşıyorsan Türk'sün. Değilim diyorsan kendine başka ülke bulacaksın.
- 2) Türk Milliyetçisiyim.
- 3) 9 Işık doğrultusunda başbuğun buyruklarıyla hareket edecektir.

MÜLAKAT FORMU (Dutğa4, Kadın, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe biliyorum
- 2) Türkçe ve Lazca karışık konuşurum.
- 3) Türkçe yazılmış kitapları okurum.
- 4) Anadilimizi konuşuyoruz herhangi bir problemim yok
- 5) Türkçeyi sonradan öğrendim için okulda derslerde zorlanıyordum. Sonrasında herhangi bir zorluk yaşamadım.
- 6) Türkçe konuştuğunuz için herhangi bir memnuniyetsizliğiniz yoktur.
- 7) Lazcayı bildiğimiz ve çoğu kişi bu dili bilmediği için şifreli bir dil gibi kullanarak konuşabiliyoruz.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Kendimi Türk Vatandaşı olarak tanımlıyorum.
- 2) Kültürümüzü göre yaşayamıyoruz.
- 3) Şarkıları bilmiyorum ama iyi bir dinleyiciyimdir.
- 4) Elimden geldiğince koruyorum ama profesyonel bir çaba değil.
- 5) Türk kültürü benzer Müslümanız sonuçta aynı yerde yaşıyoruz.
- 6) Türk kültürünü kendime yakın hissederim.
- 7) Eskiden Klasik isimleri konulurdu şimdi farklı isimler kullanılıyor.
- 8) Kesinlikle yapmam.
- 9) Babaannemle beraber de yaşadık aramız çok iyiydi. Benim için dünyayı yıkardı. Dedemle de iyi ilişkilerim olmuştur. Kötü bir anım yok.
- 10) Köyümüz tarihidir. Ama ancak 150 sene kadarlık bir geçmişten bilgi sahibiyim diyebilirim.
- 11) Laz tarihi hakkında çok bilgim yoktur. Türk tarihi okulda öğrettikleri kadar biliyorum.
- 12) Cumhuriyet çocuğu olduğum için Atatürk ilke inkılaplarına bağlı Türk milliyetçisi bir tarih anlayışım vardır.

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimliğimi Laz diyebiliriz. Etnik kimlik kökeninin nereden geldiğidir.
- 2) Ben kendimi Türk vatandaşı olarak bu devletin bireyi olarak tanımlıyorum.
- 3) Türk olmak yani Müslüman olmak benim için daha önemlidir
- 4) Megrellerden ise Türkleri daha yakın hissederim.

DİN

- 1) Din çok önemlidir. Her şey onunla şekillenir. Dinsiz millet olmaz.
- 2) Aynı dine mensup olmaz güzel. Yasaların pek uygulandığını düşünmüyorum. Bu da sizi rahatlatıyor.
- 3) Lazlar Müslümandır. Başka dine mensup olunca ben Lazım demez.
- 4) Kültür farkları vardır. Ama çok da tanımıyorum.
- 5) Zorluk çekmeden dinimizi yaşayabiliyoruz.

VATANDAŞLIK

- 1) Onlarda kalsın istemem.
- 2) Gürcülerin kendi milletine faydası yokken bize ne yapabilir.
- 3) Türkiye'de yaşarken ayrımcılığa hiç uğramadım. Tam dersi Laz olduğum için daha çok güven duyuldum.
- 4) Anormal bir bakışını hiç hissetmedim.
- 5) Bence Lazlık bir alt kimliktir.
- 6) Bir Laz olarak ayrıcalık beklemiyorum. Her vatandaşa eşit muamele yapılmasını arzularım.
- 7) Devletin bilinçli ve kötü niyetli bir şey yaptığını düşünmüyorum. Yeni nesil Lazca konuşmıyor. Lazca konuşan insan arıyoruz artık.

TÜRKLÜK

- 1) Türkiye yaşayan ve kendini Türk hisseden herkes Türk'tür.
- 2) Türk milliyetçisiyim. Ancak bunu iç siyaset olarak kullanmam.
- 3) Bu topraklar için kendini feda edebilecek kadar milletine aşk ile bağlı olmak en temel unsurdur.

MÜLAKAT FORMU (Dutga5, Kadın, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe biliyorum
- 2) Anadilimiz Lazca ama Türkçe de anlarım ve istersem konuşurum.
- 3) Arapça bilmiyorum ama daha çok Kuran-i Kerim okurum.
- 4) Dışarda Lazca konuşuyorum. Ardeşen 'de pek sorun olmuyor. Eğer karşımdaki anlamazsa Türkçe konuşuyorum.
- 5) Biz hep Lazca konuşurduk. Torunlarımız Lazca anlıyor ama konuşamıyorlar.
- 6) Nasıl kendini anlatabiliyorsa öyle konuşsun herkes. Belki onların torunu da Türkçe değil başka bir dil konuşur.
- 7) İki dil bildiğimiz için sıkıntı yaşamadım. Daha rahat bir hayatım oldu.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Müslümanım. Lazlıkta Türklük de var.
- 2) Kültür tabii önemlidir. Eski adetler devam etmeli. Yöremize ait kültürü yaşatmaya çalışıyoruz.
- 3) Destanları iyi bilirim. Az okumadık zamanında.
- 4) Benim okuma yazmam bile çok iyi değil ama bana sorulursa ben cevaplarım yardımcı olurum. Analarımızın bir bildiği vardı da öyle yapardı. Şimdi gençler ne işine gelirse. Hepsini olmuş padişah kendinden başkası yok.
- 5) Türk kültürü aynıdır. İstanbul 'a gidince komşular hepsi anlaşıyoruz.
- 6) Türk kültürü yakındır bize.
- 7) İsimleri ana babası ne isterse o koyar. Ben hiç karışmam.
- 8) Tabi bakacaksın karşındaki nedir nerelidir.
- 9) Hey gidi ne çalışırlardı. Ama ellerinde ne varsa paylaşırlardı. Ne kadar zor bulunurdu her şey.
- 10) Tarihi ben bilmiyorum.
- 11) Bilgim yoktur.
- 12) Bilgim yoktur evladım.

ETNİSİTE

- 1) Etnisite nedir bilmem. Laz konuşuyorsak Laz 'ız demek ki. Laz, Türk çok farklı değil.
- 2) Lazlarda Türk 'tür bir tek başka dil konuşuruz.
- 3) Önce Müslüman olmak gelir.
- 4) Megreller kötüdür zaten onlar Müslüman değiller.

DİN

- 1) Din önemlidir. Allah iman selameti versin.
- 2) Çok güzel istediğimiz gibi dinimizi yaşıyoruz.
- 3) Müslüman olmak başak bir şey.
- 4) Müslüman olmayan beni ilgilendirmez.
- 5) Ben rahat ediyorum. Bir sıkıntım olmuyor.

VATANDAŞLIK

- 1) Yok ben İstanbul 'a gidince bile zorlanıyorum.
- 2) Gürcülerle bir işimiz yok çay zamanı gelirlerdi eskiden hırsızlık yalan her şey var.
- 3) Ben bir ayrımcılık görmedim.
- 4) Lazlara hep iyi gözle bakılır.
- 5) Lazlar alt kimliktir.
- 6) Ne zamanlar gördük şimdi iyiyiz. Savaş bela olmasın yeter.
- 7) Yok

TÜRKLÜK

- 1) Vatanını seven herkes Türk 'tür.
- 2) İyi bir şeyse Türk Milliyetçisiyim.
- 3) Vatanını milletinin dinini sevecek.

MÜLAKAT FORMU (Dutğa6, Kadın, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe biliyorum 2) Türkçe ve Lazca ikisini de konuşmaya çalışıyorum.
- 3) Daha çok Arap alfabesi ile yazılan Kuran-i Kerim'i okuyorum.
- 4) Çocukluğumda yalnız Lazca biliyordum. Okula başlamadan önce Türkçe anlıyordum. Okula gidince konuşmaya başladım. Sonra yazmayı da öğrendim.
- 5) Okulda ve evde Lazca konuşmak yasaklanınca dilsiz kaldığımız için çok zorlandık. Konuştuğumuz zaman birbirimizi şikâyet ettik. Çok güzel bir süreç olmadı. Ama yasaklayan öğretmenlerimizle de sonrasında da görüştük. Onlar insani olarak değil politika olarak bunu uyguladılar.
- 6) Türkçe konuşmamız güzel bir olay.
- 7) Keşke Lazca yazılı bir dil olsa çok daha güzel olurdu. İki anadil bilen insanlar bence daha iyi düşünebiliyor.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Müslüman, Türk, Laz diyerek genelden özele bir sıralama yapalım.
- 2) Kültürümüzü yaşatmaya çalışıyoruz. Ama ne kadar yaşıyoruz.
- 3) Müzik dinlerim ama benim müziğe bir katkı olmamıştır.
- 4) Ben bu yöreden evli olmam nedeniyle Laz kimliğimi yitirmedim. Ama farklı bir bölgeden evlenseydim kimliğim kaybolurdu.
- 5) Türk kültürü dediğimiz zaten bizim ortak kültürümüz.
- 6) Türk kültürünü kendime yakın hissederim. Çünkü oluşturan kültürlerden biriyim.
- 7) İstanbul'da nasıl isimler veriliyorsa Ardeşen'de de aynı isimler veriliyor. Burada çocuğa genelde iki isim verilir.
- 8) Eş seçiminde etnik tercih yaptım. Kültürüm bu sayede kaybolmamış olacak.
- 9) Hatırlamaz olumuyum. Eski toprak derler ya işte öyleydiler. Çalışan, neşeli, cömert, misafirperverdiler. Ama sinirlendiler mi vurabilirdiler.
- 10) İstanbul Tarabya'ya gidip sorabilirsiniz bizimkileri. Eski bir köydür. Şimdi zaten belediyemiz var.
- 11) Laz tarihini çok bilmem. Türk tarihini öğrettikleri kadar bilirim
- 12) Tarihlerin hepsi kıymetlidir. Nasıl olsa tarihin başı Adem peygamber.

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimliğimiz Laz'dır. 2) Ulusal kimliğimiz Türk'tür.
- 3) Müslüman olmak benim için ilktir 4) Türkleri daha yakın hissederim.

DİN

- 1) Din insanın yoludur. Yaşamı için verdiği karardır.
- 2) Aynı dine mensup olmaz güzel.
- 3) Müslüman olmayan Lazlara Megrel deriz.
- 4) Benzer yönlerimiz olabilir ama farklılıklar çok daha fazladır.
- 5) Ezan sesiyle uyanmak bile yeterli bir sebeptir.

VATANDAŞLIK

- 1) Kesinlikle istemem.
- 2) Gürcüler çay toplamaya gelirlerdi. İçlerinde iyi olanları da kötü olanları da vardı. Artık gelmiyorlar.
- 3) Laz olduğum için bir ayrımcılığa uğramadım ve uğrayan olduğunu da düşünmüyorum.
- 4) Odundan maşa Lazdan maşa olmaz demişler. Disipline gelemediğimiz için askeriye hariç her alanda iyi gözle bakılır.
- 5) Lazlar bir alt kimliktir.
- 6) Bizim beklentimiz kültürümüzün yok olmamasıdır. Lazcanın korunmasıdır. TRT Laz talep ediyoruz.
- 7) Lazlar asimilasyona uğramıştır demek yanlış olur. Sadece Lazca bir asimilasyona uğramıştır.

TÜRKLÜK

- 1) Türk bana göre bir üst kimliktir. Vatandaşlık bağının yanında aidiyet yani hissetmekte önemlidir. 2) Türk milliyetçisiyim. 3) Birleştirici olmak ve farklılıklara saygılı olmak gerekir.

MÜLAKAT FORMU (Dutğa7, Kadın, 40 yaş altı)

DİL

- 1) Lazca, Türkçe ve İngilizce biliyorum
- 2) Türkçeyi etkin konuşuyorum. Lazcayı bir aile dili gibi kullanıyoruz.
- 3) İngilizce, Türkçe kitaplar okurum. Az Lazca yayınları da takip ederim.
- 4) Ailem beni Türkçe öğreterek yetiştirdi. Benimle Türkçe konuştular. Ancak aralarındaki Lazca konuşmalardan Lazcayı da öğrendim. Çok iyi konuşamıyorum. Ama sonradan üzerinde durduğum için onlardan daha fazla anlamakta ve yazılı olarak takip edebilmekteyim.
- 5) Sosyal hayatta Türkçe kullandığım için bir sorun yaşamadım.
- 6) Ben İngilizce'yi sonradan öğrendim. Bir dili bilmek beni mutlu eder.
- 7) Üç dil konuşabiliyorum. Yeni bir dil öğrenmeyle ilgili de çalışıyorum.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Laz asıllı bir Türk vatandaşıyım.
- 2) Kültürümüzü yaşatmaya çalışmak için öncelikle bizim o kültüre sahip olmamız gerekir. Bunu da sahip olduğumuz kadarıyla yapmaya çalışıyoruz.
- 3) Lazların sayısı ve küçük coğrafyasına göre müziği evrensel nitelendirilecek kadar büyüktür. En büyük şansımız müzikle kültürün devamının sağlanmasıdır.
- 4) Öncesinde bir takım çalışmalarım oldu ama akademik ve devlet destekli olmadıkça boşa kürek sallıyoruz.
- 5) Çok uzun süredir bir arada yaşayan iki milletin birbirine benzemesi gayet doğaldır.
- 6) İstanbul'da yetiştiğimden, Laz kültüründen çok Türk kültürüyle büyüdüm.
- 7) Lazlarda isim anlayışının Türklerden farkı yoktur. Günümüzde birçok farklı isim kullanılıyor. Son zamanlarda Lazca isimlerde kullanılıyor.
- 8) Benim için etnik kimlik insanın kalitesini belirleme aracı değildir.
- 9) Elbette hatırlıyorum. Çok çileler çekmiş insanlardı. Rahat yüzü göremediler. Ekonomik sıkıntılar çekmelerine rağmen mutluydular.
- 10) Köyümün tarihini büyüklerimin anlattığı kadar biliyorum.
- 11) Türk tarihi okulda öğretilen kadarıyla iyi bilirim. Laz tarihini kendi bireysel araştırmalarımla öğrendim. Ama yeterli olduğunu düşünmüyorum.
- 12) Benim için tarih dünya tarihidir. Tarihin etnisitesi olmaz.

ETNİSİTE

- 1) Etnisite olarak Lazım. İki kimliğim olduğuma göre dil önemli bir faktör.
- 2) Vatandaş olarak Türküm. Farklı dil konuşanları hemen farklı bir millet olarak görüyoruz.
- 3) Benim herhangi bir önceliğim yok. 4) İnsanlar en çok dine sonra dile önem veriyor.

DİN

- 1) Din hayatımıza yön veren önemli öncüllerden biridir.
- 2) Çoğunluğun dini inancı diğer dini inanışları da kendi potasında eritmiştir. Bizde illaki bu şekilde şuan ki inancımıza ulaştık.
- 3) Bildiğim kadarıyla Lazların genel dini inanışları Müslümanlıktır.
- 4) Dini örf adet ve yaşam harici benzerliklerimiz vardır. Ancak onların Gürcüleşmesi ve bizim Türkleşmemiz aramızda bir set olarak giderek büyümüştür.
- 5) Müslüman olan için avantajlar sunmakta daha rahat bir yaşantı olmaktadır.

VATANDAŞLIK

- 1) Güzel şartlar sağlanırsa düşünülebilir. Bunu vatana ihanet gibi düşünmemek gerekir.
- 2) Gürcistan çok yeni bir devlet kendi içerisinde birçok sorunu var. Burayla ilgilenecek bir duruma sahip olduğunu düşünmüyorum.
- 3) Laz kimliğinden dolayı bir ayrımcılık yaşayan olduğunu sanmıyorum. Ancak dindar, köylü, modern, laik gibi ayrımlarla karşılaşabiliyoruz. Çok tahammülü olan bir ülkemiz yok.
- 4) Laz kimliğine olumsuz bir bakış açısı yoktur. Ancak son zamanlarda halkta yönetimde Lazların çok etkili olduğu için bir ön yargı mevcuttur. 5) Lazlık bir alt kimliktir.
- 6) Bir Laz olarak ayrıcalık beklemiyorum. Ama anadilimizin kaybolmaması hususunda devletin görevleri olduğunu düşünüyorum. Üniversite veya enstitüde bir Lazca bölümünün olmaması çok vahim bir durumdur. Dil konusunda devletin bakış açısını kimliğe bakış açısı gibi olumlu değerlendiremiyorum. Lazca ile ilgili bir şey yapılabilir.
- 7) Devletin bilinçli veya bilinçsiz asimilasyon politikası uygulamış ve bunda başarılı olmuştur.

TÜRKLÜK

- 1) Eğer bir üst kimlik olarak düşünürsek anayasal tanımında sıkıntı olduğunu düşünmüyorum.
- 2) Ben milliyetçiliğin yapay ve uydurma bir akım olduğunu düşünüyorum.
- 3) Eğer milliyetçilik var ise şuan partilerin uyguladığı politikaların olmadığı bir kesindir.

MÜLAKAT FORMU (Dutğa8, Kadın, 40 yaş altı)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe biliyorum 2) Türkçe ve Lazca ikisini de konuşmaya çalışıyorum.
- 3) Türkçe kitaplar okurum.
- 4) Tek anadilim olmak zorunda değil ise Lazca ve Türkçe anadillerim diyebilirim.
- 5) Resmi işlerde ve sosyal çevrede Türkçeyi kullanıyorum. Lazcayı daha çok yakın çevremde ve sinirlendiğimde kullanıyorum. Lazca yazılı olmadığı için yaşaması biraz zor görünüyor.
- 6) Türkçe konuşmaktan bir rahatsızlık duymuyorum.
- 7) İkinin de güzel yerleri var.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) İnsan kendini nasıl hissediyorsa odur. Ben kendimi Müslüman ve Laz asıllı bir Türk olarak tanımlayabilirim. Mutlaka hepsinden bir şeyler taşıyorum.
- 2) Kültürümüz yaşamaya çalışıyoruz. İstanbul'da pek mümkün olmasa da yazları memleket gelince farklı bir kimliğe bürünüyoruz.
- 3) Geleneksel şarkıları, deyişleri ve destanları dinler takip ederim.
- 4) Profesyonel ya da planlı bir çalışmamız yok.
- 5) Türk kültürüyle çok benzer özelliklerimiz vardır.
- 6) Türk kültürüyle büyüdüğüm için yakından ziyade bizzat içerisindeyim. Eşim ve çocuklarım zaten Türk. Suriyeliler hariç okulda hep aynı kültüre sahip çocuklarla büyüyorlar.
- 7) Geleneksel Türk-İslam isimleri kullanıyorlar.
- 8) Asla öyle bir düşüncem olmaz. Zaten kardeşlerimle hepimiz farklı bölgelerden evlendik.
- 9) Dedemle vakit geçirdik. Oda bizi çok sever her dediğimizi yapardı. Kendinde olan her şeyi bizle paylaşırdı.
- 10) Köyüm şuan Ardeşen'in tek beldesidir. Benim dedem İstanbul'a yerleşmiştir. Ama evde hep Lazca konuşulurdu. Her yaz çay zamanı mutlaka köyümüzde olunur. Laz kültürü devam ettirilirdi.
- 11) Laz tarihini son yıllarda öğrenmeye başladım. Türk tarihi hakkında gerekli bilgiye sahibim diyebilirim.
- 12) Dünyadaki tüm tarihi bilmekte fayda var tarih bize geleceği gösterir.

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimliğimiz Laz'dır.
- 2) Ulusal kimlik olarak Türküm.
- 3) Müslüman olmak benim için önemlidir.
- 4) Eşim ve çocuklarımın Türk olduğunu düşünürseniz. Bu sorunun cevabı çok kolay.

DİN

- 1) Eş seçiminde etnik olarak dikkat ettiğim tek husustur.
- 2) Sünni Müslüman bir ülkede yaşamak benim için bir şans.
- 3) Müslüman olmayan bir Laz'ın bana bir yakınlığı olmaz.
- 4) Benzer yönlerimiz var elbette dini farklılık nedeniyle bunların hiçbir önemi yok.
- 5) Dinsel yaşamınız kolaylaşır.

VATANDAŞLIK

- 1) Öyle bir düşüncem olmadı.
- 2) Gürcistan'a gzmeye gitmişim. Pek hoşuma gitmedi. Bir beklentim yok.
- 3) Asla Türkiye'de bir ayrımcılık yaşamadım.
- 4) Devletimiz kimliğime saygılıdır.
- 5) Lazlar bir alt kimliktir.
- 6) Bir Laz olarak ayrıcalık beklemiyorum. Herhangi bölücü ayrıştırıcı bir talepte de bulunmuyorum. Ama dilimiz konusunda biraz da hassasiyet bekliyorum.
- 7) Kötü niyetli olarak değil ama asimile olduğumuzu söyleyebilirim.

TÜRKLÜK

- 1) Bu ülkede yaşayan herkes Türk'tür.
- 2) Çok siyasetle ilgilenmem. Ama Türklük ile ilgili bir sıkıntım yok.
- 3) Vatanına milletine bağlı olmak en temel unsurdur.

MÜLAKAT FORMU (Dutğa9, Kadın, 40 yaş altı)

DİL

- 1) *Lazca ve Türkçe biliyorum*
- 2) *Türkçe ve Lazca ikisini de konuşmaya çalışıyorum.*
- 3) *Türkçe kitaplar okurum.*
- 4) *Köyde büyüdüğüm için ilk olarak Lazcayı öğrendim.*
- 5) *Lazca konuştuğum için herhangi bir sorun yaşamadım. Türkçeyi de iyi şekilde konuştuğumdan bir zorluk yaşamadım.*
- 6) *Türkçe konuşmaktan dolayı bir memnuniyetsizliğim yok.*
- 7) *İki dil konuşmak iki insan olmak demektir.*

KÜLTÜR-TARİH

- 1) *Ben kendimi Müslüman ve Laz asıllı bir Türk olarak tanımlayabilirim.*
- 2) *Kültürümüz yaşamaya çalışıyoruz.*
- 3) *Müzikle çok ilgilenmem.*
- 4) *Planlı olarak yapmış olduğum bir koruma yok.*
- 5) *Türk kültürüyle birçok benzer özelliklerimiz vardır.*
- 6) *Çoğu Laz benim gibi Türk kültürüyle büyüdüğü için aynı özellikleri gözlemledik.*
- 7) *Önceden Türk-İslam isimleri kullanılırdı. Artık her türlü isime rastlayabiliriz.*
- 8) *Kesinlikle hayır.*
- 9) *Büyüklerimiz gelenek ve göreneklerine bağlı insanlardı. Dindar ve vatanseverdiler.*
- 10) *Köyümüz hakkında fazla bir bilgim yok.*
- 11) *Türk tarihini okulda öğrendik. Laz tarihi hakkında çok fazla bilgim yok.*
- 12) *Türk tarihi ve Laz tarihi*

ETNİSİTE

- 1) *Etnik kimlik olarak Laz'ım.*
- 2) *Ulusal kimlik olarak Türküm.*
- 3) *Müslüman olmak benim için çok önemlidir.*
- 4) *Her zaman Türkler bana daha yakındır.*

DİN

- 1) *Din bizim kırmızı çizgimizdir.*
- 2) *Çevrendekilerle aynı dinde olmadığınız zaman yaşam bayağı zor olurdu.*
- 3) *Müslüman olmak ve Laz olmak farklıdır. İkisini karşılaştırmak olmaz.*
- 4) *Ne kadar benzerlik olsa da Hıristiyan oldukları için anlaşmak zor.*
- 5) *Çok büyük farklar olmaz ama avantajları olacaktır.*

VATANDAŞLIK

- 1) *Kesinlikle hayır.*
- 2) *Gürcistan'dan bir beklentimiz yok.*
- 3) *Türkiye'de yaşarken asla ayrımcılığa uğramadım. Kimsenin de ayrımcılığa uğradığını düşünmüyorum.*
- 4) *Devletimiz Laz kimliğine saygılıdır.*
- 5) *Lazlar bir alt kimliktir.*
- 6) *Bir Laz olarak ayrıcalık beklemiyorum.*
- 7) *Lazlar asimilasyona uğramamıştır.*

TÜRKLÜK

- 1) *Kendini Türk hisseden ve vatandaşlık bağıyla bağlı herkes Türktür.*
- 2) *Türk milliyetçisiyim.*
- 3) *Vatanına milletine bağlı olmak en temel unsurdur.*

MÜLAKAT FORMU (Dutğa10, Erkek, 40 yaş altı)

DİL

- 1) Türkçe konuşabiliyorum. Lazca anlıyorum. 2) Türkçe konuşurum.
- 3) Türkçe yazılmış kitapları okurum.
- 4) Anadilim Türkçedir. Lazcayı da anlarım ama konuşamam. İstanbul'da olduğumuz için annemler bizle Türkçe konuşuyordu. Ama kendi aralarında Lazca konuştukları için onu da anlayacak kadar öğrendim.
- 5) Ben dilden dolayı sorun yaşamadım. Annemler de Türkçeyi iyi bildikleri için dilden dolayı sorun yaşamadılar.
- 6) Türkçe konuşmaktan bir rahatsızlığım yok.
- 7) Lazca konuşan bayağı azaldı. Keşke ben de dâhil daha çok Lazca bilen olsaydı. Kaybolmasını istemem bu güzel bir kültür güzel bir renktir.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Laz asıllı bir Türküm.
- 2) Kültürümüze göre yaşayamıyoruz. Ancak bu Türkiye'deki genel şehirleşme ve modernleşme sorunu
- 3) Yöresel müzikleri ara sıra dinlerim. Ama çok iyi bir müzik dinleyici değilim.
- 4) Ne kadar korumaya çalışsak ta devlet destekli bir çalışma olmadıkça biraz zor.
- 5) Türk kültürü ile Laz kültürü ve hatta diğer etnik kültürler hepsi birbirleriyle bütünleşmiş oldular. Neredeyse bir dünya kültürü oluşmuşken, birbirinden çok uzak kültürlerden bahsedemeyiz. Modern toplumlar birbirlerine benzemektedir. İlerleyen zamanda belki de tek bir kültür olacaktır.
- 6) Eski zamanları düşünürsek çok büyük farklar olduğunu düşünmüyorum.
- 7) Lazlarda yakın bir zamana kadar klasik isimler kullanıldı. Modernleşme etkisiyle isimlerde de artık değişimler olmaya başladı.
- 8) Benim için insan seçiminde etnisitenin bir önemi yoktur.
- 9) Büyüklerimiz genel olarak çok çalışkan insanlardı. Neşeli ve çabuk sinirlenirlerdi. Cömert ve çok misafirperverlerdi.
- 10) Aile büyüklerimin anlattıkları kadarıyla bilgi sahibiyim.
- 11) Türk Tarihini okulda zaten öğreniyoruz. Laz tarihini çeşitli kaynaklardan öğreniyoruz. Ancak Laz tarihi için kaynaklar çok kısıtlı.
- 12) Ben tarihin bir etnisitesinin olmadığını düşünüyorum. Yaşadığımız coğrafya da yaşanan tüm tarihi bilmeliyiz. Hatta dünya tarihi bütünüyle ele alınmalıdır.

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimlik olarak Laz 'ım. Din, dil ve kültür ayırt edici özelliklerdir.
- 2) Ulusal kimlik olarak Türk 'üm.
- 3) Müslüman olmak benim önceliğimdir.
- 4) Her ikisinin de Lazlarla mutlaka bağı vardır. Ama eğer bir seçim yaparsam, aynı vatani paylaştığım Türkleri tercih ederim.

DİN

- 1) Din bizim bu dünyadaki pusulamızdır.
- 2) Sünni İslam anlayışının bu kadar yaygın olmasının temel nedeni Osmanlı'dan devletin bu dini ideolojiyi benimsemesidir.
- 3) Lazlar kavim halinde İslamiyet'i benimsemiştir.
- 4) Söylediğim gibi din bir pusula olduğu için farklı dine mensup kavimler birbirinden kuzey güney istikametinde sürekli uzaklaşır.
- 5) Herkes Müslüman olduğu inancımızı rahat yaşayabiliyoruz.

VATANDAŞLIK

- 1) Şuan için böyle bir düşüncem yok.
- 2) Gürcistan'ın kendi iç sorunlarını halledemediği bir dönemde bölgemizle ilgili yayılmacı politikaları düşünmesine çok imkân vermiyorum.
- 3) Ben bir ayrımcılığa şahit olmadım.
- 4) Lazlara olan bakış açısı hep olumlu yöndedir. 5) Lazlık bir alt kimliktir.
- 6) Lazların tarihi ve diliyle ilgili üniversite bünyesinde enstitü açılması halinde hem daha doğru hem daha kontrollü bir süreç olacaktır. Devletin bir şekilde bu kültüre sahip çıkması ve bunu zararlı ellere açık hale getirmeden yapması gerekir.
- 7) Laz planlı ya da doğal olarak asimilasyona uğramıştır.

TÜRKLÜK

- 1) Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşları Türk'tür. Ama kendini Türk olarak kabul etmeli.
- 2) Türk Milliyetçisiyim ama siyasetten uzağım.
- 3) Vatanına milletine bağlı olmak en temel unsurdur.

MÜLAKAT FORMU (Dutğa11, Erkek, 40 yaş altı)

DİL

- 1) *Türkçe biliyorum ve Lazca anlıyorum.*
- 2) *Genellikle Türkçe konuşurum.*
- 3) *Türkçe yazılmış kitapları okurum.*
- 4) *Anadilimiz hem Türkçe hem Lazcadır.*
- 5) *Türkçe konuştuğum için ben bir sıkıntı yaşamadım.*
- 6) *Türkçe benim anadilim.*
- 7) *Lazca bizim aramızda konuştuğumuz bir dil. Türkçe ise sosyal alanda konuştuğumuz dilimizdir.*

KÜLTÜR-TARİH

- 1) *Türküm. Lazlar da zaten Türklerin bir koludur.*
- 2) *Ardeşen'in en eski köyü şuan tek beldesi Tunca'dır. Ardeşen'de köyünü en iyi muhafaza eden Tunca'dır.*
- 3) *Ben müzikle pek ilgilenmem. Ara sıra denk gelirse dinlerim.*
- 4) *Ağaç evleriyle doğasıyla yaylamız milli parklara aittir.*
- 5) *Türk adetleri deyince zaten bizim adetlerimiz akla gelir.*
- 6) *Türk kültürünü kendime yakın hissederim.*
- 7) *Klasik Türk-İslam isimleri çoğunluktadır.*
- 8) *Arkadaş veya eş seçiminde nereli olduğu kimlerden olduğu önemlidir.*
- 9) *Cesur, mert, yürekli insanlardı. Silah yerinden çıktımı boş yerine dönmezdi.*
- 10) *Eskiler anlatır Tunca Ardeşen'in en önemli yeridir.*
- 11) *Türk Tarihini çok iyi bilirim. Ergenekon ile başlar ebediyete kadar devam edecektir. Anadolu hep Türk'tür ve Türk kalacaktır.*
- 12) *Benim tarihim Türk Tarihidir.*

ETNİSİTE

- 1) *Türküm. Din, tarih, dil, vatan ayırt edici özelliklerdir.*
- 2) *Vatanına ve milletine bağlı ülkesini karşılıksız seven bir Türküm.*
- 3) *Müslüman olmak benim için daha önemlidir*
- 4) *Türkün Türk'ten başka dostu olmaz.*

DİN

- 1) *Din benim için tartışılmaz en yukarıdadır.*
- 2) *Aynı dine mensup olduğumuz için olumlu etkileri olmuştur.*
- 3) *Müslümanlık ve Lazlık birbirinden ayrı kavramlardır. Lazlar bir kabile ismidir.*
- 4) *Megreller Gürcüdür. Lazlar ise Türktür.*
- 5) *Dinimi yaşarken hiçbir sorun yaşamadım.*

VATANDAŞLIK

- 1) *Kesinlikle istemem.*
- 2) *Gürcistan dediğiniz devletten bizim akşam takıldığımız kahve daha güvenli ve resmidir. Ülke demek bile bence fazla olur.*
- 3) *Türkiye Cumhuriyetinde kimseye ayrımcılık yapılmamıştır.*
- 4) *Devletimiz tüm kimliklere saygılıdır. Tek kimlik vardır oda Türk kimliğidir:*
- 5) *Lazlık bir alt kimliktir.*
- 6) *Bir Laz olarak hiçbir beklentim yok..*
- 7) *Tam tersine öncesinde Türkler Lazlaşmış şimdi ise aslına dönmüştür.*

TÜRKLÜK

- 1) *Türk; Güçlü, kuvvetli, kanun sahibi, cesur, Nuh'un torunu Yafes'in oğludur.*
- 2) *Türk milliyetçisiyim.*
- 3) *Ait olduğu aziz milletin varlığını sürdürmesi ve yüceltmesi için diğer bireylerle birlikte çalışmaktır. Vatan ve bayrak için her şeyini feda edebilmektir.*

MÜLAKAT FORMU (Dutğa12, Erkek, 40 yaş altı)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe konuşuyorum.
- 2) Türkçe ve Lazca konuşuyorum
- 3) Türkçe yazılmış kitapları okurum.
- 4) İlk olarak Türkçeyi öğrendim. Sonrasında ailede Lazca konuştuğları için onlardan Lazca öğrendim.
- 5) Türkçem oldukça düzgün olduğu için hiçbir sorun yaşamadım.
- 6) Türkçe konuşmaktan rahatsız olan bir Laz yoktur.
- 7) İki dil iki insan sözünün boş olmadığını çok iyi anlıyorsunuz.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Lazım ve Türküm. Elhamdülillah Müslümanım.
- 2) Kültürümüzü tam olarak yaşayamıyoruz. Elimizden gelen kadarını yapıp kültürümüzün yaşamasına destek olmaya çalışıyoruz.
- 3) Müzik değerli bir kültürdür.
- 4) Korumaya çalışıyorum. Planlı özel bir çalışmam bulunmamaktadır.
- 5) Türk kültürü ile Laz kültürünün birbiriyle iç içedir. Aynı dini aynı toprakları paylaştıklarından kader ortağı olmuşlardır.
- 6) Türk kültürünü kendi kültürümden ayırmam.
- 7) Laz çocuklara verilen isimler ile Türk çocuklara verilen isimleri asla ayıramazsınız. Hatta Lazlar daha çok Türk ismi kullanırlar.
- 8) Doğal olarak karşımızdaki ne kadar bizse onla o kadar iyi anlaşırız.
- 9) Aile büyüklerimiz kendi halinde insanlara asla kötülüğü olmayan mert insanlardı. Neşeli ve misafirperverdiler.
- 10) Köyümüz Ardeşen'in en eski köylerindedir.
- 11) Türk Tarihini eğitim hayatında öğrendim. Laz tarihini daha çok kendi çabam ile öğrendim.
- 12) Ben tarihimi Türk ve Laz tarihinin birleşimi olarak görürüm.

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimlik olarak Laz'ım. Kan bağı, din, dil gibi birçok unsur etnik kimliği oluşturur.
- 2) Ulusal kimlik olarak Türküm.
- 3) Lazlık bir soy bağıdır. Müslümanlık ise bir inanç sistemidir. Bu yüzden bu iki kavram birbirinden farklıdır. Aralarında bir seçim yapmanın manası yoktur.
- 4) Bugün savaş olsa birlikte can vereceğimiz Türkler bana daha yakındır.

DİN

- 1) Din yaşam serüveninin çok kıymetli kılavuzudur.
- 2) Çoğunluk Sünni İslam anlayışına sahip olduğu için sonrasında da aynı inanç devam etmiştir.
- 3) Daha önce açıkladığım gibi iki kıstası bir başlıkta değerlendiremeyiz.
- 4) Kiminle beraber ölecekseniz onunla beraber yaşamalısınız.
- 5) Benim için çok bir farkı yok.

VATANDAŞLIK

- 1) Ülkemi bırakmayı düşünmüyorum.
- 2) Gürcistan'ın Lazlarla bir ilgisi yoktur. Hatta ülkemizde yaşayan Müslüman Gürcülerle bile ilgisi yoktur.
- 3) Laz olarak ülkemde bir ayrımcılığa uğramadım.
- 4) Devletin Lazlara olan bakış açısı hep güvenilir ve sadık olmuştur.
- 5) Lazlık bir alt kimliktir.
- 6) Lazca ve Laz kültürüyle ilgili bir takım çalışmalar yapmakta fayda vardır. Lazlara iyi niyetin belli edilmesi gerekmektedir.
- 7) Lazların asimilasyona uğradığını düşünüyorum.

TÜRKLÜK

- 1) Bu topraklarda yaşayan kendini Türk hisseden herkes Türktür.
- 2) Siyasi olarak değil ama Türk milliyetçiyim.
- 3) Türk milliyetçisi, etnik kimlikten uzak olmalıdır. Milletinin selameti için elinden geleni yapmalıdır.

MÜLAKAT FORMU (Ğera1, Erkek, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe biliyorum
- 2) Evde Lazca dışarda Türkçe konuşurum.
- 3) Türkçe kitaplar okurum.
- 4) Çocukken ilk önce Lazca biliyordum. Okula başladıktan sonra Türkçeyi öğrendim.
- 5) Lazca konuştuğum için okulda zorlandım. Derslerde Türkçeyi tam olarak bilmediğim için bazı konuları anlamıyordum.
- 6) Türkçe konuşmaktan gayet memnunum.
- 7) Bazen Lazca bilmenin faydaları oluyor. Herkesin anlamaması nedeniyle şifreli bir dil gibi de kullanabiliyoruz.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Laz asıllı Türk vatandaşı
- 2) Kültürümüze sahip çıkmaya çalışıyoruz. Ardeşen deyince aklınıza atmaca ve silah gelir. Bende atmacacılık yapıyorum. Atmacacılık sabır işidir. Önce ğvapa böceğini yakalarsın sonra ğvapa ile ğaço kuşunu yakalarsın sonra da ğaço kuşu ile atmacayı yakalarsın. Bu kültürel faaliyeti aynı şekilde devam ettiriyoruz.
- 3) Müzikle pek aram yoktur. Kaybolmayan kültürlerimizden biridir.
- 4) Korumaya çalışıyorum. Ama öyle özel bir çalışmam yok dikkat ediyorum.
- 5) Türk kültürü ile aynı dini paylaştığımız için benzer özelliklerimiz daha çoktur.
- 6) Türk kültürünü Laz kültürüne yakın hissediyorum.
- 7) Lazlarda genel olarak Klasik Türk-İslam isimleri görülmektedir.
- 8) İnsanların birbiriyle anlaşabilmesi için kültürlerinin birbirine yakın olması gerekir.
- 9) Genelde eski insanlar neşeli, çalışkan olarak zihnimde kalmış.
- 10) Köyümüzün eskiden Ardeşen'den daha büyük bir köy olduğunu biliyorum.
- 11) Türk tarihini okulda öğrendiğim kadar biliyorum. Laz tarihi hakkında fazla bilgim yok.
- 12) Benim tarihim Türk tarihidir.

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimlik olarak Laz'ım.
- 2) Ulusal kimlik olarak Türküm.
- 3) Öncelik Müslüman olmaktadır.
- 4) Megrellere göre Türkler bize daha yakındır.

DİN

- 1) Din insanın neden yaşıyorsun sorusunun cevabıdır.
- 2) Etraftakilerin dini veya görüşleri beni etkilemez. Ancak aynı düşünmek de güzel olur.
- 3) Lazlar genellikle Müslümandırlar.
- 4) Lazlar ve megreller birbirinden ayrı birer millet olmuşlardır.
- 5) Herkes gibi oluyorsun.

VATANDAŞLIK

- 1) Asla istemem.
- 2) Gürcülerin kendine faydası yok çay toplamaya gelirlerdi. Fakir insanlar.
- 3) Ayrımcılık hiç olmadı.
- 4) Lazlar
- 5) Lazlar alt kimliktir.
- 6) Lazlar olarak, Laz kültürü ve diliyle ilgili devletin çalışmalar yapmasını talep etmekteyiz.
- 7) Lazlar asimilasyona uğramıştır.

TÜRKLÜK

- 1) Topraklarımızda yaşayıp kendini Türk hisseden herkes Türktür.
- 2) Türk milliyetçisiyim.
- 3) Vatanını, milletini ve bayrağını koşulsuz sevmelidir.

MÜLAKAT FORMU (Ğera2, Erkek, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) Biz sahil köyü olduğumuz için Türkçe ve Lazcayı çok iyi biliriz.
- 2) Her iki dili de konuştuk.
- 3) Genellikle Türkçe yazılmış kitapları okurum.
- 4) Lazcayı sadece evde konuştuk.
- 5) Okulda Türkçe öğrenirken bazı sıkıntılar yaşadık tabi. Lazcanın evde bile yasaklanması çok hoş bir durum değildi. Ama bunu yapan öğretmenimizde bir Laz 'dı.
- 6) Ben her iki dili konuşmaktan memnunum. İsterseniz Lazca 'da devam edebiliriz.
- 7) Evlatlarımız pek Lazcayı bilmiyorlar. Konuştukları Lazca 'da çoğu kelime Türkçe oluyor.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Lazım.
- 2) Kültürümüzü ışıklımızda yaşatıyoruz. Yemeklerimiz, adetlerimiz, horonumuz, tulumumuz hepsiyle buradayız.
- 3) Karadeniz türkülerini dinlerim.
- 4) Korumaya çalışıyorum.
- 5) Türk kültürü çocuklarımız için çok önemli onlar bize göre daha yakınlar.
- 6) Türk kültürünü kendime yakın hissederim.
- 7) Her türlü isim verilebilir. İsmi ana babası verir çocukların.
- 8) İnsanları etnik kimliğiyle yargılamam.
- 9) Benim yüzümü güldürmek için elinden geleni yaparlardı.
- 10) Eskileri bilirim ama tarihi çok iyi bilmem. Anlatılan söylenen kadar bilirim. Muallimler iyi bilir.
- 11) Türk Tarihini okulda öğrendim. Laz tarihini pek bilmiyorum.
- 12) Türk tarihi ve Laz tarihini benim tarihimi oluşturur.

ETNİSİTE

- 1) Ben Laz asıllı bir Türküm.
- 2) Etnik olarak Lazım ancak ulusal kimlik olarak Türküm.
- 3) Laz olmakta Müslüman olmakta benim için önemlidir.
- 4) Her ikisiyle de yakınlığımız var. Ama aynı vatanda yaşadığımız din kardeşlerimizle daha yakın olduğumuzu düşünüyorum.

DİN

- 1) Din insan hayatına şekil veren en önemli şeydir.
- 2) Ortak yaşanan bir yerde elbette ki insanlar birbirlerini etkilerler.
- 3) Müslüman olmak ile Laz olmak farklı şeylerdir.
- 4) Dini inanışları kadar yaşadıkları ülke farklı olduğu için aynı olduğumuzu söyleyemeyiz.
- 5) Diğer insanların inançları beni pek etkilemez.

VATANDAşLIK

- 1) Biz Lazlar ülkesini seven insanlarız.
- 2) Gürcistan ancak korsan bir devlettir. Bize yardımı asla dokunamaz. Zarardan başka bir şey getirebileceğini düşünmüyorum.
- 3) Laz olarak ayrımcılığa uğradığımızı söyleyemem. Ama genel olarak ülkemizde adaletin olduğunu söyleyemeyeceğim.
- 4) Lazlar devletin gözünde muteber bir millettir.
- 5) Lazlar bir alt kimliktir.
- 6) Lazca dil eğitiminin okullarda verilmesi ve kültür faaliyetlerinin devlet desteğinde olmasını isterim.
- 7) Lazlar asimilasyona uğramıştır.

TÜRKLÜK

- 1) Kendini Türk hisseden vatanına bağlı olan herkes Türktür.
- 2) Türk Milliyetçisi ve Laz milliyetçisiyim..
- 3) Bu vatan için bir şarkı söyler gibi ölebilen insanlardır gerçek milliyetçiler.

MÜLAKAT FORMU (Ğera3, Kadın, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) *Lazca ve Türkçe konuşurum*
- 2) *Türkçeyi daha çok kullanıyorum. Lazca da konuşuyoruz*
- 3) *Türkçe kitaplar okurum.*
- 4) *Okul çağına kadar Lazca konuşuyor. Türkçeyi sadece anlıyordum.*
- 5) *Okurken Türkçeyi sonradan öğrendiğim için çok zorlandım. Bu yüzden çocuklara öncelikle Türkçe öğrettim. Lazcayı bizden duyarak kendileri öğrendiler.*
- 6) *Türkçeyi iyi bilmek lazım yoksa iyi bir meslek sahibi olamazsınız.*
- 7) *Lazca güzel bir kültür onu da bilmek fazlalık katar.*

KÜLTÜR-TARİH

- 1) *Müslümanım. Laz, Türk hepimiz aynı yere gideceğiz.*
- 2) *Eski adetler önemli şimdiki gençler fazla önem vermiyor. Ben hep gençliğimden beri eski adetleri önemsemişim.*
- 3) *Yöresel müzik dinlerim. Müzikle kültürün devamının sağlar.*
- 4) *Herhangi özel bir çaban yok. Dikkat etmeye çalışırım.*
- 5) *Bir arada yaşayan milletler birbirine benzer.*
- 6) *Köyde büyüdüm. Ama sonrasında gurbete gittik. Bizde Türk kültürüyle iç içeyiz.*
- 7) *İnsanlar istediği ismi koyar. Buralarda hep aynı isimler koyuyorlar.*
- 8) *Ben insanları ırklarına göre seçmem.*
- 9) *Babaannem ile aram iyiydi. Her zaman cebinde bir meyve kurusu olurdu. Ordan çıkarıp çocuklara dağıtırdı. Beni hep sırtında taşırdı.*
- 10) *Tarihi fazla bilmem ben bir babaannemi tanırım.*
- 11) *Okulda öğrendiklerimi de unuttum.*
- 12) *Okuyanlar Türk Laz bilecekler. Biz hep çalıştık çocuklar okusun diye onları İstanbul'a yolladık.*

ETNİSİTE

- 1) *Lazım da derim. Türküm de derim.*
- 2) *Türk vatandaşım.*
- 3) *İrklarına göre insanları seçmem.*
- 4) *Dini inanış benim için önemlidir.*

DİN

- 1) *İnsanları değerlendirirken bir dinlere karşı ön yargım vardır. Din önemlidir.*
- 2) *Yaşadığım toplumla aynı dini inanışa sahip olduğumuzdan, bizden onlara onlardan bize çeşitli adetler geçer.*
- 3) *Lazlar çoğunluğu itibariyle Müslüman bir topluluktur.*
- 4) *Megrellerin Hristiyan'dır .*
- 5) *Dışarda ezan sesi duymamız bile yeter.*

VATANDAŞLIK

- 1) *Başka bir ülkeye ancak gezmeye gidebilirim.*
- 2) *Gürcüler kendi aç karınlarını zor doyuruyor.*
- 3) *Laz olduğum için bir ayrımcılık olmadı. Kimseye de yapıldığını düşünmüyorum.*
- 4) *Laz dediğiniz zaman vatanını seven insanlar düşünülür. Asla ihanet etmezler.*
- 5) *Laz, bir alt kimliktir.*
- 6) *Çocuklarımıza okulda Lazca öğretilmesini isteriz. Dilimiz kaybolmasın.*
- 7) *Yok asimilasyon olmamıştır.*

TÜRKLÜK

- 1) *Bu bayrak altında yaşayan kendini Türk hisseden herkes Türktür.*
- 2) *Siyaset işini sevmem.*
- 3) *Vatanını ve milletini seven adaletli ayrımcılık yapmayan insanlardır Türkler.*

MÜLAKAT FORMU (Ğera4, Erkek, 40 yaş altı)

DİL

- 1) Lazca anlıyorum ve Türkçe konuşuyorum.
- 2) Türkçe konuşuyorum. Lazcaı bazen kullanıyorum.
- 3) Türkçe yazılmış kitapları okurum.
- 4) Ben ilk olarak Türkçe'yi öğrendim. Etrafımdakilerin konuştuıkları farklı bir dil olan Lazcaı sonradan maruz kalarak öğrendim.
- 5) Ailem benimle hep Türkçe konuşuyordu. Kendi aralarında Lazca konuşuyorlardı. Ben küçükken anne babalar Lazca konuşur gibi düşünürdüm. O yüzden herhangi bir sıkıntı yaşamadım.
- 6) Türkçe konuşmaktan bir ermeni yada rum da rahatsız olmaz. Türkçe kadim bir dildir.
- 7) Lazcaı daha iyi konuşabilsem belki de diğer dilleri de daha kolay öğrenirdim. Kısa bir zamanını Almanya'da geçiren dedem gayet iyi Almancayı öğrenmiş mesela.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Türküm ve Lazım. Çift kimliğe sahibim ikisi de beni ifade eder.
- 2) Büyüklerimize göre kültürümüzü yaşamıyoruz. Kendimizce bir şeyler yapmaya çalışıyoruz.
- 3) Lazcamı diri tutan şey müziktir. Özellikle Kazım Koyuncu Lazca'yı bize tekrar hatırlattı.
- 4) Beni kişisel bir çalışmam yok.
- 5) Türküm diyebildiğime göre Türk Kültürünün içindeyim Laz olduğuma göre Laz kültürünün de içindeyim. İkisini birleşimi bir kültürümüz var diye düşünüyorum.
- 6) Söylediğim gibi Türküm diyebildiğimize göre yakınlık değil bizzat içerisindeyim demektir.
- 7) Türkiye'de kullanılan isimlerle aynı isimler kullanılır.
- 8) Irk ayrımı yapmam. Herkes farklı yerden evlendiği için ırkların o genetik altyapısı zaten kalmayacaktır.
- 9) Bizim büyüklerimiz çalışkan insanlardı. Yöremizde ekonomik bir faaliyet olmadığı için çoğu gurbete gitti. Büyükhşehire gidenler ailelerini yanına aldılar. Yurt dışına gidenler ailelerini yanına almadılar.
- 10) Köyümüz bilinen bir köydür. Işık dedüğümüzde Rize'nin çoğu bilir.
- 11) Tarih okulda öğrendiğimizle kalsaydı yetersiz ve taraflı bir tarih olurdu. Kendim çeşitli kaynaklardan araştırarak her iki milletin tarihini de öğrenmeye çalışıyorum.
- 12) Ben tarihimi Türk ve Laz tarihinin kesişimi şeklinde görürüm.

ETNİSİTE

- 1) Etnisite olarak Lazım. Kan bağı bunu belirlerken en önemli olanıdır.
- 2) Türk vatandaşiyim demiyorum. Türküm diyorum. Burada vermek istediğim mesaj da bellidir.
- 3) Laz dediğimiz zaman Müslüman bir kavim akla gelir.
- 4) Türküm dememim sebebi budur. Ben Türklüğü kendimde hissediyorum.

DİN

- 1) Elbette din insanların rehberidir. Ama tek başına bir belirleyici değildir.
- 2) İnsanların sadece din ile ayrışmadığını mezheplerin çıkışından görebiliriz. Ortodoks-Katolik ya da Sünni-Şii gibi din içi büyük gruplarda vardır. Bu yüzden yaşadığınız ortam dini anlayışınızı şekillendirir.
- 3) Laz milleti Sünni Müslümandır.
- 4) Diğer dinlere mensup olan Lazlar kendilerini farklı şekilde ifade eder. Megrel yada Gürcü olduğunu söyler. Sadece dinsiz olarak belirteceğimiz Sovyetlerden kalma olanlar Lazız derler.
- 5) Ben kişisel olarak çok bir farklılık görmüyorum Bu farkı anlamak için yabancı bir ülkede yaşamam gerekir.

VATANDAŞLIK

- 1) Tamimiyle göç eymeyi düşünmem. Ama çalışmak ya da eğitim için gidebilirim.
- 2) Ben Gürcistan'ın devlet olduğunu düşünmüyorum. Devletlerin tanımış olması onu devlet yapmaz. Hiçbir ülkenin tanımadığı Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bile onlardan daha devlettir.
- 3) Laz olarak bir ayrımcılığa uğramadım. Uğrayanın da olduğunu sanmıyorum.
- 4) Devlet yapısı Laz kimliğini güvenilir, namuslu ve vatansever olarak değerlendirir.
- 5) Lazlık bir alt kimliktir.
- 6) Lazca ile ilgili bir kültür çalışması yapılması gerekir. Benim düşünceme göre Türkiye'ye bu kadar aidiyet besleyen bir halk bu iyi niyet karşısında daha sıkı ülkesine bağlanır.
- 7) Lazlar asimilasyona uğramıştır. Genel olarak Türkiye'de ulus devlet inşa süreci tüm alt kimliklerin asimilasyonu üzerine kuruludur.

TÜRKLÜK

- 1) Misak-i Milli sınırları içerisinde yaşayan çeşitli etnik unsurların birleşiminden oluşan toprağı, vatanını, insanını seven ölkü birliği olan herkes Türktür.
- 2) Türk Milliyetçisiyim
- 3) Almanya'da yaşayan Türk Alman vatandaşiyim der ama Almanım demez. İşte bize ben Türküm diyen insanlar lazım. Sadece vatandaş olacaksa yolu açık olsun.

MÜLAKAT FORMU (Ğera5, Erkek, 40 yaş altı)

DİL

- 1) *Türkçe biliyorum, Lazca anlıyorum.2) Türkçe konuşuyorum.*
- 3) *Türkçe yazılmış kitapları okurum.*
- 4) *Büyüklerim benimle Türkçe konuştular. Türkçe Anadilim olmakla birlikte. Aralarında konuştukları Lazca'yı 'da sonradan öğrendim. Ama konuşmakta zorluk çekiyorum.*
- 5) *Ben Türkçe anadilim olmasından dolayı bir sıkıntı yaşamadım.*
- 6) *Türkçe konuştuğum için memnunum. Ama akıcı bir Lazca 'da konuşmak isterdim.*
- 7) *Tam olarak iki dil konuştuğumu söyleyemem.*

KÜLTÜR-TARİH

- 1) *Özellikle kendimi bir kelimeyle tanımlamam. Etnik olarak Lazım.*
- 2) *Dünya tek kültüre doğru gidiyor.*
- 3) *Etnik müzik dinlerim. Horon ve Tulum hoşuma gider.*
- 4) *Benim bir çalışmam yok.*
- 5) *Şuan ülkemizde hatta dünya genelinde bir kültür oluşturulmak isteniyor. Hepimiz onun çevresinde toplanıyoruz.*
- 6) *Türk kültürünü dediğimiz aslında tüm etnik kültürleri içine alan bir kültür. Eğer etnik olarak soruyorsanız yörük kültürüyle bir alakamız yok.*
- 7) *Ülke genelinde konan isimlere rastlarsınız.*
- 8) *Yapay olarak çıkarılmış etnisite vb kavramlara çok takılmam.*
- 9) *Aşırı dindar ve aşırı köylü olduklarını düşünüyorum. Işıklı diğer köylere göre daha medeni olmasına rağmen böyle diyorsam diğer köylere tahmin bile edemem.*
- 10) *Köy tarihi hakkında bilgim yoktur.*
- 11) *Okulda öğretilenleri biliyorum. Sonradan her iki tarihle ilgili kitaplar okudum. Tarih etnik olarak ele alındığı için hep taraflı bir anlatım görürsünüz. Tarihte etik olduğunu düşünmüyorum.*
- 12) *Kendimize ait özel bir tarih olduğunu düşünmüyorum.*

ETNİSİTE

- 1) *Etnisite olarak Lazım. 2) Türk vatandaşım.*
- 3) *Bu düzende etnik kimliğiniz ya da dininiz değil sınıfınız önemlidir. Size ona göre değer verilirler. 4) Mademki belirli bir sınırlar konulmuş Türklerin yakın olması daha mantıklıdır.*

DİN

- 1) *Din insanların yönlendirilmesi kendini rahatlaması için oluşturulmuştur.*
- 2) *Çoğunluk üzerinde görülen inanış diğer insanları baskı altına alarak onları da o inanışa doğru yönlendirir.*
- 3) *Müslüman olmak ve Laz olmak çok ayrı kavramlar. Müslüman olmak daha çok Arap olmakla ilgilidir.*
- 4) *Benim için dinin bir önemi yoktur. Ancak insanlar en çok din üzerinden şekillenir.*
- 5) *Müslüman olan bu ülkede rahatça yaşayabilir. Ancak farklı inanışları olan ya da inanmayanlar için zor bir ülkedir.*

VATANDAŞLIK

- 1) *İnsanlık tarihi boyunca hep göçler olmuştur. Ben de Avrupa 'ya yerleşmeyi düşünüyorum.*
- 2) *Gürcistan 'ı Türkiye ile kıyaslamak bile hata olur. Mafya ve rüşvet üzerine kurulu bir yapı diyelim.*
- 3) *Laz olduğumdan dolayı ayrımcılığa uğramadım.*
- 4) *Devlet için sizin ne olduğunuz değil ne kadar paramız olduğu önemlidir.*
- 5) *Türkiye 'de Lazlar bir alt kimliktir.*
- 6) *Bu soruyu pas geçeyim. Şuana kadar sorduğunuzdan çok şey sıralayabilirim. Araştırmanızı farklı yöne yönlendirmeyim.*
- 7) *Resmi verilere bakarak asimilasyonu görebilirsiniz.*

TÜRKLÜK

- 1) *Türkiye 'de yaşayanlara Türk denir.2) Milliyetçilik benim karşısında olduğum bir şey.*
- 3) *Akılınıza gelen o siyasi düşünceleri uygulamasınlar yeter.*

MÜLAKAT FORMU (Ğera6, Kadın, 40 yaş altı)

DİL

- 1) Daha çok Türkçe konuşuyorum ama Lazca 'da biliyorum.
- 2) Her ikisini de kullanırım. 3) Türkçe kitaplar okurum.
- 4) Her iki dili de eş zamanlı öğrendiğimi söyleyebilirim. Türkçe okul hayatıyla gramer olarak ilerledi. Lazca yazılı olmadığı için yerinde saydı belki biraz da geriledi.
- 5) Ortaokula geçtiğimde ailem benim yanımda Lazca konuşmaya başlamıştı. Evet artık tamamen anlıyordum ama harfleri telaffuz edemediğimden konuşmaya utanıyordum.
- 6) Dille ilgili herhangi bir sıkıntıım olmadı.
- 7)İki dili de seviyorum. Türkçe çok zengin bir dil. Lazca ile ilgili akademik çalışmalar yapılmasını isterim.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Kendimi Laz asıllı bir Türk olarak ifade edebilirim.
- 2) Kültürümü tam anlamıyla yaşadığımı söyleyemem..
- 3) Müziği çok sevmem yöresel müzik çok ilgi alanımda değil.
- 4) Yok özel bir çalışma içinde değilim.
- 5) İstanbul 'da oturuyorum Türk kültürü ile büyüdüm. Türk kültürü deyince kendimden bahsetmiş olurum.
- 6) Türk kültürünü kendime yakın hissederim. Türk kültürüne ait her şeyi taşımakla Laz kültürüne ait ek özelliklerim vardır.
- 7) Geleneksel Türk isimlerini daha fazla kullanıyorlar.
- 8) Kesinlikle etnik kimlik ayrımı yapmam.
- 9) Çok az da olsa hatırlıyorum. Çalışkan ve sempatik insanlardı.
- 10) Köyüm sahilin en eski köylerindedir.
- 11) Lazlar güney Kafkasyalı bir halktır. Laz tarihini de Türk Tarihini de iyi bilirim. Benim için ikisi de önemlidir.
- 12) Laz ve Türk tarihini bir bütün olarak ele alabiliriz.

ETNİSİTE

- 1) Etnisite ve milliyet kavramlarından pek haz etmemekle birlikte kapitalist dünyanın inşa etmiş olduğu kavramlardır.
- 2) Laz, Kürt, Türk, Alman, İngiliz olmanızın bir önemi yoktur. Sınıfınızın ne olduğu önemlidir.
- 3) Müslüman olmak önemlidir.
- 4) Aynı topraklarda yaşadığın insanlarla bir gönül bağınızın olması da gayet doğaldır. Bana göre nerede yaşıyorsan oralıdır.

DİN

- 1) Din hem insan özelinde hem toplumlar için önemlidir.
- 2) Çoğunlukta olan dini görüş ufak diğer grupları da etkisi altına alır.
- 3) Aralarında bir bağ yoktur ancak Lazlar genellikle Müslümandır.
- 4) İçlerinde biraz bulunup gözlem yapmak gerekir. Anlatılarla hareket edemem.
- 5) Ezan sesiyle yaşamak istiyorsanız. Ancak Müslüman bir ülkede mümkün olabilir.

VATANDAŞLIK

- 1) Lazlar gibiyim pek yer değiştirmeyi sevmem.
- 2) Gürcülerle olan tek işbirliğimiz çay toplamaktı oda paramızın değer kaybetmesiyle ortadan kalkmıştır.
- 3) Laz olduğum için bir ayrımcılığa maruz kalmadım.
- 4) Lazlarla ilgili devlet aklı olarak bir problem olduğunu düşünmüyorum.
- 5) Laz bir alt kimliktir.
- 6) Lazca öğretimi ile ilgili devletimizi yetersiz buluyorum. Eğer halkın bunu talep ediyorsa vatanına bağlı ve vergisini veriyorsa bunu yapmakla mükelleftir.
- 7) Lazların asimilasyona uğramıştır. Burada ancak bunun bilinçli ya da iyi niyetli olup olmadığını tartışabiliriz.

TÜRKLÜK

- 1) Türklük bir vatandaşlık bağıdır.
- 2) Türk milliyetçisiyimdir. Ama bundan etnik bir terim olarak bahsetmiyorum.
- 3) Yurtsever, muasır medeniyet seviyesine taşıyan, etnik politiklardan uzak, birleştiren ama farklılıkları da destekleyen bir siyasi anlayış olmalıdır bana göre.

MÜLAKAT FORMU (Ğera7, Kadın, 40 yaş altı)

DİL

- 1) Türkçe ve İngilizce biliyorum. Az seviyede Lazca anlıyorum.
- 2) Türkçe konuşuyorum.
- 3) Türkçe yazılı materyalleri okurum.
- 4) Lazcayı annem ve babam bilir. Lazcayı anlarım ama konuşmakta zorlanırım
- 5) Lazcanın bana pek faydası olduğunu düşünmezdim küçükken hatta utanırdım. Ama şimdi öyle düşünmüyorum. Keşke Lazcayı konuşabilseydim.
- 6) Türkçe konuşmaktan herhangi bir rahatsızlık duymuyorum
- 7) Üç dil biliyorum demek güzel bence onur verici bir durum.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Ben Laz asıllı bir Türküm.
- 2) Yöremizin kültürü devam etmektedir. Bende buna dikkat ederim.
- 3) Karadeniz ve Laz müzikleri dinlemeyi seviyorum.
- 4) Korumaya çalışıyorum. Benim sadece böyle davranmamın bir etkisi olmuyor ama. Köylerde kimse olmuyor. Bayramlar bile boş geçiyor.
- 5) Türk kültürü ile iç içe bir kültürümüz var özellikle büyükşehirde yaşayanlar için aynıdır. En güzel Laz yemeklerini İstanbul'da yersin. Ama en güzel döneri de Rize'de yersin.
- 6) Aslında artık ortak bir kültürümüz var her yer aynı.
- 7) Diğer yerlerde nasıl isimler konuluyorsa bizim buralarda aynıdır.
- 8) Ayrım kesinlikle yapmam.
- 9) Hatırlamam mı? Ne güzel insanlardı. Karşılıksız iyilik yaparlardı. Neşeli ve cömert insanlardı. Köye geldiğimde yokluk içinde varlık yaşamayı öğrenirdim.
- 10) Köy tarihini çok iyi bilmiyorum. Pek güvenilir bir kaynak yok.
- 11) Laz tarihini iyi bilirim. Kolhislere kadar gider çok eski bir halktır. Türk tarihini bilmemek zaten olmaz okulda herkes öğrenir.
- 12) Tarihi bilmek lazım. Neyle ilgili tarih olduğunun bir önemi yok.

ETNİSİTE

- 1) Etnik kimlik bizim ne olduğumuz nereden geldiğimiz nerde yaşadığımızdır.
- 2) Az önce saydıklarımın hepsi birleşir bir kimlik ortaya çıkar. Aslında kendini ne olarak gördüğünde bunların içine alınabilir. Kendime yakınlık olarak Laz, Türk, Müslüman diye bir sıralama yapabilirim.
- 3) Her Müslümanı kendime yakın göremem ya da her Lazı kendime yakın göremem. Burada çok özel durumlar olabilir.
- 4) Türkiye'de yaşayan Hıristiyan bir Laz olmadığına göre Türkleri daha yakın hissederim.

DİN

- 1) Din insanların kendilerini grupladığı ilk ögedir. Sonra farklı sınıflandırmalar çıkmıştır.
- 2) Ben dinin küçük gruplarda daha tutkuyla yaşandığını düşünüyorum Çoğunlukta sanki bir kıymetsiz.
- 3) Lazlar kavim olarak İslam'ı seçtiler.
- 4) Türkiye coğrafyası dışındaki Lazlar belki eskiden ortak yönlerimiz olabilir. Artık ortak yönden çok farklı özelliklerimiz olduğunu düşünüyorum.
- 5) Benim görüşüm azınlığın kıymetliliğinden yana.

VATANDAŞLIK

- 1) Göç etmeyi düşünmüyorum.
- 2) Gürcüler tarih boyunca Lazların rakipleri olmuştur. Aynı coğrafyaya hâkim olmaya çalışmışlardır. O yüzden bizim bir bağımız olduğunu düşünmüyorum. Neredeyse Türk-Yunan gibi bir ilişkimiz var.
- 3) Laz olmak üzerine ayrımcılık yapıyor dersek haksızlık etmiş oluruz. Başka ayrımcılık yapılan konuların her biriyle bir tez yapabilirsiniz.
- 4) Lazlar bu coğrafyanın sadık milletidir.
- 5) Lazlar bir alt kimliktir.
- 6) Lazca ölmesin. Lazca yaşasın bizim isteğimiz budur.
- 7) Asimilasyon yoktur demek bile bir asimilasyondur. Açıklamıştır sanırım.

TÜRKLÜK

- 1) Anayasal tanımında çok sıkıntı olduğunu düşünmüyorum.
- 2) Ben bir vatansverim milli olmaya çalışırım ama milliyetçi değilim.
- 3) Bu toprak kutsal değildir, kutsal olan üzerindeki insanlardır. Bize vatansverden çok insan severler lazım. Bunları söyleyip şunu da eklemek isterim. Ülkemi ve insanımı seviyorum. Güzel idare edilmesini istiyorum.

MÜLAKAT FORMU (Ğera8, Kadın, 40 yaş üstü)

DİL

- 1) Lazca ve Türkçe biliyorum. 2) Evde Lazca ve Türkçe konuşuyoruz. Dışarda Türkçe konuşuyoruz.
- 3) Türkçe yazılı kaynakları okurum. 4) Çocukluğumdan beri iki dili de öğrenmeye başladım. Okula gitmemle beraber Türkçe konuşmam ağır bastı.
- 5) Türkçe bildiğim için bir sorun yaşamadım. Yalnız üniversitede şivemden zorlandığım zamanlar oldu.
- 6) İki dili de konuştuğum bildiğim için kendimi şanslı hissediyorum.
- 7) İki dil bildiğim için sözel ve dilsel zekâmın daha gelişmiş olduğunu düşünüyorum.

KÜLTÜR-TARİH

- 1) Laz kökenli Türk vatandaşım.
- 2) Bu günlerde Türkiye'nin genel olarak sıkıntısı örf ve adetlerin unutulması ve tek dünya kültürüne doğru yol almasıdır. Lazlarla ilgili bölgesel bir sorun değildir.
- 3) Lazların müziği zengindir. Dinlemeyi severim. Gençlerde müziği en azından takip ediyorlar.
- 4) Akademik bir çalışmam olmadı ancak bazı sosyal medya gruplarında paylaşım ve katkıda bulunuyorum
- 5) Önceden belirttiğim gibi ülkemiz ve dünya zaten tek kültürlü bir yapıya doğru gidiyor.
- 6) Türk kültürü dediğimiz zaten Anadolu mozağinde kültürlerin birleşiminden meydana geliyor. Sadece bir orta asya kültürü gibi düşünmemek lazım.
- 7) İsim ve soy isim olarak Ardeşen'de bizim köyde daha çok çeşite rastlırsınız.8) İnsanları ırklarına göre ayırmam.
- 9) Misafirperver ve neşeli insanlardı. Aslında hayatlarına baktığımızda zor şartlarda olduklarını görebilirsiniz. Ama yine mutluydular. Çocuklarla genelde bir üst kuşağın ilişkisi daha iyi oluyordu.
- 10) Köyümüz sahil kesiminde olup eskidir. Okumuş insanları nispeten fazladır.
- 11) Tarih konusunda kendi merakımdan dolayı bilgi sahibiyim. Okullarda öğretilen tarih bilgisinin yeterli olduğunu düşünmüyorum.
- 12) Tarih insanların geçmişi yorumlayarak gelecekte buna göre şekil almalarıdır. Bu yüzden tüm insanlık tarihi beni ilgilendirir. Tarihte etnik bir ayırım yapmam.

ETNİSİTE

- 1) Etnisite olarak bakarsak Lazım. Kan bağı, Dil, kültür, coğrafya, din gibi etmenler Laz kimliğini ortaya çıkarmıştır.
- 2) Ulusal kimlik olarak bakarsanız Türküm. Bu rahatlıkla söyleyebilirim. Türk Kimliğinin kapsayıcı kan bağına dayalı olmadığını düşünüyorum.
- 3) Din yaşam tarzınızı belirleyen yemeklerinize kadar işleyen bir etmendir. Laz olmak tamamıyla ayrı kan bağı gerektiren bir durumdur.
- 4) Megrellerle kan bağımız vardır. Türkler dediğimiz zaman bizzat içinde olduğumuz için kendimizi kendiniz ayıramazsınız. Burada Türk tanımına göre değişir.

DİN

- 1) Din önceden bahsettiğim gibi insanın bütün hayatına yön verir. Dini değişen bir insan artık o eski tanıdığınız kişi değildir.
- 2) Bulduğunuz çevredeki dini inanış da önemlidir. Misal Türkiye'den Almanya'ya göç eden gurbetçilerin çocukları Müslüman olmalarına rağmen buradaki yaşayıştan çok farklı özellikler gösterir. Bir Almandan sadece domuz eti yemek gibi küçük nüanslarla ayırabilirsiniz.
- 3) Türkiye'de yaşayan Lazların genel dini inanışları Müslümanlıktır. Gürcistan'da Lazlı diyenleri dini inanışları ise yoktur. Genelde ateisttirler. Hıristiyan Laz diye bir şeyle pek karşılaşmayız. Onlar kendilerini Megrel olarak ifade eder.
- 4) Megreller Gürcü üst kimliğine Lazlar ise Türk Üst kimliğine dâhildirler.
- 5) Dini inancınızı yaşamak mutlaka kolaylaşır.

VATANDAŞLIK

- 1) Bunu vatana ihanet gibi algılamamak gerekir. Tarihe bakarsanız insanlar hep bir battıya göç halindedirler. Ben böyle bir ihtiyaç duymuyorum.
- 2) Gürcistan'ın tarihsel olarak da Lazlar ile bir bağı olduğunu düşünmüyorum. Bölgede rekabet halinde oldular. 3) Laz kimliğinden dolayı bir ayrımcılık yaşayan olduğunu sanmıyorum.
- 4) Laz kimliğine olumsuz bir bakış açısı yoktur. Laz olarak devlet kadrolarında önünüze engel çıkmaz.
- 6) Anadilimizin kaybolmaması için devletin üzerine görev düşmektedir. Vergisini ödeyen ülkesine aidiyet besleyen Lazların en azından bu hakkıdır.
- 7) Devletin bilinçli asimilasyon politikası uyguladığını ve büyük ölçüde başarılı olduğunu farkındayız.

TÜRKLÜK

- 1) Türklük bir üst kimliktir. Kan bağı gerektirmeyen vatana aidiyete dayanan bir birlikteliktir.
- 2) Eğer Türklük yaptığım tanım ise Türk Milliyetçisiyim. 3) Türk Milliyetçisi kan bağına bakmadan kendini bu vatana ait hissedenden herkesi diğer unsurlara karşı korur.

